

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ**
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»

Серія
«Studia Regionalistica»

Тетяна Сергієнко

**УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ВІДНОСИНИ:
ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ
МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
(90-ті роки ХХ – початок ХХІ століть)**

Ужгород
Видавництво «Карпати»
2012

УДК 94 (477+437.6):327
ББК ТЗ (4Укр=4Слов)+Ф4
С - 32

У монографії досліджується процес становлення і розвитку системи українсько-словацького міждержавного співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. На основі введення до наукового обігу нових матеріалів із центральних державних і відомчих архівів України та Словацької Республіки розглядаються проблеми перехідного періоду співробітництва та формування договірно-правової бази міждержавних стосунків двох незалежних країн після 1993 року, становлення системи взаємодії між основними державними інституціями України і СР – парламентами й урядами, главами держав і урядів, міністерствами та відомствами; діяльність Міжурядової українсько-словацької комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва та Міжурядової українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури; взаємодія регіональних і місцевих органів державної влади та самоврядування України і СР, транскордонна співпраця регіонів двох країн, у тому числі в рамках Карпатського Єврорегіону.

Видання розраховане на фахівців – істориків, міжнародників, політологів, студентів та всіх, хто цікавиться історією українсько-словацьких відносин.

Рецензенти:

Іван Король – доктор історичних наук, заслужений професор Закарпатського державного університету;

Маріан Гайдош – доктор історичних наук, професор, директор Кошицького інституту суспільних наук Словацької академії наук.

Консультант:

Отто Ковчар – співголова Українсько-Словацької Ділової ради, віце-президент Торгово-промислової палати України, голова Ради ТПП Карпатського Регіону, президент Закарпатської ТПП.

Шосте видання із Серії «Studia Regionalistica»

Рекомендовано до друку

Науковою радою НДІ політичної регіоналістики

(Протокол № 6 від 27 вересня 2012 року)

ISBN 978-966-332-107-3

© Тетяна Сергієнко, 2012

© Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2012

*Монографія присвячується пам'яті мого батька –
Сергієнко Степана Давидовича –
лікаря-психіатра вищої категорії, вченого, педагога.*
Автор

НА ФОНІ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Тетяна Сергієнко представила монографію з актуальної науково-теоретичної і науково-практичної теми. З новітньої історії відносин між Україною та Словаччиною вченими двох країн опубліковано чимало наукових праць, проведено ряд конференцій і семінарів, але ця робота стала першою узагальнюючою історичною роботою з комплексним аналізом міждержавних стосунків періоду 90-х років ХХ століття – початку ХХІ століття. Винятком серед публікацій словацьких дослідників є роботи політологічного характеру, наприклад, геополітичні студії про Україну і Словацьку Республіку Александра Дулеби.

Ученими України і СР були спільно організовані конференції з питань минулого і сучасності словацько-українських взаємин в галузі історії, політології, міжнародних відносин, літератури та мови за участі фахівців з даної проблематики. Такі конференції стають регулярними і проводяться щорічно в Україні і СР.

Отже, можемо констатувати, що незважаючи на неодноразові декількарічні безуспішні спроби організувати засідання Комісії істориків Словаччини і України, робочі контакти між представниками історичної науки наших країн не припиняються, а дослідження словацько-українських взаємин інтенсивно продовжуються. Підтвердженням цього є і праця Т. Сергієнко.

Монографія комплексно і всебічно аналізує всі сфери українсько-словацького міждержавного співробітництва в період 90-х років ХХ – початку ХХІ століть. Можемо тільки погодитися із принциповим положенням автора, що українсько-словацьке співробітництво розгорталось на базі історичних зв'язків двох сусідніх слов'янських народів та побратимського співробітництва попереднього етапу. Справедливим є висновок автора про фор-

мування принципово нової системи зв'язків центральних державних органів після здобуття незалежності Україною (24.08.1991 р.) та самостійності Словаччиною (01.01.1993 р.).

У монографії Тетяни Сергієнко розкрито особливості міждержавного словацько-українського співробітництва в політичній, економічній та культурній сферах у 90-х роках ХХ – початку ХХІ ст. Цілком новим моментом, який недостатньо висвітлений в історіографії, є оцінка автором роботи проблем міжрегіонального, транскордонного українсько-словацького співробітництва. Імпонує неупереджений, об'єктивний підхід пані Т.Сергієнко до стану і перспектив українсько-словацького співробітництва в рамках Карпатського Єврорегіону.

Наукова робота Тетяни Сергієнко є одним із перших у словацькій і українській історіографії двомовним комплексним ґрунтовним науковим дослідженням проблеми розвитку міждержавного співробітництва України і СР. Монографія «Українсько-словацькі відносини: формування системи міждержавного співробітництва (90-ті роки ХХ – початок ХХІ століть)» в значній мірі доповнить наукові розвідки вчених України і СР.

Світлана МІТРЯЄВА,
директор регіонального філіалу
Національного інституту стратегічних досліджень в
Ужгороді, заслужений діяч науки і техніки України

ВСТУПНА ЧАСТИНА

Україна і Словацька Республіка – нові незалежні європейські держави, які виникли внаслідок вікових національно-визвольних змагань українського і словацького народів, краху тоталітаризму на зламі 80 – 90-х років ХХ століття, кардинальної зміни міжнародних відносин і припинення двополюсного протистояння в Європі та світі. Принципово схожим є становлення суверенної державності України та СР: вони обидві усамостійнилися мирним шляхом у процесі розпаду колишніх соціалістичних федерацій – радянської та чехословацької.

Упродовж 1990-х років в основному співпадали головні українські та словацькі завдання національно-державного будівництва, боротьби за міжнародне визнання обох країн і реалізації політики безпеки та співробітництва. Україна була першою державою, яка в 1993 р. визнала незалежність СР. Вона – єдина з пострадянських держав, що безпосередньо межує з Словаччиною. Між Україною та СР з самого початку не існувало принципових розбіжностей або спірних питань, які не можна було б вирішити шляхом переговорів, компромісу та зміцнення добросусідських відносин. Усе це заклало міцну основу подальшого динамічного розвитку українсько-словацького міждержавного співробітництва.

Завдяки зваженим, скоординованим і цілеспрямованим спільним зовнішньополітичним діям Україна і СР сформували впродовж 90-х років минулого століття не тільки стійкі двосторонні міждержавні зв'язки на різних рівнях, а й основу цілісної системи стратегічного партнерства. Вона охоплює весь комплекс українсько-словацького співробітництва та базується на співпаданні головних національно-державних інтересів наших країн і погодженій реалізації їх через механізми координації діяльності двох суверенних держав на міжнародній арені.

Розвиток двосторонніх міждержавних відносин визначений Постановою Верховної Ради України “Про основні напрями зовнішньої політики України” від 2 липня 1993 р. першим з-поміж головних напрямів української зовнішньої політики [2.14,

с. 40]. У даній парламентській постанові пріоритетними стратегічними напрямками в сфері двосторонніх міждержавних відносин визначено розвиток політичних, економічних, науково-технічних, культурних та інших стосунків насамперед з так званими прикордонними державами, в тому числі й Центрально-Східної Європи, до яких належить Словаччина [2.14, с.41]. З часу схвалення вищим законодавчим органом основоположного документу зовнішньополітичної діяльності держави пройшло майже два десятиліття. Це дозволяє підвести певні підсумки реалізації його положень на практиці. Тому актуальним є наукове дослідження процесу становлення і розвитку системи та механізму функціонування міждержавного партнерства України і СР у 90-х роках ХХ – початку ХХІ ст. з метою подальшого зміцнення двосторонніх стосунків та позицій української держави в Європі.

У цьому контексті представляє інтерес аналіз процесу становлення системи ефективної взаємодії саме державних структур України та СР, які і визначають реальні кроки з основних напрямів, видів і форм українсько-словацького співробітництва. Такими державними інституціями є парламенти й уряди двох країн, глави держав і урядів, міністерства й відомства та інші структури. Причому, якщо діяльність і контакти президентів України і СР, парламентів, глав урядів та кабінетів міністрів двох країн у цілому визначають політичне поле, міжнародно-правову і законодавчу основу двостороннього співробітництва, то міжвідомчі зв'язки спрямовані на практичну реалізацію досягнутих на вищому рівні двосторонніх домовленостей і договірних положень. Саме тому в монографії детально проаналізовано конкретну роботу щодо розвитку українсько-словацького міждержавного співробітництва, здійснену в 1990-ті роки, насамперед Міністерством закордонних справ України – із підготовки і формування договірної бази та організаційно-правового механізму українсько-словацьких зовнішньополітичних стосунків, а також його взаємодію з цих питань із зовнішньополітичним відомством СР; Міністерства економіки і європейської інтеграції (і його попередників у 1990-ті роки – Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків, Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі) у сфері економічного та інвестиційного співробітництва України і СР, Міністерства культури (та попередника – Міністерства куль-

тури і мистецтв) України щодо розширення культурно-мистецьких та інших українсько-словацьких зв'язків у культурно-духовній сфері, культурно-національного розвитку етнічних меншин і збереження їх національної самобутності. Особливої уваги заслуговує діяльність спеціально створених змішаних українсько-словацьких структур – Міжурядової українсько-словацької комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва та Міжурядової українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури, на які покладено завдання організації і координації двостороннього співробітництва в цих галузях. Складовою частиною або підрівнем міждержавного українсько-словацького співробітництва є взаємодія і транскордонна співпраця регіонів двох країн. Таким чином, можна констатувати, що впродовж 1990-х років сформувалися в основному система, структура та рівні міждержавного українсько-словацького співробітництва.

Зміна геополітичної ситуації на європейському континенті в перші роки третього тисячоліття внаслідок розширення трансатлантичних і загальноєвропейських структур на Схід згідно з рішеннями Празького саміту НАТО (листопад 2002 р.) та Копенгагенського саміту Європейського Союзу (грудень 2002 р.) потребувала серйозного переосмислення стану і перспектив стосунків між Україною і державами Центрально-Східної Європи. У цьому контексті назріла необхідність глибокого наукового аналізу українсько-словацьких відносин. Словаччина, разом із 7-ма країнами регіону була включена до чергової хвилі розширення НАТО і в групі 10-ти європейських держав – до розширення ЄС. Україна залишилася поза євроатлантичними структурами, зберігши партнерство з НАТО і набуваючи статусу безпосереднього сусіда ЄС. Центрально-Східна Європа новими східними кордонами ЄС поступово сегментувалася на дві частини. Шенгенський режим на цих кордонах, впроваджений із 2004 р., ніс у собі ризики виникнення жорстких бар'єрів, які суттєво могли ускладнити й українсько-словацьке співробітництво. З огляду на такі зміни в геополітичному становищі України і СР, було й продовжує залишатися актуальним і нині узагальнення досвіду їх міждержавного співробітництва впродовж 1990-х років для збереження і розвитку найбільш ефективних його напрямів, видів і

форм на двосторонньому рівні та адаптації українсько-словацьких стосунків до нової системи взаємодії України з Європейським Союзом.

Новітня історія становлення і розвитку українсько-словацьких відносин ще не стала предметом і об'єктом спеціальних наукових досліджень як в українській, так і в словацькій історичній науці. Ось чому актуальним і важливим з науково-теоретичного і практичного погляду є конкретно-історичний, комплексний аналіз процесу формування системи співробітництва між незалежними українською та словацькою державами впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., здійснений у монографічному дослідженні – одному з перших у сучасній українській історіографії.

Конкретно-історичне вивчення процесу становлення і розвитку стосунків між Україною та СР у 90-х роках ХХ ст. дозволяє підсумувати не тільки позитив співпраці, а й розкрити гальмуючі чинники двостороннього співробітництва. З-поміж факторів, які знижували ефективність українсько-словацької взаємодії, історичний аналіз конкретних явищ, подій і фактів реально показує суперечливі наслідки не завжди зважених рішень і кроків державно-політичних еліт, різноманітних кіл і груп впливу, безпосередніх суб'єктів двосторонніх стосунків. Тому зовсім не випадково в українсько-словацьких відносинах не вдалося хоча б тимчасово запобігти введенню Словаччиною у 2000 р. – першою серед держав Центрально-Східної Європи – візового режиму в'їзду на її територію для громадян України. З іншого боку, об'єктивний історичний аналіз цього аспекту українсько-словацьких стосунків мав важливе значення для ґрунтовної підготовки України до стабільного функціонування двосторонніх відносин з іншими державами Центрально- і Південно-Східної Європи в аналогічних ускладнених візових умовах, що виникли після вступу інших західних сусідів України до ЄС і НАТО.

І, нарешті, в геополітичному контексті Україна та Словаччина – сусіди першого порядку, які безпосередньо межують і мають спільний державний кордон. Для підтримання стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи виключно важливе значення має розвиток добросусідських відносин між ними. Врегулювання стосунків і розвиток співробітництва із сусідніми країнами є та-

кож, згідно із загальноєвропейськими принципами, однією з головних передумов включення нових незалежних держав у інтеграційні процеси на європейському континенті. А інтеграція в об'єднану Європу – декларовані пріоритети зовнішньої політики України та СР. Враховуючи, що Словаччина успішно влилася в Євросоюз, актуальним вбачається вивчення історії становлення і розвитку стосунків між Україною та СР у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть у ракурсі євроінтеграції та формування цивілізованої європейської моделі добросусідських українсько-словацьких відносин.

Здійснений у монографії аналіз засвідчує, що в контексті новітньої історії чітко визначаються етапи та періоди становлення і розвитку українсько-словацьких стосунків, їх місце і роль у загальній системі міжнародних відносин як України, так і Словаччини. Авторська концепція періодизації двосторонніх відносин полягає у виділенні двох основних етапів, де перший – з початку 1990-х років до 2000 р., включно, та другий – початок ХХІ століття.

У цьому сенсі хронологічні межі двох основних етапів еволюції міждержавних відносин між Україною та Словаччиною на зламі другого і третього тисячоліть наступні:

- перший – з початку 1990-х років до 2000 р. (включно), який умовно можна назвати “екстенсивним”, так як акцент у цей час робився переважно на прямий або “лінійний” розвиток співпраці – розширення масштабів співробітництва і нарощення його кількісних показників;
- другий – розпочався в 2001 - 2002 рр. і може бути названий “інтенсивним”, оскільки головним завданням постало ефективне використання переважно вже усталених структур і каналів співпраці та якісна зміна системи двостороннього співробітництва, адаптація його до нових геополітичних умов, із урахуванням наслідків розширення загальноєвропейських і євроатлантичних структур на Схід.

На першому етапі, який і є предметом цього дослідження, доцільно визначити три основні періоди становлення і розвитку українсько-словацьких відносин:

- 1) перехідний (або підготовчий) період – 1989-1992 рр., коли

ще рухаючись до незалежності, Україна (1991 р.) та Словаччина (1993 р.) налагоджували контакти і встановлювали попередні, зазвичай неінституційовані зв'язки;

- 2) період становлення і стабілізації міждержавних партнерських відносин – 1993 - 1998 рр. як період цілеспрямованого формування системи двосторонньої взаємодії, основу якої заклав Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою від 29 червня 1993 р.;
- 3) період якісних змін – 1999 - 2000 рр., коли з певних причин, у тому числі через введення Словаччиною візового режиму для в'їзду громадян України на словацьку територію в середині 2000 р. й адекватної відповіді України, ускладнилися взаємини між нашими державами, але, разом з тим, внаслідок підготовки СР до вступу в ЄС і НАТО та проголошення європейського курсу одним із головних напрямів зовнішньої політики України, розгорнувся і обопільний пошук оптимальних варіантів співробітництва в нових умовах у результаті вичерпання в основному екстенсивних факторів його розвитку.

Актуальність теми дослідження обумовлена й тим, що на порозі третього тисячоліття взаємини між двома державами вступили до нового етапу розвитку, основним завданням якого було максимальне використання потенціалу двостороннього співробітництва для успішної реалізації своїх євроінтеграційних планів.

Хронологічні рамки роботи – 90-ті роки ХХ – початок ХХІ століть – обумовлені набуттям національно-державної незалежності Україною в 1991 р., СР – в 1993 р. та перетворенням їх унаслідок цього в суверенних суб'єктів міжнародних відносин і міжнародного права. Головні принципи і напрями двосторонньої взаємодії заклав Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Словацькою Республікою (29 червня 1993 р.). Еволюція українсько-словацьких стосунків з початку 1990-х років склала перший етап становлення і розвитку основ стратегічного двостороннього партнерства. Рубіжним для завершення цього етапу був 2000 р., коли в другій його половині, внаслідок введення Словаччиною візового режиму, суттєво

змінився характер стосунків у гуманітарній та інших сферах, а наприкінці – підписанням 5 - 6 грудня 2000 р. в Братиславі комплексу нових двосторонніх угод обидві сторони зробили вагомий крок до інтенсифікації співпраці на сучасному – другому етапі співробітництва.

Монографія – одна з перших у сучасній українській історіографії робіт, де здійснено комплексний конкретно-історичний аналіз процесу становлення і розвитку цілісної системи українсько-словацьких міждержавних відносин у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. В ній уперше висвітлено розвиток головних напрямів, видів і форм двохсторонньої міждержавної взаємодії як системи відносин співробітництва та розкрито особливості процесу формування стратегічного партнерства між Україною та СР у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. У науковому дослідженні по-новому обґрунтовано хронологічні рамки та суть етапів і періодів розвитку українсько-словацьких зв'язків на межі ХХ-ХХІ століть, а також узагальнено досвід першого етапу українсько-словацького співробітництва та визначено роль і місце двосторонніх міждержавних стосунків у системі міжнародних відносин України та Словацької Республіки.

Монографія розкриває співвідношення і взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників у процесі становлення українсько-словацького партнерства та подає поглиблене й конкретизоване тлумачення понять “добросусідські відносини” і “стратегічне партнерство” стосовно українсько-словацького співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. У роботі, виходячи з уроків 1990-х, виділено позитивні тенденції і гальмуючі фактори українсько-словацького співробітництва, визначено найефективніші напрями, форми і види міждержавної взаємодії України і СР, доведено необхідність розробки і формування стратегічної концепції зовнішньої політики України щодо СР та країн регіону Центрально-Східної Європи у цілому в нових геополітичних умовах, уперше введено в науковий обіг значний обсяг неопублікованих матеріалів з архівів України і Словаччини, в тому числі з архівів органів державної влади та управління, насамперед міністерств закордонних справ, культури, економіки, міжнародних асоціацій, спеціалізованих і громадських організацій та об'єднань, культурно-національних товариств.

У ході дослідження, мета якого – розкрити еволюцію основних напрямів, видів і форм українсько-словацького міждержавного співробітництва на основі конкретно-історичного аналізу процесу становлення і розвитку добросусідських відносин і основ системи стратегічного партнерства між Україною та Словаччиною у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть, поставлено наступні завдання:

- визначити місце і роль українсько-словацького міждержавного співробітництва в системі міжнародних відносин і зовнішньої політики України та СР;

- простежити передумови і головні історичні чинники становлення відносин співробітництва між Україною і СР;

- виділити етапи і періоди розвитку сучасних українсько-словацьких відносин;

- визначити основні напрями, види і форми системи міждержавного українсько-словацького співробітництва в у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.;

- розкрити еволюцію зовнішньополітичної взаємодії України та СР на двосторонній і багатосторонній основі;

- розглянути співпрацю між нашими державами з удосконалення договірної основи українсько-словацького співробітництва;

- проаналізувати розвиток зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та СР впродовж 90-х років;

- виділити специфіку транскордонного і міжрегіонального українсько-словацького співробітництва;

- розкрити українсько-словацькі взаємозв'язки і взаємовпливи 1990-х років у культурно-духовній сфері;

- вказати на особливості підходів сторін до взаємної гарантії прав національних меншин;

- узагальнити досвід українсько-словацького міждержавного співробітництва 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., виділити його головні уроки та визначити основні завдання з удосконалення системи партнерських відносин між Україною та СР на початку третього тисячоліття.

Об'єктом дослідження є процес становлення і розвитку цілісної системи добросусідських, партнерських відносин між суверенними українською і словацькою державами в у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Предмет наукового аналізу охоплює основні рівні, напрями, види і форми взаємодії головних складових елементів системи міждержавного українсько-словацького співробітництва протягом вказаного періоду: співпрацю глав держав, урядів, міністерств, відомств; діяльність змішаних українсько-словацьких комісій; механізми міждержавного зовнішнь-ополітичного, зовнішньоекономічного і культурно-освітнього співробітництва, взаємної гарантії прав національних меншин; двосторонню координацію співпраці із загальноєвропейськими і євроатлантичними структурами; реалізацію спільних ініціатив у рамках багатостороннього європейського і субрегіонального співробітництва. Разом з тим, не залишено поза увагою співпрацю регіонів і територіальних спільнот, транскордонне співробітництво, безпосередню взаємодію суб'єктів господарської діяльності, політичних та громадських організацій і об'єднань, культурно-національних товариств, неурядових організацій та ініціатив, міжлюдські контакти і загалом масову взаємодію в гуманітарній сфері. Це дозволяє розглядати міждержавні стосунки комплексно – як основну складову частину більш розгалуженої цілісної системи українсько-словацьких відносин.

Головні методологічні принципи дослідження – наукова об'єктивність, історизм, історичний плюралізм та поєднання цивілізаційного і стадіального підходів до вивчення процесу розвитку українсько-словацького співробітництва в у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Методи дослідження пов'язані з метою, об'єктом, предметом і науковими завданнями монографічної роботи. Застосування, зпоміж комплексу інших загальнонаукових методів, синтезу історичного і логічного методів забезпечує конкретно-історичний характер дослідження в реальних часових та просторових (Україна, Словаччина, Центрально-Східна Європа) рамках. Разом з тим, багатогранність досліджуваної проблеми зумовила необхідність міждисциплінарного підходу, з використанням інструментарію історії і теорії міжнародних відносин, політології, державознавства, етнології, культурології, економіки та інших дисциплін. Взаємозв'язок внутрішніх і зовнішніх чинників та їх вплив на розвиток відносин між Україною і СР у 1990-ті роки ХХ – на початку ХХІ ст. проаналізовано на базі положень теорії й історії пере-

хідних періодів. Узагальненню теорії і практики першого етапу новітнього українсько-словацького співробітництва сприяв системний підхід і застосування структурно-функціонального і структурно-системного аналізу.

В основі дослідження лежать:

1) неопубліковані архівні матеріали, які вперше вводяться автором до наукового обігу, зокрема, з фондів Відділу архіву зовнішньої політики Історико-архівного управління МЗС України (ВАЗП МЗС України) та Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), архіву МЗС СР та ряду центральних, відомчих і регіональних українських і словацьких архівів, зокрема, Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО) України.

2) документи і матеріали з поточних архівів міністерств, відомств, місцевих органів влади та інших державних установ України і Словаччини.

3) матеріали з архівів міжнародних організацій і асоціацій, у тому числі Карпатського Єврорегіону, об'єднань господарських суб'єктів та організацій, котрі спеціально займаються зовнішнь-економічним співробітництвом, насамперед, центральних і регіональних торгово-промислових палат України і Словацької Республіки;

4) документи з поточних архівів громадських організацій та культурно-національних товариств;

5) комплекс опублікованих джерел складають, зокрема, договори, угоди, протоколи та інші міжнародно-правові документи, які регулюють українсько-словацьке міждержавне співробітництво, вміщені в офіційних публікаціях законодавчих актів України і СР та спеціальних збірниках документів;

6) опубліковані офіційні статистичні матеріали, зокрема, статистичні щорічники України і СР, матеріали загальнодержавних переписів населення Словаччини в 1991 р. та 2001 р., України – в 1989 р. і 2001 р., зовнішньоекономічна і регіональна статистика;

7) українська і зарубіжна, в т. ч. словацька, преса і періодичні видання.

Варто підкреслити, що висвітлення теми монографічного дослідження в українській історіографії залишається поки що недостатнім. Загалом тематика становлення і розвитку взаємин неза-

лежної України із Словаччиною та іншими країнами Центрально-Східної Європи значно поступається за рівнем уваги з боку вітчизняних істориків і спеціалістів-міжнародників, порівняно із пріоритетним висвітленням ними еволюції, наприклад, українсько-російських стосунків або відносин із США та великими європейськими державами. До середини 1990-х років з'являлися лише окремі наукові розвідки щодо джерел формування зовнішньополітичних стосунків між Україною та Словаччиною, процесу усамостійнення СР і її розвитку та окремих аспектів українсько-словацького співробітництва [5.26; 5.101; 5.124-125].

У другій половині 1990-х років кількість публікацій, що торкалися тим чи іншим чином проблем українсько-словацького співробітництва, суттєво зросла. Побачили світ видання загального характеру про зовнішню політику України та місце незалежної української держави в глобальній системі міжнародних відносин, де українсько-словацькі стосунки розглядалися у загальноєвропейському і регіональному контексті [5.14; 5.62]. Глибокий історичний екскурс в українсько-словацькі та українсько-чеські взаємини зробив у декількох роботах С.Віднянський, визначивши вплив їх минулого на сучасність [5.19-20; 5.23]. Були опубліковані й перші спеціальні історичні статті з проблем становлення українсько-словацьких відносин, зокрема, В.Приходька – водночас і автора монографії з історії чехословацької “оксамитової революції” 1989 р. [5.130; 5.133,134]. Етнополітичний аспект українсько-словацьких взаємин вперше висвітлили М.Макара та І.Мигович [5.92, 93].

На зламі другого і третього тисячоліть, а, точніше, в 1999-2001 рр., поява цілої низки публікацій про двосторонні стосунки, переважно політологічного характеру, була викликана дипломатичним суперництвом України і СР за місце непостійного члена Ради Безпеки ООН та введенням Словаччиною візового режиму, а також перспективою входження СР, як і інших держав Центрально-Східної Європи, до ЄС і шенгенської зони [5.164; 5.227, 228].

Втім, стійке зростання інтересу українських вчених до історії країн регіону в цілому та Словаччини зокрема, а також до розвитку Україною добросусідського співробітництва з ними стало помітним лише з 2001 - 2002 рр., коли з нагоди 10-річчя прого-

лошення незалежності України та її зовнішньої політики й дипломатії і 10-річчя встановлення Києвом офіційних дипломатичних відносин із країнами Центрально- і Південно-Східної Європи почав підсумовуватися досвід першого етапу двосторонніх зв'язків та результати європейської і регіональної політики нашої держави. Саме в такому ракурсі розглядають українсько-словацькі відносини вчені-історики С.Віднянський, П.Брицький та А.Мартинів у роботах, присвячених зовнішньополітичній діяльності України в 1991 - 2001 рр. [5.22; 5.24]. В Інституті історії України НАН України було підготовлено ґрунтовну 2-томну анотовану історичну хроніку "Україна і Європа" [5.160, 161].

Тут в частині першій міститься і узагальнений хронологічний матеріал з історії українсько-словацьких стосунків 1990 - 2000 рр. та стисла характеристика їх розвитку [5.160, с. 25-28; 257-261]. У 2001 - 2002 рр. з ініціативи істориків провідних вищих навчальних закладів України розгорнулася реалізація масштабних дослідницьких проектів з історії країн Центрально-Східної Європи в цілому, та Словаччини зокрема. Під егідою Львівського національного університету ім. І.Франка в 2001 р. було опубліковано першу в Україні ґрунтовну історію Центрально-Східної Європи від найдавніших часів до сучасності, де стисло відображено і розвиток СР в 90-ті роки ХХ століття [6.3, с.604-607, 609-610]. У 2002 р. львівські вчені ініціювали роботу над підготовкою і виданням "Історії Словаччини".

Аналогічні дослідження здійснюються в Ужгородському та Харківському національних університетах. Вивчення новітньої історії СР протягом останніх років проводять також у Буковинському та Рівненському університетах. Слід зазначити, що науково-дослідницькі проекти з розробки і публікації в Україні монографій, підручників, посібників та інших видань з історії Словаччини є водночас і складовою частиною сучасного українсько-словацького співробітництва, оскільки Протоколом V засідання Двохсторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (23 - 24 травня 2001 р., м.Ужгород) було погоджено, що сторони сприятимуть виданню "Історії України" словацькою мовою та "Історії Словаччини" українською мовою [1.4.22, А.4].

Практичне значення наукового дослідження та результатів, отриманих у ході роботи над темою, полягає в тому, що методологічні підходи, апробовані в монографії, доцільно застосувати для вивчення проблем співробітництва України з іншими державами Центрально-Східної Європи. Основні положення, узагальнення і висновки роботи, зібраний фактичний матеріал можуть бути використані для підготовки підручників, навчально-методичних посібників і навчальних програм із всесвітньої історії, історії міжнародних відносин, країнознавства та інших дисциплін.

Основні результати дослідження викладені автором на наукових конференціях, в тому числі міжнародних. Зокрема: “Словацько-українські зв’язки в області мови, літератури, історії та культури” (м. Пряшів, СР, 12 - 13 вересня 2002 р.), “Перспективи розвитку словакістики в Україні” (м. Ужгород, 16 - 17 жовтня 2002 р.), “Літературно-мистецький журнал “Дукля” в історії розвитку українсько-словацьких взаємовідносин” (м. Ужгород, 18 грудня 2001 р.), “Що дала-взяла нашим землякам оптація” (м. Пряшів, СР, 9 березня 2002 р.) та ряду інших.

Публікації, покладені в основу роботи, – наукові статті, у тому числі індивідуальні. Монографічне дослідження побудоване на основі проблемно-тематичного і проблемно-хронологічного принципів та складається зі вступу, п’яти розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел і додатків.

ЧАСТИНА 1.

ДЖЕРЕЛА, ІСТОРІОГРАФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА СР

Джерела, концептуально-теоретичні підходи, методи та інструментарій, які доцільно застосувати для глибокого наукового дослідження новітніх відносин міжнародного співробітництва України і Словацької Республіки в 1990-ті роки, в контексті конкретно-історичного аналізу мають суттєві особливості. По-перше, сучасний незначний часовий відступ від перебігу подій та процесів становлення системи українсько-словацького співробітництва на першому етапі їх розвитку поки що не дозволяє з усією повнотою практично і теоретично осягнути значення здійснених стратегічних кроків, оскільки їх реальні наслідки проявляються лише в перспективі. По-друге, молоді держави не відразу засвоюють всі принципи і методи відкритості дипломатії та політики, тому рівень інформування громадськості з боку владних і дипломатичних структур України і СР щодо формування зовнішньополітичного курсу і двостороннього співробітництва бажає бути кращим, зокрема, заслуговує публікації хоча б договірної бази українсько-словацьких відносин. Вона недостатньо відображена в опублікованих збірниках зовнішньополітичних документів України та Словаччини. По-третє, в українській історіографії ще впродовж 70-80-х років ХХ століття склалася домінуюча заідеологізована методика дослідження міжнародних відносин із сусідніми країнами, які входили до колишнього радянського табору, з акцентом на “соціалістичний інтернаціоналізм” і виключно дружні зв’язки. Певні стереотипи такого дещо спрощеного підходу за інерцією проявляються і в деяких сучасних дослідженнях.

Але системні суспільні зміни і фундаментальна перебудова глобальних і європейських міжнародних відносин з рубежа 80 – 90-х років ХХ століття вплинули на характер і принципи міждержавних стосунків, у тому числі між Україною та СР.

Аналіз становлення і розвитку українсько-словацьких

міждержавних відносин 90-х років ХХ – початку ХХІ століть потребує розгляду чинників їх еволюції у ракурсі новітніх теорій “конфлікту цивілізацій” і геополітики, позаяк Україна і СР знаходяться на цивілізаційному “розломі” та геополітичному перехресті Сходу і Заходу. Для більш глибокого історичного аналізу розвитку українсько-словацьких взаємин доцільно застосувати синтез стадіального і цивілізаційного підходів. Конкретно-історичне вивчення проблем становлення і розвитку українсько-словацьких стосунків потребує також використання спеціальних науково-історичних методів: історико-генетичного – для визначення характерних рис попередньої моделі співробітництва й особливостей підготовчого періоду двосторонніх стосунків; історико-порівняльного – для оцінки місця і ролі двосторонніх взаємин у системі міжнародних відносин України та СР; історико-системного – для узагальнення досвіду й уроків функціонування системи українсько-словацького співробітництва.

1.1. Джерельна база дослідження новітньої історії українсько-словацьких відносин

Основною групою джерел для вивчення історії відносин між Україною та СР періоду 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. є неопубліковані матеріали з українських та словацьких архівів, у тому числі центральних і регіональних архівних установ, поточних архівних збірок зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних відомств та в цілому державних структур різних рівнів двох країн. Конкретний фактичний матеріал щодо розвитку міжнародної двосторонньої співпраці міститься у документосховищах господарських, громадсько-політичних і громадських організацій та об’єднань, культурно-національних товариств, а також низки інших суб’єктів – безпосередніх учасників українсько-словацького співробітництва. Слід, однак, зазначити, що значна частина документів, які стосуються двосторонніх відносин між Україною та СР, з різних причин ще не стали надбанням систематизованих архівних фондів.

В Україні гальмуючим фактором введення в науковий обіг

неопублікованих джерел є те, що значний масив документального матеріалу з проблем сучасного українсько-словацького співробітництва поки що не систематизований і не сконцентрований у центральних архівних установах. Більшість його знаходиться в поточних архівах міністерств і відомств та інших установ й організацій, де нерідко перебуває у непридатному чи недоступному для вивчення і використання з науковою метою стані. Залучення архівного матеріалу як джерела для підготовки наукової роботи досить проблематичне почасти і через обмежений доступ дослідників до поточних матеріалів.

У монографії, тим не менше, проаналізовано максимально можливий обсяг документального матеріалу з архівів окремих центральних міністерств і відомств України. Автору, зокрема, вдалося отримати дозвіл для роботи над документами Відділу архіву зовнішньої політики України, архіву ООН та інших міжнародних організацій Історико-архівного управління Міністерства закордонних справ України (далі – ВАЗП МЗС України). Насамперед було проаналізовано матеріали фонду “Справи постійного зберігання за 1988 - 1994 рр.”, де містяться документи з основної діяльності МЗС України за вказаний період – листування, інформації, звіти тощо окремих управлінь та відділів міністерства, і фонду “Двосторонні договори і угоди” по розділу “Словаччина, Словацька Республіка”, в першу чергу ті, які були укладені впродовж 1990-х років між Україною та Словаччиною.

У ВАЗП МЗС України найбільш повним чином представлена міжнародно-правова, договірна база українсько-словацького співробітництва. Кожен двосторонній документ тут виділено в окрему справу. При цьому двосторонні документи, сконцентровані в Розділі “Словаччина, Словацька Республіка”, не згруповані за видами, наприклад, окремо міждержавні договори та міжурядові угоди й окремо – протоколи, конвенції, заяви тощо. Навпаки, можна стверджувати, що комплектація міжнародно-правових актів у архівних фондах МЗС України здійснюється у вигляді своєрідних пакетів документальних матеріалів різної міжнародно-правової і дипломатичної ваги – аби дати ціліснішу картину укладення і набуття чинності для кожного конкретного документа.

Наприклад, в архіві є не лише базовий Договір про добросусідство, дружні відносини та співробітництво між Україною і Словацькою Республікою від 29 червня 1993 р. [1.1.2.11], а й відповідний Протокол про обмін ратифікаційними документами до нього від 16 червня 1994 р. Цей документ важливий, оскільки означав факт набуття чинності двостороннього генерального Договору. В Протоколі зафіксовано: “Нижче підписались Посол України у Словацькій Республіці Петро Сардачук та Державний секретар Міністерства закордонних справ Словацької Республіки Душан Розбора, які сьогодні зустрілися в м. Братиславі та після розгляду відповідних ратифікаційних документів Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою, підписаного в м. Києві 29 червня 1993 р., встановили, що вони складені відповідно до встановленого порядку і в належній формі, та обмінялись ними. Згідно із ст. 25 цього Договору він набуває чинності з дня обміну ратифікаційними документами, тобто з 16 червня 1994 р. На підтвердження цього представники обох Сторін підписали цей Протокол в м. Братиславі 16 червня 1994 р. в двох примірниках українською та словацькою мовами, при цьому обидва тексти є автентичними.” [1.1.2.17, А.1]. Аналогічно до Договору між Україною та Словацької Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань, підписаного в м. Братислава 14 жовтня 1993 р. [1.1.2.7], у ВАЗП МЗС України зберігається і Протокол про обмін відповідними ратифікаційними документами у Києві від 2 листопада 1994 р. [1.1.2.8].

Систематизація документального матеріалу в архіві зовнішньополітичного відомства України здійснюється переважно за хронологічним принципом. Хоча, на наш погляд, у документальній збірці за першу половину 90-х років хронологічна послідовність архівних справ дещо порушена. Так, наприклад, Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про торговельно-економічне та науково-технічне співробітництво від 26 серпня 1993 р. міститься в Справі 323 [1.1.2.6] – за нумерацією раніше, ніж генеральний українсько-словацький договір від 29 червня 1993 р. (Справа 330). А Комюніке про двосторонні переговори щодо напруженої ситуації на українсько-словацькому

кордоні від 7 липня 1993 р. знаходиться в Справі 276 [1.1.2.4].

Групування документів у ВАЗП МЗС України ведеться також і за характером та рівнями співробітництва. Наприклад, окремим підрозділом виділяються договори і угоди між міністерствами двох країн. Представляє інтерес той факт, що ще до укладення базового українсько-словацького договору – 14 травня 1993 р. в Києві була підписана Угода між Міністерством сільського господарства і продовольства України і Міністерством землеробства Словацької Республіки про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво [1.1.2.16].

У цілому, документальні матеріали, що зберігаються у ВАЗП МЗС України, дають найбільш повну картину становлення, розширення і вдосконалення міжнародно-правової, договірної бази українсько-словацького співробітництва в 1990-ті роки. В системі міжнародних стосунків української держави, в тому числі з Словаччиною, МЗС України та його архівний відділ виконують роль своєрідного депозитарію всіх міжнародно-правових актів, які стосуються зовнішніх відносин. Тому цілком логічно, що тут знаходиться головна і цілісна збірка основних документів з питань українсько-словацького співробітництва. Разом з тим, не можна вважати, що наявні у ВАЗП МЗС України договори, угоди, протоколи, меморандуми, заяви, конвенції та ін. – це абсолютно вичерпне зібрання двосторонніх документів. Як свідчить проведений нами аналіз даних архівних фондів, у МЗС України не зберігаються і навіть не завжди реєструвалися в 90-ті роки ХХ ст. угоди про співробітництво між окремими регіонами України та Словаччини.

Тим більше, тут нема і не може бути великої маси договірних документів про безпосередню співпрацю конкретних господарських суб'єктів українсько-словацького співробітництва за досліджуваний період. Певний час з початку 90-х років в Україні діяли цілісна відомча і регіональні системи державної реєстрації зовнішньоекономічних контрактів та засновницьких документів спільних підприємств і загалом учасників зовнішньоекономічної діяльності. З подальшою лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків в Україні та різким зростанням кількості їх учасників дозвольно-реєстраційна система в основному припинила існування. Конкретні контракти і реальні операції на такій основі, в т. ч.

між українськими і словацькими суб'єктами господарської діяльності зафіксовані найчіткіше митною службою. Однак специфічний характер цієї структури і законодавчі гарантії збереження комерційної таємниці не дозволяють без згоди сторін-учасниць використати для вивчення еволюції принаймні українсько-словацького зовнішньоекономічного співробітництва в 90-ті роки ХХ ст. основну масу значного за обсягом такого документального матеріалу, як контракти, угоди, договори, протоколи тощо, укладені між господарськими суб'єктами України і СР. Тому в монографії для аналізу процесу розвитку економічної співпраці двох країн застосовуються переважно офіційні матеріали загальнодержавної і митної статистики (дані яких за ідентичними позиціями подеколи не співпадають, що потребує додаткового порівняльного аналізу). Хоча не виключаємо і не заперечуємо, що все-таки існує можливість ширшого залучення для висвітлення конкретних фактів господарської співпраці між Україною і СР навіть архівів найбільших українських підприємств – безпосередніх учасників українсько-словацьких зовнішньоекономічних зв'язків.

У ВАЗП МЗС України, як бачимо, зберігаються головні міжурядові та міжвідомчі документи і про налагодження українсько-словацького політичного, економічного, науково-технічного та іншого співробітництва. Та найбільш вагомий матеріал про двостороннє співробітництво у цій сфері знаходиться, безумовно, в поточних архівних фондах економічного (зовнішньоекономічного) та інших галузевих відомств.

У цьому зв'язку автором у першу чергу вивчено та проаналізовано документи архіву Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України (до якого організаційно влилося колишнє Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків, потім – Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі), що стосуються українсько-словацького співробітництва 90-х років ХХ – початку ХХІ століть. У поточному архіві Мінекономіки України зберігаються три найважливіші групи документів з питань двостороннього зовнішньоекономічного співробітництва. Перша – договірно-правова база українсько-словацьких відносин у зовнішньоекономічній сфері: міждержавні, міжурядові і міжвідомчі угоди з економічних питань. Значний інтерес, з-поміж іншо-

го, представляють виявлені нами тут документи, які регулювали торговельно-економічні і фінансово-господарські зв'язки України і Словаччини (в рамках чесько-словацької федерації) на початку 1990-х років. Зокрема, Платіжна Угода між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки (м. Київ, 15 листопада 1991 р.) [1.3.6], Протокол між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки про поставки товарів і надання послуг у 1992 році (м. Київ, 28 лютого 1992 р.) [1.3.11]. Симптоматично, що Україна вступила в зовнішньоекономічні договірні відносини з ЧСФР, складовою частиною якої була Словаччина, ще до проголошення своєї незалежності. Про це свідчить Угода між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки про торговельно-економічні відносини і науково-технічне співробітництво (м. Київ, 30 липня 1991 р.), яка зберігається у поточному архіві МЕРСІ [1.3.13]. У цілому, даний архів містить найповніше зібрання міжнародних договірних документів з питань українсько-словацького зовнішньоекономічного співробітництва.

Друга група джерел в архіві МЕРСІ України – протоколи засідань та інші документи щодо роботи Міжурядової українсько-словацької Комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва. Загалом, роль цієї Комісії у розвитку відносин між Україною і СР надзвичайно вагома. Фактично вона і є тим робочим органом та механізмом, через який погоджуються, розробляються і готуються для підписання найважливіші документи з українсько-словацького зовнішньоекономічного співробітництва. Комісія попередньо узгоджує і варіанти розв'язання спірних питань двосторонньої господарської співпраці. Крім того, на її засіданнях розглядаються результати реалізації угод та домовленостей і визначаються перспективні напрями розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та СР. Тому документи, насамперед, протоколи засідань Комісії та її експертних груп, що зберігаються в Міністерстві економіки і європейської інтеграції України, – важливе джерело для вивчення українсько-словацьких стосунків у 1990-тих років.

Третім, не менш важливим джерелом з архіву цього міністерства є щоквартальні і щорічні звіти про роботу Торговельно-економічної місії (ТЕМ) у складі посольства України в Словаць-

кій Республіці. Зазвичай у таких звітах, які направляються з Братислави до Міністерства на початку наступного за звітним кварталом або року, ТЕМ дає, по-перше, загальну характеристику соціально-економічного розвитку СР за звітний період, по-друге, оцінює загальний стан зовнішньої торгівлі СР і, по-третє, аналізує стан та динаміку двосторонніх торговельно-економічних відносин між Україною і СР [Див.:1.3.4.]. Позитивно, що до звітів додається перелік візитів українських делегацій до СР і словацьких до України та інформація про двосторонні переговори і контакти з економічних питань. Для конкретно-історичного дослідження становлення і розвитку українсько-словацьких відносин у 90-ті роки ХХ ст. щорічні звіти ТЕМ при посольстві України в СР – одне з архівних джерел, найбільш насичених фактографічним матеріалом.

Слід зауважити, що нами також опрацьовано значний матеріал з організації системи зовнішньоекономічних зв'язків між суб'єктами господарської діяльності України і СР, що міститься в поточних архівах Торгово-промислової палати (ТПП) України та Закарпатської торгово-промислової палати. Так, у поточному архіві Відділу міжнародних зв'язків ТПП України зберігається не лише базова угода про співробітництво ТПП України і СР від 22 січня 1996 р., а й цікавий документ про формування на основі його положень спільного міжпалатівського органу – Угода про створення спільної ділової ради між Торгово-промисловою палатою України і Словацькою торгово-промисловою палатою від 30 серпня 2000 р. З метою сприяння українсько-словацькому торгово-економічному співробітництву ТПП двох країн домовилися створити спільну ділову раду [1.5.1]. Порядок роботи цього органу визначив Регламент спільної словацько-української ділової ради (СДР) [1.5.2].

При написанні монографії було детально опрацьовано і використано значний обсяг матеріалів з поточного архіву Міністерства культури України. Конкретні дані щодо розвитку українсько-словацького співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. найбільшим чином містяться в документальній збірці Управління міжнародних (зовнішніх, закордонних) зв'язків міністерства. Великий інтерес представляють не лише оригінали та копії найголовніших двосторонніх договірних документів, а й

підготовчі матеріали, проекти, листування (зокрема з Посольством СР у м. Києві та Міністерством культури СР), що дозволяє більш глибоко вивчити і висвітлити процес погодження дій державних органів України і СР з розвитку культурно-мистецьких та інших зв'язків [1.4.4, 5]. Потрібно зазначити, що з-поміж українських центральних відомств саме Міністерство культури найбільш чітко та регулярно веде облік конкретних акцій українсько-словацького співробітництва (у сфері своєї діяльності).

Таким чином, було б несправедливо стверджувати, що джерельна база вивчення процесу становлення і розвитку сучасного співробітництва між Україною і Словаччиною дуже обмежена. Навпаки, вона настільки широка і різноманітна, що з об'єктивних причин окремий дослідник не в змозі охопити, вивчити, проаналізувати й узагальнити всі наявні документи, всі види і рівні джерел з проблематики. З огляду на це, позитивним є перетворення після 1999 – 2000 рр. Міністерства закордонних справ України в координатора всіх напрямів українсько-словацького співробітництва і покладення на нього обов'язків депозитарію (зберігача) найважливіших документів із двосторонньої взаємодії у різних галузях. До речі, згідно із прийнятою в міждержавних відносинах практикою, у ВАЗП МЗС України договори, угоди, протоколи, меморандуми, заяви, конвенції тощо з питань українсько-словацького співробітництва зберігаються, зазвичай, у двох автентичних екземплярах українською і словацькою мовами. І хоча, як показало ознайомлення з документами, екземпляр українською мовою не завжди співпадає за кількістю сторінок тексту з екземпляром словацькою, та обидва вони ідентичні за змістом і відповідно до договірних положень кожен вважається оригіналом.

Отож документи з архіву українського зовнішньополітичного відомства, які викладені і словацькою мовою, певним чином компенсують значний пробіл у джерельній базі дослідження новітніх стосунків між Україною і Словаччиною, що склався через обмежену можливість для зарубіжних вчених отримати повний доступ до фондів Дипломатичного архіву Міністерства закордонних справ Словацької Республіки (ДА МЗС СР). Тему, термін і період вивчення матеріалів у цьому архіві потрібно попередньо погодити з керівництвом відділу архіву та документації МЗС СР. А вра-

ховуючи, що там діє дозвільний режим з дозованим допуском до документів, заявку дослідника працівники міністерства розглядають досить тривалий час.

Більшість із фондів ДА МЗС СР містять окремі документи, які безпосередньо стосуються українсько-словацького співробітництва. Станом на кінець 90-х років минулого століття в цьому братиславському зовнішньополітичному архіві матеріали групувалися у наступних фондах: “Звід двосторонніх міждержавних угод ЧСР, ЧССР і ЧСФР 1921 – 1992 рр.”, “Звід багатосторонніх міжнародних угод ЧСР, ЧССР і ЧСФР 1919 – 1992 рр.”, “Звід багатосторонніх міждержавних міжнародних угод СР 1993 – 1998 р.”, “Звід двосторонніх міждержавних міжнародних угод СР 1992 – 1998 рр.”, “Звід грамот про визнання СР і встановлення дипломатичних відносин з окремими країнами 1992 – 1998 рр.” [6.9, s.84]. Безумовно, документальну колекцію білатеральних і мультилатеральних договорів і угод СР доведено до сьогодення. Крім того, в архіві виділено в два окремі фонди збірки з вірчими грамотами та іншими документами представників зарубіжних країн у СР та словацьких офіційних осіб і дипломатичних, консульських та інших працівників за кордоном [6.9, s.84].

За допомогою системи взаємообміну матеріалами між архівними установами України і СР автору вдалося отримати з поточного архіву МЗС СР – Відділу архіву, документації та управління реєстратурою – 13 справ з копіями-факсиміле документів щодо українсько-словацького співробітництва в 1990-ті роки [1.9.1 – 13]. Серед них особливої уваги заслуговують недостатньо систематизовані в українських архівах протоколи засідань міжурядової комісії з питань національних меншин [1.9.8; 1.9.13] та перша українсько-словацька міжурядова угода (в словацькому оригіналі – протокол-угода) про поставки товарів і надання послуг у 1993 р. [1.9.2].

На початку 2002 р. у СР було схвалено спеціальний закон про діяльність архівів, яким взагалі обмежено доступ до сучасних архівних фондів – документи можуть бути відкриті для доступу і оприлюднені лише після закінчення 30-річного терміну їх архівного зберігання. Тобто, документальну базу становлення українсько-словацьких стосунків періоду наприклад 80 – 90-х років ХХ

ст. вчені в архівах СР зможуть дослідити тільки після 2010 – 2020 рр.

Тому для вивчення історії розвитку українсько-словацьких відносин першочергове значення мають неопубліковані документи з архівів України. Значний масив ще не введеного до наукового обігу матеріалу щодо становлення українсько-словацьких відносин на початку 90-х років ХХ ст. виявлений нами в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). Тут, у Фонді 1 – “Центральний Комітет Комуністичної партії України”, зберігаються досить важливі матеріали щодо українсько-словацького співробітництва 1989-1991 рр. Нами, зокрема, проаналізовані документи з розділів I, IV, VI Опису 32, Частини III про зовнішні зв'язки України за період 1986 - 1990 рр.

У Фонді 1 також було виявлено інформацію про реалізацію плану співробітництва КПРС із компартіями соціалістичних країн на 1988 – 1989 рр. [1.2.1.9]. Варто підкреслити, що за минулого режиму даний план розвитку компартійних міжнародних зв'язків був директивною базою для формування всієї системи “братерського” співробітництва країн радянського табору. Саме на основі такого генерального плану міжпартійних зв'язків програмувалися і контакти між Україною та Словаччиною, КПУ та КПС, українськими і словацькими адміністративно-територіальними одиницями, громадськими організаціями тощо. До компартійних органів усі суб'єкти міжнародного співробітництва в обов'язковому порядку надсилали звіти про розвиток “інтернаціональних зв'язків”.

Револьюційний перелом у Східній Європі в 1989 р. різко зменшив можливість впливу СРСР, КПРС і, відповідно, КПУ на внутрішньополітичний розвиток у сусідніх державах через компартійні канали. Як свідчать документи з ЦДАГОУ, вже в 1990 р. чи не єдиним джерелом постійного інформування про події в східноєвропейських державах для ЦК КПУ стали довідки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами [1.2.1.10, 11].

У Розділі VII Фонду 1 ЦДАГОУ – “Колишня таємна частина” містяться записки, довідки, інформації про економічне співробітництво України з Словацькою Республікою [1.2.1.13] та інфор-

мації генерального консула СРСР у Братиславі для ЦК КПУ [1.2.1.14, 17, 18].

Взагалі, фонди центральних архівів України містять надзвичайно цінні матеріали з історії розвитку українсько-словацьких стосунків, особливо періоду 70-80-х років ХХ століття. Ці матеріали – різноманітні рішення, плани, довідки та звіти українських центральних і обласних компартійних органів, які фактично виключно і керували всією системою “інтернаціональних зв’язків”, матеріали органів республіканської і місцевої влади, громадських організацій дозволяють детально реконструювати нехай і заідеологізовану, формальну і бюрократизовану, проте функціонуючу модель українсько-словацького співробітництва тих років. Архівні документи засвідчують, що поряд із парадно-показовими політичними й ідеологічними зв’язками та акціями, існувало також конкретне економічне співробітництво – починаючи від виробничого кооперування і прямих зв’язків підприємств України та Словаччини і закінчуючи прикордонною торгівлею. Тому несправедливо було б стверджувати, що українсько-словацькі контакти розпочалися лише з 1990-х років.

Багатий матеріал із співпраці прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України і Словаччини – Закарпатської області та Східнославацького краю періоду другої половини 1980-х років зберігається в ДАЗО. Як засвідчують вивчені нами документи Фонду 1 цього архіву – “Закарпатський обком Компартії України”, основна інформація з питань економічного, політичного і культурного співробітництва прикордонних областей у 1986 – 1990 рр. концентрувалася в спеціально створеному секторі зарубіжних зв’язків ідеологічного відділу обкому компартії. [1.7.1.1 – 3]. Сюди надходили й деякі інші матеріали, в т. ч. щодо вдосконалення прикордонного співробітництва. Так, наприклад, у збірці документів за 1986 р. міститься об’ємна довідка Ужгородського відділу Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР про результати спільного українсько-словацького соціологічного опитування з проблем ефективності прикордонних зв’язків між трудящими Закарпаття і Східної Словаччини та реакція компартійних органів на цей матеріал [1.7.1.4]. Із 1988 р. у документах фіксуються нові форми співробітництва прикордонних областей з акцентом на

зовнішньоекономічні і прямі виробничі зв'язки [1.7.1.6].

До групи опублікованих джерел відносяться насамперед офіційні видання національних законодавчих і зовнішньополітичних актів, що регулюють співробітництво між Україною та СР. Крім комплексу дво- і багатосторонніх договорів, угод, протоколів, конвенцій та низки інших документів, укладених у 1990-ті роки між двома державами, сюди входять також рішення українського і словацького парламентів із ратифікації таких міжнародно-правових актів, закони і програмні документи, зокрема урядові програми і заяви стосовно принципів зовнішньої політики як України, так і СР. Основні з цих нормативних документів опубліковані в 90-ті роки в офіційних виданнях – “Відомостях Верховної Ради України” та “Зводі законів СР” (словацькою – “Zbierka zákonov”). Як джерело заслуговують особливої уваги документи головних інституційованих суб'єктів міждержавного українсько-словацького співробітництва: міжнародного характеру – договори, угоди, протоколи, програми, плани, концепції та внутрішнього – розпорядження, постанови й інші матеріали кабінетів міністрів, відповідних міністерств і відомств України та СР, спрямовані на реалізацію досягнутих двосторонніх домовленостей. Більшість із них публікується в офіційних урядових і відомчих виданнях.

Дещо складніше систематизувати і використати як джерело для вивчення процесу становлення і розвитку співробітництва між Україною і СР в 1990-ті роки документи так званої “візитної дипломатії”, тобто матеріали, що характеризують підготовку, погодження питань і перебіг переговорів між представниками української і словацької сторін як із генеральних проблем розвитку двосторонніх стосунків, так і щодо розв'язання конкретних суперечливих питань співпраці. Автор, однак, спробувала проаналізувати деякі аспекти підготовчої роботи обох сторін у 1990-ті роки на базі опрацьованих матеріалів з поточних архівів Мінекономіки і Мінкультури України.

Тому можна тільки констатувати відсутність достатнього масиву відкритих і об'єктивних за характером джерел, необхідних для неупередженого висвітлення кроків та дій конкретних державно-політичних осіб, які мали вплив на становлення і розвиток українсько-словацького співробітництва у 90-ті роки ХХ

століття. Частково компенсувати цей недостаток можуть оглядово-аналітичні матеріали вітчизняної, словацької та іншої зарубіжної преси даного періоду, мемуари державних діячів і політиків України й СР, а також особисті спостереження автора монографічного дослідження за розвитком українсько-словацьких відносин й активністю дипломатів двох держав за час проживання в Словаччині в другій половині 1990-х років (хоча, безумовно, вони мають суб'єктивний характер).

Критичного підходу потребують матеріали української та словацької преси як джерела з вивчення процесу розвитку співробітництва між Україною та СР у досліджуваній період. У 90-ті роки ХХ ст. в обох країнах суттєво змінився сам характер преси: навіть існуючі ще з минулого режиму щоденні та щотижневі видання здебільшого втратили офіційну заповітованість, стали більш-менш об'єктивними й інформаційно-плюралістичними. Разом з тим, як результат становлення багато-партійності, з'явилася маса нових видань – різноманітних за ідейною спрямованістю та партійною приналежністю. Трансформація преси в Україні, у порівнянні зі Словаччиною, в 1990-ті роки дещо затягнулася через більш загальмований характер українських реформ. Значна частина особливо регіональних українських газет залишилася фактично офіційними виданнями місцевої влади, виходячи за її фінансової підтримки. А офіційними друкованими органами центральної влади України стали газети “Урядовий кур'єр” та “Голос України”. Через те матеріали щодо українсько-словацького співробітництва, які друкувалися у цих виданнях, здебільшого відображали позицію української влади і мали переважно офіційний характер.

У Словаччині впродовж 1990-х років центральних видань такого характеру не було. Уряд СР не мав власної газети. Втім, із 1993 р. почав виходити журнал Національної Ради СР – “Parlamentný Kuriér”. До кінця 2000 р. побачили світ майже 80 його номерів. І хоча на сторінках цього парламентського видання законодавчі акти не публікувалися, а була тільки рубрика про хроніку парламентських подій та містився матеріал переважно політико-публіцистичного й аналітичного характеру, у контексті нашого дослідження “Parlamentný Kuriér” важливий як джерело для висвітлення законотворчого процесу і формування зовнішнь-

ої політики СР у 90-ті роки ХХ – початку ХХІ ст.ст. Разом з тим, більш конкретні офіційні матеріали щодо проблем українсько-словацького співробітництва публікувалися на сторінках центральних партійних видань СР. Річ у тім, що позицію та діяльність Кабміну СР, який не мав свого офіціозу, зазвичай висвітлювали центральні газети тих партій, представники котрих входили до складу уряду. Так, наприклад, тривалий час в період правління урядів прем'єра В.Мечіара – лідера Руху за демократичну Словаччину, особливо в 1994 – 1998 рр., майже офіційним виданням стала партійна газета “Slovenska Republika”. Після приходу до влади нової демократичної коаліції ця газета в 1999 р. перестала виходити, а кроки уряду М.Дзурінди (1998 – 2002 рр.) більш-менш об'єктивно й регулярно висвітлювали газети, ідейно близькі до Словацької Демократичної Коаліції (потім – Словацького Християнсько-Демократичного Союзу) та Партії демократичної лівиці – “Národná Obroda”, “Sme” і “Pravda”. Тому, використовуючи матеріал із словацьких газет як джерело для написання монографії, автор критично враховувала політичну спрямованість того чи іншого видання та приналежність його до правлячих сил або опозиції в конкретні роки. Варто мати на увазі, що, зазвичай, словацька опозиційна преса більш об'єктивно, в порівнянні з проурядовою, окреслювала проблемні вузли українсько-словацьких стосунків. Але, як справедливо вказували словацькі вчені, до другої половини 1990-х років ні один орган мас-медіа СР не мав постійних кореспондентів у Києві. Більша частина словацьких повідомлень про Україну походила із Москви і була позначена “російською оптикою” [5.237, s.80].

Із середини 1990-х років конкурентна боротьба на ринку щоденних і тижневих видань СР значно загострилася. У неї втрутилися зарубіжні медіальні концерни, насамперед німецькі та австрійські. Вони активно скуповували контрольні пакети акцій газет і журналів СР. У результаті наприкінці десятиріччя більшість словацької центральної та регіональної преси знаходилася вже в руках іноземних видавців. Це не могло не відбитися і на характері самих видань та матеріалів, які публікувалися в них. Занадто спрощено було б стверджувати, що іноземні тримачі контрольних пакетів акцій провідних словацьких газет диктують редакціям та журналістам – що і як треба писати. Свобода слова діє і в ринко-

вих умовах. Однак, нові власники газет, зацікавлені, щоб їхня справа була прибутковою, у своїх виданнях набагато більше місця, ніж раніше, почали виділяти для розміщення реклами. Через те обсяг внутрішньополітичної і міжнародної інформації аналітичного характеру в щоденних словацьких газетах дещо скоротився. Зрозуміло, що зменшилася і кількість інформацій про Україну та українсько-словацьке співробітництво. Ускладнилося і розміщення в словацькій пресі офіційних та інформаційних матеріалів, підготовлених українським дипломатичним представництвом у Братиславі.

Моніторинг словацької преси за період 1999 – 2001 рр., здійснений посольством України в СР, засвідчив, що словацькі друковані органи наприкінці 90-х років писали навіть менше про Україну і двосторонні стосунки, ніж українська преса про СР. У 1999 р. центральними газетами СР було опубліковано майже 50 матеріалів про президентські вибори в Україні. Преса СР інформувала також про зустріч глав держав Балто-Чорноморської Співдружності в Ялті, про суперництво між Україною і СР за місце непостійного члена Ради Безпеки ООН, про проблеми двостороннього торгово-економічного співробітництва. У 2000 р. понад 20 матеріалів у друкованих засобах масової інформації СР було присвячено всеукраїнському референдуму, понад 15 повідомлень – чорнобильській проблематиці та рішенню України закрити ЧАЕС. Детально були поінформовані словацькі читачі і про зустріч президентів Л. Кучми і Р.Шустера в Ужгороді та про хід і результати візиту українського прем'єр-міністра В. Ющенка до Братислави наприкінці 2000 р. Однією із головних тем для словацької преси залишалася проблема візових стосунків з Україною та введення у 2000 р. візового режиму в'їзду українських громадян на територію СР [5.246, s.55 – 57; 60 – 61]. Ці та інші матеріали словацької преси за період 1990 – 2002 рр., з критичною оцінкою їх змісту і спрямованості, склали важливу частину джерельної бази монографії.

З-поміж серйозних словацьких періодичних видань особливої уваги заслуговують матеріали господарського тижневика “Trend”, який упродовж 1990-х років чи не єдиний із ЗМІ СР регулярно публікував аналітичні огляди з ключових проблем економічного співробітництва між Україною і Словаччиною. З дру-

гої половини 1990-х років публікації з питань українсько-словацького співробітництва з'являлися і на сторінках щотижневого економічного журналу "Profit". Важливу інформацію про внутрішньополітичний розвиток СР з 1990 р. досить гостро подавав найпопулярніший у країні громадський журнал-тижневик "Plus 7 dni".

Значний масив конкретного матеріалу щодо соціально-економічного розвитку СР та зовнішньоекономічного співробітництва між Україною та СР у 90-ті роки ХХ ст. міститься в офіційних статистичних виданнях двох країн. Для написання наукової роботи автором проаналізовано і використано насамперед щорічні статистичні збірники за вказаний період. Тим більше, що з 1996 року поміщені в них матеріали повністю підлягають порівнянню, оскільки українська статистика саме тоді перейшла на загальноєвропейські стандарти статистичного аналізу й обліку, якими Словаччина користувалася вже раніше [3.5]. Найбільш цінним статистичним джерелом для роботи над монографією став словацький щорічник – "Štatistická ročenka Slovenskej republiky". Це видання об'ємніше і значно змістовніше, ніж український аналог. Основний статистичний матеріал почерпнуто зі словацьких статистичних щорічників за 1996 і 2001 роки, позаяк у першому містяться контрольні цифри за 1990-й і 1995-й роки, а в другому – за 2000 р., що дозволило показати динаміку змін за п'ять і десять років. У збірнику "Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2001", наприклад, зведені дані про українсько-словацьку торгівлю за 1998 – 2000 рр. знаходяться у розділі "Зовнішня торгівля", а про прямі словацькі інвестиції в Україні – в розділі "Фінанси" [3.11, s.118, 400]. Показники щодо соціально-економічного розвитку СР початку 1990-х років стисло викладені і в коротких словацьких статистичних виданнях [3.7].

Статистичний щорічник СР містить не тільки матеріали економічного характеру. Важливими з огляду на тему й окремі аспекти монографічного дослідження є статистичні дані цієї публікації про національний склад населення СР, міжнародні міграційні процеси, міжнародний туризм, систему шкільництва, радіо- і телетрансляцій для національних меншин, щонайперше української та русинської [3.11, s. 163, 178, 415, 420, 459, 494 – 495].

В унікальному виданні “Historická statistická ročenka ČSSR”, сконцентровані статистичні дані про Словаччину, починаючи з 1920-х років і майже до середини 80-х років ХХ ст. Так, дані щодо національного складу населення Словаччини, в т. ч. про українців, тут наводяться як за результатами офіційних переписів населення 1921, 1930, 1950, 1961, 1970 та 1980 рр., так і у вигляді середньорічної чисельності по кожній етногрупі за період 1937 – 1983 рр. [3.8, s.630]. У 2002 р. в Україні і СР з’явилися офіційні публікації результатів загальнодержавних переписів населення, проведених в обох країнах у 2001 р. Тому в монографії використано матеріали цих переписів для аналізу динаміки змін етнічного складу населення і чисельності словацької – в Україні та української і русинської національних меншин – у Словаччині [3.4; 3.9].

У СР і Україні регулярно виходять різноманітні спеціальні статистичні матеріали з проблем зовнішньоекономічної діяльності. Однак, як засвідчує проведений нами аналіз, показники обсягу експорту, імпорту в загальному обсязі обороту українсько-словацької торгівлі товарами і послугами, що публікуються центральними статистичними управліннями двох держав, необхідно співставляти, по-перше, в розрізі даних окремо словацької та української сторін, по-друге, із контрольними цифрами митної статистики. Часто розходяться навіть офіційні зовнішньоекономічні показники українсько-словацького співробітництва, подані в різних статистичних джерелах.

Причинами цього, з-поміж іншого, є, з одного боку, деякі відмінності в статистичному обліку зовнішньоторговельних операцій в Україні і СР, а з іншого – і наслідок неповної статистичної звітності та результат не зовсім законних операцій, які інколи здійснюються суб’єктами підприємницької діяльності обох країн у сфері зовнішньоекономічних зв’язків. Показово, що й донині на засіданнях міжурядової комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва, сторони, зазвичай, оперують двома дещо відмінними офіційними статистичними даними. Так, на 9-му засіданні комісії 23 – 25 січня 2002 р. було констатовано, що згідно з українськими статистичними даними обсяг двостороннього товарообігу за 11 місяців 2001 р. складав 345 млн. дол. США, а за даними словацької статистики – 315 млн. дол.

США [1.3.9, А.2 – 3].

У роботі над монографією, особливо в контексті висвітлення українсько-словацьких транскордонних і міжрегіональних зв'язків важливе значення мало використання матеріалів статистичних управлінь деяких адміністративно-територіальних одиниць України і СР. Зокрема, найбільш систематизовані дані щодо різних форм і напрямів двосторонньої транскордонної співпраці містяться у виданнях Закарпатського обласного управління статистики [3.2].

Ще одним джерелом з історії українсько-словацьких відносин 90-х років ХХ – початку ХХІ століть, використаних у дослідженні, є мемуари державних діячів і політиків України та СР. Зрозуміло, до таких матеріалів слід ставитися найбільш критично, так як їхні автори прагнуть змалювати власну діяльність дещо прикрашено. Крім того, більша частина спогадів державно-політичних лідерів присвячена внутрішньополітичним проблемам, а про зовнішню діяльність держав йдеться лише з погляду безпосередньої участі мемуаристів у окремих акціях. Для написання монографії найбільше пригодилися спогади словацьких політиків. Серед виданих у СР мемуарів привертають увагу спогади Ф.Міклошко про католицький рух опору і т. зв. “підземну церкву” в Словаччині останніх років комуністичного режиму і революційні події 1989 року та лідера Руху за демократичну Словаччину, колишнього неодноразового прем'єра СР – В. Мечіара. В роботі використана й книга голови Кабінету міністрів СР (у 1998 – 2006 рр.) М. Дзурінди [5.196]. Разом з тим, використовуючи мемуари як джерело для вивчення українсько-словацьких стосунків, слід постійно критично співставляти їх із опублікованими офіційними документами.

Документальні публікації з теми дослідження варто поділити на три основні групи. Перша – ті, що стосуються переважно внутрішнього розвитку України та СР в 90-ті роки ХХ ст. Друга – основні законодавчі акти процесу українського і словацького державотворення, насамперед декларації про суверенітет і незалежність та конституції. Третя – безпосередньо документи з питань зовнішньої політики двох держав та становлення і розвитку українсько-словацьких відносин. Перша група опублікованих джерел, використана автором у роботі, представлена переважно

документальними збірками про революційні події та масові громадянські рухи в словацьких і чеських землях на межі 1980 – 1990-х років, програмами словацьких політичних партій і рухів 1990-х років та ін. [2.13; 2.21 – 22; 2.26]. З-поміж збірок основоположних актів щодо національно-державного усамостійнення значний інтерес представляє унікальна двотомна словацька документальна публікація “Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti”. У монографії найбільшим чином використано матеріали книги другої цього видання про рух Словаччини до незалежності в 1990 – 1993 р. [2.20]. В українському перекладі опубліковано конституції нових демократій, у т. ч. Словацької Республіки [2.8]. У цьому контексті з історико-генетичного погляду інтерес представляють також російськомовні видання Конституції і законів про федеральний устрій ще соціалістичної Чехословаччини [2.9; 2.16].

Третя з вище згаданих груп опублікованих документів, яка має головне значення для висвітлення становлення і розвитку співробітництва між Україною і Словаччиною, потребує більш детального аналізу. Серйозним недоліком існуючого комплексу опублікованих джерел з історії українсько-словацьких відносин у 90-х роках ХХ та початку ХХІ ст. є фрагментарність публікацій навіть міжнародно-договірних актів, що складають регулятивну базу двостороннього співробітництва. Не до кінця вдалою слід вважати позитивну за намірами спробу українського зовнішньополітичного відомства видати наприкінці 90-х документи зовнішньої політики України. У 1998 році побачило світ двотомне документальне видання “Україна на міжнародній арені (1991 – 1995 рр.)”. Уже з самого початку в основу формування цього збірника документів було закладено дещо хибний алгоритм. Упорядники і редакційна колегія вважали, що дана публікація “...є черговим виданням документів, що відображають діяльність нашої держави в зовнішньополітичній сфері, і таким чином продовжує серію, яка існувала раніше під назвою “Українська РСР на міжнародній арені” [2.14, с.3]. Попри заяву авторів про те, що зміст і форма вміщених у збірнику документів “неспростовно засвідчують: ідеться про нові міжнародні реалії, нову Україну і нову політику” [2.14, с.3], уже сама, запозичена з попередніх видань, застаріла система підбору і групування матеріалу та основ-

на ціль – прагнення подати документальні відомості про майже всю політику України на міжнародній арені в 1991 – 1995 рр. – призвели до вимушеної лаконічності, занадто стислої інформативності, а подеколи і фрагментарності поміщених у двохтомнику матеріалів. Тому цілком логічно у даному виданні міститься лише декілька – 8 документів про українсько-словацьке співробітництво 1990 – 1995 рр. А вони, безумовно, не дають вичерпної характеристики перебігу становлення двосторонніх відносин і процесу формування міжнародно-правової основи українсько-словацького співробітництва в першій половині 90-х років ХХ ст.

У книзі першій двотомника “Україна на міжнародній арені (1991 – 1995 рр.)” один із розділів містить документи й інформацію щодо двосторонніх стосунків [2.14, с. 57 – 402]. Однак тут у хронологічному порядку розглядаються білатеральні відносини України з усіма державами світу, що не дозволило окремо виділити і систематизувати документи й матеріали по кожній із країн. Окрім того, в збірнику майже нема текстів або викладу навіть основоположних договорів й угод України з цими державами. Відсутні серйозні наукові коментарі до наведених документів.

Характерно, що й у СР у 1998 році було опубліковано підбірку документів із зовнішньополітичної діяльності країни в першій половині 90-х років, котра, як і українське документальне видання, мала майже аналогічні недоліки [2.27]. Плюсом словацького видання, у порівнянні з українським, є групування та конкретизація міжнародно-правової бази стосовно європейської і регіональної політики СР, а також тлумачення та ґрунтовні коментарі упорядника до більшості з наведених документів.

У 2001 році МЗС України розпочав систематизовану офіційну публікацію міжнародно-правової основи дво- і багатосторонніх стосунків незалежної України. Перший том зводу цих документів містить тексти договорів, угод та інших двосторонніх міжнародно-правових актів, які набули чинності в період від 16 липня 1990 року до 31 грудня 1991-го, в тому числі українсько-словацьких, що стосуються періоду становлення міждержавних відносин України і СР [2.7].

Частково заповнюють прогалину в справі видання зовнішнь-

ополітичних документів щодо розвитку міжнародно-правової основи українсько-словацьких стосунків періоду 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. публікації міжнародних договорів і угод та хроніки співробітництва України з іноземними державами у спеціальних рубриках друкованого органу МЗС України – журналу “Політика і час” (“Зовнішні справи”). Водночас, доступ через мережу Інтернет до текстів основних міжнародно-правових документів, які регулюють українсько-словацьке співробітництво, забезпечено через розміщення їх на офіційних сайтах.

1.2. Рівень вивчення проблеми і методологічні засади конкретно-історичного аналізу українсько-словацького співробітництва

Проблеми становлення і розвитку системи партнерського, добросусідського співробітництва між новими європейськими державами – Україною та Словацькою Республікою привертають до себе дедалі більше уваги політиків, вчених і представників громадськості в Україні та Словаччині. Проте до теперішнього часу в українській історіографії немає узагальнюючих, ґрунтовних робіт з питань новітніх українсько-словацьких відносин.

Сучасна українська історіографія відносин між Україною та СР використовує нові підходи й методологію дослідження проблеми, але водночас базується і на позитивних традиціях національної історичної школи радянського періоду [Див.: 5.132]. Безумовно, українська славістика 50 – 80-х років ХХ ст. зробила чимало для висвітлення вузлових питань новітньої чехословацької та словацької історії. Провідні українські історики постійно залучалися до написання фундаментальних робіт з чехословацької, чеської і словацької історії [5.70 – 72]. Національна славістична школа публікувала й інтегровані монографії та підручники з історії південних і західних слов'ян, у т. ч. чехів і словаків [6.1 – 2]. Цінність даних наукових робіт полягає в тому, що в науковий обіг вводився великий масив фактографічного матеріалу з доступних радянських і зарубіжних джерел, у т.ч. архівних, формувалася логічно взаємозв'язана хронологічна послідовність перебігу історичних подій та еволюції міжнародних відносин,

діяльності конкретних осіб.

Найбільший інтерес у ракурсі досліджуваної в монографії проблематики щодо історичних джерел становлення і розвитку новітніх українсько-словацьких зв'язків представляють публікації українських вчених 50 – 80-х років ХХ ст. з питань участі України в системі співробітництва СРСР із європейськими соціалістичними державами. Варто стверджувати, що в радянській Україні під егідою академічного Інституту історії склалася оригінальна історична школа дослідження “інтернаціональних зв'язків” [5.48; 5.89; 5.103; 5.104; 5.113; 5.135; 5.162; 5.163; 7.2; 7.4; 7.6]. Однак і її представники здебільшого розглядали українсько-словацьке співробітництво, по-перше, переважно лише як підпорядковані центральним радянсько-чехословацьким відносинам міжреспубліканські зв'язки Києва і Братислави, тобто на порядок нижчого – “другого” гатунку, ніж взаємини між Москвою і Прагою, а, по-друге, як “побратимське” співробітництво, що здійснювалося виключно під керівництвом правлячих компартій. Не могла навіть піддаватися сумніву теза про те, що “співробітництво КПРС і КПЧ ... є вирішальним фактором зміцнення братерського союзу і дружби наших держав і народів” [5.69, с.14].

Виходячи з такого постулату як складової частини інтернаціональних міжпартійних і “побратимських” зв'язків у 80-ті роки ХХ ст., аналізувалося і т. зв. “прикордонне співробітництво” між Україною та Словаччиною. Причому проблематика прикордонних зв'язків почала вивчатися українськими вченими вже в першій половині 1980-х років. Узагальнюючу монографію з питань співробітництва прикордонних адміністративно-територіальних одиниць опублікував у 1984 році волинський вчений В. Колесник, який у співавторстві з П. Калениченком видав дещо раніше і роботу про радянсько-польське прикордонне співробітництво [5.73; 5.80]. У жовтні 1980 р. в м. Ужгороді було проведено першу міжнародну наукову нараду з питань розвитку прикордонних економічних зв'язків СРСР з європейськими партнерами по РЕВ [5.141]. Комплексно результати розвитку прикордонного співробітництва в економічній, громадській та культурній сферах розглядалися на всесоюзному семінарі в Ужгороді в 1988 році [5.140]. Проблематика українсько-словацьких прикордонних зв'язків стала у 1980-ті роки предметом спільних до-

сліджень вчених Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР та Інституту суспільних наук САН [5.57; 5.252].

Однак, вивчення питань прикордонної співпраці також велося за наперед заданою схемою, де ядром і “керівною” силою співробітництва розглядалися зв’язки між місцевими партійними органами, які управляли всією сферою прикордонних зв’язків, – між молодіжними, профспілковими та іншими громадськими організаціями, установами науки й освіти, виробничими колективами тощо. Проблеми господарського співробітництва зазвичай обмежувалися оцінкою ефективності прикордонної торгівлі і т. зв. “обміну досвідом”. Лише з другої половини 1980-х більш серйозна увага в дослідженнях українських вчених почала надаватися аналізу системи т. зв. “прямих зв’язків” між підприємствами й організаціями українських і зарубіжних, у т. ч. словацьких прикордонних адміністративно-територіальних одиниць та питанням виробничого кооперування. Міжнародно-правовим аспектам прикордонного співробітництва зокрема була присвячена дисертація Г. Диниса [7.5].

Таким чином, українська радянська історіографія 80-х років ХХ ст. вперше почала предметно досліджувати розвиток основних напрямів, видів і форм українсько-словацького співробітництва. Позаяк глобальні міждержавні проблеми відносин між СРСР і Чехословаччиною майже монополюно вивчалися в Москві, українські історики та спеціалісти інших суспільних наук сконцентрувалися на аналізі радянсько-чехословацького “побратимського співробітництва” на рівні регіонів, міст, трудових колективів, громадських організацій тощо. В Україні впродовж 70 – 80-х років ХХ ст. сформувалася навіть своєрідна історична школа з вивчення “інтернаціональних зв’язків”, у т. ч. українсько-словацьких. Новим об’єктом і предметом дослідження стало прикордонне співробітництво західних адміністративно-територіальних одиниць України і сусідніх держав-членів РЕВ. Інтенсивно вивчалися українсько-словацькі прикордонні зв’язки. У другій половині 1980-х років у центрі уваги українських вчених знаходилися питання економічного співробітництва, насамперед проблеми розвитку виробничого кооперування і спеціалізації підприємств, прямих зв’язків трудових колективів, у

т.ч. України і Словаччини. Але і за появи в СРСР елементів ідейного та політичного плюралізму в період горбачовської перебудови мало хто із дослідників українсько-словацького співробітництва ризикнув вийти за рамки ортодоксального положення про керівну роль компартії в “інтернаціональних зв’язках”.

Прагматизація з середини 1980-х років відносин СРСР із східноєвропейськими країнами-членами РЕВ, розгортання економічних реформ, особливо реформування сфери зовнішньоекономічних відносин спричинили появу перших критичних зауважень з боку спеціалістів про необхідність зміни системи “інтернаціонального співробітництва”, яка базувалася виключно на компартійних ідеологічних принципах. Пропонувалося перейти на модель раціональної співпраці, в основі котрої були б чинники економічної доцільності. Але це також був лише “косметичний ремонт”, бо кардинально змінити відносини країн “соціалістичної співдружності” не можна було, оскільки взагалі вся суспільна система “розвинутого соціалізму” не піддавалася реформуванню.

Для критики хибних методологічних підходів до вивчення всієї системи співробітництва СРСР із східноєвропейськими державами загалом справедливим варто вважати висновок, зроблений Г.Динисом у 1990 році щодо дослідження прикордонної співпраці: “...Домінуючим в дослідженні міжнародних процесів на прикордонних територіях був історико-описовий метод з більш-менш чітко вираженими елементами аналізу, рідше – прогнозу...” [5.53, с. 63]. І якщо до середини 1980-х років отримувані на цій основі наукові результати певним чином задовольняли практичні потреби, то пізніше становище почало мінятися. Відбувся повільний, але стійкий їх відрив від потреб практичної політики. Тому цілком правомірною стала постановка питання про застосування інших методологічних підходів.

У контексті досліджуваної теми становлення і розвитку українсько-словацьких відносин найважливіше значення мали наступні принципові зміни в методології української історичної науки за минуле десятиліття.

Перше – у методологічному сенсі в українській історіографії відбувся кардинальний перелом – більшість серйозних дослідників відмовилася від аксіом ортодоксального марксизму й одномірного стадіального підходу до вивчення історичного про-

цесу та перейшла на позиції історичного плюралізму й аналізу минулого та сучасності на базі цивілізаційного підходу або конструктивного поєднання методології цивілізаційності й стадіальності.

Друге – історія і теорія новітніх міжнародних відносин незалежної України почала вивчатися із застосуванням загальноприйнятих у світовій науці методів дослідження глобальної системи взаємовідносин як цілісної системи, що динамічно розвивається.

Щодо останнього положення – значний вплив на становлення новітньої української школи аналізу міжнародних відносин суверенної України мали теоретичні положення робіт найвідоміших західних істориків і політологів. Значна частина з них була опублікована в перекладі українською і російською мовами впродовж минулого десятиліття. Зокрема, праці Р.Арона, З.Бжезінського, П.Кальвокорессі [5.1; 5.4; 5.74 – 75]. Вони спричинилися на формуванні української історико-політологічної науки міжнародних відносин, значну організаційну роль у становленні якої в Україні впродовж 1990-х років зіграв журнал “Політична думка”. На його сторінках публікувалася низка робіт, частина з яких потім синтезовано вийшла в трьох найвагоміших колективних монографіях “Політичної думки” з питань політології посткомунізму, української державності та глобальних міжнародних відносин [5.50; 5.126; 5.166].

Дещо вищим є науковий рівень вивчення проблеми в Російській Федерації. Сучасна російська історіографія приділяє значну увагу трансформаційним процесам в країнах Центрально-Східної Європи та змінам їх геополітичного становища. Зокрема співробітниками відділу сучасної історії Інституту слов’янознавства РАН було підготовлено низку статей, опублікованих у 1999 році в журналі “Славяноведение” [5.116 – 117]. А пізніше в Москві було проведено спеціальну міжнародну наукову конференцію з нагоди 10-річчя антитоталітарних революцій, з аналізом їх політичних, соціальних і економічних наслідків та видано книгу “Революції 1989 року в країнах Центральної (Східної) Європи: Погляд через десятиліття” [5.142]. З’явилося також декілька статей, присвячених революціям у країнах Центрально-Східної Європи і наслідкам постсоціалістичної транс-

формації цих держав у російських історичних журналах [5.51; 5.98].

Слід відмітити, що за цей час побачила світ низка колективних робіт російських дослідників, серед яких, зокрема, – “Після-революційна Європа: економічні орієнтири і політичні колізії” [5.136] під редакцією Ю. Новопашина; “Політичний ландшафт країн Східної Європи середини 90-х років” [5.137] за редакцією Ю.Зудінова; “Політична трансформація країн Центральної і Східної Європи” [5.138]. Але найвагомим доробком російських вчених з проблеми трансформації постсоціалістичних держав стало тритомне колективне видання “Центрально-Східна Європа в другій половині ХХ століття” [5.168, 169, 170]. В окремих розділах у третьому томі цієї солідної публікації аналізуються системні зміни в галузі політичної, економічної, соціальної трансформації.

З огляду на наше дослідження особливо важливе значення мають положення двох спеціальних заключних розділів щодо зовнішньоекономічних та зовнішньополітичних факторів розвитку країн Центрально-Східної Європи на перехідному етапі. Втім, попри всі позитиви цього московського видання, здається, що його переважно узагальнюючий і теоретичний характер (а можливо й обмеженість джерельної бази по колишніх східноєвропейських країнах) привів до недостатнього рівня висвітлення процесу конкретно-історичних перетворень в окремих країнах, насамперед у Чехії і Словаччині. Варто також зауважити, що незважаючи на спроби московських учених об’єктивно висвітлити процеси в цьому регіоні, нерідко, особливо в зовнішньополітичній частині публікації, вчувається туга за “імперським” минулим та перебільшення сучасної ролі Російської Федерації в міжнародних відносинах.

Разом з тим слід зазначити, що впродовж останнього десятиріччя ХХ ст. і перших років ХХІ ст. українська історична й політична наука сконцентрувалася в основному на глобальних і континентальних проблемах розвитку міжнародних відносин та визначенні ролі й місця незалежної України в оновленій Європі та світі. Частково під впливом сучасної західної та російської політології українські вчені з середини 1990-х років у дослідженні міжнародних відносин почали надавати перевагу гео-

політичним конструкціям. Глобалізм, регіоналізм та геополітика у підході до вивчення міжнародних відносин відсували на другий план нагальні проблеми розвитку стосунків України з такими відносно невеликими державами, як Словаччина.

Тому зовсім не випадково, що й у сучасних публікаціях українських вчених з проблем міжнародних стосунків питання новітніх українсько-словацьких відносин розкриті недостатньо. Наприклад, навіть у солідному синтезованому підручнику “Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980 – 2000 роки)”, виданому в 2001 р., розділ про європейські постсоціалістичні країни присвячений виключно Балканам, а про стосунки України з державами Центрально-Східної Європи і конкретно зі Словаччиною нема жодного матеріалу [6.4, с.300 – 334]. Тільки в заключній частині книги стисло згадується про відносини України з Польщею, Румунією та Чехією [6.4, с. 587 – 590]. Українські політологи в монографічному виданні 2002 р. – “Україна в сучасному геополітичному просторі” також фактично обійшли проблеми стосунків зі Словаччиною. І це при тому, що більша частина праці безпосередньо стосується різних аспектів політичної трансформації та відносин України з державами Центрально-Східної Європи на сучасному етапі. Пріоритетом для авторів цього колективного видання залишилися українсько-польські, українсько-угорські, українсько-австрійські, українсько-німецькі стосунки та політичні відносини з Росією, Білоруссю, Молдовою тощо, а українсько-словацьке співробітництво описане всього декількома абзацами – на двох сторінках майже 500-сторінкової книжки [5.165, с. 60, 369].

Вище вказаний підхід до українсько-словацьких відносин – як досить малозначимих або периферійних – притаманний не лише вченим, а й владно-політичним колам української держави і, з нашого погляду, частково пояснюється інерцією, пов'язаною із загальним, дещо ігноруючим ставленням інтелектуальних та політичних еліт незалежної України з самого початку 1990-х років до європейських постсоціалістичних країн (за винятком Польщі) в контексті українських претензій на роль великої європейської держави (дещо звуженої зараз до статусу впливової регіональної держави). Українська сторона нерідко хибно вважала, що на міжнародній арені СР грає незначну роль. Тому

співробітництво з Словаччиною в 1990-ті роки навряд чи могло бути серед пріоритетних напрямів зовнішньої політики України.

Генераторами зовнішньої політики України інколи не бралося до уваги, що тісна співпраця з безпосередніми сусідами, до яких належить СР, – перший і необхідний крок до зміцнення міжнародних позицій та покращення геополітичного становища власної держави. Хоча добросусідські відносини і співробітництво з межуючими державами було визначено як важливий критерій прийому країн-претендентів до Євросоюзу і НАТО.

Зовнішню політику України та її відносини з сусідніми державами, в т.ч. з Словацькою Республікою, потрібно розглядати саме через призму національно-державних інтересів. Україна і СР, як і кожна суверенна держава, мають на міжнародній арені власні національні інтереси. У загальному вигляді поняття “національні інтереси” відображає фундаментальні цінності та прагнення українського народу, його потреби в гідних умовах життєдіяльності, а також цивілізовані шляхи їх створення і способи задоволення.

Наведена дефініція, однак, відображає комплекс і внутрішніх, і зовнішніх інтересів Української держави, тому стосовно зовнішньополітичної сфери потребує конкретизації та уточнення. В Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. “Про Основні напрями зовнішньої політики України” міститься перелік деяких головних зовнішньополітичних інтересів Української держави. “Базовою вимогою у здійсненні зовнішньої політики України є якнайповніше і якнайефективніше забезпечення національних інтересів країни, – наголошується в законодавчому акті. – Національні інтереси України у сфері міжнародних відносин становлять три групи:

- стратегічні та геополітичні інтереси, пов’язані з забезпеченням національної безпеки України та захистом її політичної незалежності;
- економічні інтереси, пов’язані з інтегруванням економіки України у світове господарство;
- регіональні, субрегіональні, локальні інтереси, пов’язані із забезпеченням різноманітних специфічних потреб внутрішнього розвитку України” [2.14, с.38].

Далі в цитованій Постанові вказується, що з метою реалізації

національних інтересів зовнішня політика України постійно спрямовується на виконання таких найголовніших завдань:

“1. Утвердження і розвиток України як незалежної демократичної держави.

2. Забезпечення стабільності міжнародного становища України.

3. Збереження територіальної цілісності держави та недоторканості її кордонів.

4. Включення національного господарства у світову економічну систему для його повноцінного економічного розвитку, забезпечення потреб громадян і підвищення добробуту народу.

5. Захист прав та інтересів громадян України, її юридичних осіб за кордоном, створення умов для підтримання контактів з зарубіжними українцями і вихідцями з України, надання їм допомоги згідно з міжнародним правом.

6. Поширення у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера” [2.14, с.38].

Серед напрямів, пріоритетів та функцій зовнішньої політики України у парламентській постанові чільне місце відводиться розвитку співробітництва із так званими прикордонними державами, в тому числі й Центрально-Східної Європи, до яких належить і Словаччина, а також європейській регіональній співпраці. Та цей досить лаконічний і концентрований документ не містить цілісної і розгорнутої концепції національно-державних інтересів України. Українські стратегічні інтереси фундаментально не розпрацьовані і лише фрагментарно й розрізнено викладені в інших рішеннях вищих органів державної влади за 1990-ті роки.

Складовою частиною національно-державних інтересів незалежної України є встановлення і розвиток добросусідських відносин з межуючими постсоціалістичними країнами, у тому числі Словацькою Республікою, та інтенсивне співробітництво з ними. “Прикордонні держави, – зазначено в Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р., – найближче зовнішнє середовище, від взаємодії з яким безпосередньо залежить мир і стабільність по всій периферії кордонів України, її нормальний внутрішній розвиток, безперешкодне і широке спілкування із зовнішнім світом” [2.14, с.41].

Зміцнення добросусідських відносин між Україною і Слова-

цькою Республікою відповідає національно-державним інтересам обох країн. Такого погляду притримується і більшість словацьких дослідників [5.216]. Упродовж останніх років у Словаччині були опубліковані серйозні дослідження з історії та сучасності українсько-словацьких стосунків. Утім, на жаль, останні словацькі публікації з ключових питань сучасних відносин між Україною та СР через відсутність міждержавного взаємообміну новими виданнями майже недоступні не тільки для широкого загалу, а й навіть для обмеженого кола українських вчених, які спеціалізуються на дослідженні проблем українсько-словацького співробітництва.

У цьому контексті значний науковий і практичний інтерес представляє хоча б стислий історіографічний огляд робіт словацьких вчених щодо становлення і розвитку стосунків між незалежними Україною та СР, які побачили світ в 90-ті роки ХХ ст. та впродовж 2000 – 2002 рр. [Див.: 5.149] Значна частина цих видань присвячена окремим аспектам сучасного співробітництва між Україною та СР. Варто наголосити, що словацькі політологи, історики та спеціалісти-міжнародники більш відверто, ніж їхні українські колеги, говорять про невирішені питання двосторонніх зв'язків. Окрім того, аналіз основних положень словацьких публікацій дозволяє поглянути на українсько-словацькі відносини очима іншої сторони, яка по-своєму тлумачить досягнення, а також гальмуючі фактори й основні проблеми двостороннього співробітництва. Лише за такого порівняльного підходу можливими є співставлення позицій та пошук спільних інтересів або досягнення компромісів у міжнародних стосунках.

Черговою особливістю сучасної словацької історіографії становлення і розвитку відносин між Україною та СР є не лише її аналітично-описове або теоретичне значення, а й чітка спрямованість досліджень і рекомендацій провідних учених на формування концептуальної основи українсько-словацького співробітництва та прогнозування чи й моделювання варіантів його розвитку на перспективу. У цьому сенсі висновки й поради словацьких вчених мають значно більший вплив на прийняття зовнішньополітичних рішень офіційними органами СР, ніж, наприклад, рекомендації їх українських колег зовнішньополітичному відомству України щодо покращення двосторонніх сто-

сунків.

Опубліковані в досліджуваний період у СР роботи, що стосуються українсько-словацьких відносин, доцільно розділити на декілька тематичних груп. Першу групу складають публікації з питань двостороннього співробітництва у контексті кардинальних змін геополітичної ситуації на європейському континенті в цілому та в регіоні Центрально-Східної Європи зокрема, другу – роботи з конкретних проблем політичного й економічного міждержавного співробітництва, третю – публікації щодо нових форм, видів і напрямів співпраці між Україною та СР, насамперед на міжрегіональному і транскордонному рівні й у сфері гуманітарних відносин.

Зрозуміло, таке групування має частково умовний характер, оскільки коло питань, які розглядаються в роботах словацьких вчених кожної із виділених груп, не є монотематичним, і аналізовані проблеми нерідко перехрещуються. Тому варто викласти насамперед нові теоретичні положення першої із вказаних групи робіт словацької історіографії, що стосуються найголовніших системних питань українсько-словацького співробітництва. Тобто, розкрити підхід вчених СР до чинників системного характеру, які визначають розвиток українсько-словацьких відносин на сучасному етапі.

Найвагомішими роботами такого системного плану є дві монографії відомого словацького політолога-міжнародника Александра Дулеби, видані у 1998 і 2000 рр. У першій – “Кінець сучасної Центральної Європи? Україна і Словаччина після першої хвилі розширення НАТО на Схід” автор зробив спробу визначити геополітичні сценарії майбутнього розвитку Центральної Європи та перспективу стратегічних змін місця і ролі Словаччини та України в міжнародних відносинах країн регіону [5.188]. У другій – “Україна і Словаччина. Геополітичні характеристики розвитку і міжнародного становища України. Імплікація для Словаччини” проаналізовано еволюцію українсько-словацьких стосунків за період 1993 – 1998 рр. [5.192]

Обидві публікації А.Дулеби детально аналізують внутрішньополітичний і економічний розвиток України та становлення і розвиток її зовнішньополітичної доктрини з початку 90-х років ХХ ст. Окремими блоками розглядаються зміни в політиці США,

держав Євросоюзу та Росії щодо України. Ретельно описано хронологію розвитку взаємин України із державами Центрально-Східної Європи у 1990-ті роки. При цьому основний акцент зроблено на характеристику еволюції українсько-словацьких і українсько-польських відносин. Вагому частину обох досліджень присвячено українсько-російським стосункам. Спеціально проаналізовано вплив паливно-енергетичного фактору на взаємини України із РФ та змальовано можливу стратегію диверсифікації джерел енергопостачання українською державою з метою зменшення залежності від імпорту російських енергоносіїв.

Але суть обох монографій А. Дулеби полягає не в простому описі подій чи переліку безлічі фактів. Автор концентрується на аналітичному формулюванні варіантів впливу зміни геополітичного становища України на майбутній розвиток Центрально-Східної (нової Центральної – за визначенням словацького вченого) Європи в цілому та Словаччини й українсько-словацького співробітництва зокрема. Він визначає чотири можливі – два оптимістичні й два песимістичні сценарії розвитку подій і системних змін в регіоні внаслідок реалізації того чи іншого варіанту внутрішньої трансформації в Україні та її нової позиції в європейських міжнародних відносинах [5.188, s.128 – 132; 5.192, s.339 – 343]. Словацький дослідник підкреслює, що в Україні і навколо неї відбуваються такі процеси, які кардинальним чином можуть змінити обличчя і карту Європи, як і майбутнє Словаччини [5.185].

У роботах сучасних словацьких вчених з питань становлення і розвитку відносин між Україною і СР у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть обов'язково аналізується вплив т. зв. “російського фактора” на їх двохстороннє співробітництво. Той же А.Дулеба у 1996 році в промовистій уже за назвою публікації – “Сліпий прагматизм словацької східної політики” виступив із різкою критикою політики уряду В.Мечіара щодо зближення СР з Росією та підпорядкування Словаччини стратегічним інтересам Москви [5.190]. Використання Росією поставок енергоносіїв як важеля зовнішнього політичного й економічного тиску на Україну та інші країни СНД і на регіон Центрально-Східної Європи, в т. ч. Словаччину, у 1998 році проаналізував Карел Хірман у публікації “Фактор нафти і газу в російській внутрішній і

зовнішній політиці” [5.204]. У 1999 році К.Хірман і А.Дулеба видали об’ємне дослідження “Росія наприкінці ери Єльцина” [5.194], більша частина якого (два із трьох розділів) присвячена зовнішній політиці РФ, її стратегії щодо протидії розширенню НАТО, а також російській лінії стосовно країн Центрально-Східної Європи. В монографії спеціально розглядаються словацько-російські міждержавні відносини 1990-х років. При цьому автори підкреслюють, що навіть після внутрішньословацьких демократичних змін у 1998 р. РФ продовжує займати значиміше місце в словацькій східній політиці, ніж безпосередній сусід – Україна. Позиція більшості словацьких дослідників, однак, конструктивна. Пропонуючи звертати більше уваги на розбудову системи співробітництва з Україною, вони не заперечують доцільності розвитку зважених стосунків між СР і РФ.

Українсько-словацькі відносини в сучасній історичній і політологічній науці СР розглядаються також через призму проблем регіональної та континентальної системи безпеки, геополітичних змін у Європі [5.184; 5.201; 5.224; 5.228]. Питання стосунків з Україною аналізуються і в дослідженнях, присвячених вступу Словацької Республіки до НАТО [5.225; 5.234].

Специфікою словацької історіографії є те, що більшість публікацій з проблем сучасних українсько-словацьких відносин підготовлені експертами незалежних дослідницьких центрів та неурядових організацій СР. Відомим незалежним словацьким аналітичним центром генерування ідей розвитку співпраці з Україною впродовж тривалого часу була і залишається Асоціація зовнішньої політики Словаччини (далі – АЗПС, словацькою мовою – Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku – SFPA, англійською – Slovak Foreign Policy Association – SFPA). До цього недержавного громадського об’єднання, заснованого в травні 1993 р., входять незалежні експерти й організації, що займаються проблемами міжнародних відносин. Діяльність АЗПС спрямована на сприяння включенню Словаччини до загальноєвропейських і трансатлантичних структур, зміцненню стосунків СР із зарубіжними, в тому числі сусідніми, державами [5.249]. АЗПС та її Дослідницький центр реалізують програми вивчення і пропаганди модерної зовнішньої політики, проводять міжнародні конференції, робочі зустрічі й тематичні “круглі столи” за участю відо-

мих у Європі та світі державних і політичних діячів, дипломатів та експертів-міжнародників з різних країн. Так, наприклад, 24 – 25 жовтня 1997 року в Братиславі відбулася організована АЗПС конференція “Україна, Центральна Європа і Словаччина. Інтереси і перспективи співробітництва” [5.247]. 14 лютого 1998 року з доповіддю “Місце України в системі європейської безпеки” в АЗПС виступив колишній президент України Л.Кравчук. Щомісяця, починаючи з 1997 року, Асоціація видає “Listy SFPА”, в 2000 році було започатковано вихід щоквартальника англійською мовою “Slovak Foreign Policy Affairs”. За фінансового сприяння різноманітних фондів та інституцій, серед яких насамперед німецький “Фонд Фрідріха Еберта”, АЗПС регулярно публікує матеріали проведених нею зустрічей, дискусій та конференцій [5.250].

Саме з ініціативи і під егідою АЗПС відбулася низка семінарів та конференцій з проблем словацько-українського співпраці як на міждержавному, так і міжрегіональному рівнях. Особливої уваги заслуговують міжнародні конференції 2000 – 2002 років із проблем двосторонніх відносин, прикордонного співробітництва та єврорегіональної співпраці. На одній з найвагоміших, що проходила в 2001 році у Братиславі, вперше обговорювалися конкретні, навіть спірні питання українсько-словацьких відносин, визначалися шляхи їх розв’язання та здійснювалося співставлення і визначення спільних національно-державних інтересів у сучасних відносинах між Україною та Словаччиною [5.246].

Це засвідчує, що словацька історіографія доповнює аналіз системних, у першу чергу геополітичних чинників розвитку українсько-словацького співробітництва оцінкою практичних проблем, які гальмують розвиток двосторонніх зв’язків. На базі аналізу та співставлення позицій кожної зі сторін словацькі спеціалісти-міжнародники рекомендують механізми розв’язання проблемних вузлів українсько-словацьких відносин і визначають шляхи інтенсифікації співробітництва між Україною та СР.

Еволюція українсько-словацьких відносин другої половини 1990-х років у контексті внутрішньополітичного розвитку і зовнішньої політики СР надзвичайно ретельно проаналізована на сторінках унікального в Центрально-Східній Європі видання ще

однієї незалежної словацької інституції – Інституту громадських питань (ІГП), м. Братислава. Експерти неурядового ІГП із 1995 року готують об'ємні аналітичні доповіді про стан й основні тенденції розвитку словацького суспільства, які виходять у вигляді книжки-щорічника [5.235 – 241]. Спеціальні розділи цих доповідей присвячені міжнародному становищу СР та її стосункам з провідними країнами світу та безпосередніми сусідами. У кожному щорічнику ІГП окремо виділено підрозділи, де в хронологічній послідовності викладено оглядово-аналітичний матеріал про основні події українсько-словацьких відносин. Аналіз опублікованих матеріалів свідить, що незалежний характер цих досліджень дозволяє експертам висловлювати в основному критичну оцінку щодо стану співробітництва. З-поміж негативів вони виділяють подеколи формальний підхід особливо словацьких офіційних кіл до відносин з Україною, недостатній рівень підготовки переговорів і документів на міжурядовому рівні, невиконання обома сторонами деяких взаємопогоджених рішень та взятих на себе договірних зобов'язань, насамперед в економічній і соціальній сферах співробітництва, непродуктивне суперництво України та СР в міжнародних організаціях. Повністю негативно в цій серії публікацій оцінено поспішне, на думку експертів, введення Словаччиною в 2000 р. візового режиму для в'їзду українських громадян.

Таким чином, сучасною словацькою історичною і політичною наукою новітні відносини між Україною і СР досліджуються комплексно і багаторівнево. Домінує, однак, швидше політологічний або геополітичний підхід до вивчення двосторонніх зв'язків. Українсько-словацькі міждержавні взаємини періоду з початку 1990-х років проаналізовані переважно через призму реалізації головних національно-державних інтересів СР – вступу до ЄС і НАТО та інтеграції в загальноєвропейській або і євроатлантичний простір безпеки та економічного розвитку. Тобто, стосунки з Україною розглядаються найчастіше в контексті західного вектору зовнішньої політики СР – необхідності підтримання добросусідських відносин згідно з вимогами загальноєвропейських інституцій. І лише в перші роки нового століття – з відкриттям реальних шансів на членство СР у НАТО і ЄС та наближенням дати перетворення українсько-словацького кордону в східні

шенгенські кордони уже об'єднаної Європи словацькі спеціалісти-міжнародники нарешті звертають предметну увагу на розвиток співробітництва з Україною як невід'ємної складової нової східної політики ЄС.

Суттєве зростання інтересу словацьких вчених до конкретних проблем українсько-словацьких відносин упродовж останніх років підтверджує і поява низки публікацій, підготовлених, зокрема, і за участі українських колег, з двох досить важливих проблем – питання транскордонного співробітництва і проблеми національних меншин та гарантії їх прав в Україні і ЄС.

Таким чином, сучасна українська і словацька історіографія розглядає питання становлення системи міждержавного співробітництва України і ЄС переважно в контексті геополітичних змін на європейському континенті і в регіоні Центрально-Східної Європи. Разом з тим, у 1999 – 2000 роках та в перші роки третього тисячоліття дослідники обох країн звертаються до висвітлення конкретних проблем двосторонньої співпраці в політичній, економічній і гуманітарній сферах.

Враховуючи рівень вивчення проблеми й обґрунтовані сучасними українськими та словацькими дослідниками положення, методологічні підходи праць інших вітчизняних [Див., наприклад: 7.8.], і зарубіжних вчених [Див., наприклад: 5.95; 7.1], у даній монографії автор вважала доцільним сконцентрувати увагу на першочерговому висвітленні процесу становлення і розвитку українсько-словацького міждержавного співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть з погляду впливу на нього внутрішніх і зовнішніх чинників. Прикладною схемою – своєрідною “матрицею” дослідження конкретних питань двосторонніх українсько-словацьких відносин став метод поетапного аналізу тих чи інших видів стосунків у політичній, економічній та гуманітарній сферах. Де спочатку розглядаються процеси встановлення контактів, потім – формування договірно-правової бази і нарешті – реальний стан та існуючі проблеми, які необхідно вирішити, а також шляхи подолання бар'єрів, що стримують розвиток ефективної співпраці. Через те в науковій роботі присутні й елементи прогнозування та практичні рекомендації.

З метою глибшого розкриття теми використовуються методи й інструментарій не тільки історичної науки, а й суміжних сус-

пільних дисциплін – історії та теорії міжнародних відносин, політології, соціології, економіки та ін. Для висвітлення економічних аспектів співробітництва застосовано положення теорії міжнародних економічних відносин та економіко-статистичні методи. Питання українсько-словацького співробітництва в гуманітарній сфері, насамперед проблеми української та русинської меншин в СР і словацької – в Україні, повніше висвітлюються також на базі положень етнології і культурології.

Автор вважає доцільним передувати розгляду конкретних проблем у розділах і параграфах основної частини монографії додатковим коротким висвітленням рівня вивчення цієї проблеми українською і зарубіжною історіографією, методів та інструментарію комплексного аналізу питання. Це може суттєво доповнити загальний джерельно-історіографічний огляд і методологію, викладені у даному розділі, та конкретизувати підхід до висвітлення конкретних питань в інших розділах роботи.

ЧАСТИНА 2.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН

Становлення системи українсько-словацьких міждержавних відносин нерозривно пов'язане із трьома найважливішими групами чинників. Перша – проголошення незалежності України (1991 р.) і Словацької Республіки (1993 р.) та подальша розбудова української і словацької державності. Друга – перетворення суверенних України і СР із об'єктів у суб'єкти міжнародних відносин. Третя – становлення нової постбіполярної системи міжнародних відносин як у глобальному вимірі, так і на європейському континенті.

Розвиток відносин міжнародного співробітництва, які з межі 1980 – 1990-х років поступово формувалися між Україною і Словаччиною, був складовою частиною всіх трьох вказаних процесів – усамостійнення двох держав, перетворення їх в активних суб'єктів міжнародних відносин і кардинальної зміни глобальної та регіональної систем стосунків. Аналіз нових архівних і опублікованих джерел свідчить про взаємну підтримку державницьких снаг українського і словацького народів ще до проголошення незалежності двох країн. Україна першою з-поміж держав світу визнала незалежність Словаччини і була співініціатором резолюції про прийняття СР до ООН [2.15, с.5; 2.19, s.149]. Україна і СР впродовж 1990-х років тісно співпрацювали в ході розбудови регіональних інтеграційних структур і в рамках міжнародних організацій, спільно формували систему та механізм добросусідського співробітництва.

Становлення цілісної системи українсько-словацького співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть було б неможливим без тісної співпраці двох держав у зовнішньополітичній сфері. Як справедливо вказують українські спеціалісти-міжнародники, міжнародні відносини – насамперед відносини політичні, головною ланкою яких є взаємодії між дер-

жавами [5.81, с.11].

Автор, однак, прагнула уникнути абсолютизації ролі держави у міжнародних відносинах, що характерна для представників школи “політичного реалізму” (“політичного неореалізму”). Історична наука розглядає міжнародні відносини, в т. ч. новітні українсько-словацькі, в основному з позицій “політичного ідеалізму”. Тому хибно було б обмежувати вивчення системи відносин між Україною і СР виключно міждержавними стосунками, як це роблять серед дослідників міжнародних відносин представники течії “політичного реалізму”. Вони стверджують, що єдиними суб’єктами міжнародних стосунків є держави і створені ними міжнародні союзи, об’єднання та інституції. Практика ж українсько-словацьких взаємин періоду у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. засвідчує, що рацію мають і представники так званої “ідеалістичної школи”, котрі не вважають міжнародні відносини виключною монополією держав. На їхню думку, поряд з державами, дедалі більшу роль у міжнародних стосунках відіграють недержавні структури, громадські рухи та ініціативи, тобто широкі кола громадськості, що є проявом демократизації сучасних міжнародних відносин [5.243].

У цьому контексті більш чітко простежується основна причина недостатнього і переважно з політологічним ухилом вивчення сучасними українськими істориками процесу становлення і розвитку відносин між Україною та СР у 1990-ті роки. Вона – методологічна і полягає у схильності значної частини спеціалістів з даної проблематики використовувати в дослідженнях українсько-словацьких стосунків методологію, теоретичні положення, дефініції та інструментарій школи “політичного реалізму”.

Характерні риси реалізму і неореалізму в теорії міжнародних відносин досить чітко сформулювали російські вчені-міжнародники. Представники парадигми “політичного реалізму”, за визначенням російських спеціалістів, притримуються наступної точки зору щодо закономірностей сучасних міжнародних відносин [5.152, с. 34 – 35]. Основна тенденція сучасного етапу міжнародних відносин – незмінна із стародавнього світу, так як константним мотивом міжнародної політики залишаються національні інтереси, а суттю міжнародної політики – боротьба за владу і силу. Головним міжнародним актором, який визначає харак-

тер міжнародних відносин, залишається держава, головним регулятором – сила і баланс сил. Лише поведінка держав детермінує міжнародну систему та її структури.

Водночас слід відділяти загальну характеристику міжнародних як міждержавних відносин від видової, де політичні відносини – підсистема міждержавних. Саме цей аспект є об'єктом і предметом висвітлення у даному розділі монографії. Методологічно в ході його аналізу необхідно виходити із наступного положення: “Політичні відносини утворюють найважливішу підсистему системи міжнародних відносин з власною структурою, функціями, процесом розвитку. Одна із найголовніших функцій цієї підсистеми полягає в синтезі, детермінації, відбиванні всіх інших видів відносин, які виступають в якості самостійних підсистем в системі міжнародних відносин” [5.81, с.11].

2.1. Українсько-словацькі політичні контакти початку 1990-х років

Формування системи відносин між Україною та Словаччиною у політичній сфері розпочалося на зламі 1980 – 1990-х років в основному на базі системи так званих “дружніх” або “побратимських” радянсько-чехословацьких зв'язків попереднього періоду. За характером це були неінституційовані стосунки поки що не суверенних складових частин федерацій, що знаходилися на порозі занепаду і розвалу. Певний час після демократичної чехословацької революції 1989 року до 1993 року – Словаччина та до розпаду СРСР і отримання незалежності в 1991 році – Україна не могли виступати повноправними суб'єктами міжнародних відносин. Це, однак, не завадило представникам української і словацької сторін встановити перші політичні контакти. Та сама система українсько-словацьких стосунків у цей час мала ще характер “напівсуверенітетної” або перехідної.

Із національно-державним усамостійненням Україна і Словаччина потребували формування нової, побудованої за загальноприйнятими цивілізованими стандартами, системи стосунків уже як суверенні і незалежні держави. Хоча початок становлення

такої системи двосторонніх міждержавних відносин не варто зводити лише до якогось разового зовнішньополітичного акту чи укладення певного міжнародно-правового документа. Факти свідчать, що на зламі 80 – 90-х років ХХ ст. до офіційного встановлення дипломатичних відносин Україна і Словаччина пройшли перехідний (або підготовчий) період налагодження співробітництва, визначення його перспектив та часткової інституціоналізації двосторонніх зв'язків. Хронологічні межі цього етапу охоплюють часовий проміжок від переддня падіння тоталітарних режимів у СРСР і ЧССР (рубіж 80 – 90-х років ХХ ст.) до кінця 1992 року.

Як свідчать проаналізовані доступні історичні й політологічні праці вчених України та Словаччини, питанню становлення українсько-словацьких відносин на їх початковому етапі приділяється досить мало уваги. В найбільш повній із виданих до теперішнього часу роботі з питань співробітництва України з європейськими постсоціалістичними державами в 1990 - 2000 роках – анотованій історичній хроніці, підготовленій в Інституті історії України НАН України, зафіксовано лише один факт офіційних двосторонніх контактів до 1993 року – візит міністра закордонних відносин Словаччини П.Демеша до Києва у листопаді 1991 р. [5.160, с.257]. Не згадано зовсім про контакти періоду 1990 – 1992 рр. у частині про українсько-словацькі стосунки вступної статті до цього видання [5.160, с. 25 – 28]. В опублікованій у 1998 р. статті ужгородських вчених тільки побіжно йдеться про візит голови Федеральних Зборів ЧСФР М.Ковача в Україну наприкінці 1992 р. у контексті підготовки визнання українською державою незалежних ЧР і СР [5.34, с.226].

Сучасні словацькі вчені взагалі рідко звертаються до зовнішньополітичних стосунків з Україною періоду оновленої чесько-словацької федерації 1990 – 1992 років. Наприклад, у вже згаданих найбільш ґрунтовних роботах з проблем двосторонніх стосунків між Україною і СР відомого словацького політолога А. Дулеби, в тому числі у двох його монографіях за темою дослідження, виданих у 1998 і 2000 рр., зовсім не висвітлено перебіг налагодження контактів між українською і словацькою сторонами в 1989 – 1992 роках [5.188; 5.192]. Із формально-наукового погляду з боку СР автор цих праць має рацію, не

аналізуючи в обох солідних публікаціях перехідний або початковий етап українсько-словацьких відносин, позаяк до 1 січня 1993 р. ще не існувала незалежна словацька державність. Отже, не могло бути й мови про офіційні міждержавні стосунки. Тому науково некоректно говорити про становлення і функціонування їх нової системи до 1993 року. Однак, ніхто не бере під сумнів справедливості твердження, що міждержавного характеру українсько-словацькі відносини набрали лише після утворення новітньої словацької державності та офіційного визнання Україною незалежності Словаччини 1 січня 1993 року.

Та це не відображає повністю реалії розвитку українсько-словацьких стосунків на межі 80 – 90-х років ХХ ст. За таким формально-науковим підходом втрачається принцип історизму, об'єктивно притаманний будь-яким суспільним дослідженням. Виключається зв'язок сучасності українсько-словацьких стосунків із минулим. Виникає прецедент перервності історичного процесу еволюції українсько-словацьких відносин, які далеко не вичерпуються взаємодією національно-державних інституцій і структур. Складається хибна думка, що без незалежних держав нібито і не існувало системи стосунків між українським і словацькими народами. З іншого боку, не застосовується для поглибленого аналізу процесу становлення і розвитку сучасних українсько-словацьких відносин такий спеціальний науковий метод, як історико-генетичний. Загалом, формується не зовсім правильний стереотип, що стосунки між Україною і СР розпочалися лише з усамостійнення наших держав. Відправним пунктом для аналізу становлення та розвитку двосторонніх відносин у політологічних та частині історичних досліджень зазвичай береться визнання Україною незалежності Словаччини 1 січня 1993 року і встановлення офіційних українсько-словацьких стосунків та укладення базового двостороннього договору про дружбу і добросусідство 29 червня 1993 року.

Виявлені нами в архівних фондах українського Міністерства закордонних справ нові неопубліковані документи, проте засвідчують, що перші договірні відносини були встановлені в травні 1989 року – ще в той час, коли Україна й Словаччина були складовими частинами унітарних федерацій, керованих компартійними режимами.

У ЦДАГО України автор монографії виявила документ “Про перебування делегації Ради Міністрів Української РСР у Чехословаччині” – звіт керівника української делегації, голови Ради Міністрів України В. Масола, підготовлений за результатами візиту до ЧССР 15 – 18 травня 1989 року [1.2.1.3, А. 215 – 220]. Під час візиту 16 травня 1989 року був підписаний перший масштабний українсько-словацький міжурядовий документ – “Спільна українсько-словацька програма економічного та науково-технічного співробітництва, розвитку культурних і спортивних зв’язків між підприємствами і організаціями двох республік”[4.7. – 1989. – 18 мая. – с.4].

Звертає на себе увагу той факт, що представницька українська урядова делегація відвідала Словаччину не по лінії традиційних раніше міжпартійних або “партійно-урядових” зв’язків. Делегація Кабінету Міністрів України знаходилася з 4-денним візитом у Словаччині на запрошення словацького уряду і вела переговори з конкретних питань двостороннього співробітництва, сконцентрувавшись насамперед на розвитку виробничо-господарських, науково-технічних і торговельних зв’язків. Хоча в письмовому звіті до ЦК КПУ, який зберігається у архіві, В.Масол і вимушений був робити певні реверанси у бік партійно-політичної значимості візиту.

Та основна частина звіту про візит української урядової делегації 15 – 18 травня 1989 року присвячена все-таки практичним питанням співробітництва. В.Масол вказує: в ході зустрічі з головою Ради Міністрів СР І. Кнотеком, його заступником Ш.Муріном та іншими членами словацького уряду в перший день візиту Сторони, обговоривши результати “багаторічних контактів між УРСР і ССР, а також побратимських зв’язків між областями і містами за попередній період, прийшли до висновку, що в теперішній час необхідно створювати всі передумови для досягнення більш високої якості співробітництва через використання взаємовигідних прямих контактів між підприємствами і організаціями.”[1.2.1.3, А. 216]. При цьому наголошувалося, що необхідно позбуватися всього, що гальмує розвиток прямих зв’язків.

Під час переговорів урядових делегацій України і Словаччини наводилися позитивні приклади прямої взаємодії українських і

словацьких партнерів. Зокрема, 64 словацькі сільськогосподарські підприємства мали на той час угоди про співробітництво з українськими агропідприємствами. В агросекторі розпочалося формування українсько-словацького кооперативно-виробничого об'єднання із вирощування сої та масляних культур. Обміну виробами легкої промисловості сприяли прямі торговельні зв'язки новостворених республіканських торгових організацій “Імпекс” (Братислава) та “Укрімпекс” (Київ) [1.2.1.3, А.216].

Українська урядова делегація мала змогу відвідати ряд словацьких підприємств й установ: Науково-дослідний інститут зварювання в Братиславі (партнер аналогічного київського інституту ім. Патона), молокозавод “Милекс”, об'єднання “Кожтекс” у Братиславі, яке створило з українськими партнерами спільне підприємство “Інтергалко” в закарпатському місті Мукачево, сільськогосподарський кооператив “Ціфер” (Західнославацький край), що співробітничав з українським колгоспом “Комуніст” із Черкаської області [1.2.1.3, А. 219].

Однак керівники урядів України і Словаччини занадто оптимістично оцінили перспективи майбутнього українсько-словацьких зв'язків. Двостороння програма співробітництва укладалася на період 1989 – 1995 рр. з перспективою до 2000 р. [4.7. – 1989. – 18 мая. – с.4].

Спільна українсько-словацька програма 1989 р. була одним із перших документів двостороннього співробітництва між нашими країнами. Її появу викликали спроби горбачовського керівництва СРСР методом надання союзним республікам деяких, переважно символічних, прав на зовнішню діяльність зупинити помітний уже наприкінці 80-х років ХХ ст. т. зв. “парад суверенітетів”. Хоча Україна була навіть членом ООН та інших міжнародних організацій, радянське керівництво тривалий час не дозволяло республіці виходити на прямі міжнародно-договірні зв'язки з соціалістичними державами Східної Європи. І Спільна українсько-словацька програма залишилася чи не єдиним прикладом безпосередньої взаємодії України зі своїми сусідами за останні роки існування СРСР.

Разом із тим слід визнати, що програму від 16 травня 1989 року навряд чи можна вважати класичним документом міждержавних відносин. Цей двосторонній документ – скорше за все

варіант традиційного для соціалістичної епохи “побратимського співробітництва”. Про що свідчать інші документи, виявлені нами ще в одному київському архіві – ЦДАГОУ. Тут у Фонді 1 “Центральний Комітет Комуністичної партії України” зберігаються досить важливі матеріали щодо українсько-словацького співробітництва 1989 – 1991 рр. У Розділі VII цього фонду “Колишня таємна частина” містяться записки, довідки, інформації про економічне співробітництво України з Словацькою Республікою та інформації Генерального консульства СРСР у Братиславі для ЦК КПУ. Зокрема, значний інтерес представляє інформація віце-консула М.Проходи про політичні процеси в середовищі української національної меншини в Словаччині.

Показово, що компартійне керівництво СРСР, визначивши “побратимом” для України Словацьку Республіку, вже з початку 1989 року дало вказівку радянському консульському представництву в Братиславі інформувати не тільки Москву, а й українські парторгани про внутрішньословацькі проблеми та питання українсько-словацького співробітництва. Правда, Київ отримував інформацію з братиславського генконсульства лише до липня 1991 р. [1.2.1.17 – 18]. Після серпневого 1991 року путчу ГКЧП та усамостійнення України такий канал дипломатичного зв’язку зі Словаччиною перестав функціонувати.

Отож для суттєвого розширення джерельної бази вивчення історії становлення сучасних відносин між Україною та Словаччиною необхідно залучати неопубліковані матеріали з центральних та регіональних архівів обох країн. З цією метою автором проведено дослідження фондів Відділу архіву зовнішньої політики МЗС України, Центрального державного архіву громадських об’єднань України (ЦДАГОУ) та Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО).

Уже один із перших важливих документів – “Спільне комюніке Голови Ради Міністрів Української РСР і Голови Уряду Словацької Республіки” від 15 березня 1991 року, виявлених в архівних фондах МЗС України, підтвердив попереднє припущення про ймовірну інтенсивну роботу обох сторін над формуванням нової системи українсько-словацьких стосунків ще до усамостійнення наших держав [1.1.2.1, А.1 – 2]. У комюніке повідомляється, що 15 березня 1991 року в Києві відбулися переговори між

Головою Ради Міністрів УРСР В.Фокіним і головою уряду СР В.Мечіаром, що перебував в Україні з офіційним візитом. У документі, підписаному главами урядів республік, що тоді ходили до складу федеральних держав, було відзначено: УРСР та СР підтверджують свої прагнення підтримувати і розвивати добросусідські відносини та плідне співробітництво, які відповідають їх національним інтересам [1.1.2.1, А.1].

Особливо цікавий наступний пасаж із цього українсько-словацького документа: “Було констатовано, що УРСР і Словацька Республіка не мають одна до одної ніяких територіальних претензій і вважають існуючий між ними кордон тепер і в майбутньому непорушним, що є важливим елементом миру та стабільності в Європі” [1.1.2.1, А.1]. По-перше, таке положення щодо непорушності спільного кордону і відсутності взаємних територіальних претензій зазвичай закріплюється в документах про стосунки між незалежними державами. По-друге, наскільки нам відомо, твердження про непорушність державного кордону, а відповідно й територіальних претензій “тепер і в майбутньому” було у даному документі вперше застосовано в практиці міжнародних відносин України.

У цьому контексті інтерес представляє факт закріплення майже аналогічної тези потім – уже після проголошення незалежності України в українсько-угорському Договорі про основи добросусідства та співробітництва від 6 грудня 1991 року. У ньому вказувалося, що сторони не мають і не будуть мати в майбутньому територіальних претензій одна до одної. Під час процедури ратифікації цього договору в травні 1993 року у Державних зборах УР дане договірне положення три дні дебатовалося угорськими парламентарями. Опоненти з рядів опозиції – насамперед представники праворадикальних партій УР стверджували, що в міжнародно-правових документах немає майбутнього часу. Насправді ж, як засвідчила парламентська дискусія в Будапешті, головний зміст суперечок полягав у тому, що такий пункт договору між УР і Україною розглядався правими як самовідмова Угорщини назавжди від спроб повернути собі території, втрачені за Тріанонською угодою 1920 року [5.157, с.215].

Характерно, що положення про відсутність територіальних претензій і непорушність кордону “тепер і в майбутньому” не

ввійшло до тексту Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і СР, підписаного 29 червня 1993 року. Стаття 1 Договору зокрема гласить: “Договірні Сторони розвиватимуть свої відносини як дружні держави. Вони будуватимуть відносини між собою на основі принципів суверенної рівності, територіальної цілісності та політичної незалежності, непорушності існуючих державних кордонів...” [1.1.2.11, А.1].

Українсько-словацьке комюніке від 15 березня 1991 року містить ще декілька важливих фактів, які розкривають процес становлення двосторонніх відносин. У підсумковому документі про переговори українського і словацького керівників урядів вказується: “Сторони мають намір розвивати взаємовигідне співробітництво в торговельно-економічній, екологічній, науково-технічній та гуманітарній сферах. З цією метою Сторони вирішили розробити на новій основі відповідно до сучасних умов новий українсько-словацький документ про співробітництво замість Спільної українсько-словацької програми економічного та науково-технічного співробітництва, розвитку культурних і спортивних зв’язків між підприємствами і організаціями двох республік від 16 травня 1989 року, створивши для цього відповідні робочі органи на міжурядовому рівні” [1.1.2.1, А.1].

Тож як засвідчують виявлені нами матеріали з центральних українських архівів, формування нової системи двосторонніх відносин між Україною та Словаччиною на початку 1990-х років певним чином відбувалося і на існуючій ще в попередній період базі “побратимських” чи “дружніх” зв’язків. Свою позитивну роль у формуванні основ відносин між Україною та СР зіграла і Спільна програма українсько-словацького співробітництва від 19 травня 1989 року. Втім, усе це були міжнародні зв’язки і документи “напівсуверенітету”. Хоча матеріали архівів підтверджують: ще в федеративних рамках Україна і Словаччина прагнули до повноцінних і самостійних міждержавних відносин. Наприклад, за результатами переговорів В.Фокіна та В.Мечіара в Києві 15 березня 1991 р., як свідчить текст комюніке з архіву МЗС України, сторони для реалізації досягнутих між прем’єрами домовленостей “дійшли до згоди найближчим часом розробити на рівні експертів відповідні двосторонні документи з метою їх підписання під час візиту Урядової делегації Української Радян-

ської Соціалістичної Республіки до Словацької Республіки” [1.1.2.1, А.2]. На жаль, подальші події – серпневий 1991 р. путч ГКЧП, законотворчі кроки з усамостійнення України, внутрішнь-ополітичні проблеми 1991 року у Словаччині не дозволили реалізувати міжурядові домовленості від 15 березня 1991 року і загальмували, але ні в якому разі не припинили процес формування нової бази українсько-словацького співробітництва на початку 90-х років ХХ ст.

Варто звернути увагу ще на один вельми важливий аспект співробітництва України і Словаччини на перехідному етапі. Уже під час переговорів українського і словацького прем’єрів у березні 1991 року словацькою стороною було висловлено бажання взяти участь у ліквідації негативних наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. У зоні радіоактивного забруднення і в районах біля неї у Волинській та Житомирській областях мешкали колишні так звані оптанти та їх нащадки, які переселилися до України у перші повоєнні роки [5.32; 5.84]. В більшості своїй вони виявили бажання повернутися на історичну батьківщину. Рух повернення було інспіровано активністю нащадків “волинських чехів”, яким Прага допомагала переселитися до чеських земель [5.205; 5.248]. Тому вже в квітні 1991 року і уряд Словаччини призначив своїх уповноважених по переселенню колишніх оптантів та їх сімей з України. 19 листопада 1991 р. Кабінет Міністрів Словаччини ухвалив концепцію переселення і проживання в Словаччині громадян словацького походження з України, виділивши на її реалізацію майже 170 млн.крон. Реально, однак, виконати план переселення краян з України вдалося лише після усамостійнення СР. У період 1993 – 1998 рр. з України до СР переселилося 306 сімей у складі 1194 чол. Словацька влада подбала про виділення їм житла, надання фінансової та іншої матеріальної допомоги [5.9, с.117 – 122].

2.2. Формування основ українсько-словацького стратегічного партнерства у 1990-ті роки

До беззаперечних позитивів і досягнень співпраці між Україною та СР за минулі роки відноситься те, що сформувався

стійка система міждержавних взаємозв'язків на всіх рівнях – починаючи від регулярних візитів, переговорів і консультацій представників вищих органів законодавчої та виконавчої влади двох країн і закінчуючи постійними контактами деяких регіональних та місцевих органів державної влади і самоврядування України й Словаччини. Важливу роль у швидкому становленні такої системи зв'язків на всіх рівнях відіграло і те, що чеські й словацькі владно-політичні сили заздалегідь упродовж 1990 – 1992 рр. готувалися до усамостійнення своїх республік через договірне припинення федерального союзу в рамках Чехословаччини і, відповідно, налагоджували попередні контакти із зарубіжними державами, в тому числі Україною.

Після “оксамитової революції” 17 листопада 1989 р. у Чехословаччині та незавершеного реформування чесько-словацького федерального союзу в 1990 – 1992 рр. українсько-словацькі зв'язки не були розірвані. Навпаки, обидві сторони інтенсивно вели пошук можливостей до зближення. Словаччина виборола в керівних органів ЧСФР право на певну свободу дій у сфері зовнішньої політики. Було створено навіть Міністерство зовнішніх стосунків Словаччини, яке займалося участю Словаччини в субрегіональних міжнародних об'єднаннях та налагодженням зв'язків із сусідніми державами. І вже весною 1991 р. – за декілька місяців до усамостійнення України – в Києві пройшли українсько-словацькі переговори на рівні глав урядів, на яких були досягнуті домовленості про формування принципово нової системи двостороннього співробітництва.

У 1990 – 1991 рр. за факту, що Україна де-юре до дня проголошення незалежності залишалася ще складовою частиною радянської федерації, а Словаччина – чехословацької, об'єктивно не могло існувати в класичних формах пряме міждержавне українсько-словацьке співробітництво. Словаччина також офіційно не могла визнати дипломатичним шляхом факт унезалежнення України. Суверенна Україна з серпня 1991 року приклала значні зусилля, аби добитися визнання незалежності насамперед з боку сусідніх держав, у тому числі ще єдиної Чехословаччини.

Тому після здобуття незалежності Київ намагався інтенсифікувати діалог насамперед із Прагою. 27 листопада 1991 р. міністри закордонних справ двох країн А.Зленко та Ї.Дінтсбір у

Празі підписали Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Федеральним міністерством закордонних справ Чеської і Словацької Федеративної Республіки, у Статті 1 якого наголошувалося: “Сторони регулярно проводитимуть переговори і консультації з міжнародних, загальноєвропейських субрегіональних питань, які становлять для них взаємний інтерес, і питань двосторонніх відносин на рівні Міністрів закордонних справ та інших рівнях, включаючи заступників Міністрів, керівників підрозділів Міністерств та експертів” [1.1.2.2, А.1]. Стаття 5 Протоколу передбачала тісне українсько-чехословацьке співробітництво та координацію дій в міжнародних організаціях, насамперед ООН [1.1.2.2, А.2].

Завдяки проведеній зовнішньополітичними відомствами двох держав підготовчій роботі, 30 січня 1992 р. Чеська і Словацька Федеративна Республіка (ЧСФР) офіційно визнала незалежну Україну і встановила з нею дипломатичні відносини. В Празі міністри закордонних справ двох країн підписали Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною і ЧСФР. У Комюніке зафіксовано, що сторони домовились розвивати відносини на основі принципів рівності, взаємної поваги до самовизначення, незалежності і суверенітету, територіальної цілісності та невтручання у внутрішні справи одна одної [1.1.2.3, А.1].

Представляє інтерес і той факт, що між Україною та поки що єдиною Чехословаччиною в 1992 р. планувалося навіть укласти Договір про добросусідство та дружні відносини. Проект його тексту було парафровано під час візиту прем'єр-міністра ЧСФР М.Чалфи до Києва 25 травня 1992 р. [5.160, с. 253]. Та вже через місяць-два сторони зрозуміли недоцільність підписання такого договору, тому що чесько-словацька федерація після парламентських виборів у червні 1992 р. почала рух до конституційного саморозпуску 31 грудня 1992 р. і проголошення незалежності Чеської Республіки і Словацької Республіки 1 січня 1993-го.

Ось чому з міжнародно-правового і державно-конституційного погляду відлік новітнього українсько-словацького співробітництва як міждержавного розпочинається з 1 січня 1993 р. Тобто з дати, коли була проголошена незалежна СР і словацька держава стала самостійним суб'єктом міжнарод-

них відносин та міжнародного права. Крім того, саме цього дня Україна першою з-поміж держав світу визнала суверенну СР, що офіційно й було початковим кроком українсько-словацького міждержавного співробітництва.

З історичного погляду правомірним також вважаємо твердження, що актом проголошення незалежності СР та офіційним визнанням Україною суверенної Словаччини і встановленням двосторонніх дипломатичних відносин відбулася своєрідна “інституціоналізація” українсько-словацького співробітництва. Воно від “напівсуверенітетного” та “напівміждержавного” попереднього перехідного періоду (позаяк Україна з 1991 р. була незалежною державою, а Словаччина в ЧСФР мала певну самостійність у зовнішньополітичних стосунках) еволюціонувало до міжнародних відносин двох повністю суверенних і рівноправних держав.

Колективом вчених відділу всесвітньої історії та міжнародних відносин Інституту історії України НАН України в анотованій історичній хроніці скурпульозно проаналізовано у хронологічному плані основні події українсько-словацьких міждержавних відносин 1993 – 2000 рр. У хроніці двосторонніх стосунків наведено перелік майже 30 головних акцій українсько-словацької співпраці цього періоду [5.160, с. 257 – 261]. В іншій – найбільш об’ємній частині цього видання “Україна в міждержавних відносинах з країнами регіону” також наведено факти двостороннього і багатостороннього українсько-словацького співробітництва, зокрема, матеріали щодо офіційного візиту до України 29 – 30 червня 1993 р. Президента СР М. Ковача, прем’єр-міністра СР В. Мечіара (14 – 15 червня 1995 р.), зустрічей урядових делегацій України і Словаччини на Штрбському Плесі (22 – 23 січня 1996 р.) та в м.Ужгороді (6 – 7 березня 1997 р.) тощо [5.160, с.163 – 232].

Слід, однак, вказати і на деякі хронологічні неточності в окремих розділах публікації, зумовлені, можливо, технічними помилками. Зокрема, українсько-словацькі міжурядові переговори у Високих Татрах датуються в одному з випадків 22 – 23 січня 1997 р. (правильно – 1996 р.), а створення міжнародної асоціації “Карпатський євро регіон” – 14 січня 1993 р., хоча насправді – 14 лютого 1993 р. [5.160, с.170, 258]. Але це ніяким чином не знижує цінності та значимості анотованої історичної хроніки, де міститься

ся у концентрованому виді майже весь доступний матеріал щодо хронології розвитку відносин співробітництва України з державами Центрально-Східної Європи, в тому числі з Словаччиною, у 1990-ті роки.

Враховуючи такий детальний виклад подій і фактів українсько-словацьких відносин періоду 1990-х років у вказаній та інших публікаціях українських і словацьких вчених, автор вважала за доцільніше концентрувати увагу в монографії не на простому переліку хроніки стосунків, а в першу чергу на аналізі системних проблем міждержавного співробітництва України з Словаччиною – взаємодії головних суб'єктів, становленні основних напрямів, рівнів, договірно-правової основи і механізмів співпраці. Тобто, перевага в дослідженні надається проблемному підходу, але, безумовно, у зв'язку із хронологічним.

Хроніка подій міждержавних взаємин України і СР за 1990-ті роки викладена і в інших документальних публікаціях. Наприклад, у частині першій двотомника “Україна на міжнародній арені” міститься декілька документів про українсько-словацьке співробітництво першої половини 1990-х років: інформація про прийом словацького міністра П. Демеша 14 листопада 1991 р. у Верховній Раді України, про офіційний візит Президента Словацької Республіки М. Ковача 29 – 30 червня 1993 р. до Києва, про перебування в Словаччині (і ФРН) з офіційним візитом міністра закордонних справ України А.Зленка у лютому 1994 р., про перебування в Україні у червні 1995 р. з офіційним візитом голови уряду СР В. Мечіара [2.14, с.221, 296 – 297, 313 – 314, 378 – 379].

У частині другій цього документального видання поміщено проект резолюції “Прийом Словацької Республіки у члени ООН”, внесений делегаціями 98 країн, у тому числі України, на 47-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 15 січня 1993 р. З-поміж документів про міжнародно-договірні відносини України наводяться постанови Верховної Ради України про ратифікацію Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та СР (24 лютого 1994 р.), Договору між Україною і СР про спільний державний кордон (15 липня 1994 р.) та Договору між Україною і СР про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань (15 липня 1994 р.) [2.15, с.5, 402, 404 – 405].

Зрозуміло, що і перераховані опубліковані документи та факти не дають вичерпної характеристики перебігу становлення двосторонніх відносин і процесу формування міжнародно-правової основи українсько-словацького міждержавного співробітництва в 1990-ті роки. Тому на основі хронологічно-фактографічних і документальних публікацій, матеріалів українських і словацьких архівів нами спеціально складено детальний перелік подій, наприклад процесу формування договірно-правової бази та культурного співробітництва України і СР протягом 1990-х років, поміщених в Додатку 1 і Додатку 2 монографії.

Отже, Словаччина ще з 1990 р. виборювала у федеральній влади право на певну самостійність у діях на міжнародній арені. Було створено окреме Міністерство зовнішніх стосунків Словаччини. Глава цього відомства – міністр П.Демеш у листопаді 1991 р. відвідав Україну [4.1. – 1991. – 9 листопада. – с.8; 5.47] . Наприкінці 1992 р., коли питання чесько-словацького розлучення було остаточно вирішено, з місією підготовки безпроблемного визнання українською державою СР і ЧР після майбутнього проголошення їх незалежності до Києва прибув Голова Федеральних Зборів Чехословаччини, майбутній перший президент Словаччини М. Ковач (1993 – 1998 рр.) [5.34, с.226]. Зустрічним жестом доброї волі стало визнання Україною суверенної Словаччини з першого ж дня її існування – 1 січня 1993 р. Як вказувалося раніше, знаменно й те, що Україна визнала незалежність СР першою з-поміж держав світу [2.19].

29 – 30 червня 1993 р. М. Ковач, уже як Президент СР, здійснив офіційний візит в Україну, під час якого був підписаний базовий договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Словаччиною. Надалі, правда, досить тривало – до 2001 р. в українсько-словацьких стосунках не було офіційних взаємовізитів на рівні глав держав. Та М. Ковач і Л. Кучма зустрілися на саміті президентів центральноєвропейських держав у січні 1998 р. в словацькому місті Левоча. Президент України в червні 1999 р. був присутній у м. Братиславі серед почесних гостей на інавгурації обраного вперше в загальнонародному голосуванні Президента СР Р. Шустера. У вересні цього ж року президенти України і СР зустрілися на саміті Балто-Чорноморської співдружності в м. Ялті. У листопаді 1999 р.

Р.Шустер взяв участь у інавгурації Л. Кучми, обраного вдруге на президентський пост [5.139, s.388]. Крім того, обидва президенти продовжували зустрічатися на щорічних самітах глав держав центральноєвропейських країн та інших міжнародних заходах. Але затяжна пауза в офіційних візитах на найвищому рівні певним чином гальмувала принципове розв'язання накопичених проблем у стосунках між Україною і СР, не дозволяла детально погодити концептуальні питання стратегії розвитку співробітництва між нашими країнами. Тому особливе значення мав візит Л. Кучми до Словаччини 12 – 14 червня 2001 р. Фактично це був перший офіційний візит Президента України в СР та друга, починаючи з 1993 р, офіційна зустріч глав двох держав. Результати переговорів на найвищому рівні та досягнуті домовленості під час червневого 2001 р. візиту Президента України до Словаччини обидві сторони розцінили як якісний прорив в українсько-словацьких стосунках [5.140, s.330].

Вузлові питання двосторонніх відносин більш інтенсивно розглядалися на офіційних переговорах глав урядів України і Словаччини та представників міністерств і відомств двох держав. У середині червня 1995 р. прем'єр-міністр СР В. Мечіар побував з офіційним візитом у Києві. 22 – 23 січня 1996 р. відбулися переговори урядових делегацій України і Словаччини у Високих Татрах. Головним предметом обговорення стали питання нарощення обсягів взаємної торгівлі. Занадто оптимістично пропонувалося збільшити взаємний товарообіг з 300 млн. дол. США у 1995 р. до 1 млрд. дол. США у 1996-му. Словацька сторона настоювала на підготовці двосторонньої угоди щодо створення зони вільної торгівлі в економічних стосунках СР з Україною. СР також висловила готовність підтримати кроки України з підготовки вступу до Центральноєвропейської асоціації вільної торгівлі (СЕФТА) [1.1.2.30; 5.136, s.80 - 81]. У березні 1997 р. відбулася зустріч урядових делегацій, очолюваних прем'єр-міністрами України і СР, в м. Ужгороді. Українська сторона продовжувала безпідставно настоювати на зростанні товарообігу між Україною та СР до 1 млрд. дол. США [5.66 – 67].

Міжурядові та міжвідомчі зв'язки почали налагоджуватися з першого року офіційного встановлення двосторонніх дипломатичних відносин. Під час візиту словацького Президента М. Ко-

вача до Києва була укладена Угода між Урядом України та Урядом СР про умови розміщення та обслуговування дипломатичних представництв України в СР і дипломатичних представництв СР в Україні [1.1.2.13 – 14]. У жовтні 1993 р. були підписані Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ СР (14 жовтня 1993 р., м. Братислава)[1.1.2.18] й Угода між Міністерством оборони України та Міністерством оборони СР (28 жовтня 1993 р., м. Київ).

Зазвичай міжвідомчі угоди і договори підписувалися під час офіційних візитів відповідних міністрів. Винятком є хіба що Угода про партнерське співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством справедливості СР, підписана міністрами С. Станік та Я. Чарногурським у Лондоні 8 червня 2000 р. [1.1.2.57].

Утім, більша частина українсько-словацьких міжвідомчих і міжурядових документів про співробітництво укладалася своєрідним “пакетом” під час взаємних офіційних візитів та переговорів урядових делегацій на чолі з главами урядів. Так, 15 червня 1995 р. в ході перебування прем’єра СР В.Мечіара в Києві були, з-поміж іншого, підписані Угода між Міністерством зовнішньоекономічних зв’язків України та Міністерством економіки СР про співробітництво [1.1.2.25] й Угода між Міністерством зв’язку України та Міністерством транспорту, зв’язку і телекомунікацій СР про співробітництво у галузі поштового й електронного зв’язку [1.1.2.26]. А під час українсько-словацьких міжурядових переговорів на Штрбському Плесі (СР) 23 січня 1996 р. був укладений Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури СР про співробітництво в галузі культури, додатком до якого став План співробітництва на 1996 – 1998 рр. [1.1.2.33].

Найбільшим у ВАЗП МЗС України є пакет міжурядових документів, підписаних під час візиту української делегації на чолі з прем’єром В. Ющенком до Братислави 5 – 6 грудня 2000 р. Це – угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом СР про транскордонне співробітництво [1.1.2.58], про співпрацю і взаємну допомогу в разі виникнення надзвичайних ситуацій [1.1.2.59], про соціальне забезпечення [1.1.2.60], про співробіт-

ництво в галузі інформації [1.1.2.61] Звертає на себе увагу те, що даний пакет угод наприкінці 2000 р. укладався на дещо вищому міжурядовому рівні, ніж під час попередніх візитів, зустрічей і переговорів прем'єрів. Зокрема, ще під час зустрічі глав урядів України і СР та переговорів очолюваних ними делегацій у м. Ужгороді в березні 1997 р., крім двох міжурядових документів – Меморандуму про заходи по лібералізації умов взаємної торгівлі між Україною та СР і Угоди між урядом України й урядом СР про взаємне працевлаштування громадян, були підписані переважно міжвідомчі документи про співробітництво. Серед них – угоди між Міністерством транспорту України й Міністерством транспорту, пошт і телекомунікацій СР про визначення пункту з'єднання міжнародної автомагістралі на українсько-словацькому державному кордоні [1.1.2.39], а також між Міністерством машинобудування і військово-промислового комплексу і конверсії України та Міністерством економіки СР про промислове, торговельно-економічне, науково-технічне співробітництво [1.1.2.42].

Загалом, період 1994 – 1997 рр. варто вважати часом найбільш інтенсивної міжурядової взаємодії щодо поживлення всіх видів українсько-словацького співробітництва, насамперед в економічній сфері. Однак в подальшому реалізація двосторонніх домовленостей на рівні глав урядів та міністерств і відомств України й СР із розширення двостороннього співробітництва суттєво ускладнилася через гальмуючу дію низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. Світова фінансова криза, колапс в Росії 1998 р., що негативно відбилися на українській та словацькій економіці, призвели до різкого скорочення обсягів взаємної торгівлі. До її кількісних показників докризового рівня Україна і СР почали наближатися фактично тільки в 2001 – 2002 рр. Щодо стабільних середньорічних обсягів українсько-словацького товарообігу в розмірі 1 млрд. дол. США поки що не могло бути й мови. Тривалий час Україна не здатна була змінити несприятливу і відсталу товарну структуру експорту до СР, де понад 50% складала сировина та напівфабрикати з низькою часткою доданої праці. Лише наприкінці 1990-х років вдалося перебороти засилля бартеру в двосторонній українсько-словацькій торгівлі, який у середньому складав не менше третини щорічного обсягу товарообігу.

В українсько-словацьких міждержавних відносинах, особливо 1996 – 1997 рр., були приклади не зовсім серйозного підходу до розвитку двостороннього співробітництва. Словацькі дослідники наводять такий факт: у період підготовчим зустрічі урядових делегацій на чолі з прем'єр-міністрами П. Лазаренком та В. Мечіаром, що в березні 1997 р. зрештою відбулася в м. Ужгороді, словацька сторона ніяк не могла чітко визначитися з місцем проведення переговорів. На пропозицію українського уряду зустрітися в Ялті, уряд СР під тиском Москви, яка саме тоді займалася “кримським питанням”, відповів відмовою. Тому Кабінет Міністрів СР запропонував провести зустріч і переговори урядових делегацій в прикордонному Ужгороді. Разом з тим, навіть прес-служба прем'єра СР В. Мечіара до останнього моменту не здатна була пояснити, які ж конкретні питання і документи будуть розглядатися на цій зустрічі [5.236, с.281].

Можливо, що й через такий підхід ужгородська зустріч та переговори урядових делегацій України і СР в березні 1997 р. стали останніми в практиці українсько-словацького міждержавного співробітництва 1990-х років. Після попередніх міжурядових переговорів у 1995 р. в Києві та 1996 р. на Штрбському Плесі обидві сторони погодилися на доцільність регулярного, за змогою щорічного проведення зустрічей української і словацької урядових делегацій. Присутність на цих переговорах глав урядів та керівників основних міністерств і відомств обох держав дозволяла оперативно вирішувати проблеми в конкретних галузях співпраці. Ні з одною із держав Центрально-Східної Європи впродовж 1990-х років Україна фактично не мала такого потенційно ефективного механізму двостороннього міжурядового співробітництва у формі регулярних щорічних зустрічей урядових делегацій, як зі Словаччиною. На жаль, у 1998 – 2002 рр. такі спеціальні міжурядові українсько-словацькі зустрічі і переговори вже не проводилися. Сторони знову повернулися до стандартних, однак менш продуктивних методів візитної дипломатії на міжурядовому рівні.

Черговим системним недоліком у розвитку українсько-словацької зовнішньополітичної взаємодії у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. була недосконалість двосторонніх міжпарламентських зв'язків. Контакти між законодавчими органами двох

держав реально встановилися лише в другій половині 1990-х років. У березні 1996 р. делегація Національної Ради (НР) СР з триденним візитом відвідала Україну. Делегацію очолював голова парламентського комітету з питань зовнішньої політики Д. Слободнік [5.97; 5.236, s.81]. Він був одним із основних ідеологів націоналізаційної політики Словаччини періоду 1994 – 1998 рр. У цей час Україна розглядалася словацькою стороною загалом лише як “перехідний пункт” в орієнтованій на Росію східній зовнішній політиці СР. Тому візит делегації НР СР не привів до створення системи регулярних двосторонніх міжпарламентських контактів.

І тільки в наступному виборчому періоді в СР – 1998 - 2002 рр. – словацько-українські міжпарламентські зв’язки набули більш активного характеру. Це пов’язано значним чином із тим, що головою НР СР після парламентських виборів 1998 р. у Словаччині було обрано Й. Мігаша – лідера Партії демократичної лівиці (ПДЛ), який до 1996 р. обіймав пост посла в Україні і до того ж раніше отримав вищу освіту в м.Києві [5.110]. Особисто Й. Мігаш й очолив словацьку парламентську делегацію, котра 4 – 6 травня 1999 р. відвідала Київ і Закарпаття. У Верховній Раді України словацькі парламентарі знайомилися з роботою вищого законодавчого органу і вели переговори про розширення двостороннього міжпарламентського співробітництва. В інтерв’ю друкованому органу українського парламенту – газеті “Голос України”, що було опубліковане 7 травня 1999 р., Й.Мігаш позитивно оцінив стан українсько-словацьких відносин і перспективи двосторонніх міжпарламентських зв’язків [5.109]. У Закарпатті 6 травня 1999 р. словацька парламентська делегація знайомилася зі становищем 7,5-тисячної словацької національної меншини, яка мешкає на території області, та проблемами міжрегіонального співробітництва України і СР [5.160, с.216]. 28 серпня 1999 р. делегація Верховної Ради України взяла участь у святкуванні 55-ї річниці Словацького національного повстання [5.160, с.260].

Однак інтенсивність двосторонніх українсько-словацьких міжпарламентських зв’язків протягом другої половини 1990-х років бажала бути кращою. Необхідність створення цілісної системи взаємодії між вищими законодавчими органами України і СР не могли замінити періодичні, але спорадичні зустрічі і спіль-

на робота парламентських делегацій двох країн у різноманітних міжпарламентських асамблеях і асоціаціях, зокрема таких, як Парламентська Асамблея Ради Європи, або об'єднання парламентарів Центральноєвропейської Ініціативи.

Єдиного позитиву в формуванні системи міжпарламентського співробітництва Україна і СР досягли лише в 2000 – 2002 рр., коли була створена і почала діяти українсько-словацька група міжпарламентського співробітництва, очолювана депутатами НР СР – С. Бартошом (ПДЛ) і Верховної Ради України – Н. Шуфричем (СДПУ(о)). Проте за весь період діяльності їй вдалося організувати тільки одну поїздку українських парламентарів до Словаччини. Функціонування цієї групи фактично припинилося після чергових парламентських виборів в Україні і СР в 2002 р.

Майже так само безсистемно, як українсько-словацькі міжпарламентські зв'язки, розвивалося в 1990-ті роки й співробітництво між провідними партійно-політичними силами України та Словаччини. Перші офіційні міжпартійні контакти встановилися лише в 1998 – 1999 рр. Так, у травні 1998 р. делегація української Народно-демократичної партії та Всеукраїнського об'єднання “Нова Україна” була запрошена на передвиборчий з'їзд правлячого в СР Руху за демократичну Словаччину (РЗДС), який відбувся у м. Кошице. Прем'єр-міністр СР В. Мечіар – голова РЗДС та заступник голови словацького парламенту А.-М. Гуска під час зустрічі з членами української делегації – керівником виборчого штабу НДП Р. Шайгородським, заступником голови “Нової України” С. Ревою та іншими обговорювали питання розвитку дружніх українсько-словацьких відносин і міжпартійного співробітництва. Передбачалося, зокрема, інтенсивно розвивати зв'язки між НДП і РЗДС не лише в розрізі співпраці центральних партійних органів, а й шляхом розширення взаємодії на рівні їх регіональних партійних організацій. Малися на увазі насамперед територіально суміжні: Кошицька і Пряшівська крайові організації РЗДС зі словацького боку та Закарпатська обласна організація НДП – з українського [4.5. – 1998. – 23 травня. – с.2]. Проте ідейні відмінності між правоцентристською НДП і національно-популістським РЗДС, поразка Руху на парламентських виборах 1998 р. у Словаччині та перехід його в опозицію не дозволили надалі розвинути цей проект українсько-

словацького міжпартійного співробітництва.

Послідовніше в сфері розвитку міжпартійних зв'язків діяли наприкінці 1990-х років лівоцентристські сили України і Словаччини. 13 травня 1998 р. на українсько-словацькому кордоні відбулася зустріч делегації керівництва словацької ПДЛ, очолюваної Й. Мігашом, із представниками СДПУ(о). Було погоджено, що тісні робочі зв'язки між двома партіями лівоцентристського спрямування встановляться як на регіональному, так і загальнопартійному рівнях [4.5. – 1998. – 16 травня. – с.2]. У ході травневого 1999 р. візиту до Києва Й. Мігаш, який очолював парламентську делегацію, провів також переговори з головою СДПУ(о) В. Медведчуком. Лідери двох партій підписали протокол намірів про співробітництво ПДЛ і СДПУ(о) [5.160, с.26]. У складі української парламентської делегації в серпні 1999 р. голова СДПУ(о) В. Медведчук, члени політбюро партії – І.Різак та Н.Шуфрич побували в Братиславі, де мали зустрічі з президентом СР Р. Шустером, прем'єр-міністром М. Дзуріндою, головою парламенту Й. Мігашем та керівництвом ПДЛ. Утім в подальшому контакти між українськими соціал-демократами (об'єднаними) та словацькими посткомуністами також перервалися. ПДЛ за результатами виборів до НР СР у вересні 2002 р. не змогла пробитися до парламенту і втягнулася в смугу зміни керівництва, внутрішньопартійної кризи та організаційного розколу.

Таким чином, друга половина 90-х років ХХ століття в стосунках між Україною і СР була періодом інтенсивного розвитку зовнішньополітичних відносин. Однак і в цій сфері не обійшлося без проблем. У 1999 р. розгорнулося дипломатичне суперництво між нашими державами за місце непостійного члена у Раді Безпеки ООН, яке врешті-решт виборола Україна. 28 червня 2000 р. Словаччина ввела візовий режим для в'їзду на її територію громадян України. Такі коливання можна з-поміж іншого вважати й наслідком недостатнього рівня координації зовнішньополітичних кроків між Україною та СР і непослідовності реалізації політики стратегічного партнерства з боку обох держав. На думку відомого словацького політолога, спеціаліста зі словацько-українських відносин А. Дулеби, у 1990-ті роки Україна не зайняла належного їй місця у східній політиці СР, де пріоритет надавався розвитку стосунків із Російською Федерацією.

Уже в 1997 р. А.Дулеба вказував на потенційно велику можливість збільшення впливу незалежної Української держави на розвиток процесів у Центрально-Східній Європі. Він стверджував навіть, що Словаччина й Україна здатні у співпраці формувати геополітичне обличчя даного регіону [5.185]. В наступні роки словацький політолог висунув декілька продуктивних ідей та оригінальних концепцій регіонального розвитку і сценаріїв еволюції політичної трансформації в Україні й СР, двосторонніх українсько-словацьких відносин і міжнародного становища та геополітичної ситуації в Центрально-Східній Європі. При цьому А.Дулеба визнає Україну впливовою регіональною державою і майже завжди підкреслює суттєвий вплив української зовнішньої політики на позицію СР на міжнародній арені [5.184; 5.186].

Словацький політолог вважає, що на СР мають вплив і внутрішньоукраїнські трансформаційні процеси. Так, у двох згаданих уже ґрунтовних монографіях А.Дулеба аналізує наступні можливі сценарії розвитку України та пов'язані з ними варіанти регіонального розвитку.

Науковець розглядає два оптимістичні та два песимістичні можливі сценарії розвитку [5.188, s.128 – 132; 5.192, s.339 – 343]. Перший, який він називає успішним-неконфронтаційним або ідеальним, полягає в прогнозі, що Україна до 2020 – 2025 рр. стане стандартною європейською країною, готовою до інтеграції в трансатлантичні структури. Україна буде втягнута до зони стратегічної відповідальності НАТО, і Росія визнає реальність цього. У такому випадку, на думку А. Дулеби, Словаччина матиме дві альтернативи: або бути партнером України в Центральній Європі й отримати у цій якості підтримку з боку США та ЄС, або залишитися стратегічним партнером Росії, що призведе до міжнародної ізоляції СР. Тому і друга альтернатива для Словаччини все одно колись завершиться партнерством з Україною. Таким чином, вважає А. Дулеба, у разі реалізації всіх оптимістичних та успішних для України сценаріїв майбутнього розвитку СР довгостроково не матиме іншої альтернативи, ніж центральноєвропейське партнерство з незалежною українською державою. Правда, практичне створення умов для реалізації такого успішного неконфронтаційного сценарію, на думку словацького вченого, вбачається досить складним – через сумніви щодо можливості

плинної трансформації в самій Україні, будівництва української держави не на етнічному, а на політичному принципі та отримання згоди Росії на нову розстановку сил на європейському континенті. Шанс реалізації такого сценарію, вважає А. Дулеба, існував до 1993 р., але був упущений, оскільки не вдалося зберегти стратегічне партнерство між Заходом і Росією, насамперед російсько-американське.

Другий успішний сценарій, але конфронтаційного характеру, передбачає, що процес трансформації в Україні провалиться. Тоді соціальне незадоволення суспільства сприятиме встановленню в українській державі авторитарного режиму та її будівництву на національному принципі – на базі домінації “українства”. Її перспективою буде євразійська альтернатива Росії. У такому вигляді Україна може вижити лише за масивної підтримки з боку Заходу і початку процесу розкладу і регіоналізації або послаблення центральної влади в Росії – аж до розпаду РФ. Але така авторитарна Україна стане загрозою для демократії в країнах Центральної Європи. Захід вимушено толеруватиме антиросійський авторитарний український режим й аналогічні авторитарні режими в сусідніх з нею країнах Центральної Європи. У такому випадку в Словаччині не буде ніякої демократичної альтернативи і вона знаходитиметься у стані тривалої цивілізаційної кризи.

Третій сценарій, прогнозований А. Дулебою, – песимістичний і при цьому гострий конфронтаційний. Україна не зможе стати євразійською альтернативою Росії. До влади в ній прийде про-російська еліта, що може призвести навіть до розпаду української держави. Словаччина внаслідок цього опиниться в надзвичайно поганому геополітичному становищі. Якщо Росія, за влучним виразом вченого, “геополітично зламає” Україну, Центральна Європа розпадеться. Польща, Чехія і Угорщина стануть центральноєвропейським “Заходом”, а Словаччина, Румунія і Болгарія – центральноєвропейським “Сходом”. Росія здійснить “європейський” реванш за розширення НАТО, і Європі для гарантії власної безпеки та стабільності потрібно буде “нову Ялту”, тобто поділ сфер впливу на континенті з Росією.

Четвертий сценарій розвитку також неуспішний для України, проте неконфронтаційний. Він передбачає, що Україна добровільно прийме російські “правила гри” в СНД, чим підтвер-

диться домінація РФ на пострадянському просторі. Після “повернення” України до “лона” СНД, Росія змириться із входженням інших країн Центрально-Східної Європи до загальноєвропейських і трансатлантичних структур. Виникне нова модель відносин між США і РФ. Такий розвиток чи не найбільш сприятливий для майбутнього Словаччини – вона уникне втягнення у ризикові геополітичні ігри в Центрально-Східній Європі та поступово демократизуватиметься.

Словацький дослідник не абсолютизує власні твердження і допускає можливість цілком іншого розвитку подій. Однак підкреслює, що в Україні і навколо неї відбуваються такі процеси, які кардинальним чином можуть змінити обличчя і карту Європи, а отже, і майбутнє Словаччини. Формулюючи вищевказані сценарії, А. Дулеба сам визнає їх умовність, а також можливість реалізації й інших моделей та варіантів розвитку. Він висловлює сумнів у ймовірності реалізації у “чистому вигляді” кожного із чотирьох геополітичних сценаріїв і висловлює припущення, що на практиці розвиток ситуації ітиме за змішаними варіантами.

Час, який пройшов від висунення А. Дулебою геополітичних гіпотез, підтвердив, що процес розвитку системи міжнародних відносин і зміни місця та ролі України в них набагато складніші, ніж найгрунтовніші інтелектуальні конструкції та прогнози. На щастя для України, Словаччини і всієї Центрально-Східної Європи не виправдався сформульований словацьким автором третій – конфронтаційно-песимістичний варіант розвитку подій. Росія уникла небезпеки другого – дезінтегруючого сценарію. Та перед нами на початку третього тисячоліття – своєрідний симбіоз, або кажучи грубше, гібрид із викладених А. Дулебою геополітичних сценаріїв. Україна декларувала рух за першим – успішним, неконфронтаційним варіантом до Європи і НАТО.

Але, щоправда, після того, як співпрацю із загальноєвропейськими і трансатлантичними структурами однозначно проголосила та почала практично реалізовувати у форматі “20-ки” Росія. Разом з тим, ні для України, ні для СР повністю не відвернуто більшість із вказаних А. Дулебою внутрішньо- і зовнішньополітичних загроз, які можуть негативно вплинути на їх геополітичне становище та ситуацію в Центрально-Східній Європі.

Українсько-словацьке співробітництво протягом останніх

років значним чином залежало від змін у розстановці політичних сил і внутрішньополітичної кон'юнктури у наших державах. Через те, що процес ідейно-політичної структуризації суспільства в Україні та Словаччині впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть йшов досить складно й донині так і не завершився, а система нової демократії залишається досить крихкою, постійно змінювалися ідейно-політичні уподобання правлячих сил та вектори зовнішньої політики двох країн. Зовнішньополітична невизначеність наших держав привела до тривалого декларування ними концепції нейтралітету. Словаччина відмовилася від такого статусу в 1998 р. зі зміною владних сил після чергових парламентських виборів та проголосила однозначно пріоритетом зовнішньої політики вступ до НАТО і Європейського Союзу. Україна ж лише в 2002 р. спромоглася визнати, що нейтралітет уже не відповідає сучасним геополітичним умовам і система європейської безпеки може бути гарантована в першу чергу на механізмах взаємодії держав-членів НАТО. Тому у травні 2002 р. українським державним керівництвом також було проголошено стратегічний курс на вступ України до НАТО. Така принципово схожа нова зовнішньополітична орієнтація України і Словаччини створила надзвичайно сприятливі умови для розвитку співпраці наших держав як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях. Отож можна констатувати повне співпадіння головних стратегічних інтересів і пріоритетів України й Словаччини на міжнародній арені та в сфері європейської безпеки.

Разом із тим, неупереджений науковий аналіз засвідчує парадоксальну дію внутрішньополітичних чинників на стосунки між Україною і СР. Її можна назвати навіть системним парадоксом. Фактом є те, що впродовж останніх років двостороннє міждержавне співробітництво формально найбільш активним було в періоди знаходження при владі в обох країнах політичних сил і лідерів, схильних до націоналізоляціонізму та просхідної орієнтації. Вони постійно шукали якийсь національно специфічний – так званий “третій шлях” постсоціалістичної трансформації суспільства і були налаштовані на інтенсивний розвиток співробітництва з Росією та балансування на протиріччях між Сходом і Заходом [5.176].

Концепція національно особливого “третього шляху”

соціально-економічного реформування, під чим спочатку в Україні та СР розумілися якісь проміжні перетворення “посередині” між капіталізмом і соціалізмом у формі поетапного, поступового переходу до ринкової економіки, тобто і без стихії ринку, і без централізованого планово-директивного управління, була з-поміж іншого і реакцією на “шокову терапію”, яка з початку 90-х років ХХ ст. реалізовувалася в деяких постсоціалістичних державах Центрально-Східної Європи. Для Словаччини це було більш ніж нагальним, оскільки занадто негативні соціальні наслідки радикальних ринкових реформ за методами монетариста В. Клауса – “клаусотерапії” – для розвинутих слабше, в порівнянні з чеськими, словацьких регіонів спричинили в 1992 – 1993 рр. фіаско чесько-словацької федерації та усамостійнення словаків [5.215]. Українська ж економіка впродовж 1991 – 1994 рр. пережила справжній колапс, що супроводжувався різким спадом життєвого рівня населення.

Через те серед пересічних громадян обох країн знаходили позитивний відгук заклики до посилення соціальних гарантій з боку держави та припинення “шокового” ринкового реформування. У конституціях України і Словаччини було спеціально закріплено положення про соціальний характер держави. Так, перша частина Статті 55 Конституції СР, схваленої 1 вересня 1992 р., гласить: “Економіка Словацької Республіки ґрунтується на принципах соціально та екологічно орієнтованої ринкової економіки” [2.8, с.460]. Про соціальну спрямованість економіки йдеться і наприкінці Статті 13 Конституції України, яка була прийнята 28 червня 1996 р. Позитивно, що в цих основних законах України і СР зафіксовано соціальну орієнтацію, яку офіційно мають й економіки більшості розвинутих країн Європи та світу. Хоча реалізація соціального принципу на практиці в 1990-ті роки і в Україні, і в Словаччині звелася переважно до гальмування ринкових реформ та посилення державного патерналізму. Затягувалася велика приватизація, не зменшився рівень втручання держави у господарське життя. Реформне відставання від інших країн Центрально-Східної Європи, яке склалося внаслідок такої політики, і надалі породжувало прагнення вести пошук “власного” – українського чи словацького варіанту перетворення економіки.

За цим, однак, варто бачити і прагнення окремих керівних

сил утриматися при владі. Справедливим у даному контексті є зауваження українського історика О. Майбороди про правлячу еліту України початку 90-х років, яка була посткомуністичним феноменом, зв'язаним пуповиною з радянським минулим, і тому не здатною відмовитися від принципу державного контролю над майже всіма сферами життя суспільства, передовсім економікою. “Порятунок, – зазначає О. Майборода, – правляча еліта вбачає в тому, щоб відшукати деякий “середній”, “особливий”, “третій шлях” реформування суспільства взагалі і економіки зокрема, тобто таку модель політичного устрою, яка являла б собою щось середнє між капіталістичною і соціалістичною” [5.90, с.21]. Відомий український політолог В. Полохало вважав сутністю трансформації політичної влади в Україні після 1991 р. перехід до посткомуністично-номенклатурного неототалітаризму [5.127, с.16].

Не менш жорсткіше характеризують словацькі політичні еліти 90-х років ХХ ст. професійні вчені СР. Так, соціолог С. Со-молані в 1993 р. наголошувала, що пануючою елітою у новоствореній словацькій державі є переважно представники колишніх комуністичних номенклатурних кадрів. Вона підкреслювала, що найвищі державні пости – президента, голів парламенту, уряду і Конституційного суду СР знаходилися в руках реформних або колишніх комуністів. З-поміж 150 депутатів Національної Ради СР, обраних у 1992 р., було 99 колишніх членів компартії [5.244, с.328].

Таким чином, упродовж 1990-х років характер правлячих політичних еліт в Україні і СР був подібним – вони вирости переважно з комуністичного минулого, тому не були схильні до радикальних суспільних змін і прагнули зберегти політичну й економічну владу в своїх руках. Ця схожість теоретично мала сприяти українсько-словацькому співробітництву. Проте такі еліти досить важко схиляються до відкритості суспільства і держави назовні, аби не допустити небажаних і загрозливих для їх одноосібного панування продемократичних зовнішніх впливів. Звідси в основному й бере виток ізоляціонізм, ігнорування зарубіжного досвіду і міжнародного співробітництва та гіперболізація національної специфіки. Дані режими не повністю щирі навіть до своїх ідейно близьких закордонних партнерів. Тому співробітництво

між ними найчастіше обмежується загальними деклараціями, прожектами та візитною дипломатією. Підтвердженням цього була й еволюція українсько-словацьких відносин з початку 90-х років ХХ ст.

Акцент на національно-державну виключність та “особливий” шлях розвитку СР, як захисна реакція на уніфіковане реформування у чесько-словацькій федерації, робився ще в 1992 – 1993 рр. – з моменту відокремлення Словаччини від Чехії та проголошення незалежності словацької держави. А проросійський курс у словацькій зовнішній політиці утвердився в середині 1990-х років, коли правлячу коаліцію в 1994 – 1998 рр. склали національні та популістські політичні сили в особі Руху за демократичну Словаччину, Словацької національної партії та Об’єднання робітників Словаччини. Сформований із представників цих партій Кабінет міністрів, очолюваний В.Мечіаром, одразу ж взяв курс на посилення політичного, економічного, військово-технічного та іншого співробітництва СР з Росією. Водночас словацька влада вступила в непродуктивні суперечки із загальноєвропейськими інституціями, сусідньою Угорщиною. У 1997 р. правлячі націоналізоляціоністські політичні сили цілеспрямовано зірвали проведення у СР загальнонародного референдуму про вступ країни до НАТО. Принципово це відповідало стратегічним інтересам Росії про недопущення розширення НАТО на Схід. Захід взагалі в той час вважав Словаччину “російським анклавом” у Центрально-Східній Європі. А. Дулеба у 1996 р. назвав східну політику націоналорієнтованого уряду В. Мечіара, спрямовану на зближення з Російською Федерацією, “сліпим прагматизмом” [5.190]. Російська сторона в 1994 – 1998 рр. вельми вдало спекулювала на проголошеній словацькою владою концепції “третього шляху” для Словаччини і пропонувала покласти в основу російсько-словацьких стосунків також ідею слов’янської єдності [5.194, s.167 – 174].

І Україна, і СР протягом 90-х років ХХ – початку ХХІ століть занадто гіперболізували вигоди свого геополітичного розташування. Керівні кола Словаччини вважали, що держава знаходиться на “перехресті Європи” і є “мостом” між Сходом і Заходом. А чільні українські державно-політичні еліти були переконані, що Україна розташована на “перехресті Євразії” і є головною

зв'язною ланкою між Європою і Азією. В Україні і СР групи впливу, які з початку 90-х років ХХ ст. генерували розробку і прийняття зовнішньополітичних рішень, – прихильники національно-державної винятковості, “мостобудівники” – вважали геополітичну даність, тобто вигідне розташування, автоматичною умовою гарантування надзвичайно вагомої ролі своїх держав у міжнародних відносинах. Сформувалася дещо хибна позиція – пасивне очікування зовнішньополітичних дивідендів від такого вигідного геополітичного розташування.

Як і Москва, що підживлювала геополітичні амбіції Словаччини, проголошуючи її ключовим партнером РФ у Центрально-Східній Європі, Захід після 1993 р. у свою чергу почав підносити надзвичайно вагому роль України на європейському континенті. З подачі З. Бжезінського у лексикон провідних американських і західноєвропейських державно-політичних діячів ввійшли твердження про Україну як геополітичний феномен кінця ХХ сторіччя та заяви про життєву необхідність для Європи незалежного існування української держави. Деяке перебільшення геополітичної ролі України не оминуло й держави Центрально-Східної Європи. Зрештою, твердження такого характеру лише завуальовували прагнення Заходу використати самостійну Україну у власній антиросійській стратегії – як засіб протистояння російським планам реставрувати імперію, або як складову частину “санітарного кордону” між Заходом і РФ. Той же З. Бжезінський у “Великій шахівниці” заявляє: “Навіть без Прибалтики і Польщі Росія, зберігши контроль над Україною, могла б все ж спробувати не втратити роль лідера в рішуче діючій євразійській імперії... Будь-яка нова євразійська держава, яка базується виключно на владі Росії, без України неминуче з кожним роком ставатиме все менш європейською і все більш азіатською”[5.4, с.114 – 115].

Керівні державно-політичні кола України і СР, зважаючи на такі, насправді перебільшені геополітичні компліменти Заходу та Росії, навіть на підсвідомому рівні сподівалися на приязне ставлення з боку великих держав і думали, що США та провідні європейські країни самі боротимуться за “дружбу” із такими геополітично значущими потенційними союзниками. Та глобальна й континентальна (регіональна) система міжнародних відносин так

динамічно змінювалася, що пасивна позиція очікування майже відсунула Україну і Словаччину на периферію світової та європейської політики. СР у 1999 р. єдиною з-поміж держав Вишеграду не була прийнята до НАТО. Україна ж не спромоглася досягнути хоча б статусу асоційованого члена Євросоюзу.

Своєрідна геополітична “самозакоханість” зіграла поганий жарт з Україною і Словаччиною. Вона не могла негативно не відбитися і на двосторонніх стосунках. А.Дулеба взагалі вважає, що у 1990-ті роки Україна не зайняла належного їй місця у східній політиці СР, де пріоритет надавався розвитку стосунків із Російською Федерацією. Він стверджує, що в цей час для Словаччини Київ знаходився у “глибокій тіні” Москви [5.191, s.14 – 16].

Показовим є і той факт, що в 1993 – 1998 р. СР уклала з РФ майже 90 нових договорів й угод. Якщо врахувати, що співробітництво між СР і РФ регулюють за правонаступництвом додатково ще 44 угоди періоду чехословацької федерації, то загальний обсяг міжнародно-правової договірної основи російсько-словацьких зв'язків складав на 1998 р. близько 130 двосторонніх документів. А з Україною Словаччина уклала в 1993 – 1998 рр. не більше 40 двосторонніх договорів й угод [5.246, s. 10 – 11]. Диспропорцію яскраво видно.

Ситуація в українсько-словацьких стосунках серйозним чином не змінилася і після того, як восени 1998 р. в СР до влади прийшла широка коаліція демократичних партій. Коаліційний уряд М. Дзурінди сконцентрувався у зовнішньополітичній діяльності на забезпеченні прискороного вступу Словаччини до ЄС і НАТО. Східний напрям словацької зовнішньої політики дещо змінився – стало помітним дистанціювання СР від занадто тісної співпраці та залежності від Росії. А от щодо України нова словацька влада в 1998 – 2000 рр. скоріше за все здійснила невдалу спробу змінити ситуацію. Навіть більше – у червні 2000 р. СР ввела візовий режим для в'їзду українських громадян на словацьку територію. Цей крок та інші невіршені проблеми двосторонніх зв'язків призвели до стагнації або й напруги в українсько-словацьких стосунках. Як уже згадувалося, конфліктного характеру набрала в 1999 р. боротьба між Україною та СР за місце непостійного члена Ради Безпеки ООН, котре в кінцевому ре-

зультаті виборолла Україна [2.2; 5.34; 5.156; 5.173].

Та як би та не було, українсько-словацьке співробітництво здійснюєвалося у багатьох життєво важливих сферах – координація зовнішньополітичних кроків на міжнародній арені, насамперед, погодження дій щодо формування нової системи безпеки і співробітництва на європейському континенті в рамках ОБСЄ, демократизації суспільства за європейськими стандартами у співпраці з Радою Європи, розвиток регіонального і субрегіонального співробітництва в рамках Центральноєвропейської ініціативи і Балто-Чорноморської співдружності та інших міжнародних організацій і об'єднань; розширення зовнішньоекономічних зв'язків – стабілізація та нарощення обсягів взаємної торгівлі, вдосконалення її товарної структури, виробниче кооперування, сприяння притоку інвестицій і їх взаємний захист, співпраця в трансєвропейському та євроазійському транзиті товарів, підготовка й реалізація погоджених проектів транзиту енергоносіїв та альтернативних джерел енергопостачання наших держав тощо; спільний захист довкілля – насамперед, господарювання на прикордонних ріках, формування системи попередження, запобігання та ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф, створення міжнародних національних парків та біосферних заповідників; гуманітарне й культурне співробітництво – обширні літературні та культурно-мистецькі зв'язки і взаємовпливи, співпраця наукових, учбових та інших освітніх закладів, взаємне визнання документів про отриману освіту, гарантії збереження етноспецифіки і підтримка культурно-національного розвитку словацької меншини в Україні, української та русинської – в Словаччині.

Імпульс розвитку українсько-словацьких зв'язків дав комплекс двосторонніх документів, підписаних під час візитів прем'єра (грудень 2000 р.), а потім Президента України (червень 2001 р.) до Словаччини. Враховуючи ці нові документи, на початок третього тисячоліття міжнародно-правову основу українсько-словацького співробітництва склали майже 70 міждержавних, міжурядових, міжвідомчих договорів, угод і протоколів (Див.: Додаток 1). Разом з тим, до цього слід додати 15 протоколів засідань змішаних українсько-словацьких міжурядових комісій. Окрім того, Україна і СР визнали в порядку правонаступництва

чинним ще понад 30 міжнародно-правових двосторонніх документів періоду радянсько-чехословацького співробітництва. Тобто загалом договірно-правову основу українсько-словацького міждержавного співробітництва складало уже понад 100 міжнародно-правових документів.

Потрібно врахувати, що частина двосторонніх договірно-правових документів, що регулюють українсько-словацькі відносини і стосуються специфічних форм співробітництва, наприклад, військового і військово-технічного, не зберігаються у ВАЗП МЗС України, на основі матеріалів якого нами складено Додаток 1, або ж є закритими і недоступними для дослідників. Тому автором наводиться орієнтовна, але, безумовно, значна кількість документів, що складають правову основу двостороннього співробітництва.

Таким чином, внаслідок становлення і розвитку системи міждержавних відносин України й СР упродовж 1990-х років українсько-словацькі стосунки мають міцну правову та політичну базу взаємодії, механізми реалізації і продовжують збагачуватися новими напрямками, видами й формами співробітництва. Позитивом еволюції системи українсько-словацького міждержавного співробітництва в 1990-ті роки стало формування стійких зв'язків між центральними інституціями державної влади України і СР, починаючи від президентських структур, урядів, міністерств і відомств до міжпарламентського співробітництва. Певним негативом був різний рівень інтенсивності зовнішньополітичних контактів між цими структурами та непослідовність обох сторін у продовженні деяких найбільш ефективних форм міждержавного співробітництва. Серйозною втратою, зокрема, варто вважати припинення наприкінці 1990-х років регулярних зустрічей і переговорів міжурядових делегацій. Недостатнім було українсько-словацьке міжпарламентське співробітництво.

Системні недоліки міждержавного політичного співробітництва України та СР в 1990-ті роки, на нашу думку, значним чином були зумовлені вагомими геополітичними (міжнародними) і внутрішньополітичними чинниками. На першому етапі державотворення внутрішні проблеми України та Словаччини були дещо схожими [Див., наприклад: 5.105; 5.106]. Але існували й серйозні відмінності. По-перше, відрізнялися державно-

конституційні устрої та політичні системи двох держав. Словаччина з самого початку будувалася як парламентсько-президентська республіка. Україна йшла дещо іншим шляхом. По-друге, політичні реформи в СР здійснювалися швидше, ніж в Україні. Відповідно, прискорено відбувалася політична структуризація словацького суспільства. По-третє, формування парламенту й уряду в СР на основі голосування на виборах за партійними списками вело до консолідації партійно-політичних сил та ідейно-політичної структуризації суспільства. Ці та інші внутрішньополітичні відмінності призвели до певних ускладнень у формуванні системи й структури зовнішньополітичного українсько-словацького міждержавного співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст.

Основною різницею в міжнародному становищі України та СР протягом вказаного періоду було те, що Словаччина вже мала статус асоційованого члена Європейського Союзу, і не зважаючи на певні винятки середини 1990-х років – декларування статусу “нейтралітету”, особливих відносин з Росією тощо, об’єктивно була в руслі загальноєвропейських інтеграційних процесів. СР також була членом регіональних міжнародних об’єднань, котрі по суті представляли собою “підготовчі класи” для входження до ЄС – Вишеграду, СЕФТА, де Україна не була учасником. Наприкінці 1990-х років, після зміни в 1998 р. правлячого режиму, Словаччині відкрився новий шанс на прискорений вступ до НАТО. Проте відмінності в статусі України та СР на міжнародній арені не мали гальмувати міждержавну співпрацю такою мірою, як це трапилося в другій половині 1990-х років.

Окремого зауваження в цьому контексті заслуговує рівень співробітництва зовнішньополітичних відомств України та Словаччини. Міністерства закордонних справ двох держав покликані були здійснювати практичну організацію і координацію двостороннього політичного співробітництва. Як засвідчує проведений нами аналіз, упродовж 1990-х років до кінця ефективно з цією роллю вони не справилися. Хіба варто вважати достатнім здійснення за десять років співробітництва тільки по одному візиту міністрів закордонних справ – А. Зленка в 1994 р. до Словаччини та Е. Кукана в 1999 р. до України [5.160, с. 257, 260]? Недостатній рівень координації дій зовнішньополітичних

відомств і нерегулярність проведення між ними консультацій та переговорів неодноразово в другій половині 1990-х років призводили до виникнення моментів непотрібної напруги в зовнішньополітичних стосунках між Україною та СР, особливо, в боротьбі за керівництво засіданнями Генеральної Асамблеї та статус непостійного члена Ради Безпеки ООН. Недостатніми, на наш погляд, були зусилля української сторони протягом 1999 р. – початку 2000 р. в запобіганні введенню Словаччиною візового режиму для в'їзду українських громадян на її територію. Дещо інертним у цій сфері виявилось Посольство України в СР.

Дипломатині й консульські представництва двох держав відіграли в 1990-ті роки впереважно позитивну роль в організації та практичному здійсненні двосторонньої співпраці за всіма головними напрямками співробітництва. Особисто послы України в СР періоду становлення міждержавних стосунків – П. Сардачук, Д. Павличко, та Словаччини в Україні – Р. Гаренчар, Й. Мігаш зробили чимало для формування міцної основи двосторонніх відносин [5.38; 5.107; 5.120]. Та фактом є те, що впродовж 1996 – 1998 р. Словаччина не вважала за потрібне заповнити вакансію посла СР в Україні після того, як Й.Мігаша в 1996 р. було обрано головою ПДЛ і він відмовився від повноважень посла та повернувся до Братислави [5.108]. СР після цього в Києві представляла понад два роки тимчасовий повірений О.Мігалкова. Послы двох держав, які працювали з кінця 1990-х років: України в Братиславі – Ю.Рилач та Словаччини в Києві – В.Гривна, діяли в дещо інших, ніж їх попередники, умовах і концентрувалися насамперед на посиленні українсько-словацького співробітництва на євроінтеграційному напрямі [5.144 – 145].

Водночас не варто повністю заперечувати, що в двосторонніх відносинах між Україною та Словаччиною в цей період не відчувалася дія своєрідного геополітичного синдрому “великого сусіда” [Див.: 5.25]. Цей феномен проявляється у тому, що невеликі за розміром країни майже рефлексивно займають стриману і самозахисну позицію в стосунках з масштабнішою сусідньою державою. Тим самим вони чинять опір навіть потенційній можливості потрапити під вплив, домінацію чи й залежність від “великого сусіда”. Та й у цьому сенсі даний стереотип з початку 90-х років ХХ століття впливав на формування зовнішньополітичного

курсу одночасно обох держав. Якщо для Словаччини “великим сусідом” була і є Україна, то для України – Російська Федерація. Більші за розмірами і вагою у світовій чи регіональній політиці держави подеколи схильні дещо зверхньо ставитися до менших сусідів.

Державно-політичним, економічним, інтелектуальним елітам та іншим групам впливу на зовнішню політику молодих країн досить складно позбутися такого плану стереотипів. Прагнучи до самоутвердження на міжнародній арені, вони у відповідь почасти амбітно гіперболізують місце та роль власної держави в системі глобальних, континентальних і регіональних міжнародних відносин. Поряд з цим, нерідко дещо безпідставно перебільшуються і зовнішні загрози її самостійному існуванню. Такі підходи – прояв геополітичної невизначеності молодих держав внаслідок незавершеності процесу структуризації суспільства та консолідації нації, вибору історичного шляху розвитку і стратегічних пріоритетів зовнішньої політики. Можливо, вказані стереотипи – це тільки “хвороби зростання” в процесі будівництва незалежної державності. Однак вони суттєво деформують сприймання зовнішнього світу національно-державними елітами та звужують поле для зовнішньополітичних маневрів, досягнення консенсусу й компромісів.

Серед факторів, які знижували ефективність українсько-словацької взаємодії, можна вказати на суперечливі наслідки не завжди зважених рішень і кроків державно-політичних еліт, різноманітних кіл та груп впливу, безпосередніх суб’єктів двосторонніх стосунків. Тому зовсім не випадково в українсько-словацьких відносинах не вдалося хоча б тимчасово запобігти введенню Словаччиною – першою серед держав Центрально-Східної Європи у 2000 р. візового режиму в’їзду на її територію для громадян України. З іншого боку, об’єктивний аналіз цього аспекту українсько-словацьких стосунків мав важливе значення для ґрунтовної підготовки України до стабільного функціонування двосторонніх відносин з іншими державами Центрально- і Південно-Східної Європи в аналогічних ускладнених умовах після вступу РП і УР до ЄС, а Румунії – до НАТО.

І, нарешті, в геополітичному контексті Україна та Словаччина – сусіди першого порядку, які безпосередньо межують і мають

спільний державний кордон. Для підтримання стабільності в регіоні Центрально-Східної Європи виключно важливе значення має розвиток добросусідських відносин між ними. Врегулювання стосунків і розвиток співробітництва із сусідніми країнами є також, згідно із загальноєвропейськими принципами, однією із головних передумов включення нових незалежних держав в інтеграційні процеси на європейському континенті.

Досвід українсько-словацького співробітництва впродовж останнього десятиріччя минулого століття засвідчує можливість тісної партнерської співпраці між різними за потенціалом, розмірами і глибиною та характером реформних перетворень державами Центрально-Східної Європи. Для Словацької Республіки Україна – найбільший сусід, а для України СР, навпаки, – найменша з-поміж межуючих із нею держав на заході. Проте це не стало на заваді формування рівноправних українсько-словацьких стосунків на принципах взаємної поваги суверенітету і незалежності.

ЧАСТИНА 3.

ЕКОНОМІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Становленню і розвитку міждержавного співробітництва України і СР в економічній сфері протягом 1990-х років сприяли добросусідські відносини двох нових незалежних держав, що не містили проблем і протиріч, які не можна було б вирішити шляхом консультацій і переговорів. Це дозволило поступово формувати дієвий організаційно-правовий механізм економічного співробітництва і переходити до його більш високих, насамперед інвестиційних та виробничо-коопераційних форм, реалізації спільних міжнародних господарських проектів. У свою чергу, через розвиток економічної співпраці формувалася міцна основа всієї системи міждержавного українсько-словацького співробітництва.

Основними складовими частинами системи зовнішньоекономічних відносин України і Словаччини є взаємна торгівля товарами і послугами, виробнича і науково-технічна кооперація, інвестиційне, фінансове та інше господарське співробітництво. Для двох держав, які безпосередньо межують, важливе значення має також спільна розбудова транспортної і прикордонної інфраструктури, розширення її пропускної спроможності для забезпечення нарощення обсягів як двосторонніх економічних зв'язків, так і виконання важливої транзитної ролі в міжнародних товаропотоках.

Становлення системи економічного співробітництва України і Словаччини впродовж першої половини 1990-х років відбувалося в досить складних умовах.

По-перше, з розпадом радянської федерації в 1991 р. українська і, відповідно, з конституційним припиненням чехословацької в 1993 р. – словацька економіка втратили порівняльні вигоди функціонування в рамках єдиного, на порядок масштабнішого ринку без митних та інших перепон. Вони перетворилися в самостійні, проте значно менші сегменти світового ринку і вимушені

були завойовувати для себе на ньому нові позиції в жорсткій конкурентній боротьбі.

Не слід забувати, що політичні твердження стосовно виключного позитиву автономного функціонування національної економіки були вагомими аргументами впливу на масову свідомість у період боротьби за незалежність на зламі 1980 – 1990-х років як в Україні, так і в Словаччині. Хоча подальший соціально-економічний їх розвиток, уже як суверенних держав, засвідчив про певну гіперболізацію позитивних економічних наслідків унезалежнення. З відступом часу зрозуміло, що навіть державно-політичний суверенітет кожної із країн значно виграв би, якщо б національні економіки, конкретні господарські суб'єкти не втратили традиційні ринки і традиційних партнерів. У порівнянні з Україною, Словаччина опинилася в дещо кращому становищі, уклавши відразу після “розлучення” із колишнім партнером по федерації – Чеською Республікою митну унію. Невдовзі країни Вишеграду заснували Центральноєвропейську асоціацію вільної торгівлі (аббревіатура англійською – СЕФТА).

А на теренах СНД до теперішнього часу нема вагомих інтеграційних економічних структур за участі України, стагнують українсько-російські господарські зв'язки, понад п'ятнадцять років точилися безрезультатні міждержавні дискусії про створення зони вільної торгівлі в рамках СНД.

По-друге, розпад федеральних народногосподарських комплексів на початку 1990-х років супроводжувався після розпуску Ради Економічної Взаємодопомоги (РЕВ) і розвалом українсько-словацьких економічних, науково-технічних та інших господарських зв'язків у рамках системи колишньої “соціалістичної економічної інтеграції”.

По-третє, повна переорієнтація Словаччини в зовнішньоекономічних зв'язках на Захід у 1990-ті роки дещо відсунула на другий план доцільність розгортання інтенсивного економічного співробітництва з Україною.

3.1. Чинники розвитку українсько-словацьких зовнішньоекономічних зв'язків

Комплекс факторів, які суттєвим чином впливали на розвиток українсько-словацьких зовнішньоекономічних відносин і становлення системи двосторонніх господарських зв'язків протягом 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., включає позитивні та негативні впливи як міжнародного, в тому числі міждержавного, так і внутрішнього характеру. Не зовсім сприятливі, зазначені вище стартові умови зародження нової моделі українсько-словацького економічного співробітництва не завадили однак формуванню її як цілісної системи економічної взаємодії двох суверенних держав. Позитивом стало те, що Україна і СР двосторонні економічні зв'язки будували в 1990-ті роки як два рівноправні партнери, котрі самостійно вирішували всі питання співпраці та погоджено усували перепони на шляху розвитку традиційних і принципово нових форм господарського співробітництва.

Стратегічно важливим динамізуючим чинником був факт розбудови національних економік після незалежнення України і Словаччини за схожими стратегічними напрямками – відкритих назовні та орієнтованих на експорт. Упродовж 1990-х років у більшості випадків погоджено здійснювалися цілеспрямовані кроки з інтеграції двох країн у світогосподарські зв'язки та міжнародний поділ праці, включення в загальноєвропейські інтеграційні процеси й регіональне співробітництво в Центральній Східній Європі.

Спільні риси мала також системна ринкова трансформація економічних відносин на перехідному етапі, спрямована в обох державах на створення соціально орієнтованої ринкової економіки. Причому, деяким чином у досліджуваний період майже співпадали цикли і вектори господарського розвитку та ринкових реформ в Україні й Словаччині. Обидві незалежні держави в основному відмовилися від “шокового” варіанту ринкової трансформації, але не відразу визначилися в подальшій стратегії реформування. Тому до другої половини 1990-х років і Україна, і СР втягнулися в смугу гальмування економічних реформ та період господарського спаду. Загальним негативом структури народного господарства України і СР, яку вони отримали в спа-

док від минулого, був занадто “важкий” характер економіки та велика питома вага військово-промислового комплексу. Низькими залишалися техніко-технологічний рівень виробництва і конкурентоспроможність словацької та української продукції на світовому ринку.

Менша за розмірами і мобільніша щодо структурних змін словацька економіка швидше вийшла з господарської кризи і з другої половини 1990-х років стабільно мала найвищу динаміку зростання основних макроекономічних показників з-поміж країн Центрально-Східної Європи. Що стосується економіки значно масштабнішої України, то повільність ринкових перетворень у період 1990-х років не дозволила їй так швидко, як словацькій, вийти з системної господарської кризи. Тому невелика Словаччина наприкінці 1990-х років за абсолютними макроекономічними показниками почала навіть наздоганяти Україну. А Польща, Чехія та Угорщина взагалі суттєво випередили нашу державу, наприклад, за обсягом валового внутрішнього продукту (ВВП) (Див.Таб.3.1.1)

Таблиця 3.1.1.

***Номінальний ВВП України і СР та інших країн
Центрально-Східної Європи в другій половині 1990-х років
(дол.США) [4.9. - June 2001. - P.61].***

Роки	Україна (49,7 млн.чол.)	Словач- чина (5,4 млн.чол.)	Польща (38,6 млн.чол.)	Чехія (10,3 млн.чол.)	Угорщина (10,2 млн.чол.)
1996	44,448	18,8	134,4	56,6	44,8
1997	50,150	19,4	143,1	56,5	45,6
1998	42,404	20,9	157,0	55,0	47,6
1999	25,1	18,6	154,6	53,6	48,2

Вказане в Таб.3.1.1. різке падіння номінального ВВП України в 1999 р. дійсно було реальністю, позаяк під впливом наслідків світової і російської фінансової кризи 1997 – 1998 рр. стрімко знизився курс української національної валюти – гривні стосовно ВКВ. Тому, набагато менша Словаччина майже наблизилася за обсягом номінального ВВП до показників України. Згідно з да-

ними словацької статистики в 2000 р. номінальний ВВП СР склав 19 млрд. 203 млн. дол. США (в поточних цінах) [3.11, s.59]. Зовнішньоторговельний оборот Словаччини наприкінці 1990-х років перевищив 20 млрд. дол. США: в 1999 р. експорт СР досяг 10 млрд. 289 млн. дол. США, імпорт 11 млрд. 321 млн. дол. США, у 2000 р., відповідно, 11 млрд. 869 млн. і 12 млрд. 787 млн. дол. США [3.11, s.108]. У другій половині 1990-х років щорічний обсяг зовнішньої торгівлі України був майже в 2 рази більшим, ніж Словаччини, і перевищив показник 40 млрд. дол. США. Та необхідно враховувати, що за перерахування наведених абсолютних показників ВВП, зовнішньої торгівлі на відносні – хоча б з розрахунку на 1 жителя держави, Словаччина була значно попереду України, маючи майже в 10 разів меншу кількість населення. Безумовно, в Україні і в минулому, і нині є набагато могутніший економічний потенціал, ніж у Словаччини, але ефективність використання або віддача наприклад українського промислово-виробничого чи експортного потенціалу, як свідчать наведені дані, – суттєво нижча за аналогічний словацький. Таким чином, абсолютні і відносні показники соціально-економічного розвитку СР в 1990-ті роки засвідчують, що до цієї держави Україна мала ставитися як до майже рівноцінного економічного партнера.

Зростання української економіки, початок якого припадає на 2001 – 2002 рр., досягнення високих темпів приросту ВВП, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та інше створили міцну базу для переходу до нового етапу економічного співробітництва між Україною та СР. Однак ризиками для подальшої успішної двосторонньої співпраці стали геополітичні зміни в Європі внаслідок розширення ЄС на Схід і вступу Словаччини до ЄС у 2004 р. та, відповідно, зміна статусу спільного українсько-словацького кордону на частину нових зовнішніх кордонів європейської спільноти, що в перші роки неминуче мала певні бар'єрно-економічно риси.

Водночас існував ряд постійно діючих об'єктивних чинників, які сприяли двосторонньому економічному співробітництву. Зокрема, важливою об'єктивною передумовою інтенсивної українсько-словацької господарської співпраці був і залишається геостратегічний фактор – безпосередня взаємодія просторово близьких

народногосподарських комплексів, вигідне розташування двох держав на перехресті економічних шляхів до Європи між Сходом і Заходом (чи й більше – в стратегічному центрі євразійської співпраці) та Північчю і Півднем (що дозволило обом державам ефективно включитися в балто-чорноморське і балто-адриатичне економічне співробітництво). Не використати вигоди географічного розташування з метою отримання не політичних, а насамперед економічних дивідендів, було б стратегічною помилкою двох держав. При цьому спільна українсько-словацька гео економічна стратегія дозволяє досягти кумульованого або і синергетичного ефекту. Тому вже з другої половини 1990-х років Україна та СР почали координувати дії і розробляти спільні міжнародні господарські проекти, насамперед з євразійського транзиту енергоносіїв до Європи. Хоча й тут, як і на інших напрямках українсько-словацького економічного співробітництва в 1990-ті роки, не обійшлося без проблем і навіть конфлікту стратегічних національно-державних інтересів.

Принципово впродовж 1990-х років змінився характер суб'єктів – учасників українсько-словацьких зовнішньоекономічних відносин. У попередні десятиліття “соціалістичної співдружності” реально єдиним учасником міжнародних економічних зв'язків була держава, у власності якої знаходилися майже всі підприємства-виробники й експортери. Існувала державна монополія на зовнішню торгівлю, що за незначними винятками здійснювалася лише через спеціалізовані державні експортно-імпорتنі структури, наприклад зовнішньоторговельні організації та об'єднання.

Ліквідація адміністративно-директивної, одержавленої економічної системи, кардинальна лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків та інші реформні кроки привели до того, що з початку 1990-х років найбільш динамічним елементом українсько-словацьких економічних відносин стала велика маса конкретних суб'єктів господарської діяльності. Держави також залишилися прямими учасниками зовнішньоекономічних стосунків, але значно меншим чином, особливо внаслідок звуження державного сектору в економіці України та СР у ході приватизації.

Основною функцією держав у системі українсько-словацьких господарських стосунків 1990-х років стало створення сприятли-

вих умов для безпосередньої взаємодії нових ринкових суб'єктів, більшість з яких уже належала до недержавного, найчастіше приватного сектора. У своїх торговельних, виробничо-коопераційних, інвестиційних та інших контактах і співпраці із закордонними партнерами ці підприємства й організації керувалися принципами раціональності, економічної доцільності та отримання прибутку. Держави, однак, формували своєрідний законодавчо-нормативний і міжнародно-правовий "коридор", аби приватні інтереси ринкових структур-учасників українсько-словацького економічного співробітництва не вступали в суперечку із суспільними інтересами та стратегічними завданнями двосторонньої господарської співпраці.

До такого нового рівня взаємовідносин в економічному співробітництві Україна і Словаччина рухалися в 1990-ті роки поступово – через перехідний період змін у системі двосторонніх стосунків. Причому перші зрушення в українсько-словацьких економічних відносинах відбулися ще в період планової економіки. У другій половині 1980-х років в Україні, як і на загальносоюзному рівні, впроваджувалися нові механізми у сфері зовнішньоекономічних стосунків. Акцент було зроблено на розвиток прямих виробничих і науково-технічних зв'язків підприємств й організацій.

Наприклад, наприкінці 1980-х років, згідно з архівними даними, поставки продукції за прямими зв'язками до Чехословаччини складали значну частину експорту Закарпаття. Відповідно до інформації Закарпатського обласного управління статистики від 17 листопада 1989 р., за порівняльний період 9-ти місяців (січень-вересень) 1988 і 1989 рр. обсяг експорту продукції закарпатських підприємств за прямими зв'язками до ЧССР зріс з 972,6 тис. до 6 379,9 тис. перевідних карбованців. А обсяг імпорту за прямим зв'язками із ЧССР до Закарпаття збільшився із 826,1 до 4 017,3 перевідних карбованців [1.7.1.10, А.78 – 79].

Прямі зв'язки соціалістичного періоду дозволили українським підприємствам налагодити різні види економічного співробітництва і набути досвіду роботи на зовнішньому ринку та в здійсненні експортно-імпортних операцій. Надалі не всі контрагенти українсько-словацьких прямих зв'язків утримали контакти з різних причин – через роздержавлення та приватизацію

підприємств і пошук новими власниками інших партнерів, вичерпання ефективності співробітництва тощо. Загалом перехід як всередині держав, так і в зовнішньоекономічних зв'язках до ринкових відносин суттєво змінив характер українсько-словацького економічного співробітництва.

Це вплинуло на процеси розвитку співробітництва в основній сфері зовнішньоекономічних відносин України і СР – у взаємній торгівлі, яка впродовж 1990-х років еволюціонувала досить нерівномірно. Серйозний вплив на двосторонню торгівлю мали наслідки фінансової кризи 1997 – 1998 р., що спричинили падіння її обсягів. Дані Держкомстату України за другу половину 1990-х років свідчать про наступне: український експорт товарів і послуг до СР у 1996 р. складав 239,7, у 1997 р. – 302,3, у 1998 р. – 258,2, у 1999 р. – тільки 208,2, а в 2000 р. – уже 239,2 млн. дол. США. Обсяг імпорту зі Словаччини до України мав наступну тенденцію розвитку: 1996 р. – 201,5, 1997 р. – 226,1, 1998 р. – 187,8, 1999 р. – 137,1, 2000 р. – лише 131,0 млн. дол. США. Тобто помітним є згортання саме імпорту з СР до України в 1998 – 2000 рр., хоча спад обсягів українського експорту до СР у 1998 – 1999 рр. за абсолютними показниками був не набагато меншим. Такі коливання зумовили падіння загального обсягу українсько-словацької торгівлі в 1998 р. на 16%, а в 1999 р. – на 23%. Товарообіг між Україною і СР знижувався щорічно майже на 100 млн. дол. США: із максимуму в 1997 р. – 528,4 млн. дол. США до 445,98 в 1998 р. і 345,33 в 1999 р. [1.3.7, с.1 – 3].

Торговельно-економічна місія в складі посольства України в СР у звіті за 2000 р. наводить цікаві дані про питому вагу України в зовнішньоторговельних операціях Словаччини. Так, у 1998 р. експорт до України складав 1,9% загального обсягу словацького експорту, в 1999 р. – 1%, в 2000 р. – 0,9 %. А частка України в імпорті СР становила за ці ж роки, відповідно, 1,8, 1,28 і 1,48%. У загальному обсязі товарообігу СР доля України складала в 1998 р. – 1,8%, в 1999 р. – 1,3%, а в 2000 р. – 1,36% [1.3.4, с.16 – 18]. Для порівняння слід зазначити, що доля Російської Федерації в товарообігу СР протягом 1998 – 2000 рр. зросла з 6,6 до 9,26%, хоча така питома вага торгівлі з Росією та її зростання були скоріш за все обумовлені збільшенням експорту російських енергоносіїв до Словаччини та деблокацією російського зовнішнього

боргу перед СР, який становив понад 1 млрд. дол. США.

Згідно із офіційними даними словацької зовнішньоекономічної статистики, які видаються нам дещо точнішими, ніж аналогічні українські офіційні статистичні показники, динаміка обсягів експорту-імпорту між Словаччиною і Україною, виражена в національних грошових одиницях – словацькій кроні (за орієнтовного середнього курсу: 40 словацьких крон = 1 дол. США), була наступна:

Таблиця 3.1.2.

Зовнішня торгівля між СР і Україною
(млрд. словацьких крон) [3.10. – s.395; 3.11. – s.400]

Показник	1993	1995	2000
Експорт СР	4,300	5,672	6,796
Імпорт СР	4,686	3,739	8,737
Баланс СР	- 386	2,025	- 1,940

Дані Таблиці 3.1.2. висвітлюють ще більшу нерівномірність розвитку зовнішньої торгівлі між Україною і Словаччиною в 1990-ті роки. Критичне наростання дефіциту зовнішньоторговельного обороту для української сторони в середині 1990-х років (1995 р. – понад 2 млрд. слов. крон, тобто більш як 50 млн.дол. США) примусило державні органи України більш предметно зайнятися проблемою зовнішньоекономічних зв'язків зі Словаччиною.

Погіршення торговельних показників і необхідність виправлення становища були й одними із головних причин ініціювання зустрічі та переговорів урядових делегацій України й СР, очолюваних прем'єрами Є. Марчуком і В. Мечіаром, у Високих Татрах (СР) в січні 1996 р. Про це свідчать положення щодо необхідності кардинальних змін у взаємній торгівлі, які містяться у спільній заяві двох глав урядів за результатами переговорів на Штрбському плесі [1.1.2.34, А.1 – 4].

Водночас на українсько-словацьких переговорах урядових делегацій у Високих Татрах були підписані і важливі міжурядові документи – Конвенція між Україною і СР про уникнення

подвійного оподаткування та Декларація про принципи та напрями співробітництва між Україною і СР у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Тут же 22 січня 1996 р. була укладена й Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України і Торгово-промисловою палатою СР [1.1.2.35].

Торгово-промислові палати обох країн взяли на себе важливу функцію сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Україною та СР. Хоча статус і можливості палат двох країн дещо різнилися (словацька ТПП – складова частина державної системи і структури підтримки експорту, українська ж – швидше добровільна асоціація учасників експортно-імпортних зв'язків), та через координацію дій із організації міжнародних виставок, ярмарків, бізнес-зустрічей, завдяки спільному практичному пошуку партнерів ділового співробітництва, налагодженню тісних контактів між підприємствами-контрагентами зовнішньоекономічних відносин, іншій широкій активності торгово-промислові палати суттєво сприяли розширенню кола учасників українсько-словацьких економічних зв'язків.

У другій половині 1990-х років з'явилися принципово нові моменти в самому міжпалатівському співробітництві.

Опрацьовані нами матеріали поточного архіву Відділу міжнародних зв'язків ТПП України засвідчують, що 30 серпня 2000 р. сторони домовилися про створення спільного міжпалатівського органу – Українсько-словацької Ділової ради між Торгово-промисловою палатою України і Словацькою промислово-торговою палатою. Порядок роботи цього органу з метою сприяння українсько-словацькому торгово-економічному співробітництву ТПП двох країн визначав “Регламент спільної словацько-української ділової ради (СДР)” [1.5.1; 1.5.2].

Цікаво, що таку форму українсько-словацького міжпалатівського співробітництва ініціювали насамперед регіональні торгово-промислові палати прикордонних областей України й Словаччини. Восени 1997 р. в Києві відбулася зустріч представників ТПП України та СР, на якій було констатовано, що співробітництво палат з розвитку українсько-словацького економічного співробітництва є недостатнім. Тому Кошицька палата ТПП СР і Закарпатська ТПП уже в січні 1998 р. підписали угоду про співпрацю, яка передбачала чергові спільні акції: організацію

і проведення ярмарків, загальних і тематичних виставок товарів, організацію презентацій фірм і робочих зустрічей, проведення семінарів. Одночасно регіональні палати почали роботу над проектом зі створення Словацько-української торгової палати, з розрахунком на отримання для його реалізації фінансової підтримки програми Європейської Комісії ФАРЕ-КРЕДО. В 1999 р. така змішана українсько-словацька палата була створена. Установчі збори з формування української частини Ради Словацько-Української ТПП, як повідомлялося в листі Закарпатської ТПП до Й. Лукача – голови СУТПП, відбулися в м. Ужгород 6 липня 1999 р. А 8 липня в м. Кошице пройшла зустріч українських і словацьких членів Ради СУТПП. Планом її діяльності вже на другу половину 1999 р. передбачалося організація та сприяння проведенню міжнародних ярмарків, виставок, контактних днів в українських містах Одесі, Горлівці, Вінниці й Ужгороді, а також у словацькому Лученці [1.6.1 – 2; 5.41].

Таким чином, розвиток співробітництва ТПП України і СР та їх регіональних структур свідчить, що активним чинником у системі українсько-словацького економічного співробітництва були не тільки державні органи, а й торгово-промислові палати, підприємницькі об'єднання та асоціації. Разом з тим, основну координуючу роль у розвитку системи зовнішньоекономічних зв'язків між Україною і СР відігравала двостороння Міжурядова українсько-словацька комісія з питань економічного і науково-технічного співробітництва.

Протягом 1990-х років відбулося 10 засідань Комісії. На цих засіданнях, що проводилися по чергово в Україні та СР два рази в рік, детально розглядалося надзвичайно широке коло питань двосторонньої співпраці. Зокрема, на 9-му спільному засіданні українсько-словацької Комісії, яке відбулося 23 – 25 січня 2002 р. в Києві, під час пленарної зустрічі делегацій обговорювалися наступні питання: 1) інформація про розвиток економік України та Словаччини, сучасний стан і перспективи розвитку торгово-економічного співробітництва; 2) аналіз виконання домовленостей, досягнутих під час 8-го засідання Комісії; 3) аналіз двосторонньої договірно-правової бази; 4) вирішення питань, пов'язаних із добудовою Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд; 5) лібералізація взаємної торгівлі; 6)

співробітництво в галузі енергетики (електроенергетичній і газовій); 7) співробітництво в промисловості та військово-технічній сфері; 8) міжрегіональне та прикордонне співробітництво; 9) співробітництво в туристичній галузі; 10) співробітництво в сфері приватизації; 11) співробітництво в сільському господарстві та ін. [1.3.9, А. 1 – 2]. Такими же різноплановими були питання, що обговорювалися і на попередніх засіданнях Комісії в 1994 – 2001 рр.

Проте в українсько-словацьких зовнішньоекономічних відносинах упродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ стст. проблематичними залишалися питання розвитку двостороннього науково-технічного співробітництва. Ще на третьому засіданні Комісії було констатовано, що домовленості з розвитку науково-технічного співробітництва не виконуються [1.3.8]. На жаль, становище в цій сфері не змінилося в кращу сторону до теперішнього часу. Комерціалізація науково-технічної галузі в Словаччині майже унеможлиблює використання колишніх директивних державних методів управління цією сферою співпраці. Необхідний пошук нових важелів і стимулів для відродження інтенсивних у минулому українсько-словацьких науково-технічних зв'язків та переходу до нової моделі науково-технічного співробітництва.

Черговим потенційним програвшем у динамізації українсько-словацького економічного і науково-технічного співробітництва 1990-х років стала невдача спільних зусиль України і СР зі вступу української сторони до Центральноєвропейської асоціації вільної торгівлі (СЕФТА). Це багатостороннє субрегіональне міжнародне економічне об'єднання було створене в 1993 р.

У 1996 р. СР запропонувала Україні підтримку щодо входу до цієї зони вільної торгівлі. Однак необхідною умовою для набуття повноправного членства в СЕФТА було виконання наступних вимог: членство в ГАТТ/СОТ, асоційоване членство в ЄС та підписання угод про вільну торгівлю з кожною із країн-членів СЕФТА [2.25; 5.11]. Незважаючи на те, що наша держава ще не виконала цих основних вимог, українська й словацька сторони почали вести активну підготовчу роботу з приєднання України до цієї Асоціації. Так, дані питання виносилися на розгляд робочої групи експертів 16 – 19 січня і 13 – 15 березня 1996 р., обговорювалися на четвертому і п'ятому засіданнях

міжурядової комісії з питань економічного і науково-технічного співробітництва.

Кроком уперед було підписання під час робочої зустрічі урядових делегацій 6 – 7 березня 1997 р. в м.Ужгород Меморандуму про заходи щодо лібералізації умов взаємної торгівлі між Україною та СР. У квітні 1997 р. розпочали роботу групи українських і словацьких експертів з аналізу торговельно-економічних режимів двох країн для підготовки пропозицій щодо можливостей, термінів і графіків проведення переговорів про лібералізацію українсько-словацької торгівлі [1.3.12, с. 6 – 7]. Та надалі спільна діяльність обох сторін з підготовки вступу України до СЕФТА припинилася. Українська сторона об'єктивно не була спроможна забезпечити в прискореному темпі набуття членства в ГАТТ/СОТ, асоційованого членства в ЄС як необхідної вимоги до кандидатів на вступ до Асоціації. А СР, переорієнтувавшись у 1997 – 1998 р. в східному напрямку на пріоритетний розвиток співробітництва з Росією, поступово втратила інтерес до лобювання вступу України в СЕФТА. Іншими словами, спроба підняти на вищий і багатосторонній рівень хоча б зовнішньоторговельне співробітництво та перейти до режиму вільної торгівлі в українсько-словацьких економічних відносинах другої половини 1990-х років завершилася безрезультатно.

3.2. Проблеми інвестиційного співробітництва України і Словацької Республіки

Складним для українсько-словацького міждержавного економічного співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ століть виявився перехід і до інших вищих форм господарської співпраці, таких як реалізація спільних інвестиційних проектів та забезпечення взаємного серйозного зростання прямих іноземних інвестицій у національній економіці. Причому в 1990-ті роки тут існували серйозні проблеми як на макрорівні міждержавного українсько-словацького господарського співробітництва, так і на мікрорівні – в безпосередній взаємодії суб'єктів господарської діяльності.

Складність українсько-словацького співробітництва в

інвестиційній сфері на міждержавному рівні була значним чином зумовлена негативною спадщиною, отриманою від минулої “соціалістичної економічної інтеграції” в рамках Ради Економічної Взаємодопомоги”. Найскладніші проблеми для України та СР виникли навколо незавершеного гігантського будівництва Криворізького гірничо-збагачувального комбінату (КГЗК), який зараз залишається чи не найбільшою і найдорожчою недобудовою в цілій Європі.

У 1983 р. в Берліні була підписана багатостороння угода країн-членів РЕВ про співробітництво в спорудженні КГЗК. У 1985 р. почалося спорудження інфраструктури, а в 1986-му – практичне будівництво комбінату. Багатосторонні домовленості в цій сфері були доповнені двосторонніми договорами СРСР із європейськими країнами РЕВ. 24 вересня 1986 р. підписано міжурядову угоду між СРСР і ЧССР про співробітництво в будівництві КГЗК. Утім, після революції 1989 р. та зміни режиму чехословацька влада 16 квітня 1992 р. схвалила рішення про припинення державної участі в будівництві комбінату й оголосила тендер на продаж права чехословацької сторони на інвестування в це будівництво. 27 грудня 1992 р. за декілька днів до припинення чинності федерації та усамостійнення СР і ЧР було підписано договір між урядом ЧСФР та Східнославацьким металургійним комбінатом (м. Кошице) про перехід кошицькому підприємству прав на вкладені чехословацькою державою в спорудження чехословацької частини КГЗК кошти та участь у подальшому будівництві. 16 лютого 1994 р. Україна й Словаччина підписали міжурядовий протокол щодо спорудження КГЗК, який став додатком до радянсько-чехословацької угоди від 24 вересня 1986 р. [4.19. – 1998. – 15 aprila. – s.9A].

Кабінет Міністрів України ще в 1992 р. створив спеціальну державну комісію з розгляду питань подальшого будівництва КГЗК, яка прийшла до висновку про доцільність завершення робіт, позаяк колишніми учасниками було завершено об’єкти на 70 – 85%. Зокрема словацька сторона виконала зобов’язання по будові на 75% [1.35, с.1 – 3].

Однак надалі участь словацької сторони в будівництві КГЗК була тісно пов’язана з долею Східнославацького металургійного комбінату (аббревіатура словацькою – ВСЖ). 20 травня 1994 р.

було укладено угоду між ВСЖ і КГЗК про реалізацію словацьким підприємством відведеної йому частки будівництва та постачання в Кошице залізородної сировини [4.19. – 1998. – 15 aprila. – s.9A].

Уже в цей час Україна намагалася створити міжнародний консорціум для завершення спорудження КГЗК. Переговори з цього питання українськими державними органами велися також з Румунією і Болгарією. Румунська сторона, зокрема, не заперечувала проти створення такого консорціума в формі спільного підприємства. Тому й словацьким учасникам було запропоновано в 1996 – 1997 рр., вперше – під час зустрічі прем'єрів України і СР у Високих Татрах в січні 1996 р., взяти участь у заснуванні та діяльності спільного підприємства для завершення будівництва КГЗК [1.1.2.30]. Проте невдовзі внутрішні проблеми самого ВСЖ унеможливили реалізацію такого проекту.

ВСЖ за сприяння уряду В. Мечіара був фактично приватизований групою менеджерів комбінату на чолі з А. Резешом. Це приклад так званої “політичної приватизації”, яка відбувалася в 1994 – 1998 рр. в Словаччині. Поступово А. Резеш сконцентрував у своїх руках та в руках членів родини контрольний пакет акцій комбінату. Але приватизовані таким шляхом провідні словацькі підприємства через неефективне управління часто банкрутували. Що не оминуло й ВСЖ.

Наприкінці 1998 р. фінансово-господарське становище ВСЖ погіршилося настільки, що банки-кредитори оголосили комбінату дефолт за неповернуті борги. Консорціум словацьких і закордонних банків призначив кризовий менеджмент на чолі з Г. Ейхлером для виводу ВСЖ із боргової кризи. Почався розпродаж майже 150 нерентабельних дочірних підприємств ВСЖ, у т.ч. за кордоном.

Суб'єктивними причинами кризового стану ВСЖ були насамперед стратегічні помилки менеджменту й основних власників комбінату. З-поміж них варто назвати наступні. Надмірні амбіції та неефективні фінансові затрати основних власників ВЖС – сім'ї А. Резеша щодо можливості перетворення комбінату в транснаціональну корпорацію, яка б оперувала щонайперш у Центрально-Східній Європі (ВСЖ на приватизаційному конкурсі придбав угорський металургійний комбінат ДАМ-Дьордь, намагався ввійти до складу акціонерів польського металургійного

комбінату в Катовіце та ряду чеських металургійних комбінатів). Велика диверсифікація виробничої та фінансово-господарської діяльності ВСЖ: крім основного – сталеплавильного виробництва, кошти непродуктивно вкладалися у створення СП і дочірніх підприємств за кордоном, не пов'язаних із металургією, власниками було куплено, наприклад, футбольний клуб “Спарта” (м. Прага). Розбазарювання і привласнення коштів ВСЖ власниками контрольного пакету акцій. Сім'я А. Резеша перетворилася в один із найбагатших кланів у Словаччині, придбала особисто для себе нерухомість за кордоном, зокрема в Іспанії, парк престижних автомобілів та літаків для себе і комбінату, частину акцій ВСЖ перевела на свої фірми в офшорні зони. Разом з тим, ВСЖ був головним фінансовим спонсором РЗДС та В. Мечіара, а А. Резеш на парламентських виборах 1998 р. навіть безпосередньо очолив виборчий штаб “мечіарівців”, позаяк саме завдяки “політичній приватизації” за сприяння В. Мечіара сім'я А. Резеша заволоділа в середині 1990-х років контрольним пакетом акцій ВСЖ.

Серед об'єктивних причин занепаду ВСЖ ключову роль зіграла загальна рецесія металургійного виробництва у світі наприкінці 1990-х років та планомірне його зниження в країнах ЄС, техніко-технологічна відсталість основного виробництва комбінату. “Резешовці” з середини 90-х років самі намагалися залучити іноземних інвесторів для модернізації та розгортання нового виробництва на ВСЖ – створили у складі комбінату СП з фінськими фірмами. Але А.Резеш не допускав цих іноземних інвесторів до управління комбінатом. У 1997 – 1998 рр. він формально відійшов від керівництва ВСЖ, передавши правління в руки т.зв. “кіндер-менеджменту”, на чолі з сином Юліусом та групою його 30-річних товаришів. Однак застава частини пакету акцій “резешовців” банкам за отримані кредити, вимушений продаж та інтенсивна торгівля акціями комбінату на ринку цінних паперів поступово підірвали роль сім'ї А. Резеша, як основної власниці ВСЖ. Підприємство стало неплатоспроможним, через що банки-кредитори взяли над ним контроль.

За таких умов не могло бути й мови про ефективну участь ВСЖ у продовженні будівництва КГЗК. Разом з тим, представники словацького підприємства на українсько-словацьких перего-

ворах у жовтні 1999 р. в Братиславі зажадали від України негайного повернення своєї частки, вкладеної в спорудження КГЗК, яку оцінили в 44 млн. дол. США.

Епопея кризи ВСЖ завершилася вступом стратегічного іноземного інвестора – американської корпорації U.S.Steel до підприємства. В березні 2000 р. Кабінет Міністрів М. Дзурінди, після тривалих переговорів із потенційними інвесторами ВСЖ, обрав американську фірму як найбільш ефективного нового власника комбінату [5.182; 5.183]. Але U.S.Steel погодилася викупити за 700 млн. дол., із розстрочкою платежу до 10 років та зарахуванням реінвестицій у сплачену ціну, лише основне – сталеплавильне виробництво комбінату потужністю до 4 млн. т металу в рік. Дочірні підприємства та соціальні об'єкти американців не цікавили. Тому уряд СР пішов на поділ існуючого цілісного комбінату на дві юридичні особи: першу – новостворене підприємство U.S.Steel-Кошице і другу – залишену частину – ВСЖ [5.219; 5.220].

Американські інвестори не мали бажання вкладати кошти в криворізький довгобуд, а фінансово слабкий ВСЖ не мав можливості активізувати свою участь у будівництві КГЗК. Українська сторона, однак, продовжувала пропонувати Словаччині створити акціонерне товариство на території України для завершення будівництва КГЗК.

19 квітня 2000 р. на засіданні кабінету міністрів Словаччини було схвалено рішення щодо: а) повного припинення участі СР у спорудженні КГЗК; б) офіційного виходу СР з усіх договорів, пов'язаних із будівництвом КГЗК.

Міністр економіки СР Л. Гарах на прес-конференції після засідання уряду заявив, що причиною такого кроку Словаччини є невиконання Україною договірних зобов'язань по КГЗК. Водночас Л. Гарах підкреслив, що уряд не буде брати на себе ніяких зобов'язань Східнославацького металургійного комбінату щодо участі в спорудженні КГЗК, позаяк це приватно-корпоративна фірма, яка сама відповідає за своїми договірними зобов'язаннями [4.11. – 2000. – 20 aprila. – s.1, 7].

Проблема участі “словацької сторони” і ВСЖ зокрема в будівництві КГЗК до теперішнього часу залишається предметом українсько-словацьких міждержавних переговорів. А в 2002 р. на

9-му і 10-му засіданнях міжурядової комісії з питань економічного і науково-технічного співробітництва представники України знову пропонували СР створити на українській території підприємство з іноземними інвестиціями для завершення довгобуду. Наприкінці 2002 р. контрольний пакет акцій ВСЖ через словацький ринок цінних паперів викупила агресивна фінансова фірма “Пента” [4.19. – 2002. – № 45. – s.22]. На той час це була група молодих словацьких гравців на ринку цінних паперів, які, зазвичай, або дешево купували підприємства з метою дорожчої перепродажі їх після фінансово-господарського оздоровлення, або купували контрольні пакети акцій на замовлення іноземних клієнтів. Тривалим інвестуванням і виробничою діяльністю “Пента” не займалася, тож зміна власників ВСЖ (навіть юридична адреса комбінату була перенесена із Кошиць до Братислави) не дозволяла прогнозувати активної участі словацької сторони в добудові КГЗК в Україні.

Протягом 1990-х років були лише поодинокі приклади успішного інвестування словацьких фірм в Україні. Серед них варто назвати інвестицію “Хемосвіту” в Луцьку, де наприкінці 1996 р. за сприяння українського уряду словацькому інвестору вдалося викупити 50% плюс 1 акцію підприємства Луцькпласт-маса.

На 1 січня 2001 року обсяг прямих словацьких інвестицій становив 43,3 млн. дол. США. За 2000 рік він збільшився на 2,9 млн. дол. США, або на 7,1%. Характерною ознакою розвитку інвестиційної діяльності Словаччини в Україні за цей період було те, що більшими темпами зростали інвестиції, спрямовані у виробничі галузі (9,5%). Причому типова вага словацьких інвестицій, спрямованих у підприємства, що виробляли продукцію, була однією з найбільших – 75,5% (в цілому по Україні 54,9%, в польських інвестиціях – 29,7%, в угорських – 23,4%). Одним із потужніших словацьких інвесторів – акціонерним товариством “Хемосвіт” – в спільні українсько-словацькі підприємства вкладено близько 16 млн. дол. США інвестицій. Підприємством “Мінер фін” вкладено в гірничо-добувну промисловість понад 20 млн. дол. США. В цілому по Україні було зареєстровано 195 спільних підприємств за участю словацького капіталу, з яких 67, або 34,3%, безпосередньо випускали продукцію [1.3.4].

Однак на міждержавному рівні тісної координації інвестиційної діяльності або реалізації спільних інвестиційних проєктів у 1990-ті роки було ще мало. Тільки наприкінці десятиліття Україна запропонувала СР взяти участь у транзиті каспійської нафти через новозбудований нафтопровід Одеса-Броди та системою нафтопроводів “Дружба”. Українсько-словацькому співробітництву в транзиті енергоносіїв до Європи сприяв і той факт, що газо- і нафтотранзитну систему СР у 2001 – 2002 рр. приватизували могутні російські корпорації “Газпром” (у складі російсько-німецько-французького консорціуму) та ЮКОС. Росіяни стали партнерами й України в новоствореному консорціумі з транзиту природного газу до Європи через українську територію.

ЧАСТИНА 4

УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ЗВ’ЯЗКИ І

ВЗАЄМОВПЛИВИ У ГУМАНІТАРНІЙ І КУЛЬТУРНО-ДУХОВНІЙ СФЕРАХ

Міждержавне співробітництво України й СР у сфері культури, науки, освіти та захисту прав національних меншин має визначальне значення для формування дієвих механізмів взаємозбагачення духовної культури двох близьких слов'янських народів, збереження культурно-національної самобутності словацької меншини в Україні й української і русинської в Словаччині, формування мультикультурного суспільства, наростання процесів взаємовпливу в сфері мистецтва та літератури й у всіх інших галузях життєдіяльності. Становлення основ системи українсько-словацького культурно-духовного співробітництва впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть відбувалося в загальному контексті розвитку як двосторонніх міждержавних взаємин, так і культурного будівництва та етнополітики в умовах незалежності України й Словаччини.

Особливістю культурно-духовних, наукових і міжетнічних зв'язків є їх багатовікове підґрунтя, глибші історичні корені та ширша масова участь творчих еліт і громадян у цьому виді українсько-словацького співробітництва. Позитивним моментом співпраці двох народів у сфері культури, науки, освіти та прав національних меншин є значно нижчий рівень можливого негативного впливу міжнародних і міждержавних відносин, а також деяких політико-ідейних чинників на взаємодію культур націй та етнічних груп. Разом з тим, пізнання культурних здобутків і традицій сусіднього народу, національних меншин, взаємозближення культур надзвичайним чином сприяє формуванню клімату довіри й поваги в міждержавних відносинах.

Слід також підкреслити цивілізаційну ідентичність України й Словаччини, які з перших днів незалежності зголосилися до цінностей європейської цивілізації та європейської культури. Разом з тим, згідно з положеннями модерністської теорії “конфлікту цивілізацій”, висунутої С. Гантінгтоном, Україна та Словаччина знаходяться на т. зв. цивілізаційному розломі, що проходить з півночі на південь від Скандинавії до Адріатики, зокрема, відокремлюючи греко-католицькі західноукраїнські землі від східно-

українських – православних. Тому Західна Україна, як і Словаччина та інші держави Центрально-Східної Європи, за цією теорією належить до західної цивілізації. Сучасний американський дослідник вважає, що цій цивілізації в Європі протистоять православна і мусульманська. В основу такого новітнього тримірного поділу Європи (а світу – на 8 цивілізацій) С. Гантінгтон поклав культурно-цивілізаційні відмінності. Песимістичними є прогнози американського вченого щодо найбільшої імовірності виникнення конфліктів на межі стикування цивілізацій [5.165, с. 21, 24].

Насправді ж реальна практика українсько-словацького культурного співробітництва у 90-х роках ХХ – початку ХХІ ст. засвідчила, що попри гантінгтонівські нібито культурно-цивілізаційні відмінності відбувалося не дистанціювання, а культурне зближення двох народів. І далеко не за рахунок лише взаємодії “цивілізаційно близьких” зі Словаччиною західно-українських областей, а, навпаки, завдяки переважно співробітництву на міждержавному рівні.

4.1. Українсько-словацькі культурні, наукові й освітні взаємозв’язки

Як і вся система міждержавних відносин України і Словаччини в 1990-ті роки, двостороннє культурне співробітництво поступово позбулося заідеологізованої бази, що була властива попередньому комуністичному режиму. Культурні зв’язки при цьому не зазнали руйнації організаційних структур співпраці, характерної для деяких інших сфер відносин. Тому вони еволюційно продовжувалися. Неминучим все ж виявився перехідний етап межі 1980 – 1990-х років у історії новітнього українсько-словацького культурного співробітництва.

Нові документи, виявлені нами в центральних і відомчих архівах, засвідчують, що ще в серпні 1989 р. було укладено Договір про співробітництво між Міністерством культури Української Радянської Соціалістичної Республіки і Міністерством культури Словацької Соціалістичної Республіки на 1989 – 1991 рр. Це – єдиний відомий нам конкретний українсько-словацький документ, підписаний у відповідності з міждержавними домовленостями-

ми з травня 1989 р., на що є і посилання в преамбулі Договору [1.4.1].

У Статті 1 Договору традиційно для документів того періоду стверджувалося, що міністерства культури сприятимуть культурному співробітництву між Україною та Словаччиною, “спрямованому на залучення широких мас трудящих до досягнень культури” [1.4.1, А.1]. Однак наступні статті Договору були більш прагматичними і конкретними. Так, у Статті 2 визначалися по 14 закладів культури і мистецтва двох країн, між якими встановлювалося безпосереднє співробітництво. Серед них були наступні пари: Музей історії Києва – Музей історії Братислави; Український державний музей історії Великої Вітчизняної війни 1944 – 1945 рр. – Музей Словацького національного повстання (м. Банська Бистриця); Державний академічний театр опери і балету ім. Т.Г.Шевченка – Опера Словацького національного театру; Дніпропетровський театр опери і балету – Театр Й.Г.Тайовського з Банської Бистриці; Державний академічний український драматичний театр ім. М. Заньковецької зі Львова – Український національний театр з Пряшева та інші [1.4.1, А.1 – 2]. Державна Республіканська бібліотека (м. Київ) була включена як у вказаний список – партнером Державної наукової бібліотеки з Пряшева, так і партнером Бібліотеки Матиці Словенської (м.Мартин) згідно зі Статтею 6 щодо спільної бібліотечної діяльності, [1.4.1, А.3].

Міністерства культури України та Словаччини, як видно з тексту Договору від 21 серпня 1989 р., домовилися також про щорічний обмін двома тематичними виставками (Ст.3), співробітництво гастрольно-концертних організацій “Укрконцерту” і “Словаколконцерту” (Ст.4), обмін самодіяльними колективами, культосвітніми працівниками та ін. (Ст.5). У сфері кінематографії розглядалася можливість проведення кінофестивалів у одному з міст України й Словаччини, спільне виробництво кінопродукції тощо (Ст.7) [1.4.1, А.2 – 4].

Загалом, українсько-словацький Договір про культурне співробітництво від 21 серпня 1989 р. був виваженим і не занадто заідеологізованим документом з конкретними практичними завданнями. Зроблений нами вище детальний виклад його змісту пояснюється тим, що основні положення вказаного Договору, як

показує аналіз матеріалів з поточного архіву Міністерства культури України, надалі лягли в основу низки двосторонніх українсько-словацьких документів 1990-х років про співробітництво в сфері культури.

Започатковані на базі положень Договору та існуючі з попереднього часу широкі безпосередні зв'язки між культурними установами України й Словаччини здебільшого продовжувалися і на етапі незалежності двох держав. Це і є ще одним позитивом українсько-словацького культурного співробітництва. Безпосередні зв'язки творчих колективів, обміни, гастролі, стажування тощо мали місце постійно. Так, у 1988 р. в Україні на гастролях побували симфонічний оркестр Кошицької консерваторії, струнний квартет Словацької філармонії. Група українських артистів відвідала Пряшівський театр. Режисер із Словаччини І.Іванчо поставив у Закарпатському обласному музично-драматичному театрі п'єсу словацького драматурга Я. Калоша "Дім для молодшого сина". Відбулися виставки творів закарпатських художників у м.Кошице, а східнославацьких – у м. Ужгород. У вересні 1988 р. широка культурна програма за участі словацьких митців була представлена на традиційних Днях Братислави в м. Києві. В 1989 р. у Київському державному музеї образотворчого мистецтва експонувалася виставка "Живопис і музика в творчості словацьких художників і музикантів", а в східнославацькому м.Требішов – виставка закарпатських художників. У 1990 р. в Києві працювала виставка творів О.Новаківського з колекції пряшівського професора М.Мушинки. Наступного року – на щорічному огляді "Маковицька струна – 91", присвяченому 750-річчю міста Бардейов, на запрошення Союзу русинів-українців – організатора фестивалю виступив вокальний ансамбль Львівського політехнічного інституту. Тернопільський театр ім. Т.Г.Шевченка показав свої вистави у м.Пряшів [1.4.16, А.1 – 3].

Поступово формувалася міжнародно-правова основа українсько-словацького співробітництва в галузі культури. Невдовзі після усамотійнення України, вже на початку 1992 р., було підписано перший двосторонній документ у цій сфері – Протокол про культурне співробітництво між Міністерством культури України та Міністерством культури Словаччини.

Поштовхом до розробки нової комплексної договірної бази співробітництва України з уже незалежною Словаччиною в сфері культури став візит президента СР М. Ковача до Києва в червні 1993 р., підписання генерального українсько-словацького договору про співробітництво і добросусідські відносини та переговори словацької делегації з українською стороною про всі аспекти співпраці.

Спеціальна частина Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою, укладеного в Києві 29 червня 1993 р., присвячена питанням українсько-словацького культурного співробітництва. Як зазначається у Статті 16, "сторони розглядають розширення та поглиблення традиційних культурних зв'язків... як природну потребу своїх народів. Вони зміцнюватимуть і розвиватимуть співробітництво в галузі культури, науки, освіти та інформації". Держави зобов'язалися, що "сприятимуть розширенню обмінів між творчими колективами, діячами мистецтва, спеціалістами, установами культури та освіти на державному, регіональному та місцевому рівнях..."[1.1.2, А. 3]

Одразу ж після завершення візиту за результатами українсько-словацьких переговорів на найвищому рівні МЗС України направив центральним міністерствам і відомствам програму-інформацію з конкретними завданнями щодо реалізації досягнутих домовленостей. Міністерство культури України мало розробити подальший план співробітництва з Міністерством культури СР.

Справа в тому, що протягом 1993 р. українсько-словацьке культурне співробітництво розвивалося без розробки й укладення відповідного міжвідомчого документа про співпрацю. Як засвідчують архівні документи, напередодні візиту словацького президента до України, з початку 1993 р. Міністерство культури намагалось поспішно підготувати угоду про українсько-словацьке співробітництво. Було зібрано навіть пропозиції до угоди від міністерських управлінь. Проте зі словацької сторони, скорше за все, не було відповідного позитивного відгуку. Тому укладення цієї угоди не включили до програми візиту на найвищому рівні.

Однак під час візиту 29 – 30 червня 1993 р. член словацької делегації – керівник управління зовнішніх зв'язків Міністерства

культури СР Т. Бартакова на зустрічі з начальниками структурних підрозділів українського міністерства вже вела конкретні переговори про підготовку двостороннього документу, що спочатку йменувався як Протокол про співробітництво на 1994 – 1995 рр. Надалі українська сторона запропонувала називати цей двосторонній документ Планом співробітництва.

Управління Міністерства культури України восени 1993 р. знову подали пропозиції з основних напрямів співробітництва для включення до проекту українсько-словацького документа. 24 вересня 1993 р. Т. Бартакова направила підготовлений словацькою стороною проект договору. У власноручному короткому листі, надісланому факсом до управління з міжнародних зв'язків Мінкультури України, вона досить цікаво зауважила: “Дуже вибачаюся за тривале мовчання, але завжди було щось більш актуальне. Зараз актуальна Україна” [1.4.4, А.1].

Словацький проект ретельно аналізувався і обговорювався в усіх структурах українського міністерства. В преамбулі словацького варіанту є посилання на нібито діючу угоду про культурне співробітництво, на базі чого й укладається даний двосторонній документ. Хоча насправді саме в цей час (1993 р.) у сфері культурного співробітництва між двома країнами ніякого чинного міжнародно-правового акту і не було. Тому українські спеціалісти змінили це положення в тексті проекту документа і зробили посилання на базовий українсько-словацький договір про співробітництво. Українська сторона також відмовилася від формулювань – договір, угода в назві документа. Більш доцільним було назвати його, виходячи зі змісту та короткостроковості дії – 1994 – 1995 рр., планом співробітництва.

Впродовж грудня 1993 р. – січня 1994 р. тривало погодження основних положень нового двостороннього плану співробітництва. З 14 по 18 лютого 1994 р. в Словаччині перебувала делегація Міністерства культури України на чолі з міністром І. Дзюбою. У ході візиту міністрами двох країн і був підписаний План співробітництва між міністерствами культури України і Словаччини на 1994 – 1995 роки [1.4.12]. Українська делегація відвідала також місця компактного проживання українців у Східній Словаччині – Бардейов, Свидник, Пряшів, а 15 лютого 1994 р. взяла

участь у зустрічі з представниками Союзу русинів-українців Словаччини.

Втім, укладення нового плану автоматично не привело до пожвавлення українсько-словацького культурного співробітництва. Навпаки, в 1994 р. у цій сфері тривав застій, який розпочався ще в 1993 р. Поясненнями такого негативного стану могли бути складні внутрішньополітичні процеси, що розгорнулися в обох країнах. У Словаччині – урядова криза, відставка Кабінету В. Мечіара та створення тимчасової коаліційної влади весною 1994 р., а потім – осінні позачергові парламентські вибори. В Україні того року також відбувалися президентські вибори, що привели до зміни глави держави. Все це на певний час майже паралізувало двосторонню взаємодію міністерств і відомств України та СР.

І все ж, незалежно від політичних потрясінь і бездіяльності галузевих міністерств двох держав, українсько-словацькі культурні контакти продовжувалися. Товариство “Україна” і Союз русинів-українців Словаччини з 24 по 27 лютого спільно провели Дні українських фільмів на теренах компактного проживання русинів-українців у Словацькій Республіці. Фестиваль проходив у чотирьох містах Східної Словаччини – Пряшеві, Медзилабірцях, Гуменному та Бардейові. Український кінематограф представляв кінорежисер Л. Осика – з фільмом “Гетьманські клейноди”. Учні Ужгородської дитячої музичної школи ім. П.І.Чайковського успішно виступили на Міжнародному конкурсі юних піаністів у м. Кошице, де учениця 2-го класу О. Петрецька зайняла почесне третє місце. В 40-ий раз у червні 1994 р. у Свиднику відбулося щорічне Свято культури русинів-українців Словаччини за участі понад 30 колективів із українських сіл Пряшівщини, а також гостей з-за кордону. Україна була представлена Закарпатським народним хором, музичним гуртом “Соколи” та Прикарпатським ансамблем пісні і танцю “Верховина” зі Львівщини. У Словаччині на гастролях побував Мукачівський російський драматичний театр з виставою О. Островського “На кожного мудреца довольно простоты”. З 21 вересня по 15 жовтня 1994 р. тривало гастрольне турне лауреатів Всеукраїнського фестивалю “Червона рута – 93” по країнах Європи, в рамках якого українські артисти виступили в Пряшеві [Див.: Додаток 2].

Восени 1994 р. процес українсько-словацької культурної взаємодії отримав нечеканий поштовх з боку українського зовнішньополітичного відомства. На політичних консультаціях між міністерствами закордонних справ України і СР словацька сторона гостро поставила питання про недоліки в двосторонньому культурному співробітництві. Представники СР стверджували, що не виконуються положення Плану культурного співробітництва на 1994 – 1995 рр. Заступник міністра закордонних справ України повідомив про незадоволення словацької сторони станом культурного співробітництва в листі до українського Міністерства культури і вказав на пасивність даного відомства. Як свідчать архівні матеріали, почалася інтенсивна переписка між МЗС та Мінкультури, що в кінцевому результаті дозволило поживити культурні зв'язки між Україною та СР.

Українські державні органи проаналізували стан виконання Плану українсько-словацького співробітництва в сфері культури на 1994 – 1995 рр. та схвалили конкретні заходи з його інтенсифікації, фінансово підтримали реалізацію міжнародних контактів. Окрім того, розпочалася робота над новим двостороннім документом культурної співпраці. 23 січня 1996 р. під час переговорів урядових делегацій у Високих Татрах було підписано Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством Культури Словацької Республіки про співробітництво в галузі культури, який залишається чинним донині.

Детальний перелік конкретних культурних, освітніх і наукових заходів, що відбулися протягом 1993 – 2000 рр. наведений нами в Додатку 2 до монографії.

Водночас необхідно підкреслити, що в рамках механізму міждержавного співробітництва в культурній і гуманітарній сферах інтенсивно розвиваються відносно самостійні напрями взаємодії загальноосвітніх, спеціальних і вищих учбових закладів України і СР. Львівський національний університет імені І.Франка підтримує наприклад тісні зв'язки із Бансько-Бистрицьким університетом М. Бела. З цим же університетом співробітничав і Ужгородський національний університет. Крім того, УжНУ має договірні зв'язки зі словацькими університетами в містах Кошице і Пряшів, з Братиславським університетом ім. Я. Коменського. В УжНУ вперше в Україні створено кафедру сло-

вакїстики, викладання деяких предметів на якїй ведуть словацькї вченї. Вїдповїдно україньскї вченї по взаємобмїну викладають, наприклад, в Пряшївському унїверситетї. Регулярно здїйснюється обмїн групами студентїв, насамперед для проходження стажування і практики [5.167].

Розвитку українськo-словацькoго науковoго спївробїтництва сприяло укладення ще в 1993 р. угоди про спївробїтництво мїж НАН України та Словацькoю академїєю наук, взаємне визнання обома сторонами документїв про освїту та вченї ступенї, виданї в Україні та СР, угоди мїж Мїнїстерством науки і освїти України та Мїнїстерством освїти СР. Академїчнї заклади двох країн також регулярно практикують обмїн вченими, проведення спїльних конференцїй, наукових семїнарїв та їнших заходїв. Наприклад, Інститут їсторїї України НАН України та Інститут суспїльних наук САН провели в 1996 р. у м. Ужгородї спїльний семїнар “З їсторїї та сучасного розвитку нацїональних меншин в Україні й Словаччинї: проблеми і шляхи досягнення нацїональної злагоди” [5.33]. Вїдтак, наприкінцї 1990-х рокїв, їнтенсивнїсть українськo-словацькoго науковoго спївробїтництва суттєво знизилася.

Як позитивний момент варто вїдмїтити завершенїсть механїзму взаємодїї України та СР у сферї культури, науки й освїти через змїшану мїжурядову комїсїю. Вже з перших своїх засїдань їз середини 1990-х рокїв комїсїя схвалювала план реалїзацїї погоджених заходїв, який передавався на розгляд і затвердження кабїнетам мїнїстрїв обох держав. Напередонї наступних засїдань сторони зазвичай звїряли виконання погоджених ранїше заходїв. Такий пїдхїд дозволив чїтко планувати і розвивати українськo-словацьку спївпрацю в культурно-духовнїй, науковїй та освїтнїй сферах.

4.2. Проблеми гарантїї прав нацїональних меншин в українськo-словацьких вїдносинах

Вивчення питань еволюцїї українськoї та русинськoї меншин у Словаччинї та словацькoї – в Україні українськoю їсторїографїєю розгорнулося з початку 1990-х рокїв. Їз-помїж робїт, виданих в Україні і СР щодо становища словацькoї нацїональної меншини в Україні й українськoї і русинськoї – в СР та

українсько-словацького співробітництва з гарантії прав цих етнічних спільнот, логічно виділити декілька основних груп праць історичного й історико-етнологічного характеру. До першої віднесемо спеціальні монографічні видання, серед яких заслуговують особливої уваги праці ужгородських вчених М. Макари та І. Миговича [5.58; 5.91 – 92]. До другої входять матеріали різноманітних, у т. ч. міжнародних наукових конференцій і семінарів, деякі з яких були спеціально присвячені питанням національних меншин на прикордонних територіях України та Словаччини [5.87]. Третя група охоплює роботи словацьких вчених із історії та сучасності національних меншин в СР, насамперед публікації наукових співробітників Інституту суспільних наук САН з проблем української і русинської меншини в СР – М. Гайдоша і С. Конечного [5.197 – 200]. Четверта – справді конкретно-історична включає видання словацьких культурно-національних товариств в Україні – Матіци Словенської на Закарпатті, Ужгородського товариства словаків та ін., а також культурно-національних організацій української і русинської меншин в СР – Союзу русинів-українців, Русинської Оброди та ін. Окрему групу робіт складають видання щодо правових гарантій реалізації прав національних меншин в Україні й СР та етнологічні теоретичні розробки [5.59]. Проте публікацій щодо практичного здійснення словаками в Україні і русинами та українцями в Словаччині своїх прав в українській історіографії поки що недостатньо. Тому автор монографії вважала необхідним висвітлити у 2-х спеціальних статтях деякі аспекти впливу двостороннього співробітництва України і СР на становище словацької меншини в українсько-словацькому прикордонні [5.147; 5.150].

В системі українсько-словацького міждержавного співробітництва 90-х років ХХ – початку ХХІ століть проблеми гарантії прав національних меншин займали важливе місце і в деякі моменти, на жаль, зіграли гальмуючу роль у розвитку двосторонніх відносин між Україною і СР. Уже з перших років незалежності українська сторона досить різко реагувала на специфічні процеси етнічного самоусвідомлення та самовизначення окремих спільнот на прикордонних територіях України та Словаччини. Особливо негативно Київ ставився до розколу українськомовного населення Словаччини, насамперед Пряшівщини, на українську і русин-

ську етнічні групи (національні меншини). Де-юре ці дві етнічні спільноти були визнані самостійними ще федеральною Чехословаччиною в 1991 р. під час проведення загальнодержавного перепису населення. У 1996 р. незалежна Словаччина офіційно визнала кодифікованою “русинську мову”. Центральні державні органи вважали небажаним вплив цих внутрішньословацьких етнічних процесів на сусіднє з Словаччиною Закарпаття. Як в СР, так і на прикордонних з нею західноукраїнських територіях етап своєрідного “русинського відродження” розглядався в Києві виключно як прояв “політичного русинства”, котрий є виявом автономізму або й сепаратизму, що може загрожувати суверенітету і територіальній цілісності молодій українській державі. Негативним фактом, що підтверджував небезпідставність таких побоювань, стало проголошення саме в столиці Словаччини – м. Братиславі опереткового “Уряду Підкарпатської Русі”, в якому були як лідери політичного русинського руху на Закарпатті, так і громадяни СР [2.1]. Це серйозно зашкодило двостороннім міждержавним відносинам і призвело до того, що тривалий час – і в 1993 – 1994 рр., і в другій половині 1990-х років співробітництво у справі взаємних гарантій прав національних меншин між Україною та СР майже було паралізованим. На два роки (з 1998 р.) була взагалі заморожена робота Міжурядової українсько-словацької комісії з питань культури, освіти і національних меншин.

Співпраці України та СР у міжетнічній сфері в 1990-ті роки заважало певним чином і досить повільне впровадження в обох країнах загальноєвропейських норм гарантії прав національних меншин. Зокрема, визнання двома державами обов’язковості положень рамкових конвенцій Ради Європи щодо захисту прав національних меншин і підтримки мов національних меншин та регіональних мов тощо. Досить повільно й суперечливо відбувалося також становлення українського і словацького законодавства, спрямованого на організаційно-правове регулювання міжнаціональних відносин. Проблемними для обох молодих держав у 1990-ті роки залишалися питання державної мови і законодавчого регулювання у сфері використання мов через значну частку угорців серед населення СР та росіян – в Україні. Отже, впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть і для української,

і для словацької держави в правовій сфері, в т. ч. щодо гарантій для національних меншин, був комплекс подібних нерозв'язаних проблем. Однак, українські державні органи набагато швидше, ніж словацькі, спробували комплексно вирішити питання, схваливши законодавчі положення з гарантії прав національних меншин. У 1991 р. Україна декларувала рівні права всіх національностей, а в 1992 р. було схвалено спеціальний закон про національні меншини. Словацькі державні органи лише в 2002 р. визнали необхідність такого ж законодавчого акту і почали розробку закону про національні меншини в Словаччині.

Система міжетнічних стосунків і гарантій прав національних меншин в Україні після здобуття нею незалежності регулюється цілісним комплексом законодавчих та інших правових документів. Основні з-поміж них – Конституція України (28.06.1996), “Декларація прав національностей” (1.11.1991), Закон України “Про національні меншини в Україні” (25.06.1992), Закон України “Про біженців” (24.12.1993), Закон України “Про громадянство України” (16.04.1997), Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні” (21.05.1997) та ряд інших законодавчих актів.

Згідно з положеннями українського законодавства, схваленого в 1991 – 2002 рр., представникам усіх національностей гарантуються рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Законодавчо забезпечуються права на всебічний розвиток національних меншин. Відповідно до Статті 11 Конституції України “держава сприяє консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України”.

В Конституції України закріплено також положення про заборону будь-якої дискримінації представників національних меншин. Так, у Статті 24 вказано, що в Україні не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Всім громадяни гарантовано рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права, свобода розвитку етнічної самобутності. А Статтею 10 Конституції гарантується вільний

розвиток, використання і захист мов національних меншин в Україні.

Ще в перші роки свого незалежного існування наша держава забезпечила формування законодавчої та іншої нормативно-правової бази, яка безпосередньо регулює становище й гарантію прав представників національних меншин в Україні.

У 1992 р. Верховною Радою України було схвалено спеціальний Закон України “Про національні меншини в Україні” (Закон 1992 р.). Мета цього закону, як вказується в преамбулі його тексту, – гарантування національним меншинам в Україні права на вільний розвиток.

Статтею 3 Закону визначено загальну і досить широку дефініцію “національна меншина”: “До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою”.

Таке тлумачення поняття “національна меншина”, закріплене положеннями Закону, має з одного боку не досить чіткі рамки, що з правового погляду не зовсім позитивно. Зате з іншого боку Закон жорстко не обмежує можливість віднесення окремих громадян та їхніх груп до тих або інших національних меншин чи самоідентифікацію їх із належністю до таких меншин. Також не обмежується штучними правовими рамками громадянська ініціатива представників національних меншин і не стримується самостійна активність культурно-національних товариств.

Водночас Стаття 11 Закону 1992 р. гарантує громадянам України право вільно обирати та відновлювати національність. Примушення громадян у будь-якій формі до відмови від своєї національності не допускається.

Держава гарантує забезпечення індивідуальних прав представників національних меншин. Згідно зі Статтею 1 Закону “Про національні меншини в Україні”, наша держава гарантує громадянам незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та культурні права й свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості та самовиявлення. При цьому, при забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, держава виходить із того, що ці права є невід’ємною частиною загальноновизнаних прав людини. Водночас представники

національних меншин, як і всі громадяни України, повинні дотримуватися Конституції та законів України, оберігати її державний суверенітет і територіальну цілісність, поважати цінності державотворчого українського народу та інших національних меншин.

Таким чином, українське законодавство розглядає представників національних меншин насамперед як громадян України та складову частину українського суспільства. Індивідуальні права й свободи представників національних меншин забезпечуються державою на такому ж рівні, як і права представників титульної української нації.

Разом з тим, в Україні законодавчо забезпечено і реалізацію колективних прав національних меншин. У Статті 6 Закону 1992 р. зафіксовано, що українська держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію. Під такою автономією розуміється: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії, задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації, створення національних культурних і навчальних закладів та будь-яку іншу діяльність, що не суперечить чинному законодавству. Тобто, національно-культурна автономія, згідно з положеннями Закону 1996 р., зовсім не означає створення окремих адміністративно-територіальних одиниць національних меншин, а охоплює в основному лише гарантію їх колективних прав у сфері культури й освіти та збереження етноспецифіки меншин.

На принципах гарантії колективних прав національних меншин законодавчо забезпечено також певні пільги для використання представниками меншин своєї рідної мови поряд із державною – українською. Відповідно до Статті 8 Закону 1992 р. у роботі державних органів, громадських об'єднань, а також підприємств, установ й організацій, розташованих у місцях, де більшість населення становить певна національна меншина, може використовуватися її мова поряд з державною українською.

Аналіз законодавчої бази України щодо гарантії прав і розвитку національних меншин засвідчує існування достатньої пра-

вової бази для збереження специфіки і невеликої словацької спільноти, представники якої мешкають переважно в прикордонній зі СР Закарпатській області. Закарпаття є одним із найбільш поліетнічних за складом населення регіонів України.

Таблиця 4.2.1.

Зміна етнічного складу населення Закарпатської області за 1930 – 1989 рр.

(згідно з даними переписів населення) [5.150. – с.130].

Етнічний склад	Чисельність, тис.чол.				Частка в заг.чисельн.,%			
	1930	1959	1979	1989	1930	1959	1979	1989
Все населення	725	920,2	1155,8	1245,6	100,0	100,0	100,0	100,0
в тому числі:								
Українці	450	686,5	898,6	976,7	62,1	74,6	77,8	78,4
Угорці	113	146,2	158,4	155,7	15,6	15,9	13,7	12,5
Росіяни	-	29,6	41,7	49,5	-	3,2	3,6	4,0
Румуни	13	18,3	27,2	29,5	1,8	2,0	2,3	2,4
Цигани	-	5,0	5,6	12,1	-	0,6	0,5	1,0
Словаки	33*	12,3	8,2	7,3	4,5*	1,3	0,7	0,6
Німці	13	3,7	3,7	3,5	1,8	0,4	0,3	0,3
Євреї	102	12,2	3,8	2,6	14,1	1,3	0,3	0,2
Білоруси	-	0,9	2,3	2,5	-	0,1	0,2	0,2
Інші етноси	1	5,5	6,3	6,2	0,1	0,6	0,6	0,4

- Словаки і чехи разом

Таблиця 4.2.2.

Етнічний склад населення Закарпаття згідно з даними перепису 2001 р. [3.3]

Етнічний склад	Чисельність (чол.)	Відсоток серед населення	Співвідношення 2001 р. до 1989 р. (в %)
Все населення	1254614	100,0	100,7
в тому числі:			
Українці	1010127	80,5	103,4
Угорці	151516	12,1	97,3
Росіяни	30993	2,5	62,7
Румуни	32152	2,6	109,0
Цигани	14004	1,1	115,4
Словаки	5695	0,5	77,7
Німці	3582	0,3	103,0
Євреї	565		21,4
Білоруси	1540		61,1
Інші етноси			

Згідно з даними культурно-національних товариств словацької меншини, на Закарпатті зараз проживає значно більше осіб словацької національності, ніж зафіксовано офіційною статистикою України. На період, що досліджується в роботі, їх чисельність досягала 15 – 17 тис. чол. [5.36, с.60]. Динаміка словацького населення в області згідно з офіційними даними переписів населення була наступною: 1959 р. – 12 299 чол. (1,3% населення), 1970 р. – 9 573 чол. (0,9%), 1979 р. – 8 245 чол. (0,7%), 1989 р. – 7 329 чол. (0,6%), 2001 р. – 5 695 чол. (0,5%).

Сучасне національне відродження словаків на Закарпатті розпочалося з усамостійненням України і Словаччини. Важливу роль у ньому відіграють культурно-національні товариства словаків краю. Найбільш авторитетними серед них є об'єднана культурно-освітня організація “Матіца Словенска на Закарпатті”, заснована у 1994 р., Товариство словаків Закарпаття імені Л.Штура, Ужгородське товариство словаків, Обласне товариство словаць-

кої інтелігенції, Закарпатське обласне культурно-просвітне товариство словацьких жінок “Довіра” та інші.

Найбільша словацька культурно-освітня організація в Закарпатті “Матіца Словацька”, створена в Ужгороді у листопаді 1993 р., об’єднувала вісім первинних організацій, розміщених у місцях компактного проживання словацької меншини. Загальна чисельність цієї організації на той час складала близько 300 членів. Її друкований орган, що виходить двома мовами – “Podkarpatskû Slovák”, висвітлює роботу організації, розкриває проблематику сучасного стану словацької національної меншини як в регіоні, так і в Україні в цілому [6.5, с.35-38]. Крім того, публікаційну діяльність в закарпатських масмедіа веде й Ужгородське товариство словаків.

У січні 1996 року була створена обласна об’єднана телерадіоредакція передач словацькою мовою. Вона вела щоденну 30 хвилинну телепередачу “Словенські погляди”, а на радіо кожної другої та четвертої п’ятниці місяця протягом 50-ти хвилин – передачу “Словацький калейдоскоп”, а також 50-ти хвилинну спільну передачу з українською, угорською і румунською редакціями – “Радіо – 2000”.

Обласна об’єднана телерадіоредакція словацьких передач разом зі студією “Кошіце” Словацького телебачення, Національно-етнічною редакцією Словацького радіо з м. Пряшева представляли на міжнародному фестивалі “Мій рідний край” відео- та радіопередачі, які показували життя словацької національної меншини на теренах Закарпаття.

У галузі культури того періоду також необхідно відмітити позитивні зрушення: активно розвивалося народне самодіяльне мистецтво, зокрема художнє, декоративно-прикладне, пісенно-танцювальне. Щорічно “Матіца Словацька” та інші словацькі культурно-освітні організації в співпраці із Закарпатським обласним управлінням культури проводили дні словацької культури під назвою “Slovenská veselica”, а в співпраці з Середнянською дитячою школою мистецтв – конкурси народної пісні “Zlatý slávik”, де брали участь пісенні й танцювальні колективи з різних населених пунктів компактного проживання словацької національної меншини [5.147, с. 115 – 116].

Культурно-національні організації словаків зіграли активну роль у відродженні словацького шкільництва в області. З 1991 р. в населених пунктах, де компактно мешкають словаки, – Тур’ї Реметах, Середньому, Глибокому, Великому Березному, Довгому та в кількох школах Ужгорода було запроваджено факультативне вивчення словацької мови. Найбільш інтенсивно в той час впроваджувалося викладання словацькою мовою в середній школі с. Сторожниця. У 1994 р. в Ужгородському університеті було створено словацьке відділення, а потім на його базі сформувалася кафедра словацької філології.

Велику допомогу в підготовці національних кадрів для словаків Закарпаття надає їх материнська країна. У вузах СР здобувають вищу освіту понад 50 представників словацької національності із Закарпаття. Щороку в Словаччині у літніх таборах відпочиває 60 – 80 словацьких дітей із Закарпаття. На мовних курсах у СР кожен рік підвищують свій рівень знань 25 вчителів і студентів.

Таблиця 4.2.3.

**Українці-русини у складі населення Словаччини
(згідно з даними переписів населення) [5.31. - с.252; 3.9]**

Рік	Кількість (тис. чол.)	Відсоток серед населення (%)
1921	88,97*	3,0
1930	95,78*	2,9
1950	48,23**	1,4
1961	35,43**	0,9
1970	42,24**	1,0
1980	39,26**	0,8
1991		
а) українці	13,281	0,3
б) русини	17,197	0,3
2001		
а) українці	24,201	0,5
б) русини	10,814	0,2

Примітка: * – українці і “руські”; ** – українці і росіяни (росіян близько 5-7 тис.чол.).

Після революції 1989 р. відбулися бурхливі й суперечливі

процеси всередині україномовного населення Словаччини. Раніше – в другій половині ХХ століття цілісна, визнана державою як єдина, українська національна меншина розпалася на дві частини – українську та русинську[5.2;5.3; 5.10 – 11]. При цьому кожна з груп почала ідентифікувати себе суттєво відмінною від іншої. Культурно-національна організація української меншини – Культурна спілка українських трудящих (КСУТ) ЧССР на межі 1989 – 1990 рр. розкололася, і на початку 1990 р. частина колишніх її членів заснувала Союз русинів-українців Чехословаччини (СРУЧ), зараз – Союз русинів-українців Словаччини (СРУС), зберігши в основному проукраїнський характер своєї організації [5.63]. У відповідь русинська течія створила в березні 1990 р. нове культурно-національне товариство – Русинська Оброда.

Матеріали, виявлені нами в ЦДАГО України, засвідчують, що Генеральне консульство СРСР у Братиславі в 1989 – 1990 рр. ретельно відслідковувало тенденції етнополітичного розвитку української меншини та регулярно повідомляло ЦК КПУ про її етнополітичний розвиток. Ось, наприклад, що йшлося в інформації віце-консула М.Проходи про політичні процеси в середовищі української національної меншини в Словаччині після листопадової 1989 р. революції, направленої до Києва в 1990 р.: “У кінці листопада 1989 р. виник так званий координаційний комітет українців-русинів. Було усунуто керівництво КСУТа. В числі перших документів, схвалених комітетом, був матеріал про різке дистанціювання національних меншин від КПС і українських представників В.Біляка, М.Беньо, М.Штефаняка, В.Бейри... Багато активістів увійшли в місцеві структури загальнореспубліканського т. зв. руху громадянської ініціативи “Громадськість проти насилля”. 22 січня 1990 р. відбувся національний з’їзд українців-русинів. Прийнято рішення про саморозпуск КСУТа і створення Союзу цієї національної меншини. Обрано вищий виконавчий орган цієї організації – президію (13 чол.) і Раду Союзу (71 чол.)...”[1.2.1.14, А.16] Радянський віце-консул мав на увазі саморозпуск КСУТ і створення СРУЧ, але у висновках до інформації чомусь констатував, що встановилися “стійкі зв’язки між товариством “Україна” і КСУТом”, якого фактично вже не було[1.1.2.14, А.18]. М.Прохода в радянському дусі попереджав ЦК

КПУ, що представники українців Словаччини співробітничать “з православною і греко-католицькою церквою, з державними і громадськими інституціями в Україні, існуючими неформальними рухами, а також земляцтвами і організаціями українців-русинів в західних країнах” [1.1.2.14, А.17].

Таким чином, українськомовне населення Словаччини, сконцентроване в основному на Пряшівщині – у північно-східній частині країни, в 1990 р. розкололося і етнополітично, й організаційно. Лідери українофільського крила меншини в Словаччині визнають правомірність існування т. зв. культурного русинства як регіонально-історично обумовленої особливості автохтонного українського населення. Проте т. зв. політичний русинізм вважають загрозою для української спільноти в СР, що може призвести до втрати нею національної ідентичності та етнічної спорідненості з українським народом. Лідери словацького русинізму, навпаки, наголошують, що русини не є частиною українського народу, а самостійним етносом (чи й народом) Центрально-Східної Європи. Слід підкреслити, що дані антагоністичні погляди притаманні здебільшого керівній верхівці культурно-національних товариств і частині національної інтелігенції, а серед рядової маси етнічної спільноти вони проявляються лише на рівні буденної самоідентифікації. Такі протилежні підходи верхівки українофільської та русинофільської течій в СР, однак, не дають можливість двом групам українців у Словаччині конструктивно співпрацювати для збереження і розвитку національної самобутності етносу. Періодичне загострення протистояння лідерів двох течій має не завжди сприятливий вплив навіть на міждержавні українсько-словацькі відносини.

Згідно з даними перепису населення 2001 р. в Словаччині мешкало 24201 русин (0,5% населення) та 10814 українців (0,2% населення). У 1991 р. чисельність русинів у СР складала 17197 чол. (0,33%), а українців – 13291 чол. (0,25%) (Див.: Додаток 3). При цьому, відповідно до даних перепису 2001 р., 80% українців та 90% русинів Словаччини проживають на території Східної Словаччини – в Пряшівському і Кошицькому краях. Тут сконцентровані і їхні основні культурно-національні інституції: товариства СРУС – в м. Пряшів, Русинська Оброда – в м. Медзілаборце.

Розщеплення української національної меншини, поява в 1990-ті роки “політичного русинізму” як у Східній Словаччині, так і в межуючій з нею Закарпатській області України суттєво ускладнили міждержавну українсько-словацьку взаємодію щодо гарантії прав національних меншин. Взаємне співробітництво в сфері гарантування прав етнічно споріднених українському і словацькому народам меншин було передбачене спеціальною статтею базового договору про співробітництво і добросусідство між Україною та СР (1993 р.). Механізмом такої взаємодії стала Двостороння українсько-словацька комісія з питань національних меншин, освіти і культури. Її основні завдання були визначені Положенням про створення української частини цієї комісії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 212 від 25 березня 1995 р., і передбачали, зокрема, організацію роботи, пов’язаної з розробленням та реалізацією комплексних заходів щодо співробітництва між Україною та СР в забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин, сприяння створенню необхідних соціально-економічних й інших умов для збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної і релігійної самобутності словацької національної меншини в Україні та української національної меншини в СР.

На першому засіданні Комісії, яке проходило в Києві 8 – 9 лютого 1995 р., було констатовано, що в Україні та СР в цілому забезпечено необхідні умови для задоволення культурно-освітніх потреб осіб, котрі належать до словацької національної меншини на українській території та української національної меншини в Словаччині. Українська сторона поінформувала, що в місцях компактного проживання словаків у Закарпатській області навчання в початкових класах ведеться словацькою мовою, запроваджено факультативне вивчення цієї мови, а також історії Словаччини в ряді загальноосвітніх шкіл. В Ужгородському державному університеті створено відділення словацької мови та літератури. У книжковому видавництві “Карпати” функціонує редакція словацьких видань. Газета “Вісті Ужгородщини” регулярно друкує спеціальну сторінку “Словацький кур’єр”. Діють словацькі культурно-національні товариства, з яких найбільш активне – регіональна організація “Матіца Словенска” [1.4.19].

Словацькі учасники під час першого засідання Комісії вказа-

ли, що в СР створена і діє відповідна культурно-освітня інфраструктура в місцях компактного проживання українців. Працюють Музей української культури у Свиднику, кафедра україністики при Університеті ім. П.-Й.Шафарика, Український театр в м. Пряшів, проводяться культурно-національні фестивалі та свята. Разом із тим, словацька сторона висловила побажання щодо запровадження для словаків в Україні радіопередач та видання газети словацькою мовою, сприяння словацьким культурно-національним товариствам у вирішенні практичних проблем [1.4.19].

Водночас українська сторона висловила стурбованість, що “останнім часом у середовищі словацьких українців посилилася тенденція до штучного поділу на русинів-українців та “власне русинів” як представників “окремого слов’янського народу”... На території Словаччини відбуваються зібрання прихильників “політичного русинства”, в т.ч. й громадян України, під час яких виголошуються сепаратистські заклики, спрямовані на порушення територіальної цілісності не лише України, а й Словаччини, деяких інших європейських держав”[1.4.19, А.1 – 2].

Словацькою стороною, згідно з текстом Протоколу першого засідання Комісії, “було взято до відома стурбованість Української Сторони”. Вперше була викладена офіційна позиція СР з цього питання. Вона полягала в тому, “що етнокультурні аспекти життя української громади в Словаччині мають розв’язуватися на основі чинного законодавства, спираючись на демократичні засади. Водночас політичні вимоги прибічників “політичного русинства”, що можуть призвести до загострення громадянського протистояння в українській громаді Словаччини, негативно позначитися на словацько-українських відносинах, не сприймаються найвищими державними чинниками Словацької Республіки”[1.4.19, А. 2 – 3]. Було погоджено, що з цих питань сторони покращать взаємне інформування та проведуть за необхідності консультації з вироблення єдиних поглядів і позицій, аби запобігти небажаним ускладненням.

На жаль, “єдиних поглядів і позицій” щодо т. зв. “русинського питання” в українсько-словацьких міждержавних відносинах надалі так і не було досягнуто, що мало деякий негативний вплив на загальний стан і динаміку насамперед політичного двосторон-

нього співробітництва. Як вважає А. Дулеба, попри офіційні заяви чільних державно-політичних діячів України і СР, що в стосунках обох країн нема спірних проблем, в українсько-словацьких відносинах 1990-х років принаймні декілька разів саме з “русинського питання” виникала така напруга, що аж “іскрило”. Словацький вчений пояснює також небезпідставні претензії України щодо більш-менш позитивного ставлення державних органів СР до розвитку русинського руху в Словаччині декількома чинниками.

Внутрішнім українським етнополітичним – стурбованістю Києва з появи на початку 1990-х років автономістських і сепаратистських гасел “політичного русинства” в прикордонному із СР Закарпатті. Другим – зовнішнім фактором занепокоєння для України А. Дулеба вважає прихильне ставлення Росії до русинства. Щоправда, науковець вказує: підхід СР до русинської проблеми як деструктивний фактор в українсько-словацьких стосунках був актуальним лише впродовж 1993 – 1994 рр. Надалі нібито пронаціоналістський уряд В. Мечіара (1994 – 1998 р.) припинив державну підтримку будь-якої національної меншини в СР [5.192, s. 265 – 267]. Утім, А. Дулеба суперечить сам собі, назвавши в 2001 р. на міжнародній конференції знову “русинське питання” серед “неофіційних” проблем сучасних українсько-словацьких відносин. Під неофіційними розуміються проблеми двосторонніх стосунків, які тривало замовчуються, а отже, не обговорюються і не вирішуються [5.246, s.13].

Аналіз протоколів наступних засідань Комісії другої половини 1990-х років засвідчує, що обговорення “русинського питання” обидві сторони намагалися уникнути. Такий підхід, на наш погляд, був свідомим, позаяк позиції обох сторін не зблизилися і не було сенсу непродуктивно та безрезультатно дискутувати на такій основі. Умисне вилучення “русинської проблеми” з кола обговорюваних на засіданнях питань мало водночас декілька серйозних позитивів. По-перше, це дозволило Комісії сконцентруватися на вирішення конкретних питань освітнього й культурно-національного розвитку словацької меншини в Україні та русинів-українців у Словаччині. По-друге, на певний час удалося уникнути деструктивного впливу “русинського питання” на загальний клімат українсько-словацьких міждержавних відносин.

По-третє, через серйозні проблеми офіційних державних органів Словаччини з тенденціями до автономізму в середовищі майже 600-тисячної угорської меншини на півдні країни, зблизилися українська й словацька державницькі позиції щодо непорушності територіальної цілісності, суверенітету та невтручання у внутрішні справи незалежних держав. Тому в протоколах засідань Комісії другої половини 1990-х років послідовно фіксувалися вказані положення.

Зокрема, друге засідання Комісії (м.Братислава, 24 жовтня 1996 р.) констатувало: “дійова охорона національних меншин може бути забезпеченою лише за умови послідовного визнання територіальної цілісності і недоторканості державних кордонів. Комісія вважає за потрібне наголосити на неприйнятності будь-яких вимог щодо територіальної, адміністративної або будь-якої іншої форми автономії, що базується за етнічним принципом, і одночасно відкидає будь-які прояви етнічного сепаратизму, оскільки згадані прояви можуть дестабілізувати ситуацію у регіоні Центрально-Східної Європи.” [1.9.8, s. 2 – 3].

ЧАСТИНА 5

ТРАНСКОРДОННЕ І МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В СИСТЕМІ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І СР

Принципово нового характеру в період 90-х років ХХ – початку ХХІ століть набули міжнародні зв'язки регіонів України і Словаччини. З історичного погляду взаємодія українських і словацьких регіонів базувалася на вікових традиціях добросусідського співжиття наших народів, спільності історичної долі, спорідненості національних культур та широких міжлюдських контактах. Серйозною стартовою базою для розвитку оновленого співробітництва були дружні зв'язки поріднених адміністративно-територіальних одиниць, міст-побратимів і трудових колективів та інтенсивне прикордонне співробітництво України і Словаччини, особливо періоду 1970 – 1980 років.

Однак система українсько-словацького міжрегіонального співробітництва впродовж останнього десятиріччя ХХ століття будувалася на якісно відмінних принципах, ніж на попередньому етапі. По-перше, в основу міжрегіональних і транскордонних зв'язків було покладено загальноєвропейські стандарти взаємодії місцевих органів державної влади і самоврядування, територіальних громад та впроваджено види і форми співробітництва, апробовані в Європі. По-друге, вже з початку 1990-х років удалося повністю усунути попередню заідеологізовану базу й однопартійний диктат (у документах КПРС та КПЧ 1980-х років уся система міжрегіонального співробітництва тлумачилася як “зв'язки по лінії місцевих партійних організацій” і будь-які “інтернаціональні” контакти здійснювалися виключно з дозволу й під контролем відповідних компартійних органів) та перейти до принципу доцільності й погодженої реалізації взаємних інтересів суб'єктів міжрегіонального та транскордонного співробітництва. По-третє, лібералізація системи зовнішніх контактів суттєво розширила коло безпосередніх учасників українсько-словацької міжрегіональної і транскордонної взаємодії та дозволила погли-

бити економічні форми співробітництва. По-четверте, саме з ініціативи українських і словацьких прикордонних адміністративно-територіальних одиниць впроваджено першу багатосторонню форму транскордонного (міжрегіонального) співробітництва України з державами Центрально-Східної Європи – в лютому 1993 р. засновано міжнародну асоціацію “Карпатський єврорегіон”. І, найголовніше, міжрегіональне, транскордонне співробітництво стало невід’ємною складовою системи міждержавних стосунків, їх особливим рівнем або підсистемою (зберігаючи, однак, і власну специфіку та правосуб’єктність) уже незалежних України і Словаччини та відіграло важливу роль у становленні і розвитку двосторонніх добросусідських відносин.

Об’єктивні якісні зміни українсько-словацького співробітництва на рівні регіонів у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. прискорили формування в українській і словацькій історіографії нових методологічних підходів до вивчення такого феномену сучасних міжнародних відносин. Щоправда, основну увагу дослідники, сконцентрували на єврорегіональній формі співробітництва. Популяризації європейського досвіду регіональної політики, транскордонних і міжрегіональних відносин присвячена серія видань, які вийшли під егідою американського Інституту Схід-Захід та його Київського центру [5.6; 5.114; 5.143]. Спробу узагальнити досвід діяльності Карпатського єврорегіону зробили ужгородські вчені в невеликих оглядових і рекламнопропагандистських публікаціях [5.65; 5.77 – 78]. Та значно поглибленіший аналіз транскордонного співробітництва в рамках єврорегіону був здійснений у серії українсько-словацьких публікацій за результатами обговорення незалежними експертами на міжнародних конференціях 2000 – 2002 рр. проблем ролі Карпатського єврорегіону в зміцненні системи безпеки, економічного співробітництва, забезпечення міжетнічної злагоди і запобігання виникненню нових ліній розмежування після введення шенгенського режиму на кордонах в Центрально-Східній Європі [5.226 – 227]. Незважаючи на те, що єврорегіони на сучасному етапі є однією з вищих інституційних форм транскордонного (міжрегіонального) співробітництва, слід враховувати, що ними не вичерпуються всі напрями, види і форми співпраці між регіонами України та Словаччини. А якісні зміни в українсько-

словацькому співробітництві на рівні регіонів у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. відбувалися досить суперечливо, і попередні, так звані прикордонні зв'язки не відразу трансформувалися в транскордонне і єврорегіональне співробітництво.

5.1. Транскордонне співробітництво України і СР

Становлення нової системи співробітництва між прикордонними українськими і словацькими регіонами було значним чином пов'язано із загальною специфікою суперечливого перехідного періоду в двосторонніх українсько-словацьких контактах на межі 1980 – 1990-х років. В Україні, принаймні до середини 1991 р., зберігалася модель заідеологізованого співробітництва і майже повний контроль місцевих компартійних органів над сферою зовнішніх зв'язків на регіональному рівні. Незважаючи на кардинальні суспільно-політичні зміни в сусідніх державах Центрально-Східної Європи внаслідок демократичних революцій 1989 – 1990 рр., радянський партійний апарат за інерцією продовжував діяти в міжрегіональних стосунках за застарілою схемою.

У фондах ДАЗО нами виявлено ряд нових документів, які вказують на шаблонні методи керівництва компартійними органами регіонального рівня системою співробітництва Закарпатської області з сусідніми адміністративно-територіальними одиницями Чехословаччини, Угорщини та Румунії на зламі 1980 – 1990-х років.

Так, 8 травня 1990 р. Закарпатський обласний комітет Комуністичної партії України схвалив постанову “Про основні напрями та план співробітництва Закарпатського обкому Компартії України з партійними комітетами демократичної орієнтації, які створені в Саболч-Сатмарській області Угорської Республіки, Сату-Марському повіті Румунії, Східно-Словацькому краї ЧСФР на 1990 рік” [1.7.1.11, А.15]. З часу демократичних революцій у Чехословаччині та Румунії минуло уже півроку. Суспільно-політичні зміни в Угорщині відбувалися майже рік. Відповідно, ситуація в прикордонних регіонах цих країн, які знаходилися по сусідству із Закарпаттям, суттєво змінилася. Принаймні вже завершувалася декомунізація владно-політичної

сфери. Тому не було ніякого сенсу продовжувати виключно компартійні зв'язки по лінії “місцевих парторганів”. І формально Закарпатський обком врахував нову ситуацію.

Пунктом 2 вищевказаної постанови міським і районним компартійним комітетам дозволялося “самостійно встановлювати контакти з місцевими органами й організаціями партій демократичної орієнтації поріднених районів для ознайомлення з формами і методами їх діяльності, виявлення співпадаючих позицій і підходів у політичній роботі і розвитку співробітництва на цій основі.” [1.7.1.11, А.15]. Однак, в додатку до постанови – тексті основних напрямів і плану першим пунктом в 1990 р. обкомом КПУ передбачалося направити і прийняти групи партійних працівників для обміну досвідом ідеологічної та організаційної роботи партійних організацій в кількості 3-5 чоловік строком до 5 днів, зокрема з “обміну досвідом роботи з питань підвищення ролі партії в політичній системі на сучасному етапі” [1.7.1.11, А.16]! І це при тому, що компартії в сусідніх країнах ще в 1989 р. повністю втратили монополію на владу та перестали бути “керівною і спрямовуючою силою” суспільства та “ядром” політичної системи.

Ще одіознішими були положення пункту 2 плану Закарпатського обкому КПУ щодо прикордонних міжпартійних зв'язків: “Направити групи лекторів партійних комітетів для обміну досвідом лекційної пропаганди та виступів з проблем внутрішньої і зовнішньої політики, зокрема на слідуючи теми: Боротьба партії за революційне оновлення життя радянського суспільства на основі рішень XXVIII з'їзду КПРС; XXVIII з'їзд КПРС і його значення для дальшого розвитку соціалізму...” [1.7.1.11, А.17]. Навряд чи когось у Чехословаччині, де до весни 1990 р. була повністю демонтована модель “радянського соціалізму”, цікавили ці трафаретні ще в СРСР теми.

З цитованих та інших архівних документів складається враження, що місцеві компартійні органи в західноукраїнських прикордонних областях на зламі 1980 – 1990-х років існували начебто ізольовано від бурхливих кардинальних змін у сусідніх постсоціалістичних державах. Так, в інформації за підписом першого секретаря Закарпатського обкому КПУ Г.Бандровського до ЦК КПРС від 28 листопада 1989 р. стверджувалося, що обком, міськ-

коми та райкоми компартії “спільно з партійними організаціями Саболч-Сатмарської області УР, Східно-Словацького краю ЧССР і Сату-Марського повіту СРР активізували розвиток дружніх зв’язків, збільшилася їх інтенсивність, підвищилася оперативність в здійсненні ділового взаємовигідного співробітництва” [1.7.1.9, А.4]. І це писалося в той час, коли в Чехословаччині 17 листопада 1989 р. відбулася демократична революція, Компартія Чехословаччини та її організації на місцях були паралізовані, а “Громадянський форум” за підтримки мас на переговорах із владою добився задоволення вимог опозиції про реконструкцію уряду і Федеральних Зборів та відміни конституційних положень про керівну роль КПЧ. Із тексту документа – інформації Закарпатського обкому КПУ до ЦК КПРС чітко видно, як лише похапцем на сторінці 5 додатково було вдруковане останнє речення: “Обком партії аналізує процеси, які відбуваються в соціалістичних країнах, виробляє нові форми співробітництва” [1.7.1.9, А.8].

Певна річ, регіональні компартійні органи були вчасно і детально поінформовані щодо процесів у сусідніх країнах та їх прикордонних з Україною адміністративно-територіальних одиницях. У свою чергу представники партійної номенклатури прикордонних областей Чехословаччини та Угорщини постійно інформували радянську сторону щодо подій у своїх державах. На основі відомостей, отриманих під час зустрічей із членами керівництва регіональних організацій колишніх правлячих партій ідеологічний відділ Закарпатського обкому КПУ готував оглядові довідки про ситуацію в суміжних словацьких, угорських і румунських адміністративно-територіальних одиницях.

У Оперативній інформації відділу для секретаріату обкому станом на 25 грудня 1989 р. ситуація у Східнославацькому краї характеризувалася наступним чином: на рівні крайкому КПС із 13 членів бюро залишилося 7 чоловік, позаяк інші подали у відставку, в т. ч. 3 секретарі крайкому; 2 секретарі крайкому, в т.ч. перший – Міхал Шпак знаходяться під домашнім арештом; змінилося 8 із 15 перших секретарів міськкомів і райкомів партії; в місцевих органів КПС відбирають будови і приміщення, зокрема в Міхаловецькому районі приміщення райкому передано громадським організаціям, а секретарю райкому і помічнику виділено всього одну кімнату в іншій будові; під час мітингів і маніфеста-

цій в Східнославацькому краї з'являються гасла “Геть КПЧ!”, “Комуністи, не заважайте працювати!”; в містах і районах краю, як стверджували керівники крайкому КПС, створені спеціальні контрольні комісії за діяльністю членів КПЧ; виникли проблеми із працевлаштуванням колишніх працівників партапарату; закриваються крайові відділення Вищої партійної школи та інститути марксизму-ленінізму в вузах [1.7.1.10, А. 54 – 55].

Разом з тим, ідеологічний відділ Закарпатського обкому КПУ робить оптимістичний висновок, що “... у цілому в Східно-Словацькому краї обстановка стабілізується. У теперішній час нема відкритих виступів проти всієї партії (критикується тільки апарат, окремі його керівники)... Звинувачень на адресу СРСР за ввід союзних військ в 1968 році до ЧССР не спостерігається” [1.7.1.10, А. 55].

24 січня 1990 р. до секретаріату обкому була подана чергова інформація сектору зарубіжних зв'язків ідеологічного відділу про становище у Східнославацькому краї, підготовлена за результатами зустрічі 18 січня з представниками крайкому КПЧ. Останні повідомили, що в Східній Словаччині, як і в цілому по країні, розпускаються компартійні організації в правоохоронних органах, трудових колективах, обласних установах. Ліквідується крайовий комітет Компартії Словаччини (КПС), майно і приміщення якого до кінця лютого 1990 р. має бути передано державним органам та громадським організаціям. Чисельність Кошицької міської організації КПС скоротилася за 2 місяці з 24 до 7 тис. чол. внаслідок масового виходу комуністів із рядів партії [1.7.1.11, А. 8 – 9, 11].

Словацькі представники уже попередньо пропонували українській стороні провести традиційний мітинг дружби на радянсько-чехословацькому кордоні у травні 1990 р. під егідою не компартійних органів, а регіональних органів державної влади та товариств дружби [1.7.1.11, А.11].

6 травня 1990 р., незважаючи на проблеми з обох сторін, мітинг на радянсько-чехословацькому кордоні все-таки відбувся. В інформації ідеологічного відділу для секретаріату, поданій лише 25 травня, вказувалося, що словацька сторона “боязко, нерішуче в особі тільки крайового національного комітету та товариств дружби намагалася вирішувати деякі питання, пов'язані з

проведенням мітингу. Посилаючись на відсутність реальної влади, коштів, ситуації, яка склалася в країні, словацькі товариші просили нас, щоб ми взяли на себе вирішення всіх основних організаційних і фінансових питань. Все це було зроблено і мітинг пройшов на хорошому організаційному і політичному рівні, отримав високу оцінку з боку керівництва обох сторін, значної частини учасників зустрічі, яких нараховувалося більше 8-ми тисяч чоловік” [1.7.1.11, А.21].

Дещо дисонансом до цих реляцій звучить наступне: “Обстановка, яка передувала підготовці до мітингу, а також в день його проведення в Східно-Словацькому краї, була досить напруженою. Приймалися спроби з боку окремих груп, представників різних політичних партій не допустити його проведення. На квартирах партійних працівників, керівників підприємств, які підтримують дружні зв’язки, роздавалися анонімні телефонні дзвінки з “порадами” не виїжджати на мітинг, не направляти людей, а окремі з них були з відвертими погрозами. В день проведення мітингу на трасі Кошице-Ужгород в окремих населених пунктах групами молодих людей проводилось пікетування з вимогою не приймати участь в ньому. У зв’язку з цим представники районів Закарпатської області, зокрема, Воловецького не мали змоги зустрітись з колегами по роботі... Не з’явилися на мітинг і колишні працівники Східно-Словацького крайкому КПС” [1.7.1.11, А.24].

Загалом, українська сторона в особі обкому і надалі бачила в такому масовому заході насамперед переважно політико-ідейну акцію. Але фактично це був останній політичний захід такого типу на спільному кордоні. Формалізм і в основному політичне забарвлення таких акцій в період комуністичного режиму, можливо, не дозволили потім успішно завершити спроби відродження традиції регулярного проведення вже українсько-словацьких мітингів-зустрічей на спільному кордоні в другій половині 1990-х років.

Як свідчить здійснений нами аналіз архівних документів, варто вважати, що масовою акцією на радянсько-чехословацькому кордоні в травні 1990 р. фактично завершується етап розвитку українсько-словацького прикордонного співробітництва на заідеологізованих, політичних засадах. Схвалений об-

комом КПУ 8 травня 1990 р. план співробітництва з “товаришами” в прикордонних областях Чехословаччини, Угорщини і Румунії не мав шансу на реалізацію. Хоча інерція компартійного керівництва всією системою прикордонних зв’язків з українського боку ще продовжувалася. Але вона не знаходила відгуку в нових політичних сил Чехословаччини. А після перших чехословацьких демократичних виборів 1990 р. і формування на їх базі нових органів влади на всіх рівнях будь-яка політична база старого взірця для розвитку міжрегіонального співробітництва уже не мала жодного сенсу.

Оцінюючи, однак, об’єктивно результати перехідного періоду функціонування системи українсько-словацького прикордонного співробітництва в 1989 – 1990 рр., слід зазначити наступне.

По-перше, незважаючи на принципові відмінності в характері політичних режимів у СРСР і Чехословаччині та, відповідно, в західноукраїнських і східнославацьких прикордонних регіонах, міжрегіональні зв’язки не були припинені або різко розірвані. Поступово від переважно міжпартійних зв’язків (структур колишніх правлячих партій) вони еволюціонували до взаємодії регіональних і місцевих органів влади.

По-друге, попередня система “дружнього співробітництва”, особливо внаслідок лібералізації з другої половини 1980-х років контактів українських і словацьких підприємств й організацій, часто за ініціативою регіональних та місцевих компартійних структур, які, слід визнати, постійно апелювали до вищих партійних і державних органів з вимогами надання пільг прикордонному економічному співробітництву, встановлення прямих зв’язків між трудовими колективами та ін., створила базу для того, щоб прикордонні торговельні, виробничо-коопераційні контакти інтенсивно переростали в систему економічного транскордонного співробітництва українських і словацьких суб’єктів господарської діяльності на ринкових принципах.

Згідно з архівними даними, впродовж 1986 – 1989 рр. чисельність взаємообміну лише організованими групами між Закарпатською областю і Східнославацьким краєм збільшилася майже десятикратно. Так, в 1986 р. Східну Словацьчину по лінії “місцевих зв’язків” відвідало 2379 закарпатців у складі 174 груп.

I, навпаки, в Закарпатті того ж року було прийнято 160 східно-словацьких груп у складі 2034 чол.[1.7.1.2, А.130]. А в 1989 р. із Закарпаття до східнословацьких партнерів виїхали вже 2182 групи у складі 25666 чол. У свою чергу, в 1989 р. область відвідало 2175 груп зі Східної Словаччини в складі 25690 чол. [1.7.1.9, А.11]. В 1989 р. 305 трудових колективів Закарпаття здійснювали двостороннє співробітництво в рамках “дружніх зв’язків” (у 1986 р. 199 колективів), із них 31 колектив мав прямі виробничі зв’язки із східнословацькими партнерами на договірній основі [1.7.1.9, А.11].

Таким чином, перехідний період межі 1980 – 1990-х років зіграв позитивну роль у процесі трансформації прикордонної співпраці до транскордонного співробітництва регіонів. Та реальну правосуб’єктність на здійснення транскордонних зв’язків загальноєвропейського типу межуючі прикордонні адміністративно-територіальні одиниці отримали тільки після незалежнення України, а потім – і Словаччини.

В 1993 р. Україна приєдналася до Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями, підписаної країнами-членами Ради Європи в Мадриді 21 травня 1980 р. (т. зв. Мадридська конвенція). Згідно зі Статтею 2 Конвенції: “Для цілей цієї конвенції “транскордонне співробітництво” означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох Договірних сторін, та на укладення з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей” [2.5, с.123].

Додатковий протокол до Мадридської конвенції (№159 або перший Протокол) від 9 листопада 1995 р., підписаний державами-учасниками Конвенції, визначив правові засади транскордонної співпраці територіальних спільнот і влад [2.5, с. 144 – 148]. Протокол №2 до Європейської Рамкової Конвенції (№169) від 5 травня 1998 р. поширив принципи транскордонного співробітництва і на міжрегіональну (міжтериторіальну) співпрацю, тобто на взаємини регіонів різних країн, які навіть не межують безпосередньо один з одним [2.5, с. 149 – 152]. Рамкова Конвенція разом із двома додатковими протоколами становить загальні пра-

вові засади транскордонного співробітництва регіонів і держав Європи, в т.ч. України і СР [5.54].

Українсько-словацьке транскордонне співробітництво спрямоване на комплексний розвиток межуючих прикордонних регіонів двох країн шляхом розширення торговельно-економічних, коопераційно-виробничих, науково-технічних, культурних та інших зв'язків прикордонних адміністративно-територіальних одиниць, реалізації спільних інвестиційних проектів, програм з охорони довкілля, запобігання природних і техногенних катастроф, розбудови прикордонної інфраструктури та поглиблення контактів у гуманітарній сфері на міжрегіональному рівні.

Прагматичною суттю українсько-словацького транскордонного співробітництва є максимальне використання зовнішнього фактора для всебічного соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України і СР, з метою запобігання загрози перетворення їх у відсталі периферійні провінції. Водночас таким шляхом здійснюється і вирівнювання рівнів регіонального розвитку прикордонних та внутрішніх – більш економічно потужних територій країн.

Українсько-словацька транскордонна співпраця – важливий напрям участі двох держав у загальноєвропейській інтеграції на регіональному рівні. Це – своєрідний додатковий “місток” для ефективного включення України в інтеграційні процеси, що ведуть до створення цілісної, об'єднаної Європи.

Водночас важливими принциповими положеннями для українсько-словацького транскордонного співробітництва є те, що, по-перше, його генеральна мета полягає не в забезпеченні автономного – з елементами автаркії розвитку прикордонних регіонів, що само по собі неможливе, а в його головній спрямованості на зміцнення держави в цілому через гармонізований комплексний розвиток регіонів та поглиблення їх участі в міжнародних інтеграційних процесах. По-друге, транскордонне співробітництво не може здійснюватися поза рамками реально існуючого правового й конституційного поля держави. Реалізація конкретних регіональних інтересів у процесі транскордонної взаємодії ніяким чином не має суперечити основним загальнодержавним інтересам. По-третє, регіони як основні суб'єкти транскордонних відносин правочинні лише виключно в рамках делегованих їм

компетенцій щодо самостійних дій на міжнародній арені згідно з міжнародно-договірними домовленостями, чинним законодавством і рішеннями державного центру.

На початку першого десятиліття нового тисячоліття позитивними результатами транскордонного співробітництва між Україною і СР, яке реалізували насамперед Закарпатська область України та Кошицький і Пряшівський краї Словаччини, в конкретних сферах співпраці було наступне.

У 2002 р. вперше після 3-річного спаду було відновлено обсяги зовнішньоторговельного обороту між Закарпаттям і словацькими краями на рівні показників другої половини 1990-х років. Загальний обсяг міжрегіональної торгівлі за 11 місяців 2002 р. склав 23, 4 млн. дол. США (1998 р. – 23 млн. дол. США), і зріс у порівнянні з відповідним періодом 2001 р. на 19,8%. Обсяги експорту товарів до СР збільшилися на 26,4%, а імпорту з СР – лише на 6,4%. Позитивний баланс зовнішньої торгівлі з СР склав для Закарпаття майже 10 млн. дол. США [3.1, с. 2 – 5].

Таблиця 5.1.1.

***Обсяги зовнішньої торгівлі товарами Закарпаття з СР
(млн. дол. США) [Складено за: 3.1.;3.2]***

Показник	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Експорт	6,0	7,8	10,9	10,4	10,4	14,4
Імпорт	13,1	12,8	11,1	5,2	4,3	7,3
Товаро- оборот	19,1	20,6	23,0	15,6	14,7	21,7

Словацькі інвестиції, вкладені в економіку прикордонної Закарпатської області, за обсягами наприкінці 2002 р. становили 8,3 млн. дол. США або 6,7 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в області. В цей час на Закарпатті діяло 67 підприємств із словацькими інвестиціями. Відповідно до Закону України “Про спеціальний режим інвестиційної діяльності в Закарпатській області” реалізувалось 77 інвестиційних проектів на загальну суму 244,5 млн. дол.. США, з них 5 проектів – за участі

словацьких інвесторів на суму 3,6 млн. дол. США (з чого залучено уже 1,5 млн. дол. США). Характерно, що у цілому в Закарпатті було зареєстровано 211 підприємств за участі словацьких інвесторів, але реально працювало менше третини з них [4.5. – 2002. – 27 грудня. – с.5].

У сфері науки, освіти і культури на договірній основі співпрацювали провідні вузи прикордонних регіонів України й Словаччини, зокрема, Ужгородський національний університет і Кошицький та Пряшівський державний університети. Ужгородські й пряшівські вчені започаткували регулярне проведення щорічних міжнародних наукових конференцій “Українсько-словацькі взаємини в галузі історії літератури та мови”, перша з яких відбулася в Ужгороді у вересні 2001 р., а друга – в Пряшеві у вересні 2002 р.

З ініціативи словацьких і українських наукових центрів та неурядових асоціацій зовнішньої політики було реалізовано низку проектів щодо розвитку співробітництва між Україною і СР та іншими країнами Центрально-Східної Європи. Зокрема, проведено семінари і круглі столи експертів за темами: “Словаччина – Україна: напередодні введення візового режиму”, “Роль Карпатського єврорегіону в зміцненні безпеки і стабільності в Центральній і Східній Європі”, “Роль Карпатського єврорегіону: на порядку денному – питання національних меншин”, “Карпатський єврорегіон: перспективи економічного транскордонного співробітництва”, “Роль Карпатського єврорегіону в подоланні можливих негативних впливів Шенгену”, “Україна та Словаччина: пошук спільних шляхів”, “Безпосереднє сусідство України з ЄС: закриті кордони чи нові імпульси до співпраці?” і т.д.

У сфері культури на рівні міжрегіонального українсько-словацького співробітництва здійснювався обмін професійними й аматорськими колективами. Щорічно в прикордонних областях України і СР проходили міжнародні фольклорні фестивалі та свята національних меншин.

Крім того, українсько-словацьке транскордонне співробітництва інтенсивно здійснювалося у сфері забезпечення прав національних меншин, позаяк на території Закарпаття мешкає понад 5 тис. осіб словацької національності, на території Пряшівського краю – близько 7 тис. українців та 21 тис. русинів,

Кошицького – 2 тис. українців і 2 тис. русинів (згідно з даними переписів населення України і СР 2001 р. – Див.: Додаток 3). Вагомим напрямом українсько-словацького транскордонного співробітництва стала охорона довкілля та боротьба із загрозою і наслідками екологічних та техногенних катастроф на прикордонних територіях.

Важливим двостороннім міжнародно-правовим документом, який відкрив можливість розвитку транскордонної співпраці між Україною і Словаччиною, є “Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою” від 29 червня 1993 р. Водночас, Україна і СР уже з початку 90-х років цілеспрямовано формували більш широку нормативно-правову базу регулювання окремих аспектів транскордонних відносин шляхом укладання спеціальних двосторонніх міжнародно-правових договорів і угод.

Починаючи з 1993 р. було, наприклад, підписано ряд двосторонніх договорів щодо українсько-словацького державного кордону та його режиму (Див.: Додаток 1) – Договір між Україною та Словацькою Республікою про спільний державний кордон від 14 жовтня 1993 р.; Договір між Україною і Словацькою Республікою про режим українсько-словацького кордону, співробітництво і взаємодопомогу з прикордонних питань від 14 жовтня 1993 р. тощо. Укладено також комплекс угод про співробітництво в сфері транспорту і транспортної інфраструктури, серед яких – Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про залізничне сполучення через державний кордон від 15 червня 1995 р.; Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про міжнародне автомобільне сполучення від 15 червня 1995 р.; Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про загальні принципи співробітництва і умови взаємовідносин у галузі транспорту від 15 червня 1995 р.; Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту, пошт і телекомунікацій Словацької Республіки про визначення місця з’єднання проєктованих автомагістралі на українській стороні і автомагістралі D1 на словацькій стороні на українсько-словацькому державному кордоні на південний захід від м. Ужгорода між селами Сторожниця (Україна) і Загор (Словацька Республіка) та їх проходження у прикордонних областях від 7 бе-

резня 1997 р. Черговий комплекс угод регулює спільні дії сторін зі збереження навколишнього середовища та попередження або ліквідації наслідків природних і техногенних катастроф, особливо на прикордонних територіях – Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі захисту рослин від 14 травня 1993 р.; Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про водогосподарські питання на прикордонних водах від 14 червня 1994 р.; Угода про співробітництво між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища Словацької Республіки від 30 вересня 1994 р.; Угода між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво і допомогу при надзвичайних ситуаціях від 5 грудня 2000 р.

Цей перелік можна було б продовжити, оскільки проблем регулювання різних сфер транскордонного співробітництва торкаються багато положень чинних українсько-словацьких двосторонніх міжнародно-правових документів. Тобто впродовж десятиліття (1993 – 2003 рр.) на міждержавному, міжурядовому, міжвідомчому рівнях стосунків між Україною і СР було сформовано розвинуту нормативну міжнародно-правову основу регулювання двосторонніх транскордонних відносин.

Принциповим проривом у справі створення механізму регулювання українсько-словацьких транскордонних стосунків і взагалі новацією в міжнародно-договірній практиці України варто вважати підготовлену за абсолютно новими стандартами і підписану в Братиславі 5 грудня 2000 р. “Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво” [Див.тут і далі за текстом:1.3.15].

Суттєвим позитивом цієї українсько-словацької Угоди, як вважають українські спеціалісти-міжнародники [5.54], є і чіткість тлумачення в Ст.1 застосованих понять, зокрема “транскордонне співробітництво”, під яким розуміються “всі адміністративні, технічні, економічні, соціальні і культурні заходи, спрямовані на зміцнення і розвиток відносин між Договірними Сторонами, а також населеними пунктами, містами і регіонами по обидва боки спільного державного, кордону, включаючи укладення відповідних договорів з метою вирішення спільних проблем”. Визначено

терміни “місцеві органи” та “регіональні органи” і погоджено взаємне надання інформації про їх тлумачення відповідно до змін організацій місцевого і регіонального управління (Ст.1), що актуальне в контексті створення з 2002 р. регіональної системи самоврядування в СР і майбутньої адміністративної реформи в Україні.

За взірець для українсько-словацької Угоди взято загальноєвропейські норми і принципи транскордонного співробітництва, схвалені Радою Європи. У Ст.3 зафіксовано: “Договірні Сторони підтримують будь-які ініціативи місцевих і регіональних органів влади, що базуються на розроблених у Раді Європи домовленостях між територіальними общинами й органами влади, спрямованих на розширення транскордонного співробітництва”.

Суттєво відрізняється від положень укладених Україною раніше угод про транскордонне співробітництво із сусідніми державами (Польщею, Білоруссю, Російською Федерацією) і перелік основних сфер, у яких буде забезпечуватися координація українсько-словацького транскордонного співробітництва, зокрема, міський і регіональний розвиток, транспорт і зв’язок, прикордонна торгівля, енергетика, спільні проекти розвитку туризму, економічні проекти (спільні підприємства) тощо (Ст.9).

Пріоритет у виборі сфер, форм і напрямів співробітництва віддано безпосереднім суб’єктам транскордонних стосунків, а уряди двох держав, згідно зі Ст.4, будуть “вирішувати всі правові, адміністративні або технічні проблеми, що могли б ускладнити розвиток транскордонного співробітництва, проводити консультації з цих проблем; підтримувати заходи місцевих і регіональних органів, спрямовані на встановлення і розвиток транскордонного співробітництва; на основі взаємних консультацій, у міру своїх можливостей, фінансувати місцеві і регіональні органи з метою розвитку співробітництва”.

Це перший міжнародно-правовий документ України щодо транскордонного співробітництва, де центральна виконавча влада бере на себе конкретні зобов’язання про сприяння співпраці, в т.ч. перед територіальними общинами, регіональними й місцевим органами влади. Продуманим і раціональними є визначені Ст.Ст.6 – 8 Угоди координуючі структури двостороннього

трансграничного співробітництва – національні та змішані комісії, робочі групи експертів.

Перераховані позитиви укладеної в грудні 2000 р. “Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про трансграничне співробітництво” варто вважати насамперед наслідком практичного застосування при розробці її положень рекомендацій Ради Європи щодо розвитку трансграничного співробітництва. Радою Європи ще раніше були розроблені типові договори всіх рівнів, у т.ч. міждержавних (міжурядових) і міжрегіональних про трансграничне співробітництво.

Рекомендовані Радою Європи стандарти використовуються також у практиці стосунків між Україною та СР для підготовки угод про трансграничне співробітництво на регіональному і місцевому рівнях. У м. Кошице 17 грудня 1999 р. була підписана “Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України і Кошицьким краєм СР” [Див. тут і далі: 1.8.5, А.1-3]. Ця так звана Рамкова угода передбачає, як зазначено в її преамбулі, що регіональні органи державної влади сприятимуть створенню в Закарпатській області та Кошицькому краї умов, які б спомогли “розвитку співпраці і господарської діяльності, в галузі культури, науки та освіти, охорони здоров’я, навколишнього середовища, туризму і рекреації та широкому спілкуванню між жителями обох регіонів”.

Рамкова угода між Закарпаттям і Кошицьким краєм складається з 5-ти пунктів основної частини, заключного пункту 6 та прикінцевих положень. У пункті 1 перераховані погоджені завдання сприяння співпраці в галузі економіки: обмін досвідом щодо організації різних форм навчання з питань механізму ринкової економіки та зміни форм власності; участь суб’єктів господарської діяльності у взаємній торгівлі, контактах ділових кіл; взаємний розвиток експортно-імпортних відносин, в першу чергу в переробці надлишків сільгосппродукції та виробництві товарів широкого вжитку з місцевої сировини; налагодження широкої кооперації в галузі використання сировини, матеріалів тощо; налагодження співпраці між господарськими та виробничими об’єднаннями, в т.ч. шляхом створення спільних підприємств, господарських товариств та розширення спільної виробничої діяльності; розробка проектів щодо відкриття нових пунктів про-

пуску на спільному українсько-словацькому кордоні; підготовка спільних проектів з розбудови прикордонної та транспортної інфраструктури з поданням на міжнародний тендер для фінансування через спеціальні програми Європейської Комісії. Пункт 2 визначає основні напрями співпраці сторін з охорони навколишнього середовища. Пунктом 3 передбачено сприяння співробітництву в галузі освіти, де включено й співпрацю в забезпеченні культурних, освітніх і духовних потреб української національної меншини в Кошицькому краї та словацької – в Закарпатті. Спільним завданням у сфері охорони здоров'я присвячено пункт 4 Рамкової угоди. Завдання співробітництва у галузі культури, спорту й туризму визначені в пункті 5. Завершальний пункт 6 угоди містить положення про те, що співпраця регіонів “поширюється і на іншу діяльність, яка не врахована в цій Рамковій угоді, якщо це корисно для обох сторін, у тому числі й на розширення контактів між містами-побратимами в рамках їх компетенцій”.

Відповідно до прикінцевого положення Рамкової угоди, для вирішення організаційних питань двостороннього транскордонного співробітництва планувалося створення змішаної українсько-словацької міжрегіональної координаційної ради з міжрегіонального співробітництва. При цьому вказувалося: “Персональний склад ради, спосіб призначення членів ради, спосіб та форма фінансування затрат, пов'язаних з діяльністю та організацією ради та її членів буде визначено в окремій угоді та статуті ради”.

Створення аналогічної координаційної ради з міжрегіонального співробітництва передбачалося і Статтею 3 “Угоди про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та Пряшівським краєм Словацької Республіки”[1.8.6, А.2], укладеної в листопаді 2000 р. Однак, до теперішнього часу такі координаційні ради в українсько-словацькому транскордонному співробітництві не діють.

Згідно з інформацією Посольства України в СР, протягом 1999 – 2001 рр. були укладені також двосторонні угоди про співробітництво між Івано-Франківською, Львівською областями України та Пряшівським краєм Словаччини. Окремі угоди про транскордонне співробітництво були підписані між Великоберезнянським районом Закарпатської області та Снинським округом

Пряшівського краю, Ужгородським районом Закарпатської області та Михайлівським округом Кошицького краю, Ужгородським районом Закарпатської області та Пряшівським округом Пряшівського краю, Виноградівським районом Закарпатської області та округом Вранов-над-Топольов Пряшівського краю.

Таким чином, можна констатувати, що було сформовано розвинуту і в основному достатню міжнародно-правову, договірну базу українсько-словацького транскордонного співробітництва. Вона відповідала загальноєвропейським стандартам транскордонної взаємодії, створювала більш-менш чіткі правові рамки й засади двосторонніх транскордонних стосунків і відкривала можливість для ефективного співробітництва прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України та Словаччини.

Разом з тим, принципи, закріплені в чинних дво- і багатосторонніх міжнародно-правових актах недостатньо впроваджувалися в практику українсько-словацьких транскордонних стосунків, тому організаційно-правовий механізм регулювання системи транскордонного співробітництва між Україною та СР залишається поки що недостатньо ефективним.

Відповідно до Статті 7 “Угоди між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво” “з метою виконання цієї Угоди і забезпечення координації дій Договірні Сторони, у разі потреби, створять Комісію, склад, місцезнаходження, порядок роботи і фінансування якої визначаються Положенням про Комісію. Щодо конкретних питань співробітництва в Комісії можуть створюватися робочі групи експертів.” Однак ні Комісія, ні робочі групи з питань українсько-словацького транскордонного співробітництва впродовж 2001 – 2002 рр. не були сформовані. Навпаки, на двосторонньому рівні взагалі ставилося питання про ліквідацію самостійно існуючих двох змішаних українсько-словацьких міждержавних комісій – з питань економічного та науково-технічного співробітництва та з питань національних меншин, освіти і культури шляхом об’єднання їх в одну міждержавну українсько-словацьку комісію. Принципові заперечення проти такого підходу обидві сторони висловили на 9-му засіданні Міждержавної українсько-словацької комісії з питань торгово-економічного і науково-технічного співробітництва (м. Київ, 23 – 25 січня 2002

р.). І лише Протоколом 10-го засідання цієї Комісії (м. Братислава 5 – 7 листопада 2002 р.) нарешті було визначено, що “ ... у відповідності з Угодою між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво необхідно створити в рамках Комісії робочу групу з питань транскордонного співробітництва” [1.3.10, с. 3 – 4]. Сторони досягли домовленості про порядок призначення керівників української та словацької частини цієї робочої групи і проведення першого засідання українсько-словацької робочої групи з транскордонного співробітництва в Словаччині на початку 2003 р.

Позитивне значення для вдосконалення системи й механізму регулювання транскордонного співробітництва України і СР мають здійснювані на державному рівні кроки з формування законодавства України та розвитку іншої нормативної бази в сфері транскордонних відносин.

Кабінет Міністрів України 29 квітня 2002 р. затвердив Постанову №587 “Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів”, що передбачала створення Міжвідомчої комісії з питань розвитку транскордонного співробітництва та єврорегіонів і реалізацію спеціальної Програми розвитку єврорегіонів в Україні.

Вдосконалення механізму регулювання українсько-словацького транскордонного співробітництва варто здійснювати і з урахуванням досвіду розвитку міжнародної і національної системи регулювання транскордонних зв’язків, накопиченого в СР.

Новим моментом у чинному законодавстві СР у сфері транскордонного співробітництва був комплекс законів з реформи системи самоврядування, схвалений у 2001 р., котрими передбачалося створення регіональних органів самоврядування і заснування з 1 січня 2002 р. 8-ми самоврядних країв та перерозподіл компетенцій між органами державної виконавчої влади й органами місцевого самоврядування, в т.ч. у сфері міжнародних відносин у цілому та транскордонного і міжрегіонального співробітництва зокрема.

У сучасному розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва основну роль мають грати регіональні органи самоврядування і територіальні громади прикордонних адміністративно-територіальних одиниць обох держав. Тобто го-

ловною ланкою транскордонної співпраці України і СР є зв'язки на рівні області з українського боку та самоврядного краю – з словацького (або українські обласні Ради – словацькі крайові виборні представництва – регіональні парламенти).

Як в Україні, так і в СР, згідно з чинним законодавством, регіональні державні органи виконавчої влади – обласні і крайові державні адміністрації мають досить обмежені компетенції щодо самостійної діяльності в сфері міжнародних стосунків. Вони фактично можуть вступати у договірні міжнародні, в т. ч. транскордонні відносини лише за спеціальним дозволом вищестоячих органів державної виконавчої влади. На здійснення акцій міжнародного характеру та укладення угод з транскордонного співробітництва із зарубіжними партнерами держадміністраціям прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України і СР мають надаватися повноваження за спеціальними рішеннями центрального уряду в кожному конкретному випадку. Регіональні та місцеві органи самоврядування України й СР, навпаки, мають значно більшу самостійність для здійснення міжнародного співробітництва на договірній основі із зарубіжними партнерами і не потребують, наприклад, для укладення угод про транскордонне співробітництво з аналогічними зарубіжними органами самоврядування спеціального дозволу з боку центральних органів державної влади.

Однак, в українсько-словацькому транскордонному співробітництві, як у дво-, так і багатосторонньому, пріоритет зв'язків регіональних органів самоврядування поки що не діє повним чином. З українського боку і на сучасному етапі ініціаторами та реалізаторами більшості акцій міжнародного, транскордонного характеру і надалі виступають обласні й районні державні адміністрації та їх відповідні структури – управління і відділи, які відповідають за зовнішні зв'язки. У регіональних і місцевих органів самоврядування України аналогічних структур організації та координації транскордонного співробітництва поки що нема. Недостатній рівень розвитку української системи самоврядування загалом приводить до того, що самоврядні органи, зазвичай, грають другорядну або парадно-показову роль у системі транскордонного співробітництва між Україною і СР. Через те українська сторона в транскордонному співробітництві з СР продовжує хиб-

но орієнтуватися на розвиток зв'язків між держадміністраціями.

Цілком можливо, що для правової “чистоти” документів про транскордонне співробітництво та закріплення в їх текстах положень про пріоритет зв'язків органів самоврядування і територіальних громад необхідним вбачається перегляд підписаних у 1999 – 2001 рр. міжрегіональних українсько-словацьких угод між Закарпатською, Львівською, Івано-Франківською областями України та Пряшівським і Кошицьким краями Словаччини.

У практиці транскордонних відносин України і СР варто рахуватися ще із одним деструктивним моментом співпраці – стагнацією транскордонного співробітництва на рівні районів західноукраїнських областей, з одного боку, та округів прикордонних східнословацьких країв – з іншого, позаяк нівелюється окружна ланка управління. Базовим місцевим елементом словацької системи самоврядування стали населені пункти (міста, містечка, села). Відповідно, для районних органів державної влади й самоврядування України в СР виникла необхідність встановлення нових партнерських взаємовідносин та контактів, що приводить до часткового припинення договірної співробітництва по лінії райони-округи. Існуючі угоди про транскордонне співробітництво між такими адміністративно-територіальними одиницями втрачають силу.

Тому, для запобігання можливого негативного впливу наслідків розриву українсько-словацьких транскордонних зв'язків системи “райони-округи”, уже попередньо доцільно в розбудові договірних контактів на рівні місцевих органів самоврядування України і СР сприяти створенню розгалуженої системи прямого транскордонного співробітництва територіальних громад міст і сіл з обох боків кордону. Іншим напрямом подальшого розвитку договірних форм транскордонної співпраці є стимулювання укладення угод про співробітництво між регіональними асоціаціями та об'єднаннями місцевих органів самоврядування прикордонних областей України й Словаччини.

У жовтні 2001 р. Міністерство закордонних справ СР затвердило стратегічний документ “Головні цілі та інтереси СР стосовно України”. У ньому, з-поміж іншого, Словаччина зобов'язалася інтенсифікувати регіональне та транскордонне співробітництво з Україною з метою забезпечити чим більшу пропускну спро-

можність українсько-словацького кордону і водночас виконати вимоги Євросоюзу щодо охорони цього кордону від нелегальної міграції, організованої злочинності й міжнародного тероризму [5.241, s.415].

У 2002 – 2003 рр. саме питання спільного кордону і перспективи введення шенгенського режиму, як вважає словацька сторона, перетворилося у ключову проблему українсько-словацького співробітництва.

Питання шенгенського режиму на українсько-словацькому кордоні після вступу СР до ЄС були основним предметом консультацій на переговорах держсекретарів міністерств закордонних справ України і СР – О.Чалого та Я.Фігеля в Братиславі у травні 2002 р. У липні 2002 р. в м. Кошице на переговорах держсекретарів міністерств закордонних справ СР, РП, ЧР і УР та України було розглянуто нову спільну ініціативу країн “вишеградської четвірки” щодо переговорів між ними і Україною про перспективи зниження бар’єрного характеру майбутнього східного зовнішнього кордону Євросоюзу, який мав пролягати зокрема і по лінії сучасних українсько-польських, українсько-словацьких і українсько-угорських кордонів. Було погоджено, що східний кордон ЄС з Україною не має бути новою лінією розмежування в Європі. Шансом на впровадження нових форм транскордонного співробітництва з Україною після вступу держав Вишеграду у 2004 р. до ЄС мало стати використання досвіду транскордонної співпраці, накопиченого в 1990-х роках РП, СР і ЧР на кордонах з ФРН і Австрією. В цей час держсекретар МЗС України О.Чалий повідомив представників країн Вишеграду, що Україна планує в 2003 р. організувати в м. Ялта міжнародну конференцію за участі країн-членів ЄС і країн-кандидатів на вступ до ЄС з метою вироблення спільних пропозицій стосовно того, щоб шенгенський східний кордон ЄС не відмежував, а, навпаки, наблизив Україну до об’єднаної Європи [5.241, s. 415].

Утім, готовність вищих офіційних словацьких органів до розширення співробітництва з Україною у деяких випадках не завжди знаходила реальне продовження в конкретних кроках регіональних органів влади СР з розвитку транскордонних зв’язків із українськими партнерами. Довгий час не склалися навіть стійкі зв’язки керівництва прикордонних регіонів України

і СР.

Упродовж вказного періоду жоден з провідних керівників прикордонних Кошицького і Пряшівського країв СР не проявив інтересу до предметних переговорів із керівництвом сусідньої Закарпатської області України. Ні голови прикордонних словацьких крайових адміністрацій, ні голови самоврядних країв (“жупани”) офіційно не відвідували Закарпаття. Інакше кажучи, на тому етапі в українсько-словацькому транскордонному співробітництві ще не склалася система постійної взаємодії керівництва прикордонних регіонів. Доля вини в цьому є і з української сторони, оскільки певну інерційність щодо розвитку прямих особистих контактів на рівні керівництва прикордонних регіонів України й СР проявляли державні адміністрації та Ради західноукраїнських областей.

Таким чином, політична воля з боку державного керівництва СР до розвитку добросусідських відносин і транскордонного співробітництва Словаччини з Україною існувала, проте додаткової ініціативи, в т. ч. і від української сторони потребувала активізація дій з метою реалізації практичних кроків на міжрегіональному рівні. Адже поки не наладиться ефективна система взаємодії і постійних контактів регіональних органів влади й самоврядування прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України та СР, кроки центральної влади із розвитку українсько-словацького транскордонного співробітництва є малорезультативними і переважно декларативними.

5.2. Проблеми українсько-словацької взаємодії в рамках Карпатського єврорегіону

Українсько-словацьке транскордонне співробітництво впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть збагатилося однією з вищих інституційних форм європейського типу співпраці на кордонах – Карпатським єврорегіоном. Як відомо, прикордонні регіони України і СР – Закарпаття та Східна Словаччина були одними з перших ініціаторів заснування цього єврорегіонального об'єднання в лютому 1993 р. Для створення Карпатського єврорегіону було використано багаторічний досвід виникнення і функціонування аналогічних транскордонних утворень у Західній

Європі.

У практиці співробітництва провідних західноєвропейських держав крім тимчасових, разових форм співробітництва, вже з 1950-х років набрали поширення постійні й організаційно інституційовані форми співпраці прикордонних регіонів. Найефективнішою постійнодіючою формою транскордонного співробітництва виявилися т. зв. єврорегіони. Перший з них – німецько-голландський “ЕУРЕГІО” був заснований у 1958 р. [5.64.-С.114]. У 1960 – 1970-ті рр. у Західній Європі йшло інтенсивне становлення нових єврорегіонів. Аби вони дійсно запрацювали, у деяких випадках потрібно було не менше 10 – 15 років, як наприклад на спільних кордонах Франції, ФРН і Швейцарії. Тільки в 1980 – 1990-ті рр. єврорегіональна співпраця країн Європи стала масовою. З 1990 р. до неї підключилися і країни ЦСЄ. З-поміж постсоціалістичних держав перші єврорегіони були засновані на кордонах Чехії та Польщі з ФРН [5.6, с. 37 – 38; 40 – 41].

Загальну, переважно політичну організуючу роль у впровадженні єврорегіональної форми транскордонного співробітництва здійснює Рада Європи. Це один із важливих напрямів діяльності створеного в 1994 р. Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи, у який трансформувалася заснована ще в 1957 р. Стала конференція місцевих і регіональних влад Європи. Представників різних єврорегіонів об’єднує Асоціація європейських прикордонних регіонів.

Єврорегіональне співробітництво України і СР в 1990-ті роки мало певні особливості. Започаткувавши разом з українськими партнерами формування Карпатського єврорегіону, словацькі прикордонні адміністративно-територіальні одиниці вимушені були практично до 1998 р. мати в цій міжнародній асоціації лише статус асоційованого члена. Викликано це було в основному суб’єктивними політико-ідейними причинами – специфічним підходом владних сил СР у 1994 – 1998 рр. до взаємин із сусідніми країнами, насамперед Угорщиною.

Як вказує І.Ілько, “Уряд Словаччини, очолюваний прем’єр-міністром В.Мечіаром, поставився з певною настороженістю до нової асоціації. На той час Словаччина мала складні відносини з Угорщиною у зв’язку з процесом розвитку угорської меншини на території Словаччини, до того ж уряд готував адміністративну

реформу і, напередодні її, побоювався надавати великі повноваження регіональним та місцевим органам”[5.64, с.113].

Згідно з офіційною історією Карпатського єврорегіону [5.77, с.1], його створенню в 1993 р. передували декілька років інтенсивних двосторонніх зв'язків між сусідніми областями країн Центрально-Східної Європи, в т. ч. України і СР. У 1990 р. Угорщина ініціювала створення Асоціації Карпати-Тиса. Водночас ідея доцільності багатостороннього транскордонного співробітництва формувалася і в Словаччині та Україні. На вже згаданій вище міжнародній конференції в листопаді 1991 р. в словацькому місті Міхаловце було сформовано концепцію та визначено основні напрями транскордонного співробітництва регіонів Словаччини, України, Польщі та Угорщини. У 1992 р. в польському місті Ясло відбувся семінар “Можливості співробітництва між прикордонними регіонами Польщі, Чехословаччини, Угорщини та України”.

Такі міжнародні регіональні ініціативи підштовхнули місцеві органи влади та громадськість прикордонних адміністративно-територіальних одиниць до пошуку оптимальних організаційних форм багатостороннього співробітництва. Тому цілком логічно чотири групи громадських діячів сусідніх держав Карпато-Дунайського басейну на початку 1992 р. звернулися до реномованого американського Інституту досліджень “Схід-Захід” і його Празького центру. За сприяння цього Інституту в лютому 1992 р. було підписано угоду про транскордонне співробітництво у сфері економіки й охорони навколишнього середовища межуючих чехословацьких, українських, польських та угорських регіонів. Експерти Інституту водночас запропонували об'єднати регіональні ініціативи щодо транскордонного співробітництва і розробили теоретичну модель функціонування в Карпатській угодині майбутнього багатостороннього єврорегіону. На конференції у м. Ніредьхаза (УР), субсидованій Фондом Дж.Сороса, в травні 1992 р. на розгляд представників прикордонних регіонів і громадськості була вперше представлена ідея практичного створення єврорегіону.

У червні 1992 р. на спеціальній зустрічі представників прикордонних областей України, Чехословаччини, Польщі й Угорщини, організованій у м.Ужгороді Закарпатською обласною Ра-

дою народних депутатів та Інститутом “Схід-Захід”, було розглянуто й обговорено всі регіональні ініціативи багатостороннього транскордонного співробітництва. Учасники зустрічі вирішили розпочати практичну роботу з підготовки створення єврорегіону. Для проведення такої роботи було сформовано міжнародний Підготовчий комітет, який координував діяльність у цьому напрямі.

Перше засідання Підготовчого комітету відбулося в Європейському (надалі – Празькому) центрі Інституту “Схід-Захід” у замку Штірін (Чехія). На ньому схвалили “Декларацію про принципи” єврорегіону та рішення про створення групи експертів для підготовки основних документів багатостороннього єврорегіонального об’єднання.

Міжнародний колектив експертів одразу ж розпочав розробку засновницьких документів майбутнього єврорегіону. Експерти в другій половині 1992 р. двічі збиралися на засідання: у вересні – в закарпатському м. Ужгороді, у жовтні – в польському м. Кросно. Ними були розроблені й обговорені головні положення двох основних установчих документів єврорегіону – Угоди про заснування та Статуту. За пропозицією української сторони в документах закріплено положення, що єврорегіон створюється як добровільна міжнародна асоціація прикордонних адміністративно-територіальних одиниць України, Словаччини, Польщі та Угорщини і не є юридичною особою. Єврорегіон не є наднаціональним органом. Участь у Карпатському єврорегіоні не виключає також можливості здійснення різних форм співробітництва його членів з адміністративно-територіальними одиницями, які не входять до складу цього транскордонного об’єднання [5.187].

14 лютого 1993 р. в угорському м. Дебрецен, у присутності Генерального секретаря Ради Європи та міністрів закордонних справ УР, РП і України, представниками прикордонних адміністративно-територіальних одиниць межуючих держав були підписані Угода про створення міжнародної асоціації “Карпатський єврорегіон” та Статут нового транскордонного об’єднання. У Декларації, підписаній присутніми міністрами закордонних справ у Дебрецені того ж дня, ішлося про підтримку урядами “бажання органів самоврядування і місцевої державної адміністрації в регіоні Карпатських гір та річки Тиси створити Карпатський єв-

рорегіон як структуру для підтримання відносин довгострокового співробітництва між різними його учасниками в Угорщині, Польщі, Словаччині та Україні” [2.3].

Від України, за настійливою рекомендацією центральних органів влади, учасниками Карпатського єврорегіону стали Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області. З словацького боку започаткували єврорегіон, але не змогли відразу стати його повноправними членами округи Бардіїв, Гуменне, Міхаловце, Свидник, Требішов і Вранов, об’єднані в місцеву “Асоціацію Карпатський регіон”. Саме за допомогою цього внутрішньословацького асоційованого об’єднання, незважаючи на урядові перепони, словацькі округи в основному і здійснювали впродовж 1993-1998 рр. співпрацю з повноправними учасниками Карпатського єврорегіону, в т.ч. із західноукраїнськими областями.

Пізніше в Словаччині критично оцінювали втрату шансу в 1993 р. на повноправну участь у роботі Карпатського єврорегіону з самого початку його діяльності та негативну позицію державних органів СР щодо цього єврорегіонального об’єднання. Впливовий братиславський господарський тижневик “Profit” наприкінці 2000 р. наступним чином описував своєрідні кроки уряду В. Мечіара в період заснування єврорегіону: “Коли в лютому 1993 р. в угорському Дебрецені підписувалася установа декларация Карпатського єврорегіону, замість привілейованої позиції, ми самі незрозуміло чому прирекли себе на статус якогось асоційованого спостерігача, який недовірливо підозрював декларацию як можливе знаряддя втручання в наш державний суверенітет. В очах словацьких “патріотів” участь Угорщини в цьому єврорегіоні була більш ніж підозрілим кроком до захоплення свого північного сусіда (тобто – Словаччини) і його фактичного поглинення.”[5.221, s. 36].

Ця надумана химера тодішньої державної влади Словаччини, як вказує часопис, завершилася неприємною сценою, коли на урочисте підписання декларация про заснування Карпатського єврорегіону в останній момент було направлено замість міністра закордонних справ СР некомпетентного державного чиновника. Вже цей факт засвідчував характер словацької “участі” в новому міжнародному об’єднанні, що полягала не в підтримці вступу

словацьких регіонів до проекту, а, навпаки, в створенні непереборних адміністративних бар'єрів, які б вступу перешкодили. “Міністерства закордонних справ і внутрішніх справ чинили все, щоб цей саботаж отримав відповідну правову і легітимну базу. Державна адміністрація розгортала дієвий тиск, щоб залякати і втихомирити ті органи самоврядування, які виявили інтерес до вступу” [5.221, s. 36].

Спекуляції щодо угорської карти та “імперіалістичних” інтересів великих західних держав, які нібито реалізуватимуться через підсунутий ними проект Карпатського єврорегіону, були тим жупелом, яким владні структури залякували словацьке суспільство. “Тиск, – вказується в журналі, – був настільки дієвим, що самоврядні органи поступово припинили виявляти бажання вступити до цього проекту. З часом повноправним членом Карпатського єврорегіону стали і румуни, а Словаччина перетворилася хіба що в паперового члена” [5.221, s.36].

Доречно уточнити, що прикордонні з Україною та Угорщиною румунські повіти з 1993 р. справді мали тільки статус спостерігача. Відтак у 1996 р. в Румунії було схвалено нові законодавчі норми з розвитку транскордонного співробітництва, і в 1997 р. 5 румунських повітів – Сату-Маре, Мараморощ, Бігор, Салай і Ботошані стали повноправними членами Карпатського єврорегіону.

Що стосується словацьких регіонів, то вони лише в 1998 – 1999 рр. змогли розпочати процедуру повернення до складу цієї транскордонної асоціації. І це при тім, що східнославацькі прикордонні округи, об'єднані в місцеву Асоціацію Карпатський регіон, у 1991 – 1993 рр. були найбільш активними прихильниками та популяризаторами заснування багатостороннього євро-регіонального утворення. До останнього моменту вони сподівалися на отримання права стати його повноправними членами. Позиція центральної влади була для них незрозумілою і неприйнятною. Особливо вразив представників словацьких округів казус із направленням малозначимого чиновника МЗС СР до Дебрецена на урочисте підписання 14 лютого 1993 р. засновницьких документів Карпатського єврорегіону. Адже формально і східнославацькі округи – Бардіїв, Гуменне, Міхаловце, Свидник, Требішов і Вранов-над-Топольов могли вважатися засновниками й учасни-

ками єврорегіонального об'єднання. Втім, уряд СР категорично наставляв на їх виключно асоційованому статусі в цій транскордонній структурі.

Надалі офіційною аргументацією словацьких владних органів протягом 1993 – 1998 рр. перед міжнародною спільнотою щодо неучасті прикордонних округів країни в Карпатському єврорегіоні були твердження про нелегітимність вступу будь-якого регіону країни до транскордонних асоціацій через те, що Словаччина ще не приєдналася до Європейської Рамкової Конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (Мадрид, 1980 р.)

Не варто вважати, що й українські центральні державні органи відразу та однозначно висловилися за вступ західних областей країни до складу цієї міжнародної асоціації. Частина політичних сил і громадськості західноукраїнських прикордонних регіонів, насамперед радикального національно-патріотичного спрямування, заперечували взагалі можливість участі адміністративно-територіальних одиниць молодого держави в такому транскордонному утворенні. І, що цікаво, їх аргументи часто співпадали з вище вказаними запереченнями словацького уряду щодо Карпатського єврорегіону. Зокрема, так само мусувалася ідея про “угорську загрозу” в районі Карпатської котловини, висловлювалися підозри, що Угорщина через єврорегіон передбачає здійснити повзучу територіальну експансію і шляхом “розмиву” державних кордонів інтегрувати прикордонні території, де мешкає угорська національна меншина тощо. Хоча, як засвідчила подальша практика функціонування Карпатського єврорегіону, більша частина із політичних загроз була дещо гіперболізована.

Масована політико-пропагандистська кампанія по різні боки кордону не могла не вплинути на рішучість навіть зовнішньополітичного відомства зі створення цього першого єврорегіонального об'єднання за участі нашої держави. Крім того, на першому етапі державотворення в Україні неминуче домінували унітаристські і централістські тенденції та курс на зміцнення компетенцій загальнодержавних органів влади. Важливою і непростюю проблемою початку 1990-х років залишалися питання визнання всіма сусідніми державами непорушності кордонів України, відмови від будь-яких територіальних претензій і до-

тримання ними принципу суверенітету та невтручання у внутрішньоукраїнські справи. Українська сторона в 1990-ті роки вела напружену дипломатичну роботу з формування міжнародно-правової основи стосунків із сусідами. У першу чергу укладався комплекс договорів про спільний державний кордон, його режим і співробітництво з прикордонних питань. Це створювало базу для розробки та підписання двосторонніх генеральних договорів про міждержавне співробітництво і добросусідські відносини. До їх текстів зазвичай були закомпоновані і конкретні положення щодо сприяння держав розвитку міжрегіонального, транскордонного співробітництва.

Та ніякого досвіду функціонування транскордонних євро-регіонів на початку 1990-х років молода українська держава ще не мала. Як і будь-який дипломатичний крок на міжнародній арені, це питання тривало аналізувалося і ретельно зважувалося. Нерішучість і певні сумніви щодо доцільності саме такого кроку в українській стороні, як видається, зберігалися аж до підписання остаточних варіантів установчих документів Карпатського євро-регіону в Дебрецені. Скорше за все не з принципу раціональності, а побоюючись можливих внутрішньополітичних спекуляцій навколо проблеми активної участі в підготовчому процесі зі створення євро-регіону несправедливо підозрюваної в схильності до автономізму Закарпатської області, Київ не пішов на її одноосібне членство з українського боку в міжнародній асоціації. Для “симетричності” представництву, зокрема, декількох областей-засновниць від Угорщини в складі міжнародної асоціації – Саболч-Сатмар-Берег, Гайду-Бігар, Боршод-Абауй-Земплен та Гевеш, було рекомендовано включити ще й інші, крім Закарпаття, західноукраїнські області – Львівську, Івано-Франківську та Чернівецьку.

Певним чином це спричинило до надмірного територіального розширення Карпатського євро-регіону – шляхом додаткового включення до його складу нових адміністративно-територіальних одиниць Угорщини та Польщі. Вже за 5 перших років існування (1993 – 1998 р.) площа території і чисельність населення адміністративно-територіальних одиниць в межах Карпатського євро-регіону зросла майже в 3 рази. Якщо в момент заснування – в лютому 1993 р. загальна територія євро-регіону складала 53,2 тис.

кв. км, а кількість населення, яке тут мешкало, – близько 5 млн. чол., то в 1998 р., відповідно, 132,6 тис. кв. км. і майже 14 млн. чол. [5.77, с.2].

За розмірами території і кількістю населення Карпатський єврорегіон перетворився у другий за величиною серед усіх аналогічних транскордонних об'єднань в Європі загалом. Наприклад, чисельність жителів на території єврорегіону у півтора раза перевищила кількість населення Угорщини і майже втричі – Словаччини. Така великомасштабність надзвичайно ускладнила його функціонування і робила досить проблемним здійснення спільної стратегії всіма адміністративно-територіальними одиницями – учасниками міжнародної асоціації та проведення ідентичної регіональної політики й конкретних загальних акцій транскордонної співпраці в рамках всього єврорегіону. Лише з метою координації дій учасників Карпатського єврорегіону потрібно було створювати багаточисельні управлінські структури постійно діючого і тимчасового характеру.

Згідно із засновницькими документами вищим органом Карпатського єврорегіону є Рада. До її складу входять представники територіально-адміністративних одиниць країн-членів Карпатського єврорегіону (по три від кожної країни-члена). Рада повноважна з усіх питань життєдіяльності єврорегіону, координує і визначає головні напрями його роботи, схвалює спільні проекти транскордонного співробітництва. Разом з тим, це – своєрідний “законодавчий” орган. На першому етапі діяльності Рада засідала не менше 3 – 4-х разів у рік. Головували в Раді по чергово керівники регіональних органів влади і самоврядування від кожної з країн.

У середині 1990-х років постало питання про створення виконавчих структур Карпатського єврорегіону, в тому числі і на постійно діючій основі [5.65, с. 21 – 22]. Тому на 14-му засіданні Ради 25 – 26 січня 1996 р. (м. Егер, УР) була обговорена доцільність формування таких структур і затверджено положення про Секретаріат міжнародної асоціації. Секретаріат – постійно діючий, виконавчий орган Карпатського єврорегіону, який забезпечує підтримку постійних контактів між областями-учасниками та керівними структурами єврорегіону, а також між транскордонною асоціацією і міжнародними організаціями й об'єднаннями,

організаційно забезпечує проведення засідань Ради, веде їх протоколи та інше. Водночас Секретаріат координує роботу постійно діючих національних представників Карпатського єврорегіону – по одному представництву в кожній із 5-ти держав, адміністративно-територіальні одиниці яких є учасниками асоціації, та робочих комісій транскордонного об'єднання.

Постійно діючий Секретаріат очолює виконавчий директор Карпатського єврорегіону, який призначається вищим органом асоціації – Радою за результатами конкурсного відбору в регіонах-учасниках. До компетенції виконавчого директора належить організація виконання рішень Ради, керівництво Секретаріатом, координація діяльності робочих комісій та національних представництв, підготовка проектів документів засідань Ради, здійснення контактів з міжнародними структурами та іншими інституціями.

Секретаріат, виконавчий директор і національні представники складають апарат Карпатського єврорегіону, який фінансується з бюджету асоціації. З цього джерела також фінансово забезпечується проведення спільних акцій та реалізація окремих загальних програм єврорегіону. Кошти бюджету формуються із щорічних внесків кожної адміністративно-територіальної одиниці-члена Карпатського єврорегіону [1.8.1; 1.8.4].

Для більш ефективної практичної роботи з найважливіших напрямів транскордонного співробітництва, згідно з рішенням 15-го засідання Ради Карпатського єврорегіону (квітень 1996 р.), були утворені міжнародні робочі комісії. До їх складу входили по 2 представники від кожної країни. Очолював роботу комісії голова. Склад і керівництво робочих комісій, члени яких працюють на громадських засадах, затверджувала Рада Карпатського єврорегіону [1.8.3]. Представники кожної із країн очолювали певну комісію.

У період 1996 – 2000 рр. кількість робочих комісій збільшилася з 5-ти до 7-ми і суттєво змінилася направленість їх діяльності. Так, наприклад, робоча комісія з регіонального економічного співробітництва, яку традиційно очолювали представники Угорщини, була переорієнтована на ширшу і комплекснішу проблематику та трансформована в комісію з питань регіонального розвитку. Робоча комісія з захисту довкілля та туризму (Польща)

була розділена на дві за основними напрямками – комісію з питань туризму (Польща) та комісію з питань охорони навколишнього природного середовища (Угорщина). Робоча комісія з питань прикордонної торгівлі, яка працювала під егідою Румунії, розширила свою діяльність загалом на всі торговельні відносини і йменувалася комісією з торгівлі. Словацька сторона з 1998 р. очолила нову робочу комісію з питань надзвичайних ситуацій. Представники українських регіонів традиційно керували роботою комісії з питань соціальної інфраструктури. Робочу комісію аудиту та контролю, згодом ревізійну, постійно очолювала Угорщина [5.77, с.4; 5.78, с.14].

Рада, виконавчий директор, секретаріат та робочі комісії склали організаційну структуру Карпатського єврорегіону. В основному вона відповідала організаційним принципам побудови єврорегіональних об'єднань у розвинених країнах Європи. Втім, на жаль, чітка організаційна структура – одне з небагатьох практичних досягнень Карпатського єврорегіону.

Декларовані в 1993 р. під час заснування, а також в наступні роки діяльності стратегічні цілі та мета єврорегіону, масштабні спільні проекти не були реалізовані таким чином, яким вони могли б упроваджуватися на практиці, враховуючи, що, особливо з другої половини 1990-х років між його учасниками не було принципівих суперечностей, котрі гальмували би спільну роботу. На початку першого десятиліття нового тисячоліття Карпатський єврорегіон знаходився в стані своєрідної кризи зростання, вирішення якої потребувало нових підходів. Тим більше, що вже в 2004 р. він мав працювати в принципово нових умовах. По-перше, Карпатський єврорегіон мав діяти на нових східних кордонах Європейського Союзу з жорстким шенгенський режимом. По-друге, до його складу входили адміністративно-територіальні одиниці сусідніх держав з суттєво відмінним статусом. Якщо Словаччина, Польща, Угорщина, а згодом і Румунія ставали повноправними членами Євросоюзу, то Україна, набуваючи статусу “безпосереднього сусідства” з ЄС, все ж залишалася поза новою об'єднаною Європою. Тож відмінність статусів держав, як і шенгенський режим, серйозно заважав розвитку єврорегіонального співробітництва.

Такі суттєві геополітичні зміни потребували превентивних

погоджених кроків для амортизації негативних впливів з боку всіх учасників Карпатського єврорегіону. Для вироблення ефективних заходів із запобігання труднощів у здійсненні багатостороннього транскордонного співробітництва вагоме значення мала зокрема зважена оцінка розвитку двосторонніх транскордонних відносин між Україною і СР після введення візового режиму. З іншого боку, продуктивним у конструюванні майбутньої моделі співробітництва в рамках Карпатського єврорегіону важливим вбачалося узагальнення досвіду мікрорегіонального співробітництва, наприклад, словацько-угорського або словацько-польського, яке створює спільною реалізацією конкретних, насамперед господарських проєктів, економічну основу цілісного транскордонного регіону в рамках міжнародної асоціації "Карпатський єврорегіон".

Загалом можна зробити висновок, що Карпатський єврорегіон в перше десятиліття свого розвитку пройшов декілька етапів: перший – підготовчий – 1991 – 1992 рр.; другий – організаційного становлення – 1993 – 1996 рр.; третій – інтенсивного міжрегіонального та міжнародного співробітництва загальнополітичного характеру – 1997 – 2003 рр.

Розширення кордонів Євросоюзу на схід відкрило нову сторінку в історії Карпатського єврорегіону, поставивши перед ним нові завдання переходу до конкретного господарського співробітництва, практичної реалізації спільних економічних проєктів. Своєрідна "економізація" діяльності цього транскордонного об'єднання не виключала подальше зростання його ролі в забезпеченні стабільності, безпеки та клімату добросусідства і співробітництва у цій частині Центрально-Східної Європи.

ПІСЛЯМОВА

Становлення і розвиток українсько-словацького міждержавного співробітництва впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть, як засвідчує здійснений нами в науковій праці конкретно-історичний аналіз цього процесу, має системний характер. Тобто еволюція різних напрямів, форм і видів відносин між Україною та Словаччиною відбувалася під цілеспрямованим керівництвом держав і в кінцевому результаті привела до формування цілісної системи двосторонніх добросусідських відносин та заклала основи стратегічного українсько-словацького партнерства у стосунках між двома незалежними державами. У цілому міждержавні зв'язки України та СР в 1990-ті роки стабільно розвивалися як відносини міжнародного співробітництва.

Система партнерського міждержавного співробітництва України і СР впродовж 90-х років ХХ – початку ХХІ століть формувалася в усіх сферах двосторонніх відносин. Слід виділити такі головні напрями і види українсько-словацького міжнародного відносин співробітництва – політичне, економічне та культурне.

До системи міждержавного співробітництва України і СР належать і міжрегіональні та транскордонні зв'язки, які мають певну самостійну правосуб'єктність, але не можуть розвиватися поза існуючим конституційним, законодавчо-нормативним полем держави. Цей вид співробітництва необхідно вважати окремим підрівнем українсько-словацьких взаємовідносин.

Водночас, співробітництво між Україною і СР у кожній із сфер – політичній, економічній та культурно-духовній має свою внутрішню структуру із взаємопов'язаними елементами та рівнями. Основну увагу в монографії було сконцентровано на висвітленні процесу становлення і розвитку співробітництва державних органів України і Словаччини. Насамперед, використовуючи значний масив архівних матеріалів, автором проаналізовано взаємодію на рівні центральних органів державної влади.

Проведений аналіз засвідчує, що в становленні та розвитку

системи партнерських міждержавних відносин головну роль відіграли вищі органи влади України і СР. По-перше, з 1993 р. встановилися дієві контакти між главами держав і урядів. По-друге, найбільш широкими й оперативними були контакти на рівні центральних міністерств і відомств. По-третє, поступово налагоджувалися зв'язки між місцевими владами, територіальними спільнотами на міжрегіональному рівні.

Проблематичним для українсько-словацького співробітництва 90-х років ХХ – початку ХХІ ст. однак є той факт, що взаємодія на рівні глав держав і урядів не мала достатньо інституційованого характеру. Після візиту президента СР М.Ковача до Києва у 1993 р. сторони фактично не спромоглися підняти зустрічі на найвищому рівні до рангу офіційних. Упродовж другої половини 1990-х років президенти двох держав спілкувалися переважно на самітах глав держав Центрально-Європейської ініціативи і на більш-менш регулярних зустрічах президентів країн Центральної Європи.

Офіційний візит до Словаччини Президент України Л.Кучма зробив лише в 2001 р. При цьому варто зазначити, що діалог між українським президентом і його словацьким колегою – Р.Шустером був досить продуктивним. Глава словацької держави постійно надавав політичну підтримку Україні щодо її євроінтеграційних планів, розвитку зв'язків із загальноєвропейськими інституціями та трансатлантичними структурами. Неформальні зустрічі двох президентів суттєво сприяли прискоренню не тільки міждержавного співробітництва на рівні центральних органів влади двох держав, а й міжрегіональних, транскордонних зв'язків. До речі, під патронатом президентів України і СР в 2002 р. відбулася організована Радою Європи міжнародна конференція з проблем взаємодії двох держав на регіональному рівні. Разом з тим, рівень політичної та особистої довіри й приязні між президентами України і Словаччини дозволив зняти напругу в деяких питаннях двосторонніх відносин навіть у період введення Словаччиною у 2000 р. візового режиму в'їзду українських громадян на її територію.

Безумовно, згідно з Конституцією СР компетенції словацького президента у сфері зовнішньої політики значно обмеженіші в порівнянні з повноваженнями президента України. Більшу роль у

формуванні зовнішньополітичної лінії, в тому числі й щодо України, відігравали правлячі в той чи інший час у СР політичні партії та сформовані ними уряди. Протягом 1990-х років у Словаччині біля керма державної влади періодично змінювалися різні за ідейною спрямованістю та відмінні за зовнішньополітичною орієнтацією правлячі коаліції. В період проголошення незалежності СР з 1 січня 1993 р. за результатами парламентських виборів 1992 р. у Словаччині при владі знаходилися радикально-патріотичні сили. Однак подальша структуризація суспільства й політичної сцени призвела до розпаду єдиного правлячого блоку, політичної кризи весни 1994 р., створення тимчасового уряду та дострокових парламентських виборів, після яких до влади знову повернувся національно-популістський блок.

У цьому контексті необхідно зазначити, що міждержавне співробітництво України та Словацької Республіки значним чином залежало від внутрішньополітичних процесів у двох країнах. Україна першою з-поміж країн світу визнала незалежність Словаччини. В 1993 р. були зроблені конкретні кроки до створення солідної міжнародно-правової основи двостороннього міждержавного українсько-словацького співробітництва, насамперед підписано базовий договір про дружбу і співробітництво. Проаналізовані нами архівні матеріали, зокрема в МЗС та Міністерстві культури України, засвідчують: наприкінці 1993 р. з ініціативи президентських структур і зовнішньополітичного відомства в Україні розгорнулася інтенсивна підготовка міжвідомчих документів про співпрацю. Блок двосторонніх угод було підписано восени 1993 р. Однак надалі, як слід вважати, через внутрішньополітичні проблеми двох країн у 1994 р. – вказані вище урядові кризи та парламентські вибори в СР і президентські вибори в Україні – робота над розширенням договірного, організаційно-правового механізму міністерств і відомств суттєво загальмувалася.

У 1994 – 1995 рр. нова словацька влада на чолі з В.Мечіаром взяла курс на реалізацію східної політики, проголосивши водночас принцип нейтралітету і позаблоковості СР. Такий статус в середині 1990-х років фактично мала й Україна, котра добровільно відмовилася від ядерної зброї. Подібність позицій обох країн на міжнародній арені в той час створювала позитивне підґрунтя для

розвитку двостороннього міждержавного співробітництва. У 1995 р. словацький прем'єр здійснив візит до Києва. Словацька сторона настоювала на суттєвому розширенні обсягів українсько-словацького зовнішньоекономічного співробітництва. Та вже на київських переговорах проявився специфічний підхід словацького урядового керівництва до господарської співпраці з Україною. Офіційна Братислава розглядала в зовнішньоекономічних зв'язках Україну лише як “передмістя” для проникнення словацьких товаровиробників на більш об'ємний російський ринок.

Загалом і зовнішньоекономічна, і зовнішньополітична лінія СР все більше спрямовувалася на Російську Федерацію. Під спробою словацької економічної експансії на російський ринок з середини потрібно бачити і прагнення СР зменшити надзвичайно великий для такої компактної економіки дефіцит у зовнішньоторговельному обігу з РФ – щорічно не менше 1 млрд. дол. США внаслідок імпортової залежності Словаччини від поставки російських енергоносіїв. Але й за таких обставин економічна та політична орієнтація СР на РФ відсувала питання співробітництва з Україною на другий план.

Спробою здійснити кардинальну зміну українсько-словацької співпраці стали переговори урядових делегацій на початку 1996 р. на Штрбському Плесі (Високі Татри). У спільній заяві прем'єрів Є. Марчука та В. Мечіара вказувалося на потенційно великі можливості співпраці між Україною та СР, особливо в економічній сфері. Щоправда, без врахування реальної ситуації в економіках обох країн главами урядів було поставлено завдання збільшити майже вдвічі обсяг взаємного товарообігу. Це завдання виявилось нереальним до виконання, тим більше в умовах глобальної фінансової кризи 1997 – 1998 рр. та колапсу російського фінансового ринку, який досить суттєво відбився на економіках України та СР.

Таким чином, переорієнтація українсько-словацького міждержавного співробітництва з середини 1990-х років із політичних до економічних проблем виявилася не досить вдалою. Навіть із світогосподарських об'єктивних причин інтенсифікація двосторонніх економічних зв'язків була неможливою. При цьому українська економіка знаходилася ще в стані глибокої системної кризи. А без стійких економічних інтересів сторони знаходили

дедалі менше і спільних зовнішньополітичних інтересів.

У 1997 р. в Словаччині урядом було свідомо провалено проведення ініційованого опозицією референдуму про вступ до НАТО. Внаслідок таких кроків та з інших внутрішньо- і зовнішньополітичних причин СР фактично опинилася в міжнародній ізоляції на західному напрямку. Вона єдина з країн Вишеграду не була прийнята в 1999 р. до НАТО через те, що рішення про вступ альянс приймав у 1997 р. за напружених стосунків Заходу із авторитарною словацькою владою. Тому уряд В.Мечіара ще раз спробував посилити східний вектор словацької зовнішньої політики. Проте внутрішня опозиція, об'єднавшись у єдиний блок, перемогла на виборах 1998 р. й усунула національно-популістські сили від влади.

Прозахідно орієнтований коаліційний Кабінет Міністрів М. Дзурінди пріоритетом у зовнішньополітичній діяльності проголосив курс на вступ СР до НАТО і ЄС. Праві сили утрималися при владі і після вересневих 2002 р. парламентських виборів у СР. На Празькому саміті НАТО (листопад 2002 р.) Словаччина була запрошена до вступу в альянс, а на Копенгагенському саміті ЄС (грудень 2002 р.) – до Європейського Союзу.

Позитивні досягнення Словаччини на міжнародній арені на зламі другого і третього тисячоліть не завжди сприятливо впливають на розвиток українсько-словацького міждержавного співробітництва. Слід враховувати те, що СР має дещо відмінний від України статус на міжнародній арені як член трансатлантичної спільноти і об'єднаної Європи. Крім того, можливість самостійного розвитку міждержавних зв'язків із Україною певним чином Словаччині регламентує Брюссель.

Діють ще й інші негативні чинники, зокрема, шенгенський кордон. Однак досвід міждержавного співробітництва України і СР в 1990-ті роки засвідчує, що запобігти стагнації двосторонніх українсько-словацьких стосунків можна здійсненням превентивних спільних кроків з розбудови міждержавного співробітництва на всіх сформованих за останній час рівнях співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Неопубліковані джерела

1.1. Архів Міністерства закордонних справ України

(Відділ архіву зовнішньої політики України, архіву ООН та інших міжнародних організацій Історико-архівного управління МЗС України)

1.1.1. Фонд – 1. Справи постійного зберігання за 1988-1994 рр. (документи основної діяльності).

- 1.1.1.1. Відкриття і закриття генеральних консульств (8.05.1987 – 26.07.1988) //Фонд (Ф.)-1. – Справа (Спр.) 6581.- Аркуш (А.)1-118.
- 1.1.1.2. Записи бесід, щоденники співробітників посольств (16.01.-9.1.1989) // Ф.-1.–Спр. 6630.-А.1-86.
- 1.1.1.3. Реєстрація дипломатичних представництв (2.01-5.12.1991) // Ф.-1. – Спр. 6823. - А.1-97.
- 1.1.1.4. Огляди преси та інші інформації (22.01.-16.12.1992) // Ф.-1. –Спр. 6861.-А.1-107.
- 1.1.1.5. Українське Дунайське судноплавство // Ф.-1. –Спр. 7120.-А.1-107.
- 1.1.1.6. Українці за межами України. – Т.1. // Ф.-1. – Спр. 7216.- А.1-101.
- 1.1.1.7. Українці за межами України. – Т.2. // Ф.-1. – Спр. 7217.- А.1-103.
- 1.1.1.8. Листування з посольствами, державними установами, організаціями України // Ф.-1. – Спр. 7250.-А.1-255.

1.1.2. Фонд – 2. Двосторонні договори і угоди

- 1.1.2.1. Спільне комюніке Голови Ради Міністрів Української РСР і Голови Уряду Словацької Республіки від 15 берез-

- ня 1991 р. // Ф.2.– Розділ (Р.) Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 6. - А.1-2.
- 1.1.2.2. Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та федеральним Міністерством закордонних справ Чеської і Словацької Федеративної Республіки (27 листопада 1991 р.) //Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 49. - А.1-2.
- 1.1.2.3. Спільне комюніке про встановлення дипломатичних відносин між Україною і Чеською і Словацькою Федеративною Республікою (30 січня 1992//Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 70. - А.1.
- 1.1.2.4. Комюніке по переговорах между делегациями Украины и Словацкой Республики в связи с напряжённой ситуацией, сложившейся на границе между нашими государствами (7 июля 1993 г.) // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.276. - А.1.
- 1.1.2.5. Протокол про консультації між Міністерством закордонних справ України і Міністерством закордонних справ Словацької Республіки (20 червня 1993 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.319. - А.1-2.
- 1.1.2.6. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про торгово-економічне та науково-технічне співробітництво // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.323. - А.1-5.
- 1.1.2.7. Договір між Україною та Словацької Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань (2 листопада 1994 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.324. – А.1-12.
- 1.1.2.8. Протокол про обмін ратифікаційними документами до Договору між Україною та Словацької Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань (2 листопада 1994 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.325. – А.1.
- 1.1.2.9. Угода між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про передавання і приймання осіб через спільний

- державний кордон (14 жовтня 1993 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 328. - А.1-4.
- 1.1.2.10. Договір між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон (14 жовтня 1993 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 329. - А.1-10.
- 1.1.2.11. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 330. - А. 1-15.
- 1.1.2.12. Протокол між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про поставки товарів та надання послуг на 1993 р. // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 331. - А. 1-12.
- 1.1.2.13. Протокол №1 до Угоди між між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про умови розміщення і обслуговування дипломатичних представництв України в Словацькій Республіці і Словацької Республіки в Україні. // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 332. - А. 1.
- 1.1.2.14. Угода між Урядом України та Урядом СР про умови розміщення і обслуговування дипломатичних представництв України в СР і дипломатичних представництв СР в Україні // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.333. – А.1-3.
- 1.1.2.15. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 334. - А.34.
- 1.1.2.16. Угода між Міністерством сільського господарства і продовольства України і Міністерством землеробства Словацької Республіки про економічне, науково-технічне та виробниче співробітництво (14 травня 1993 р.) // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 452. - А. 1-5.
- 1.1.2.17. Протокол Про обмін ратифікаційними документами до Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.459. – А.1.

- 1.1.2.18. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 499. - А.1-5.
- 1.1.2.19. Угода про співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук між Урядом України та Урядом Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 514. - А.1-4.
- 1.1.2.20. Протокол Про обмін ратифікаційними документами до Договору між Україною та Словацькою Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.554. – А.1.
- 1.1.2.21. Протокол про обмін ратифікаційними документами Договору між Україною та Словацькою Республікою про спільний державний кордон // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 555. - А1.
- 1.1.2.22. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про заохочення і взаємний захист інвестицій // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 568. - А.1-12.
- 1.1.2.23. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 569. - А.1-8.
- 1.1.2.24. Протокол між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про поставки товарів та надання послуг на 1994 р. // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 573. - А.1-2.
- 1.1.2.25. Угода між Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків України та Міністерством економіки Словацької Республіки про співробітництво // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.613. – А.1-2.
- 1.1.2.26. Угода між Міністерством зв'язку України та Міністерством транспорту, зв'язку і телекомунікацій Словацької Республіки про співробітництво у галузі поштового і

- електронного зв'язку // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.614. – А.1-5.
- 1.1.2.27. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про залізничне сполучення через державний кордон // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 616. - А.1-11.
- 1.1.2.28. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про міжнародне автомобільне сполучення // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 618. - А.1-8.
- 1.1.2.29. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 628. - А.1-5.
- 1.1.2.30. Спільна заява Прем'єр-міністра України Євгена Марчука і Голови Уряду Словацької Республіки Владіміра Мечіара // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 629. - А.1-3.
- 1.1.2.31. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про принципи співробітництва та умови взаємовідносин в галузі транспорту // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 632. - А.1-3.
- 1.1.2.32. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про пункти пропуску через спільний державний кордон // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 638. - А.1-3.
- 1.1.2.33. Договір між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури СР про співробітництво в галузі культури // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.824. – А.1-3.
- 1.1.2.34. Протокол робочої зустрічі Прем'єр-міністра України Євгена Марчука і Голови Уряду Словацької Республіки Владіміра Мечіара. //Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 893.- А.1-4.
- 1.1.2.35. Угода про співробітництво Торгово-Промислової Палати України і Словацької Торгово-Промислової Палати // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 924. - А.1-3.

- 1.1.2.36. Протокол про обмін Ратифікаційними грамотами щодо Конвенції між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доход і майно // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 980. - А.1.
- 1.1.2.37. Угода по співробітництво між Антимонопольним комітетом України і Антимонопольним комітетом Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1119. - А.1-3.
- 1.1.2.38. Конвенція між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про уникнення подвійного оподаткування та попередження податкових ухилень стосовно податків на доход і майно // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1140. - А.1-23.
- 1.1.2.39. Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту, пошт і телекомунікацій Словацької Республіки про визначення місця з'єднання проєктованих автомагістралі на українській стороні і автомагістралі D 1 на словацькій стороні на українсько-словацькому державному кордоні на південний захід від м. Ужгорода між селами Сторожниця (Україна) і Загор (Словацька Республіка) та їх проходження у прикордонних областях // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1144. - А.1-2.
- 1.1.2.40. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про взаємне працевлаштування громадян // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1145. - А.1-6.
- 1.1.2.41. Спільна заява Міністерства праці України та Міністерства праці, соціальної справедливості і сім'ї Словацької Республіки про співробітництво в галузі праці та зайнятості // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1145. - А.1-4.
- 1.1.2.42. Угода між Міністерством машинобудування і військово-промислового комплексу і конверсії та Міністерством економіки СР про промислове, торговельно-економічне,

- науково-технічне співробітництво // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.1151. – А.1 – 7.
- 1.1.2.43. Угода між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про повітряне сполучення // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1251. - А.1-16.
- 1.1.2.44. Протокол про обмін Ратифікаційними Протоколами про ратифікацію Угоди між Україною та Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1335. - А.1.
- 1.1.2.45. Протокол про виконання Угоди між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про передавання і приймання осіб через спільний державний кордон // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1421. - А.1-4.
- 1.1.2.46. Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту, пошт і телекомунікацій Словацької Республіки про визначення місця з'єднання проєктованих автомагістралі на українській стороні і автомагістралі D 1 на словацькій стороні на українсько-словацькому державному кордоні на південний захід від м. Ужгорода між селами Сторожниця (Україна) і Загор (Словацька Республіка) та їх проходження у прикордонних областях // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.1444. – А.1-2.
- 1.1.2.47. Угода про співробітництво в галузі визнання результатів випробувань сертифікації між Державним комітетом України по стандартизації, метрології та випробувань Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1488. - А.1-4.
- 1.1.2.48. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. - Спр.1633. – А.1-4.
- 1.1.2.49. Протокол між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки про співробітництво в галузі авіації та організацію приймання аеродромно-технічного забезпечення та охорони військових аеродромах повітряних суден авіації Збройних Сил

- України та повітряних суден авіації Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1634. - А.1-7.
- 1.1.2.50. Протокол про співробітництво між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки в галузі протиповітряної оборони // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1635. - А.1-5.
- 1.1.2.51. Протокол про розширення співробітництва між Міністерством Оборони України і Міністерством Оборони Словацької Республіки // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1636. - А.1-5.
- 1.1.2.52. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про оперативне сповіщення про ядерні аварії, обмін інформацією та співробітництво в галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1767. - А.1-7.
- 1.1.2.53. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про взаємний захист таємної інформації та матеріалів // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 1768. - А.1-8.
- 1.1.2.54. Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про двосторонні договірні відносини між Україною та Словацькою Республікою // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2137. - А.1-11.
- 1.1.2.55. Протокол між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки про співробітництво в галузі військової топогеодезії // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2289. - А.1-3.
- 1.1.2.56. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про додаткові заходи зміцнення довіри та безпеки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2315. - А.1-5.
- 1.1.2.57. Угода про партнерське співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством справедливості Словацької Республіки // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2292. – А.1-3.

- 1.1.2.58. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.2370. – А.1-7.
- 1.1.2.59. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво і взаємну допомогу в разі виникнення надзвичайних ситуацій // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.2373. – А.1-7.
- 1.1.2.60. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про соціальне забезпечення // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр.2374. – Арк.1-14.
- 1.1.2.61. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі інформації // Ф.2.– Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2381. - А.1-15.
- 1.1.2.62. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2382. - А.1-5.
- 1.1.2.63. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі туризму // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2793. - А.1-3.
- 1.1.2.64. Протокол між Міністерством освіти і науки України та Міністерством словацької Республіки про співпрацю та обміни в галузі освіти 2001 – 2007 рр. // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2681. - А.1-6.
- 1.1.2.65. Угода між Державним комітетом стандартизації, метрології та сертифікації та Міністерством економіки Словацької Республіки про співробітництво в галузі взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності промислової продукції // Ф.2. – Р. Словаччина, Словацька Республіка. – Спр. 2894. - А.1-4.

**1. 2. Центральний державний архів громадських об'єднань
України**

1.2.1. Фонд 1 – Центральний Комітет Комуністичної партії України

1.2.1.1. Записки, довідки, інформації відділів ЦК Компартії України, ЦК ЛКСМУ, партійних та радянських органів, Міністерства закордонних справ УРСР, товариства “Україна”, посольств СРСР у Греції та Венесуелі про перебування іноземних делегацій, гостей ХХУІ з'їзду КПРС, проведення міжнародних симпозіумів, участь українських представників у міжнародних конференціях і нарадах, внески УРСР у бюджети та фонди організацій, інші питання зарубіжних зв'язків. - Ф.1. – Оп.32. – Частина III – Загальний відділ (III сектор). – Розділ I – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, діяльність засобів масової інформації, зарубіжних зв'язків. – Спр.2308. - А.1-287.

1.2.1.2. Записки, довідки, інформації ЦК Компартії України до ЦК КПРС, відділів ЦК КПУ, партійних і радянських органів, АН УРСР, Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР, громадських організацій, трудових колективів про вдосконалення міжнародних відносин в СРСР, про проект платформи КПРС “Національна політика партії в сучасних умовах”, робота з національними меншинами в ряді областей, реагування населення УРСР на заяву ЦК КПРС про становище в республіках Радянської Прибалтики, інші питання міжнародних відносин та інтернаціонального виховання (3.01.1989 – 18.01.1990) // Ф.1. – Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2558. – А.1 – 195.

1.2.1.3. Записки, довідки, інформації відділів ЦК Компартії України, Посольства СРСР у Канаді, Президії Верховної Ради і Ради Міністрів УРСР, міністерств і відомств СРСР, УРСР, творчих спілок, товариства “Україна”,

українського відділення Агентства Друку Новин про відкриття консульств, приїзд та прийом іноземних делегацій, державних, партійних і громадських організацій, діячів, дипломатів, журналістів, бізнесменів, участь представників УРСР у міжнародних зустрічах і форумах, внески України у бюджети і міжнародні фонди в 1987-1988 рр., інші питання зарубіжних зв'язків України (03.01.1989 – 28.06.1990) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2571. – А.1 – 234.

1.2.1.4. Записки, довідки, інформації відділів ЦК Компартії України, Посольства СРСР у Канаді, Президії Верховної Ради і Ради Міністрів УРСР, міністерств і відомств СРСР, УРСР, творчих спілок, товариства “Україна”, українського відділення Агентства Друку Новин про відкриття консульств, приїзд та прийом іноземних делегацій, державних, партійних і громадських організацій, діячів, дипломатів, журналістів, бізнесменів, участь представників УРСР у міжнародних зустрічах і форумах, внески України у бюджети і міжнародні фонди в 1988-1989 рр., інші питання зарубіжних зв'язків України (07.07.1989 – 19.09.1990) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2572. – А.1 – 300.

1.2.1.5. Листи Центрального музею В.І.Леніна, ЦК ВЛКСМ, Ради Міністрів УРСР, республіканських міністерств, ЦК Компартії України з питань зв'язків з зарубіжними країнами (02.02.1989 – 14.11.1989) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2573. – А.1 – 81.

1.2.1.6. Про загострення релігійної обстановки у ряді західних областей республіки (29.03.1989 – 22.12.1989) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2659. – А.1 – 50.

- 1.2.1.7. Записки, довідки, інформації, листи ЦК КПУ до ЦК КПРС, відділів ЦК КПУ, партійних органів, КДБ і МВС УРСР про роботу партійних органів з протидії іноземним дипломатам і журналістам у спробі збирання негативної інформації про життя в УРСР, антирадянську діяльність емігрантських центрів та інші питання ідеологічної і масово-політичної роботи (3.02.1989 – 20.12.1989) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2659. – А.1 – 233.
- 1.2.1.8. Інформації генерального консульства СРСР у Братиславі (16.01.1989 – 30.12.1989) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2664. – А.1 – 206.
- 1.2.1.9. Інформація “Про план зв'язків КПРС з комуністичними і робітничими партіями соціалістичних країн на 1988 – 1989 р. (21.11.1989 – 29.12.1989) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2665. – А.1 – 26.
- 1.2.1.10. Довідки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами (07.01.90 – 28.04.90) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2792. – А.1 – 209.
- 1.2.1.11. Довідки Українського товариства дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами (03.05.90 – 26.12.90) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2659. – А.1 – 198.
- 1.2.1.12. Листи інформації, довідки відділу зарубіжних зв'язків ЦК Компартії України, Міністерства закордонних справ УРСР про зв'язки із зарубіжними країнами (08.01.90 – 04.10.90) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ IV. – Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2794. – А.1 – 54.

- 1.2.1.13. Записки, довідки, інформації про економічне співробітництво з Словацькою республікою (28.03.1990 – 28.12.1990) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ УІІ. Колишня таємна частина. Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2865. – А.1 – 79.
- 1.2.1.14. Інформації генерального консула СРСР у Братиславі (10.01.90 – 02.11.90) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ УІІ. Колишня таємна частина. Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2866. – А.1 – 144.
- 1.2.1.15. Про ситуацію в національно-культурних об'єднаннях (07.01.91 – 26.06.91) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ УІІ. Колишня таємна частина. Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2926. – А.1 – 145.
- 1.2.1.16. Записки, довідки, інформації, листи Міжнародного відділу ЦК КПРС, Міжнародного відділу ЦК Компартії України, партійних органів, МЗС СРСР, МЗС УРСР про розширення зовнішньополітичної діяльності союзних республік, прийому іноземних делегацій, участь України в роботі міжнародних організацій, інші питання зарубіжних зв'язків (04.02.91 – 18.08.91) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ УІІ. Колишня таємна частина. Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2932. – А.1 – 175.
- 1.2.1.17. Інформація генерального консула СРСР у Братиславі про положення біженців у Словаччині (21.01.91) // Ф. 1. Оп.32. – Ч. III. – Розділ УІІ. Колишня таємна частина. Документи з питань ідеологічної роботи, науки, освіти і культури, фізичного виховання, зарубіжних зв'язків. – Спр.2934. – А.1 – 3.
- 1.2.1.18. Записки, інформації, звіти генконсульства СРСР у Братиславі про зустрічі з представниками політичних партій Словаччини, діяльність МЗС УРСР у 1990 р. та міжнародні зв'язки України (04.01.91 – 18.07.91) // Ф. 1.

Оп.32. – Ч. III. – Розділ IX. Колишня таємна частина. – Спр.2970. – А.1 – 95.

1.3. Поточний архів Міністерства економіки і з питань європейської інтеграції України

- 1.3.1. Довідка про стан зовнішньоекономічних зв'язків підприємств Міністерства промисловості України з Словацькою Республікою // Управління Європи, США та Канади. – А.1-2.
- 1.3.2. Звіт про діяльність міжурядової українсько-словацької Комісії з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва за 1995 рік // Управління Європи, США та Канади. – А.1-4.
- 1.3.3. Звіт про результати робочої зустрічі представників будівельних організацій України та Словацької Республіки // Управління Європи, США та Канади. – А.1-4.
- 1.3.4. Звіт про роботу торговельно-економічної місії в складі Посольства України і Словацькій Республіці за 2000 р. // Управління Європи, США та Канади. – А.1-35.
- 1.3.5. Інформація про хід будівництва Криворізького гірничо-збагачувального комбінату окислених руд (КГЗКОР) // Управління Європи, США та Канади. – А.1-5.
- 1.3.6. Платіжна Угода між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки // Управління Європи, США та Канади. – А.1-6.
- 1.3.7. Показники зовнішньої торгівлі товарами та послугами з країнами Європи // Управління №29. – А.1-4.
- 1.3.8. Протокол Третього засідання міжурядової українсько-словацької комісії по питанням торгово-економічної і науково-технічної співпраці // Управління Європи, США та Канади. – А.1-6.
- 1.3.9. Протокол 9-го спільного засідання міжправительственной українсько-словацької Комісії по вопросам торгово-економічного і науково-технічного співробітництва // Управління Європи, США та Канади. – Вх.29-33/396 від 27.02.2002 р. – А.1-15.

- 1.3.10. Протокол 10-го совместного заседания Межправительственной смешанной комиссии по торгово-экономическому и научно-техническому сотрудничеству между Украиной и Словацкой Республикой // Управління Європи, США та Канади. – А.1-14.
- 1.3.11. Протокол між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки про поставки товарів і надання послуг у 1992 році // Управління Європи, США та Канади. – А.1-3.
- 1.3.12. Стан співробітництва України з країнами СЕФТА // Управління Європи, США та Канади. – А.1-7.
- 1.3.13. Угода між Урядом України та Урядом Чесько-Словацької Федеративної Республіки про торговельно-економічні відносини і науково-технічне співробітництво // Управління Європи, США та Канади. – А.1-4.
- 1.3.14. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про взаємне визнання рівноцінності документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці // Управління Європи, США та Канади. – Вх.№29-41/563 від 27.07.2000 р. - А.1-4.
- 1.3.15. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво // Управління Європи, США та Канади. – Вх.№29-33/009 від 10.01.2002 р. - А.1-4.
- 1.3.16. Українсько-словацькі торговельні відносини (20 лютого 1996 р.) // Управління Європи, США та Канади. – А.1-5.

1.4. Поточний архів Міністерства культури України

- 1.4.1 Договір о співробітництві між Міністерством культури Української Республіки та Міністерством культури Словацької Республіки на 1989-1991 роки (г.Братислава, 21 серпня 1989 р.) // Управління міжнародних зв'язків. – Папка “Словаччина”. – А.1-4.
- 1.4.2 Запис з двосторонніх переговорів Міністра культури Словацької Республіки І.Гудеца і Міністра культури і мис-

- тецтв України Д.Остапенка 22.01.1996 р. у м.Штрбське Плесо // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-2.
- 1.4.3 Звіт делегації України про роботу ІУ засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-3.
- 1.4.4 Лист Міністерства культури СР від 24 вересня 1993 р.// Управління міжнародних зв'язків. – Папка “Словаччина”. – А.1.
- 1.4.5 Лист Міністерства культури СР від 24 жовтня 1996 р. // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1.
- 1.4.6 Лист Посольства СР в Україні від 11 квітня 1997 р. (№627/97) Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1.
- 1.4.7 Лист Посольства України в СР від 29 вересня 1999 р. // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-3.
- 1.4.8 Інформація про стан виконання Плану заходів щодо реалізації положень протоколу другого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (22-24 жовтня 1996 р., м.Братислава) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-4.
- 1.4.9 План заходів Днів культури Словацької Республіки в Україні (17-24 червня 1997 року) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-11.
- 1.4.10 План заходів щодо реалізації положень протоколу другого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-2.
- 1.4.11 План заходів щодо реалізації положень Протоколу У засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-3.
- 1.4.12 План співробітництва між Міністерствами культури і мистецтв України і Міністерствами культури Словацької

- Республіки на 1994-1995 роки // Управління міжнародних зв'язків. – Папка “Словаччина”. – А.1-7.
- 1.4.13 План співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки на 1996-1998 роки (Проект) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-4.
- 1.4.14 Проект плану співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки на 1996-1998 роки // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-5.
- 1.4.15 План співробітництва між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури Словацької Республіки на 1996 – 1998 роки // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-4.
- 1.4.16 Про культурне співробітництво України з Словаччиною (1993 – 1996 рр.) // Управління міжнародних зв'язків.-П. “Словаччина”. - А.1-12.
- 1.4.17 Про культурне співробітництво України з Словаччиною (1996 – 2000 рр.) // Управління міжнародних зв'язків.-П. “Словаччина”. – А.1-14.
- 1.4.18 Протокол между Министерствами культуры Словацкой Республики и Министерством культуры и искусств Украины об организации и финансовом обеспечении Дней украинской культуры в Словакии и дней словацкой культуры в Украине в 1996 г. // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. –А.1-3.
- 1.4.19 Протокол Першого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (Київ, 8-9 лютого 1995 р.) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-5.
- 1.4.20 Протокол другого засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (Братислава, 22 – 24 жовтня 1996 р.) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-5.
- 1.4.21 Протокол ІУ засідання Двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (Пряшів, 8 – 9 грудня 1998 р.) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-5.

- 1.4.22 Протокол У-го засідання Двосторонньої Українсько-Словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури (Ужгород, 23 – 24 травня 2001 р.) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-6.
- 1.4.23 Протокол робочої зустрічі Прем'єр-міністра України і Голови Уряду Словацької Республіки (Ужгород, 6 – 7 березня 1997 р.) // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-4.
- 1.4.24 Хронологія проведення Днів словацької культури в Україні // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-2.
- 1.4.25 Щодо оформлення правонаступництва. Лист МЗС України від 13 серпня 1998 р. // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-2 + Додаток.– А.1-11.
- 1.4.26 Protokol o organizačnom a finančnom zabezpečení Dni Ukrajinskej kultúry na Slovensku v roku 1996 // Управління міжнародних зв'язків . – П. “Словаччина”. – А.1-2.

1.5. Поточний архів Торгово-промислової палати України

- 1.5.1. Угода про створення спільної ділової ради між Торгово-промисловою палатою України і Словацькою торгово-промисловою палатою // ПА ТППУ. - Відділ міжнародних зв'язків ТПП України. - Арк.1.
- 1.5.2. Регламент спільної словацько-української ділової ради (СДР) // ПА ТППУ.- Відділ міжнародних зв'язків ТПП України. - А.1-2.

1.6. Поточний архів Закарпатської торгово-промислової палати

- 1.6.1. Председателю Словацко-Украинской Торгово-промышленной палаты (лист) //ПА ЗТПП. - № 15.05-5/323 від 09.07.99 р. - А.1.
- 1.6.2. План роботи Ради Словацько-української ТПП на II півріччя 1999 р. // ПА ЗТПП. – А.1.

1.7. Державний архів Закарпатської області

1.7.1. Фонд П-1 Закарпатський обком Компартії України

- 1.7.1.1. Інформації о розвитку дружественних зв'язей (27.02 – 26.12.1986) // Ф.П-1. - Оп. 25. - Спр.132. – А.1-44.
- 1.7.1.2. Отчѣты руководителей делегаций области о поездах в ЧССР в 1986 году и мероприятиях по внедрению передового зарубежного опыта работы (10.12.1984 – 29.12.1986) // Ф.П-1. - Оп.25. - Спр. 206. - А.1-130
- 1.7.1.3. Плани приема делегаций из ЧССР, ВНР, ПНР, Латинской Америки, Японии в Закарпатской области Плани приема делегаций из ЧССР, ВНР, ПНР, Латинской Америки, Японии в Закарпатской области // Ф.П-1.-Оп.25.- Спр. 209. – Арк.1-16.
- 1.7.1.4. Справка Ужгородского отдела Института социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР о результатах социологических исследований, эффективности приграничных дружественных связей между трудящимися Закарпатской области и Восточно-Словацкого края ЧССР, записки сектора зарубежных связей обкома по результатам рассмотрения документа отдела института // Ф.П-1. - Оп.28. -Спр.163. - А.1-56.
- 1.7.1.5. Записки, информации, переписка сектора зарубежных связей (10.12.1987 – 04.08.1988) // Ф.П-1. - Оп.30. - Спр.139. - А.1- 56.
- 1.7.1.6. Записки, информации сектора, участие предприятий в прямых связях (22.02. – 29.12.1988) // Ф.П-1. - Оп.30. - Спр.140. - А.1-48.
- 1.7.1.7. Информации руководителей делегаций, развитие дружественных отношений (21.03. – 30.12. 1988) // Ф.П-1. - Оп.30. - Спр.141. - А.1-48.
- 1.7.1.8. Записки идеологического отдела, зарубежных связей (26.06. – 22.11.1989) // Ф.1. - Оп.33. - Спр. 63. – А.1-63.
- 1.7.1.9. Информации обкома партии в ЦК КПСС о ходе выполнения постановлений ЦК КПССС по вопросу работы с воинами-интернационалистами, связей КПСС с коммунистическими и рабочими партиями социалистических

стран в 1988 – 1989 гг. // Ф. П-1. - Оп.33. - Спр.57. - А.1-11.

1.7.1.10. Записки, переписка обкома партии, райкомов партии, областных организаций по вопросам развития дружественных и внешнеэкономических связей // Ф.П-1. - Оп.33. - Спр.75. - А.1-79.

1.7.1.11. Записки сектора зарубежных связей о развитии дружественных связей (08.01 – 29.10.1991) // Ф. П-1.- Оп.34.- Спр.89. – А.1-41.

1.8. Поточний архів Представництва Карпатського євро-регіону в Україні

1.8.1. Інформація про діяльність Ради та Секретаріату Карпатського єврорегіону за період між XIII та XIV засіданнями Ради Карпатського єврорегіону // Поточний архів Представництва Карпатського єврорегіону (ПА ПКЄ). – А.1-5.

1.8.2. Карпатский еврорегион – организация способствующая межгосударственному региональному сотрудничеству (Информация) // ПА ПКЄ. – А.1-2.

1.8.3. Положення про робочі комісії міжрегіональної асоціації “Карпатський єврорегіон” (квітень 1996 р.) // ПА ПКЄ. – А.1-3.

1.8.4. Положення про Секретаріат Асоціації “Карпатський євро-регіон” (січень 1996 р.) // ПА ПКЄ. – А.1-5.

1.8.5. Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та Кошицьким краєм Словацької Республіки (17 грудня 1999 р.) // ПА ПКЄ. – А.1-3.

1.8.6. Угода про міжрегіональне співробітництво між Закарпатською областю України та Пряшівським краєм Словацької Республіки (19 листопада 2000 р.) // ПА ПКЄ. – А.1-3.

1.9. Odbor archivu, dokumentacie a spravy registratury Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky

1.9.1. Dohoda medzi vládou SR a vládou Ukrajiny o obchodno-hospodarskej a vedecko-technickej spolupráce // Odbor

- archivu, dokumentácie a spravy registratúry Ministerstvo zahraničných vecí Slovenskej republiky (дали – ARDO MZV SR). – Fond (F.) medzinárodných bilaterálnych zmlúv SR (F. MBZ SR).- Inventarné číslo (I.č.). - 58/9. - S.1-9.
- 1.9.2. Protokol-dohoda medzi vládou SR a vládou Ukrajiny o dodavkách tovarov a poskytovaní služieb v roku 1993 // ARDO MZV SR. - F. MBZ SR. – I.č.59/9. – S.1-22.
- 1.9.3. Dohoda medzi vládou SR a vládou Ukrajiny o spolupráci v oblasti zdravotníctva a lekárskeho vzdelávania // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.107/20. - S.1-9.
- 1.9.4. Protokol medzi Ministerstvom školstva a Ministerstvom vzdelávania Ukrajiny o spolupráci a výmenách v oblasti vzdelávania // ARDO MZV SR. - F. MBZ SR. – I.č.198/45. – S.1-8.
- 1.9.5. Dohoda medzi Ministerstvom hospodárstva SR a Ministerstvom vonkajších ekonomických vzťahov Ukrajiny o vzajomnej spolupráci // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.212/50. – S.1-4.
- 1.9.6. Dohoda medzi vládou SR a vládou Ukrajiny o vodohospodárskych otázkach na hraničných vodách // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.216/51. - S.1-10.
- 1.9.7. Dohoda medzi vládou SR a vládou Ukrajiny o podpore a vzajomnej ochrane investícií // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.272/70. - S.1-12.
- 1.9.8. Protokol 2. Zasadnutia dvojstrannej slovensko-ukrajinskej komisie pre otázky národnostných menšín, školstva a kultúry (Bratislava, 24.10.1996) // ARDO MZV SR. – F. MBZ SR.- I.č..288/75 - S.1-13.
- 1.9.9. Spoločne vyhlásenie medzi ministersvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstvom práce Ukrajiny týkajúce sa spolupráce v oblasti práce a zamestnanosti // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.371/100.-S.1-9.
- 1.9.10. Protokol dohoda medzi Ministerstvom školstva SR a Ministerstvom vzdelávania Ukrajiny o spolupráci a výmenách v oblasti vzdelávania na 1998-2000 // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.436/124. - S.1-10.

- 1.9.11. Protokol dohoda medzi vládov SR a vládov Ukrajiny o vzajomnom zamestnavaní občanov // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.449/128.-S.1-8.
- 1.9.12. Dohoda medzi vládov SR a vládov Ukrajiny o vzajomnom uznávaní rovnocennosti dokladov o vzdelávaní, vydaných v SR a Ukrajine // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.628/126. - S.1-5.
- 1.9.13. Protokol 3. Zasadnutia dvojstrannej slovensko-ukrajinskej komisie pre otázky narodnostných menšín, kultúrnych a vedeckých stykov (Uzhgorod, 17.12.1997) // ARDO MZV SR.- F. MBZ SR. – I.č.492/143. - S.1-6.

2. Опубліковані джерела

- 2.1. Відсіч міністрам-самозванцям. Заява українського посла в Словаччині з приводу прес-конференції “Тимчасового уряду Підкарпатської Русі” // Світ про Україну. – 1993. – 18 серпня. – С.8.
- 2.2. Головування України в Раді Безпеки ООН / Редкол.: А.М.Зленко та ін., упоряд. А.П.Бешета, Л.М.Колотілова. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 632 с.
- 2.3. Декларація міністрів закордонних справ про співробітництво народів, які проживають в Карпатському євро регіоні // Інформаційний бюлетень Карпатського євро регіону. – Лютий-березень 1993 р. – №3. – С.1.
- 2.4. Етнополітика в Україні. Документи та матеріали. – К.: Державний комітет України у справах національностей та міграції, 1998. – 354 с.
- 2.5. Європейська Рамкова Конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями (версія українською мовою). – Братислава: Академія Істropolitана, 1999. - С.122-153.
- 2.6. Європейська Рамкова Конвенція про Транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Текст українською мовою. – Рада Європи (без місця і року видання). - 35 с.

- 2.7. Зібрання чинних міжнародних договорів України. Офіційне видання / За ред. А.М.Зленка. – Том 1: 1990-1991 рр. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2001. - 416 с.
- 2.8. Конституція Словацької Республіки з 1 вересня 1992 р. // Конституції нових держав Європи та Азії/Упорядник С.Головатий. – К.: Українська правнича фундація, Право, 1996. - С.445-484.
- 2.9. Конституция Чехословацкой Социалистической Республики. – Прага: Орбис, 1960.
- 2.10. Національна програма “Закордонне українство” на період до 2005 р. // Державний вісник України. Збірник актів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів. – Жовтень 2001 р. – № 14 (88). – С.61-67.
- 2.11. Основні напрямки діяльності Союзу русинів-українців Словацької Республіки на наступний період (1995-1998) // Додаток до газети “Нове життя”. –1995. –№ 1. – С.1-8.
- 2.12. Рамкова конвенція про захист національних меншин (Офіційний переклад) // Бюлетень Центру інформації та документації Ради Європи в Україні. – 1997. – № 2. – С.33-42.
- 2.13. Страшнюк С.Ю., Пугач Є.П. Політичні кризи та антитоталітарні рухи в країнах Східної Європи (50-80-ті роки ХХ ст.). – Харків: АТ “Бізнес-Інформ”, 1998.
- 2.14. Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991-1995 рр.). У 2-х кн. / Упоряд. Будаков В.В. та ін.; Відпов.ред.Удовенко Г.Й.; МЗС України. Кн.1. -К.: Юрінком Інтер, 1998. – 736 с.
- 2.15. Україна на міжнародній арені. Збірник документів і матеріалів (1991 – 1995 рр.): У 2-х кн. / Упоряд. Будаков В.В. та ін.; Відпов. ред. Удовенко Г.Й.; МЗС України. Кн. 2. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 496 с.
- 2.16. Чехословацкая Социалистическая Республика. Конституция и законодательные акты / Редкол.: ва Туманов (пред.) и др.; Сост. Б.А.Страшун; Под ред. И.П.Ильинского. – М.: Прогресс, 1987.
- 2.17. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали. – К.: Наукова думка, 1996. – 712 с.
- 2.18. Carpathian Foundation. Report 1998-99. – Szeged: Tisza Press, 1999. – 47 р.

- 2.19. Diplomatické dokumenty o uznaní a nadväzovaní diplomatických stykov Slovenskej republiky // Medzinárodné otázky. – 1993. – N 1-2. – S.148-160.
- 2.20. Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. – Br.: Národné literárne centrum-Dom slovenskej literatury, 1998.
- 2.21. Charta 77. 1977-1989. Od morálnej k demokratickej revolúcii. Dokumentace / Usp. V.Prečan. – Pr.-Br.: Čs.středisko nezávislé literatury, ARCHA, 1990.
- 2.22. Keď sme brali do ruk budúcnosť. – Br.: ARCHA, 1990.- 112 s.
- 2.23. Madridský summit NATO. Sborník dokumentů. – Praha: Česká atlantická komise, 1997. – 94 s.
- 2.24. Rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín // Medzinárodné otázky. –1995. – N 2. – S.143-152.
- 2.25. Stredoeurópska dohoda o voľnom obchode (CEFTA) // Medzinárodné otázky. – 1996. – N 1. – S.59-123.
- 2.26. Šansa pre Slovensko: Program hnutia Verejnosc' proti nasiliu. – Br.: ARCHA, 1990.- 12 s.
- 2.27. Zahranic'na politika SR. - Br.: Ark,1998. - 255 s.
- 2.28. Zákon číslo 70/1997 zo 14 februára 1997 o zahraničných Slovakoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov // Zbierka zákonov Slovenskej republiky. – Ročník 1997. – Čiastka 30. – S.390-392.

3.Статистика

- 3.1. Закарпаття-Словаччина. – Ужгород: Закарпатське облуправління статистики, 2002. – 23 с.
- 3.2. Зовнішньоекономічна діяльність Закарпаття. Інформаційно-статистичний збірник. – Ужгород: ЗОУС,2000. – 69 с.
- 3.3. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Новини Закарпаття. – 2003. – 11 січня. – С.6.
- 3.4. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року // Урядовий кур'єр. –2002. – 28 грудня. – С.11-12.
- 3.5. Статистичний щорічник України 1996. – К.: Статистика,1996.

- 3.6. Статистичний щорічник України 1998. – К.: Статистика, 1998.
- 3.7. Čísla pro každého 1990. – Pr.:SNTL-ALFA, 1990.
- 3.8. Historická statistická ročenka ČSSR. – Pr.: SNTL-ALFA, 1995.
- 3.9. Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2001. Zakladné údaje. Národnostné zloženie obyvateľstva. – Br.: Statistický Úrad SR, 2002.
- 3.10. Štatistická ročenka Slovenskej republiky 1996. – Br.: Veda, 1996.
- 3.11. Štatistická ročenka Slovenskej republiky 2001. – Br.: Veda, 2001

4. Преса і періодичні видання

- 4.1. Голос України – 1993 – 2000 pp.
- 4.2. Дзеркало тижня / Зеркало недели – 1998 – 2002 pp.
- 4.3. Закарпатська правда – 1991 – 1994 pp.
- 4.4. Нове життя – 1991 – 2002 pp.
- 4.5. Новини Закарпаття – 1993 – 2002 pp.
- 4.6. Інформаційний бюлетень Карпатського євро регіону – 1992 – 1994 pp.
- 4.7. Правда України – 1988 – 1989 pp.
- 4.8. Урядовий кур'єр – 1995 – 2002 pp.
- 4.9. Business Central Europe – 1994 – 2001.
- 4.10. Hospodárské noviny – 1996 – 2002.
- 4.11. Národná Obroda – 1995 – 2002.
- 4.12. Novy den – 2000 – 2002.
- 4.13. Plus 7 dní – 1998 – 2002.
- 4.14. Podkarpatský Slovak – 1999 – 2002.
- 4.15. Pravda – 1991 – 2002.
- 4.16. Profit – 1999 – 2002.
- 4.17. Slovenské zahraničie – 1998 – 2002.
- 4.18. Sme – 1998 – 2002.
- 4.19. Trend – 1997 – 2002.

5. Монографії, статті, брошури

- 5.1. Арон Р. Мир і війна між націями / Пер. з фран.- К.: МП “Юніверс”, 2000.
- 5.2. Байцура А. Русини та українці? // Дукля. – 1997. – №6. – С.77-85.
- 5.3. Бача Ю. За і проти. Про умови розвитку культури українців Чехословаччини після 1945 року // Дукля. – 1990. – №2. – С.38-52.
- 5.4. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Господство Америки и её геостратегические императивы. – М.: Международные отношения, 1999.
- 5.5. Біттнер О. На перехресті європейських доріг (Словаччина) // Урядовий кур’єр. – 1998. – 18 липня. – С.7.
- 5.6. Будівництво нової Європи. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі / За ред. В.Гудака. – Ужгород: Закарпаття, 1997.
- 5.7. Бутейко А. Зовнішня політика України в 1991 – 1997 роках: підсумки та перспективи // Міжнародна науково-практична конференція “Геополітичне майбутнє України”, 19 – 20 березня 1998 р., м.Київ. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, Інститут міжнародних відносин КНУ ім. Т.Шевченка, 1998. – С.9-13.
- 5.8. Буковецький М. Карпатський єврорегіон: передумови створення і перспективи розвитку // Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х-перша половина 90-х років ХХ ст.): Матеріали міжнародної наукової конференції. 20-27 вересня 1996 року. – Ужгород: ГРВВЗКСП, 1997. – С.38-44.
- 5.9. Ванат І. Волинська акція. Обмін населенням між Чехословаччиною і Радянським Союзом навесні 1947 року. – Пряшів: Союз русинів-українців СР, 2001. – 256 с.
- 5.10. Ванат І. До питання про так звану українізацію русинів Пряшівщини // Нове життя. – 1998. – №50-51(додаток). – С.1-32.
- 5.11. Ванат І. Кілька штрихів до питання дослідження духовної культури українців Пряшівщини // Дукля. – 1997. – №6. – С.86-89.

- 5.12. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. – Т.1 (1918 – 1938) / Вид.2-ге. – Пряшів: СПВ, 1990. – 416 с.
- 5.13. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. – Т.1 (вересень 1938 – лютий 1948). – Пряшів: СПВ, 1985. – 356 с.
- 5.14. Васильєва-Чикаленко Л.Д. Україна в міжнародних відносинах (1944 – 1996). - К.: Освіта, 1997.
- 5.15. Ваш С. Владимир Мечиар: «Ухожу от вас с Господом Богом...» // Зеркало недели. – 1998. – 3 – 9 октября. – С.5.
- 5.16. Ваш С. Парламентские выборы в Словакии: шансы претендентов // Зеркало недели. – 1998. – 26 сентября – 2 октября. – С.5.
- 5.17. Ваш С. Прозападные виражи на минном поле поослемечьяровской демократии // Зеркало недели. – 1999. – 23 – 29 января. – С.5.
- 5.18. Віднянський С.В. Прояв “закарпатського сепаратизму”? // Політика і час. – 1993. – №12. – С.51-56.
- 5.19. Віднянський С.В. Україна та “українське питання” в політиці Чехословаччини // Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. – К.: Політична думка, 1996. – С.177-198.
- 5.20. Віднянський С. В. Українське питання в зовнішньополітичних концепціях Чехословаччини (1918 – 1989 рр.) // Український історичний журнал. – 1997. – №1. – С.43-61.
- 5.21. Виднянский С.В. Консолидация профсоюзного движения в Чехословакии. 1969 – 1975 гг. – К.: Наукова думка, 1976.
- 5.22. Віднянський С.В., Брицький П.П. Україна як суб’єкт історії Європи у минулому і в наші дні // Україна в європейських міжнародних відносинах: Нак. зб. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.88-106.
- 5.23. Віднянський С.В., Вовканич І.І. Україна і Центрально-Східна Європа у ХХ столітті: уроки минулого і сучасність // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. – Ужгород: Патент, 1998. – С.66-73.
- 5.24. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Україна в постмодерній системі міжнародних відносин // Науковий вісник Диплома-

- тичної Академії України. – Випуск 5. Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. – К.: Дипломатична Академія України при Міністерстві закордонних справ України, 2001. – С.140-148.
- 5.25. Віднянський С.В., Сергієнко Т.С. Українсько-словацькі відносини: здобутки і перспективи // Науковий вісник Дипломатичної академії при МЗС України. Випуск 7. – К.: Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, 2002. – С.221-229.
- 5.26. Віднянський С.В., Сюсько І.М. Русини-українці в Чехословаччині: процес національного самоусвідомлення // Український історичний журнал. – 1991. – №5. – С.86-95.
- 5.27. Вікуліна М. Новий посол Словаччини починає діяти // Вечірній Київ. – 1995. – 16 лютого. – С.2.
- 5.28. Волок М. Дні українсько-словацької дружби // Голос України. – 1995. – 15 вересня. – С.5.
- 5.29. Вклад Української РСР у науково-культурне співробітництво Радянського Союзу з європейськими соціалістичними країнами. – К.: Наукова думка, 1970.
- 5.30. Вовканич І.І. Возз'єднання Закарпаття з Україною: особливості дискусії в історіографії 90-х років // Carpathica – Карпатика. Випуск – 8. Актуальні проблеми вітчизняної і зарубіжної історії та культури. – Ужгород: Два кольори, 2001. – С.85-97.
- 5.31. Вовканич І.І. Чехословаччина в 1945-1948 рр.: Нарис історії перехідного періоду. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2000. – 352 с.
- 5.32. Вовканич І.І., Гайдош М. Оптаційні процеси між Чехословаччиною і СРСР у перші післявоєнні роки // Науковий вісник Ужгородського державного університету. – Серія Історія. – Вип.2. – 1998. – Ужгород: УжДУ, 1998. – С.97-102.
- 5.33. Вовканич І., Мадісон І. Українсько-словацький науковий семінар “З історії та сучасного розвитку національних меншин в Україні й Словаччині: проблеми і шляхи досягнення національної злагоди” // Український історичний журнал. – 1996. – №5. – С.154-156.
- 5.34. Вовканич І.І., Сюсько І.М. Становлення міждержавних взаємин Чехії, Словаччини та України // Міжнародні зв'язки

- України: наукові пошуки і знахідки. Випуск 7. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.225-229.
- 5.35. Вовканич І.І., Сюсько І.М. Сучасна словацька історіографія про українсько-русинську проблематику в СР // Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Т.Г.Шевченка. № 12.– Луганськ: ЛДПУ, 2000. – С.10-20.
- 5.36. Гайніш Й.Й. Про стан і перспективи розвитку словацької національної освіти на Закарпатті // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському єврореґіоні. – Ужгород: Карпати, 2001. – С.60-61.
- 5.37. Гайніш Й. Школа із словацькою і українською мовами навчання в Ужгороді // *Carpatica – Карпатика*. Випуск 17. Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. –Ужгород: УжНУ, 2002. – С.339-343.
- 5.38. Гаренчар Р. З любов'ю в серці до України // *Голос України*. – 1995. – 26 січня. – С.6.
- 5.39. Гаренчар Р. Наше посольство в Україні – справа недалекого майбутнього // *За вільну Україну*. – 1992. – 16 січня. – С.2.
- 5.40. Гнать І. Ноеві нащадки і їх нанашки під Бескидом (Після інтродукції – про карпаторосів О.Солженіцина) // *Дукля*. – 1999. – №2. – С.39-44.
- 5.41. Гомжа Ш. Економічне співробітництво на регіональному рівні та можливий вплив на нього візового режиму. Погляд з Словаччини // *Україна та Словаччина напередодні введення візового режиму*. – С.140-150.
- 5.42. Горжени З. Новая метла чисто метёт: Словацкий премьер М.Дзюринда // *Слово*. – 1998. – 25 – 29 декабря. – С.3.
- 5.43. Гранчак І.М. Хто такі русини і чого вони хочуть // *Політика і час*. – 1993. – №12. – С.45-50.
- 5.44. Гранчак І.М., Кизченко А.Ф. Чехословакия в социалистическом содружестве. – К.: Вища школа, 1984.
- 5.45. Грузін В. Менше офіційності, більше діловитості (Взаємовідносини України і Словаччини) // *Сільські вісті*. – 1991. – 19 березня. – С.3.
- 5.46. Грущинський Н. Формування ефективної економічної політики Словацької Республіки в умовах глобальних трансформаційних процесів як досвід для України // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2002. – №2. – С.33-36.

- 5.47. Демеш П. Жити поруч, діяти спільно // *Голос України*. – 1991. – 19 листопада. – С.8.
- 5.48. Деятельность обществ дружбы с СССР в странах социалистического содружества. – К.: Наукова думка, 1987.
- 5.49. Демократические революции в Центрально-Восточной Европе десять лет спустя // *Новая и новейшая история*. – 2000 – № 2.-С.167-171.
- 5.50. Демони миру та боги війни. Соціальні конфлікти посткомуністичної доби.- К.:Політична думка,1997.
- 5.51. Десять лет системной трансформации в странах Центрально-Восточной Европы и России: итоги и уроки // *Международная экономика и международные отношения*. – 2000. – № 5. – С.3-15.
- 5.52. Джигун В. Міністр Словаччини Ірена Белогорська: “В щасті і в біді нам належить бути разом” // *Урядовий кур’єр*. – 1994. – 15 лютого. – С.2.
- 5.53. Динис Г.Г. Проблемы формирования нового механизма приграничных отношений СССР со странами Восточной Европы (вопросы методологии) // *Проблемы развития приграничных экономических отношений СССР с европейскими странами-членами СЭВ*. – Вып.3. – К.: Институт социальных и экономических проблем зарубежных стран АН УССР, 1990. – С.61-65.
- 5.54. Динис Г.Г., Дербак В.І., Сюсько І.М. Транскордонне співробітництво України // *Міжнародні зв’язки України: наукові пошуки і знахідки*. – Вип.10: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відпов. ред. С.В.Віднянський. – К.:Інститут історії України НАН України, 2001. – С.112-11.
- 5.55. Долженков О. Посткомуністичні трансформації в країнах ЦСЄ та СНД: Порівняльний аналіз // *Нова політика*. – 2000. – №5. – С.12-16.
- 5.56. Дорош Л., Сюсько І. Політичні зміни в країнах Центрально-Східної Європи: Рік 2002 – завершення трансформації? // *Регіональні студії (випуск №5)*. Збірник наукових праць.- Ужгород: Ліра, 2002. – С.103-115.
- 5.57. Дружественные связи трудящихся Закарпатья и Восточной Словакии: история и современность. Материалы советско-

- чехословацького наукового семінара. – Košice: Společenskovedný ústav SAV, 1985.
- 5.58. Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспективи розвитку. – К.:ІНТЕЛ, 1994.
- 5.59. Євтух В.Б. Етнополітика в Україні: правничий та культурологічний аспекти. – К.: Фенікс, 1997. – 316 с.
- 5.60. Зан М. Словацька національна меншина на Закарпатті в умовах української державності // *Carpatica – Карпатика*. Випуск 17. Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.74-85.
- 5.61. Зленко А.М. Зовнішня політика незалежної України: десять років випробувань і здобутків // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – Вип.5. Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності. – К.: Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, 2001. – С.5-10.
- 5.62. Івченко О.Г. Україна в системі міжнародних відносин: історична ретроспектива та сучасний стан. – К.: РІЦ УАННП, 1997. – 688 с.
- 5.63. Ілюк М. З'їзд русинів-українців Чехословаччини // *Дукля*. – 1990. – №2. – С.36-37.
- 5.64. Ілько І. Досвід регіональної транскордонної співпраці в Європі та українські євро регіони // Державне управління та місцеве самоврядування в Україні: шляхи реформування. – Ужгород: Ліра, 2000.
- 5.65. Ілько І., Палінчак М., Лендьял М. Карпатський євро регіон як модель регіонального співробітництва у Центрально-Східній Європі. – Ужгород: Карпатський фонд-IREX, 1998.
- 5.66. Ільченко В. Робоча зустріч добрих сусідів: / українського та словацького прем'єрів // Урядовий кур'єр. – 1997. – 8 березня. – С.2.
- 5.67. Ільченко В. Україна та Словаччина націлились на мільярдний оборот // Урядовий кур'єр. – 1997. – 15 березня. – С.3.
- 5.68. Ільченко В. “Україна наш найперспективніший партнер” (Підсумки візиту в Україну Глави Словацької Республіки М.Ковача) // Урядовий кур'єр. – 1993. – 3 липня. – С.2.

- 5.69. Интернациональное сотрудничество КПСС и КПЧ: история и современность / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС, Ин-т марксизма-ленинизма ЦК КПЧ; Под общ. Ред. А.Г.Егорова, З.Снитила. – М.: Политиздат, 1984.
- 5.70. История Чехословакии. – Т.1 / Под. ред. Санчука Г.Є.,Третьякова П.Н. – М.: Издательство АН СССР, 1956. – 415 с. с ил.
- 5.71. История Чехословакии. Т.2 / Под. ред. Никитина С.А., Санчука Г.Є., Третьякова П.Н. и др. – М.: Издательство АН СССР. – 1959. – 359 с. с ил.; 7 л. карт.
- 5.72. История Чехословакии. Т.3 / Под. ред. Мельниковой И.Н., Недорезова А.И., Прасолова С.И., Шленовой Н.А. –М.: Издательство АН СССР. – 1960. – 662 с. с ил.; 7 л. карт.
- 5.73. Калениченко П.М., Колесник В.П. Граница дружбы и мира: о советско-польском приграничном сотрудничестве. 1956 – 1979. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения “Вища школа”, 1980.
- 5.74. Кальвокоресси П. Мировая история после 1945 года: в 2-х кн. – Кн.1. / пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2000. – 592 с.
- 5.75. Кальвокоресси П. Мировая история после 1945 года: в 2-х кн. – Кн.2. /пер. с англ. – М.: Международные отношения, 2000. – 464 с.
- 5.76. Канцелярук Б. Стратегічне партнерство як складова кризового управління // Нова політика. – 2000. – №3. – С.37-42.
- 5.77. Карпатський єврорегіон: 5 років діалогу та співробітництва / Відпов.ред.М.Бідзіля. – Ужгород: ІВА, 1998. –12 с.
- 5.78. Карпатський єврорегіон – Carpatian Euroregion. – Ужгород: Карпатський фонд, 2001. – 16 с.
- 5.79. Ковач М. “Ми приречені на співробітництво” (Розмова) // Урядовий кур’єр. – 1993. – 29 червня. – С.2.
- 5.80. Колесник В.П. Интернациональные связи трудящихся приграничных областей СССР и европейских социалистических стран. – Львов: Издательство при Львовском государственном университете издательского объединения “Вища школа”, 1984.

- 5.81. Коппель О.А., Пархомчук О.С. Міжнародні системи. Світова політика. – К.: “ФАДА ЛТД”, 2001. – 239 с.
- 5.82. Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському євро регіоні. – Ужгород: Карпати, 2001. – 79 с.
- 5.83. Крижанівський В. Асоціація “Карпатський євро регіон”. Міст на шляху до інтеграції // Політика і час. – 1993. – №4. – С.17-19.
- 5.84. Крушко С. Оптанти. Збірник статей, спогадів, документів та фотографій. – Пряшів: Координаційний комітет реоптантів, 1997. – 272 с.
- 5.85. Кулинич И.М., Виднянский С.В. Киев и города-побратимы. – К.: Знание, 1980.
- 5.86. Лаба І. Непрості проблеми українців Словаччини // Шлях перемоги. – 2002. – 9 січня. – С.11.
- 5.87. Лаба І. Союз русинів-українців Словаччини та питання прикордонного культурного співробітництва // Кордони єднання. Проблеми міжетнічних відносин у Карпатському євро регіоні. – Ужгород: Карпати, 2001. – С.67 – 71.
- 5.88. Лемак В. Постсоціалістична модернізація суспільства: поняття й типологізація // Регіональні студії (випуск №5). Збірник наукових праць. – Ужгород: Ліра, 2002. – С.48-52.
- 5.89. Летопись важнейших событий советско-чехословацкой дружбы и сотрудничества (1944 – 1984) / Отв.ред. Г.И.Шманько. – К.: Наукова думка, 1986.
- 5.90. Майборода О. Що стоїть за гаслом “третього шляху”? // Політична думка. – 1994. – № 2. – С.21.
- 5.91. Макара М.П. Словаки і українці в минулому і зараз // Соціально-економічні та етнополітичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х – перша половина 90-х років ХХ ст.): Матеріали міжнародної наукової конференції. 20 – 27 вересня 1996 року. – Ужгород: ГРВВЗКСП, 1997. – С.188-192.
- 5.92. Макара М.П., Мигович І.І. Карпатами поріднені. Нарис етнополітичної історії і сучасного стану українсько-словацьких взаємин. – Ужгород: Патент. – 1997.
- 5.93. Макара М.П., Мигович І.І. Закарпатський соціум: етнологічний аспект. – Ужгород: Патент, 2000.

- 5.94. Мартинов А.Ю. Україна в Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (2000 – 2001 роки) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Випуск 11: Міжвідомчий збірник наукових праць / Відп. ред. С.В.Віднянський. – К.: Інститут історії України НАН України, 2002. – С.130-145.
- 5.95. Мартинов А.Ю. Українсько-німецьке співробітництво у контексті європейської інтеграції (90-ті роки ХХ ст.). – К.: Інститут історії України НАН України, 2000. – 86 с.
- 5.96. Марциновський А. Минулі і майбутні випробовування Словаччини // Голос України. – 2002. – 31 серпня. – С.8.
- 5.97. Марциновський А. Брати-словаки – гості Верховної Ради // Голос України. – 1996. – 2 березня. – С.8.
- 5.98. Марьина В.В. Революции 1989 г. в странах Центральной и Центрально-Восточной Европы: взгляд через десятилетие // Новая и новейшая история. – 1999. – № 6. – С. 204-208.
- 5.99. Международные экономические отношения / Под ред. Н.Н.Ливенцева. – М.: МГИМО; РОСПЭН, 2001. – 512 с.
- 5.100. Мельникова І.М. Біля джерел формування зовнішньої політики суверенної української держави // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. – Вип.5. – К.: Інститут історії України НАН України, 1995. – С.5-30.
- 5.101. Мельникова І.М. Україна у взаємовідносинах з прикордонними державами Центрально-Східної Європи: створення міжнародно-правових підвалин добросусідства і співробітництва (90-ті роки) // Україна в європейських міжнародних відносинах. Науковий збірник. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.59-87.
- 5.102. Мельникова І.М., Мартинов А.Ю. Україна у новому геополітичному устрої Центральної і Південно-Східної Європи (90 – ті роки ХХ ст.) // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Випуск 10. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – С. 95-99.
- 5.103. Мельникова І.М., Пруниця С.Ю. Соціалістична Чехословаччина. – К.: Політвидав України, 1976.
- 5.104. Мельникова І.М., Віднянський С.В. ЧССР: впевнена хода соціалізму. – К.: Видавництво політичної літератури України, 1985.

- 5.105. Мечіар В. Нова держава – Словаччина: Деякі проблеми нагадують Україну // Світ про Україну. – 1993. – 3 березня. – С.6.
- 5.106. Мігалкова О. Проблеми Словаччини типові для посткомуністичних держав // Голос України. – 1996. – 3 вересня. – С.5.
- 5.107. Мігаш Й. Нас об'єднує минуле і майбутнє (Бесіда) // Урядовий кур'єр. – 1995. – 14 листопада. – С.9.
- 5.108. Мігаш Й. Я вірю в Україну // Урядовий кур'єр. – 1996. – 15 червня. – С.8.
- 5.109. Мігаш Й. Я вперше у житті став депутатом і відразу мене обрали головою парламенту (Бесіда) // Голос України. – 1999. – 7 травня. – С.3.
- 5.110. Мігаш Й. Я словацький дипломат з української освітою // Голос України. – 1995. – 27 червня. – С.5.
- 5.111. Мірус О. Не методом вирішення, а шляхом досягнення. Чи стане Україна членом СЕФТА? // Політика і час. – 1996. – №5. – С.43-48.
- 5.112. Мушинка М. Аби вчити інших – треба самому знати. З приводу інтерн'ю “професора” М.Сисака // Дукля. – 1998. – № 4. – С.75-79.
- 5.113. На магістралях дружби і братерства: Участь Української РСР у співробітництві Радянського Союзу з європейськими соціалістичними країнами (1960 – 1970 рр.). – К.: Наукова думка, 1974.
- 5.114. На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів / За ред. С.Максименка, І.Студенікова. – К.: Логос, 2000.
- 5.115. Неврлий М. Слов'янський контекст шістдесятництва // Дукля. – 1998. – №6. – С.21-29.
- 5.116. Новопашин Ю.С. Новая региональная идентичность Центрально-европейских стран как научная проблема // Славяноведение. – 1999. – №3. – С. 15-29.
- 5.117. Новопашин Ю.С. Восточноевропейские революции 1989 года: проблемы изучения // Славяноведение. – 1999. – №4. – С.16-27.
- 5.118. Олійник О. Словаччина наздоганяє Європу: /До підсумків візиту міністра закордонних справ Словацької Республіки

- Е.Кукана до Києва // Урядовий кур'єр. – 1999. – 4 вересня. – С.3.
- 5.119. Остролуцька Л. Великі можливості спільних проєктів: / Співробітництво України і Словаччини // Урядовий кур'єр. – 2000. – 9 грудня. – С.3-4.
- 5.120. Павличко Д. Спочатку треба прийти в Татри // Голос України. – 1996. – 20 вересня. – С.5.
- 5.121. Павлюк О. Україна в Центрально-Східній Європі // Міжнародна науково-практична конференція “Геополітичне майбутнє України”, 19 – 20 березня 1998 р., м.Київ. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, Інститут міжнародних відносин КНУ ім.Т.Шевченка, 1998. – С.39-46.
- 5.122. Палій О. Словаччина: на українському західному кордоні великі зміни // Підтекст. – 1998. – 4 – 10 листопада. – С.31-33.
- 5.123. Пахомов Ю. Україна як суб'єкт та об'єкт міжцивілізаційних взаємодій // Міжнародна науково-практична конференція “Геополітичне майбутнє України”, 19-20 березня 1998 р., м.Київ. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, Інститут міжнародних відносин КНУ ім.Т.Шевченка, 1998. – С.20-24.
- 5.124. Передрій О.С., Сюсько І.М. Західне прикордоння – ворота в Європу // Політика і час. – 1994. – №3. – С.54-61.
- 5.125. Передрій О.С., Сюсько І.М. Розлучення по-чехословацьки // Політика і час. – 1993. – №3. – С.55-59.
- 5.126. Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичного суспільства / Кер. авт. кол. В.Полохало. – К.: Політична думка, 1995.
- 5.127. Полохало В. Неототалітарні трансформації посткомуністичної влади в Україні // Політична думка. – 1994. – № 3. – С.16.
- 5.128. Постоловський Р.М. Проблема чехословацької демократії та її традицій в чеській, словацькій та зарубіжній історіографії // Слов'янський вісник: Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 1. – Рівне: РПУ, 1998. – С.22-37.
- 5.129. Приходько В. Вплив парламентських виборів 2002 р. у Чехії та Словаччині на Центрально-Східну Європу // Car-

- ratica-Карпатика. Випуск 19. Історія і культура Карпат (до десятиріччя утворення НДІ карпатознавства). – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.334-345.
- 5.130. Приходько В.О. Становлення і розвиток українсько-словацьких взаємин // Дослідження історії соціально-економічного розвитку країн Центральної та Південно-Східної Європи: сучасний стан, проблеми, перспективи. – Ужгород: Патент, 1998. – С.98-110;
- 5.131. Приходько В. Сучасна українська історіографія про системні суспільно-політичні зміни 1989-2002 рр. у ЧР і СР // Carpathica-Карпатика. Випуск 18. Історія, політологія, культура: минуле і сучасне. – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.331-338.
- 5.132. Приходько В.О. Чехословаччина і розвиток українсько-словацьких взаємовідносин: проблеми історіографії (1918 – 1998) // Закарпаття в складі Чехословаччини. Проблеми відродження і національного розвитку. Доп. наук. семінару, присвяченого 80-ій річниці утворення Чехословаччини. Ужгород, 28 жовтня 1998 року. – Ужгород: Патент, 1999. – С.111-128.
- 5.133. Приходько В.О. Українсько-словацькі відносини на сучасному етапі в аспекті ідей слов'янської єдності // Ідеї слов'янської єдності та суспільна думка на Закарпатті в ХІХ – ХХ ст. Доповіді наукового семінару, присвяченого 150-річчю Слов'янського з'їзду в Празі. – Ужгород: “Колір прінт”, 1999. – С.115-124.
- 5.134. Приходько “Ніжна революція” в Чехословаччині та формування нової внутрішньої і зовнішньої політики країни. – Ужгород: ГРРВВКІ, 1999.
- 5.135. Порождённые социалистическим интернационализмом. Дружественные связи и сотрудничество порождённых областей и городов УССР и братских стран социализма. – К.: Наукова думка, 1980.
- 5.136. Политическая трансформация стран Центральной и Восточной Европы. – М.: «ИМЭПИ РАН», – 1997. – 135 с.
- 5.137. Политический ландшафт стран Восточной Европы середины 90-х годов / Ред. Зудинов Ю.Ф. – М.: РАН Институт славяноведения балканистики, –1997. – 261 с.

- 5.138. Послереволюционная Восточная Европа: экономические ориентиры и политические коллизии, редактор Новопашин Ю.С., – М.: Избранное 1995 . – 215 с.
- 5.139. Проноза В.В., Сюсько І.М. Співробітництво України з державами Центрально-Східної Європи: регіональний аспект міжнародної економічної інтеграції (90-ті роки) // Україна в європейських міжнародних відносинах. Науковий збірник. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998. – С.117-139.
- 5.140. Развитие приграничного сотрудничества стран-членов СЭВ и прямых связей между предприятиями СССР и социалистических стран. Материалы Всесоюзного научного семинара. Ужгород, октябрь 1988 г. – М.: Всесоюзное экономическое общество, 1989.
- 5.141. Развитие приграничных экономических связей стран-членов СЭВ. Материалы научно-производственного совещания. Ужгород, октябрь 1980 г. – М.:Международный институт экономических проблем мировой социалистической системы СЭВ, 1981.
- 5.142. Революции 1989 года в странах Центральной (Восточной) Европы: Взгляд через десятилетие. – М.:Наука,2001.
- 5.143. Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України / За ред.С.Максименка – К.:Логос, 2000
- 5.144. Рилач Ю. Інтеграційний досвід Словаччини // Урядовий кур'єр. – 2000. – 5 грудня. – С.4.
- 5.145. Рилач Ю. Словацька Республіка на шляху до ЄС // Політика і час. – 2000. – № 7,8. – С.6-11.
- 5.146. Розвиток громад і регіонів України / За ред. С.Максименка. – К.: Логос, 1999.
- 5.147. Сергієнко Т. Білатеральні зв'язки словаків та українців. Історія та сучасність // Міжетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення. – Ужгород: ГРВВУСП, 2001. – С.113-117.
- 5.148. Сергієнко Т. Документальні джерела з історії українсько-словацьких відносин 90-х років ХХ ст. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Історія. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2002. – С.186-191.

- 5.149. Сергієнко Т. Проблеми українсько-словацького співробітництва: погляд словацьких вчених // Регіональні студії. Науковий збірник. Випуск 4. – Ужгород: Ліра, 2002. – С.89-99.
- 5.150. Сергієнко Т. Словацька національна меншина в двосторонніх українсько-словацьких відносинах // Carpatica-Karpatika. Випуск 17. Українсько-словацькі взаємини в галузі історії, літератури та мови. – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.122-129.
- 5.151. Силина Т. Форвард словацкой политики В.Мечиар: центральному нападающему всегда труднее всех // Киевские ведомости. – 1995. – 14 июня. – С.4.
- 5.152. Современные международные отношения / Под ред. А.В.Торкунова. – М.: МГИМО; Российская политическая энциклопедия (РОСПЭН), 2001. – 584 с.
- 5.153. Сополига М. Енциклопедія народної культури Словаччини з погляду презентування русинів-українців // Дукля. – 1996. – №2. – С.94-97.
- 5.154. Сотрудничество общественных организаций стран социализма. – К.: Наукова думка, 1983.
- 5.155. Студеняк П.Ю., Сюсько І.М. Внесок трудових колективів Радянської України в зміцнення інтернаціональних зв'язків трудящих СРСР і ЧССР. – К.: Знання, 1987.
- 5.156. Тарасюк Б. Нова сесія Генеральної Асамблеї ООН: мета і завдання української дипломатії // Урядовий кур'єр. – 1999. – 21 вересня. – С.4.
- 5.157. Ткач Д.І. Перші серед перших (до десятиріччя встановлення українсько-угорських стосунків) // Науковий вісник Дипломатичної академії України. - Вип.5. Українська зовнішня політика та дипломатія: десять років незалежності.- К.: Дипломатична академія України при Міністерстві закордонних справ України, 2001. – С.213-224.
- 5.158. Токар М. Сторожниця. Сторінки історії суспільного та духовного життя. – Ужгород: Карпати, 1999. – 126 с.
- 5.159. Туряниця В. Стан, проблеми реалізації конституційних прав і свобод українською національною меншиною в Словаччині і словацькою в Україні та шляхи їх розв'язання // Carpatica – Карпатика. Випуск 17. Українсько-словацькі

- взаємини в галузі історії, літератури та мови. – Ужгород: УжНУ, 2002. – С.86-100.
- 5.160. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.). Частина 1. Україна в міжнародних відносинах з країнами Центральної та Південно-Східної Європи. Анотована історична хроніка // Мельникова І.М., Євсеєнко І.В., Знаменська М.В., Мартинов А.Ю., Нікіфорук Д.І. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – 308 с.
- 5.161. Україна і Європа (1990 – 2000 рр.). Частина 2. Україна в міжнародних відносинах з країнами-членами Європейського Союзу. Анотована історична хроніка // Мельникова І.М., Горенко О.М., Мартинов А.Ю., Нікіфорук Д.І. – К.: Інститут історії України НАН України, 2001. – 123 с.
- 5.162. Украинская ССР и зарубежные социалистические страны. – К.: Наукова думка, 1965.
- 5.163. Украинско-чехословацкие интернациональные связи: Сб. науч. трудов. – К.: Наукова думка, 1989.
- 5.164. Україна та Словаччина напередодні введення візового режиму: двосторонні відносини та прикордонне співробітництво. Матеріали міжнародної наукової конференції. Ужгород, 31 травня – 1 червня 2000 року. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2000. – 172 с.
- 5.165. Україна у сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти: [Кол.моногр.] / За ред. Ф.М.Рудича. – К.: МАУП, 2002.
- 5.166. Українська державність у ХХ столітті. Історико-політологічний аналіз. – К.: Політична думка, 1996.
- 5.167. Худанич В. Українсько-словацьке співробітництво в галузі вищої школи // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Prešov: Filozofická fakulta PU, 1999. – S.130-139.
- 5.168. Центрально-Восточная Европа во второй половине ХХ века. В 3 т. Т.1. Становление «реального социализма» (1945 – 1965 гг.). – М.: Наука, 2000. – 488 с.
- 5.169. Центрально-Восточная Европа во второй половине ХХ века: В 3 т. – Т.2. От стабилизации к кризису (1966 – 1989 гг.). – М.: Наука, 2002. – 516 с.

- 5.170. Центрально-Восточная Европа во второй половине XX века: В 3 т. – Т.3. Трансформации 90-х годов. Ч.1.- М.: Наука, 2002. – 461 с.
- 5.171. Черепаня М. Етнокультурні процеси в Закарпатській області // Інформаційний бюлетень №1. – Ужгород: Відділ у справах національностей та міграції Закарпатської облдержадміністрації, 2002. – С.5-12.
- 5.172. Шустер Р. Доброго сусіда треба поважати // Урядовий кур'єр. – 2001. – 12 червня. – С.1.
- 5.173. Яровий В. Україна піднялась у ранзі члена Ради Безпеки ООН // Українське слово. – 1999. – 21 жовтня. – С.3.
- 5.174. Яцканин І. До Києва далеко...// Дукля. – 199. – №4. – С.70-72.
- 5.175. Яцканин І. Україна на сторінках словацької преси // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Prešov: Filozofická fakulta PU, 1999. - S.140-144.
- 5.176. Энгельберг С. Словакия. Ни социализма, ни капитализма? // Эхо планеты. – 1993. – №6. – С.19-20.
- 5.177. Azud J. Medzinárodné zmluvy v právnom poriadku Slovenska // Medzinárodné otázky. – 1996. – N 3. – S.38-55.
- 5.178. Ва́ча J. О vedeckej a kultúrnej spolupráci Ukrajincov Slovenska a Ukrajiny po roku 1945 // Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Prešov: Filozofická fakulta PU, 1999. - S.124-129.
- 5.179. Bombík S., Samson I. Bezpečnostné perspektivy Strednej Eurôpy: pohľad zo Slovenska // Medzinárodné otázky. – 1993. – № 1-2. – S.6-18.
- 5.180. Brzezinski Z. Nezavislá Ukrajina a nová Eurôpa // Medzinárodné otázky. – 1992. – № 2. – S.27-32.
- 5.181. Bunčák J. Národný záujem Slovenska // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 2. – S.19-23.
- 5.182. Duduc V. Memorandum o vzájomnom (ne)porozumení? // Profit. – 2000. – № 19 (5 maja). – S.20.
- 5.183. Duduc V. Ráčte, dnes platia daňoví poplatníci! // Profit. – 2000. – № 22(26 maja). – S.18.
- 5.184. Duleba A. Bezpečnostná politika Ukrajiny a Stredná Eurôpa // Medzinárodné otázky. – 1993. – № 3. – S.3-17.

- 5.185. Duleba A. Geopolitická futurologia pre Slovensko. Ukrajina a „nova“ stredna Eurôpa po prvej vlne rojširea NATO // Domino efekt. – 1997. – 16-22 maja. – S.5.
- 5.186. Duleba A. Geopolitické a vnútropolitické aspekty vývoja ukrajinského štátu // Medzinárodné otázky. – 1992. – № 2. – S.17-26.
- 5.187. Duleba A. Karpatsky euroregion – genéza projektu transhraničnej spolupráce // Medzinárodné otázky. – 1993. – № 4. – S.93-115.
- 5.188. Duleba A. Koniec súčasnej strednej Eurôpy? Ukrajina a Slovensko po prvej vlne rozšírenia NATO. Geopolitické scenáre budúceho vývinu neintegrovanej strednej Eurôpy a alternatívy pre Slovensko / Doslov J.Alner. – Br.: Inštitut pre verejné otázky, 1998. – S.155.
- 5.189. Duleba A. Povolebná Ukrajina. Najdiskutovanejšie otázky vnútropolitického vývoja a zahraničná politika // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 4. – S.69-80.
- 5.190. Duleba A. Slepý pragmatizmus slovenskej východnej politiky: Aktuálna agenda slovensko-ruských bilaterálnych vzťahov. – Br.: VC SSZP, 1996. – 59 s.
- 5.191. Duleba A. Slovenská východná politika: Kyjev v hlubokom tieni Moskvy // Medzinárodná politika. – 1997. – № 4. – S.14-16.
- 5.192. Duleba A. Ukrajina a Slovensko. Geopolitické charakteristiky vývinu a medzinárodné postavenie Ukrajiny. Implikácie pre Slovensko. – Br.: Veda, 2000. – 402 s. a 9 map.
- 5.193. Duleba A. Ukrajina – tretí rok samostatnosti. Hrozi destrukcia štátu? // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 3. – S.62-77.
- 5.194. Duleba A., Hirman K. Rusko na konci Jel'cinovej ery. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska. – Bratislava: IVO, 1999. – 322 s.
- 5.195. Duleba A., Lukač P., Wlachovský M. Zahraničná politika Slovenskej republiky: východiská, stav a perspektivy. – Br.: VC SSZP, 1998. – 63 s.
- 5.196. Dzurinda M. Kde je voľa, tam je cesta. Moj maraton. – Br.: L.C.A., 2002. – 112 s.
- 5.197. Gajdoš M. Aktualne otázky postavenia rusinov (ukrajincev) na Slovensku (1989 – 1995) // Соціально-економічні та етно-

- політичні зміни в країнах Центральної і Південно-Східної Європи (друга половина 80-х-перша половина 90-х років ХХ ст.): Матеріали міжнародної наукової конференції. 20 – 27 вересня 1996 року. – Ужгород: ГРВВЗКСП, 1997. – С.25-28.
- 5.198. Gajdoš M. Rusini (Ukrajinci) na Slovensku po roku 1989 // Etnické minority na Slovensku: historia, súčasnosť, súvislosti /Eds. M.Gajdoš, S.Konečný. – Košice: Spoločenskovedny ústav SAV, 1997. – S. 82-93.
- 5.199. Gajdoš M. Rusini (Ukrajinci) na Slovensku v podmienkach transformácie spoločnosti // Niektore otázky vývoja národnostných menšín na Slovensku /Ed. M.Gajdoš, P.Matula. – Košice: Spoločenskovedny ústav SAV, 1997. – S.180-192.
- 5.200. Gajdoš M., Konečný S., Mušinka M. Rusini/Ukrajinci v zrkadle polstoročia- Niektore aspekty ich vývoja na Slovensku po roku 1945. – Prešov-Užhorod: Universum, 1999. – 159 s.
- 5.201. Geopolitické postavenie strednej Eurôpy: tendencie vývoja v 21. storočí / Medzinárodná konferencia na tému: Geopolitické postavenie strednej Eurôpy po vrcholnej shôdzke krajín NATO v Madride a tendencie vývoja v 21. storočí. Častá-Papiernička, 4-5 júna 1998 / Ed.P.Link, I.Samson. – Br.: VC SSZP, Stredisko strategických štúdií Ministerstva obrany SR, Friedrich Ebert Stiftung, 1998.
- 5.202. Halas V., Pop I. Stanú sa Zakarpatci štátotvorným národom? // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 2. – S.33-42.
- 5.203. Halas V., Pop I. Ukrajina a Zakarpatsko: dilemma spoločenskej a geopolitickej stratégie // Medzinárodné otázky. – 1993. – № 4. – S.79-92.
- 5.204. Hirman K. Faktor ropy a plynu v ruskej domácej a zahraničnej politike. – Br.:VC SSZP, 1998. – 87 s.
- 5.205. Iljuk B. Začátky hnutí o návrat černobylských krajanů do historické vlasti // Čo dala – vzala našim rodakom optacia / Zbornik z medzinárodnej konferencie. Ed.M.Gajdoš. – Košice-Prešov:EXCO,2002. – S.72-84.
- 5.206. Kotvanová A. Stredoeurópska iniciatíva – forma regionálnej spolupráce // Medzinárodné otázky. – 1997. – № 1. – S-58-66.
- 5.207. Kováč D. Dejiny Slovenska. – Praha: Lidové noviny,1998. –

- 5.208. Kuderiauvý J., Kurucz M., Lombardini V. Cesta Slovenska do Európskej únie // Medzinárodné otázky. –1999. – № 1. – S.136-143.
- 5.209. Kusý M. Čo s našimi Maďarmi? Štúdie a reflexie. – Br.: Kalligram, 1998. – 232 s.
- 5.210. Kusý M. Európske normy a štandardy menšinových práv // Medzinárodné otázky. – 1993. – № 3. – S.26-44.
- 5.211. Lidřak J. K niektorým problémom etnickej rôznorodnosti v Strednej a Východnej Európe // Medzinárodné otázky. –1995. – № 2. – S.74-87.
- 5.212. Meseřnikov G. K niektorým otázkam zahraničnopolitickej línie súčasného ruského vedenia v kontexte stredoeurópskeho regionu // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 1. – S.3-16.
- 5.213. Meth-Cohn D. Steeled for change // Business Central Europe. – December 2000/January 2001. – P.21-22.
- 5.214. Migař J. Miesto krajín strednej Európy v novej bezpečnostnej architekture // Medzinárodné otázky. – 1996. – N 2. – S.68-75.
- 5.215. Mikloř I. Analýza postupu ekonomickej transformácie v ČSFR a SR // Sociolôgia. – 1995. – № 1-2. – S.11-18.
- 5.216. Mojřita M., Škvarna D. Národné záujmy Slovenskej republiky // Medzinárodné otázky. – 1992. – № 2. –S.46-55.
- 5.217. Nař kultúrno-historický kalendář 2000. – Užhorod: Užhorodsky spolok Slovákov,2000. – 108 s.
- 5.218. Nař kultúrno-historický kalendář 2001. – Užhorod: Užhorodsky spolok Slovákov,2001. – 120 s.
- 5.219. Nikolls A. A faithful partner? // Business Central Europe. – February 1998. – P.30.
- 5.220. Nikolls A. Moulding VSř // Business Central Europe. – October 1996. – P.13-15.
- 5.221. Polakovič I. Premárnena řanca našej ambície // Profit. – 2000. - N 50. –S.36-37.
- 5.222. Poredoř F. Kultúrne dohody medzi štátmi ako dôležitě nástroje medzinárodnej spolupráce // Medzinárodné otázky. – 1996. – № 1. –S.16-23.
- 5.223. Procházka P. Slovenská národnostná politika v medzinárodnom kontexte // Medzinárodné otázky. – 1996. – № 2. – S.62-67.
- 5.224. Riziká a ohrozenia v strednej Európe v 21. storočí – vplyv na úlohu ozbrojených sil / Medzinárodná konferencia na tému:

- Riziká a ohrozenia v strednej Eurôpe v 21. storočí a ich vplyv na úlohu oybroyených sil. Častá-Papiernička, 26. – 27.11. 1998 / Ed. I.Samson. – Br.: VC SSZP, Stredisko strategických štúdií Ministerstva obrany SR, Friedrich Ebert Stiftung, 1999.
- 5.225. Regionálny konvent o NATO – Prešov 2002 (30. máj 2002). – Prešov: SSZP, 2002.
- 5.226. Role of the Carpatian Euroregion in the Strengthening Security and Stability in Central and Eastern Europe. Sanatorium Karpaty (Ukraine) November 23 – 25, 2000. – Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.
- 5.227. Role of the Carpatian Euroregion in Mitigating the Possible Negative Effects of Schengen. The čierny orol building, Prešov, Slovakia, October 12, 2001. – Prešov-Uzhgorod: Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, Strategies Studies Foundation, 2001.
- 5.228. Royen Ch. Konštelacie potencialnych konfliktov vo vzťahoch medzi Strednej Východnej Eurôpy a susednými následníckymi štátmi ZSSR // Medzinárodné otázky. – 1992. – № 2. – S.3-16.
- 5.229. Rusíni/Ukrajinci na Slovensku na konci 20.storočia. K výbraným výsledkom historicko-sociologického výskumu v roku 2000 – Prešov:Universum,2001. – 148 s.
- 5.230. Rusnák U. Geopolitický význam ropy a zemného plynu kaspického regiónu // Medzinárodné otázky. – 1998. – № 1-2. – S.126-139.
- 5.231. Serhijenko T., Sjusko I. Проблеми оптації в контексті сучасних українсько-словацьких відносин // Čo dala – vzala našim rodakom optacia / Zbornik z medzinárodnej konferencie. Ed.M.Gajdoš. – Košice-Prešov: EXCO, 2002. – S.50-58.
- 5.232. Slováci na Zakarpatskej Ukrajine/Zbornik materiálů z odborného seminára konaného v Bratislave 19.XII.1997. – Br.: Dom zahraničných slovakov, 1998. –138 s. a pr.
- 5.233. Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku – SFPA. Výročná správa 1998. – Br.: SSZP, 1998. – 40 s.
- 5.234. Slovensko a NATO: bezpečnosť prostredníctvom spolupráce.Medzinárodná konferencia, Prešov, 6.-7. apríl 2001.- Br.:VC SSZP, 2001. – 89 s.

- 5.235. Slovensko 1995. Súhrná správa o stave spoločností / Ed.G.Mesežnikov. – Bratislava: Inštitut pre verejné otázky (IVO), 1996. – 354 s.
- 5.236. Slovensko 1996. Súhrná správa o stave spoločností a trendoch na rok 1997./Ed.M.Butora. – Bratislava: IVO,1997. – 363 s.
- 5.237. Slovensko 1997. Súhrná správa o stave spoločností a trendoch na rok 1998./Ed.M.Butora.-Bratislava: IVO,1998. – 702 s.
- 5.238. Slovensko 1998-1999. Súhrná správa o stave spoločností ./Ed. Ed.G.Mesežnikov, M.Ivantyšin. – Bratislava: IVO,1999.-918 s.
- 5.239. Slovensko 2000. Súhrná správa o stave spoločností./Ed.G.Mesežnikov.-Bratislava: IVO,2000. –736 s.
- 5.240. Slovensko 2001. Súhrná správa o stave spoločností./Ed.G.Mesežnikov.-Bratislava: IVO,2001. – 899 s.
- 5.241. Slovensko 2002. Súhrná správa o stave spoločností / Ed.M.Kollár, G.Mesežnikov.-Bratislava: IVO,2002.-500 s.
- 5.242. Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti národnostných menšín. – Prešov: Filozofická fakulta PU, 1999.- 153 s.
- 5.243. Starý V. Současné teórie medzinárodných vzťahů // Mezinárodní politika. – 1998. – № 2. – S.28-30.
- 5.244. Szomolányi S. Formovanie politických elít na Slovensku // Sociologia. – 1993. – № 4-5. – S. 327-342.
- 5.245. Šucha J. CEFTA – príležitosť spojených trhov // Medzinárodné otázky. – 1996. – № 1. – S.49-58.
- 5.246. Ukrajina a Slovensko. Hľadanie spoločných záujmov / Medzinárodná konferencia. Bratislava, 17-20 mája 2001. – Br.: VC SSZP, 2001.
- 5.247. Ukrajina, Stredná Európa a Slovensko. Záujmy a perspektívy spolupráce / Ed.A.Duleba. – Br.: VC SSZP, 1998.
- 5.248. Vaculík J. Dějiny Volynských Čechů III. (1945 – 1948). – Brno: Masarykova Univerzita, 2001. – 220 s.
- 5.249. Vášaryová M. Profil Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku // Medzinárodné otázky. – 1994. – № 4. – S.104-107.
- 5.250. Vášaryová M., Lukáč P. Preface // Slovak Foreign Policy Affairs. Review for international politics, security and integration. – 2000. - Spring. – P.4-5.
- 5.251. Vývoj a postavenie ukrajinskej národnosti na Slovensku v období výstavby socializmu. – Košice: SVÚ SAV, 1989. – 358 s.

- 5.252. Základné otázky pohraničnej spolupráce krajín-členov RVHP. Materiály z československo-sovietskoho vedeckého seminára, ktorý sa konal v dňoch 13.-15. októbra 1987. - Košice: Společenskovedný ústav SAV, 1988. – 345 s.

6. Підручники, довідкова література

- 6.1. Історія південних і західних слов'ян./ Ред.кол. Жебокрицький В.А., Дзюбко І.С., Кізченко А.Ф., Гранчак І.М.- К.:Видавництво Київського університету,1966.
- 6.2. Історія південних і західних слов'ян./ Ред.кол.Гранчак І.М., Кізченко А.Ф., Чорній В.П.- К.:Вища школа,1987.
- 6.3. Історія Центрально-Східної Європи.-Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За ред. Л.Зашкільнякаю-Львів: ЛНУ ім.І.Франка, 2001.
- 6.4. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1980 – 2000 роки): Підручник / Л.Ф.Гайдуков, В.Г.Кремінь, Л.В.Губернський та ін. – К.: Либідь, 2001.
- 6.5. Мітряєва С. Національно-культурні товариства Закарпатської області. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2001. –164 с.
- 6.6. Черній А.І.,Черній В.А. Історія південних і західних слов'ян.В 3-х частинах. Частина І,ІІ,ІІІ (від найдавніших часів до кінця ХХ ст.). – Рівне: Рівненський інститут слов'янознавства Київського слов'янського університету.- 1999.
- 6.7. Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст.: Курс лекцій: Навч.посібник. – К.: Либідь,1996.- 312 с.
- 6.8. Яровий В.І. Новітня історія країн Східної Європи 40-ві-90-ті роки ХХ ст.: Курс лекцій. – К.: Либідь. – 1997. – 85 с.
- 6.9. Kollárová Z., Hanus J. Sprievodca po slovenských archívoch. – Prešov: Universum, 1999. – 94 s.

7. Автореферати

- 7.1. Бабак О.І. Політика Польщі щодо України (кінець 1980-х-1990-ті роки). – Автореф. дис... канд. іст. наук. – К.:Інститут української археографії та джерелознавства ім.М.С.Грушевського, 2002. –19 с.
- 7.2. Билак П.И. Сотрудничество профсоюзов СССР и ЧССР

- (70-80-е годы). Автореф. дис...канд. ист. наук.- Ужгород: Ужгородский государственный университет, 1989.-19 с.
- 7.3. Віднянський С.В. Українське питання в міжвоєнній Чехословаччині. –Автореф. дис...доктора іст. наук. – К.:Інститут історії України НАН України, 1997. – 108 с.
- 7.4. Гарагонич В. Співробітництво молоді західних прикордонних областей України і країн Східної Європи: історія, проблеми, тенденції (друга половина 50-х-початок 90-х рр.).- Автореф. дис...канд. іст. наук.- Ужгород: Ужгородський державний університет, 1992.
- 7.5. Динис Г.Г. Международно-правовая основа приграничных отношений СССР с европейскими странами-членами СЭВ. Автореф....канд. юр. наук. - К.: Киевский государственный университет им. Т.Г.Шевченко, 1988.-21 с.
- 7.6. Приходько В.А. Сотрудничество молодёжных организаций СССР и Чехословакии в 80-е годы: основные направления, проблемы, просчёты. - Автореф. дис...канд. ист. наук. - Ужгород: Ужгородский государственный университет, 1990.
- 7.7. Юрійчук Ю.А. Національний фактор у суспільно-політичному розвитку Чехії та Словаччини (1989 – середина 1990-х рр.). – Автореф...дис. канд. іст. наук. – Чернівці: Чернівецький державний університет ім.Ю.Федьковича, 2000. – 18 с.
- 7.8. Янчук Л.В. Зовнішня політика Словацької Республіки: особливості формування та пріоритетні напрямки розвитку (1993-2010). Автореф. дис... канд. іст. наук. - Дипломатична академія при Міністерстві Закордонних справ України. – К.:2011. – 21с.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ДОГОВІРНО-ПРАВОВА ОСНОВА УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКОГО МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

1993 рік

1. Договір про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною і Словацькою Республікою (29 червня 1993 р.)
2. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про умови розміщення і обслуговування дипломатичних представництв України в Словацькій Республіці та Словацької Республіки в Україні (30 червня 1993 р.)
3. Протокол про умови розміщення і обслуговування дипломатичних представництв (30 червня 1993 р.)
4. Протокол про консультації між міністерствами закордонних справ України і Словацької Республіки (29 червня 1993 р.)
5. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі ветеринарної медицини (травень 1993 р.)
6. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі захисту рослин (травень 1993 р.)
7. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про торгово-економічне і науково-технічне співробітництво (26 серпня 1993 р.)
8. Договір між Україною і Словацькою Республікою про спільний державний кордон (14 жовтня 1993 р.)
9. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про передавання і приймання осіб через спільний державний кордон (14 жовтня 1993 р.)
10. Протокол про виконання Угоди про передавання і приймання осіб через спільний державний кордон (14 жовтня 1993 р.)
11. Угода між Міністерством оборони України та і Міністерством оборони Словацької Республіки про співробітництво у військовій галузі (28 жовтня 1993 р.)
12. Угода про співробітництво між Міністерством внутрішніх

- справ України і Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки (14 жовтня 1993 р.)
13. Угода між Міністерством сільського господарства України і Міністерством землеробства Словацької Республіки про економічне і науково-технічне співробітництво (14 травня 1993 р.)
 14. Угода про співробітництво між Національним банком України і Національним банком Словацької Республіки (червень 1993 р.)
 15. Протокол між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про поставки товарів та надання послуг на 1993 р. (26 серпня 1993 р.)
 16. Договір між Україною та Словацькою Республікою про режим українсько-словацького державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань (14 жовтня 1993 р.)
 17. Угода про співробітництво між Товариством українсько-словацької дружби та Словацькою радою взаємності (грудень 1993 р.)
 18. Генеральна угода між Державним підприємством зовнішнь-економічної діяльності “Укренерго” та Словацьким енергетичним підприємством (СЕП) про передачу, натуральний обмін і транзит електроенергії (жовтень 1993 р.)
 19. Угода між Урядом України, Урядом Російської Федерації та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі транспортування ядерного палива між РФ і СР територією України (1993 р.)
 20. Угода про співробітництво між АН України та АН Словацької Республіки і Протокол конкретних напрямів й умов цього співробітництва (грудень 1993 р.)

1994 рік

21. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі охорони здоров'я і медичних наук (10 лютого 1994 р.)
22. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про повітряне сполучення між Україною і Словаччиною (23

- травня 1994 р.)
23. Протокол Про обмін ратифікаційними документами до Договору про добросусідство, дружні відносини і співробітництво між Україною та Словацькою Республікою (16 червня 1994 р.)
 24. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про водогосподарські питання на прикордонних водах (22 червня 1994 р.)
 25. Протокол між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про поставки товарів та надання послуг на 1994 р. (22 червня 1994 р.)
 26. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про сприяння і взаємний захист інвестицій (22 червня 1994 р.)
 27. Протокол про обмін ратифікаційними документами Договору між Україною та Словацькою Республікою про спільний державний кордон (2 листопада 1994 р.)
 28. Угода про співробітництво між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством охорони навколишнього середовища Словацької Республіки (вересня 1994 р.)

1995 рік

29. Угода між Україною та Словацькою Республікою про співробітництво в галузі митної справи (15 червня 1995 р.)
30. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про залізничне сполучення через державний кордон (15 червня 1995 р.)
31. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про міжнародне автомобільне сполучення (15 червня 1995 р.)
32. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про загальні принципи співробітництва і умови взаємовідносин у галузі транспорту (15 червня 1995 р.)
33. Угода між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про пункти пропуску через державний кордон (15 червня 1995 р.)
34. Угода про співробітництво між Міністерством зовнішніх

- економічних зв'язків України і Міністерством економіки Словацької Республіки (15 червня 1995 р.)
35. Спільна заява Прем'єр-міністра України Євгена Марчука і Голови Уряду Словацької Республіки Владіміра Мечіара (15 червня 1995 р.)
 36. Угода між Міністерством зв'язку України та Міністерством транспорту, зв'язку і телекомунікацій Словацької Республіки про співробітництво у галузі поштового і електронного зв'язку (15 червня 1995 р.)
 37. Угода між Міністерством зв'язку України і Міністерством транспорту, зв'язку і телекомунікацій Словацької Республіки про співробітництво в галузі поштового та електровз'язку (червня 1995 р.)

1996 рік

38. Конвенція між Україною і Словацькою Республікою про уникнення подвійного оподаткування (23 січня 1996 р.)
39. Декларація про принципи та напрямки співробітництва між Україною і Словацькою Республікою у сфері зовнішньоекономічної діяльності (січня 1996 р.)
40. Протокол робочої зустрічі Прем'єр-міністра України Євгена Марчука і Голови Уряду Словацької Республіки Владіміра Мечіара (23 січня 1996 р.)
41. Угода про співробітництво між Міністерством культури та мистецтв України і Міністерством культури Словацької Республіки (23 січня 1996 р.)
42. Протокол про розширення співробітництва між Міністерством Оборони України і Міністерством Оборони Словацької Республіки (3 квітня 1996 р.)
43. Угода про співробітництво між Торгово-промисловою палатою України і Торгово-промисловою палатою Словацької Республіки (22 січня 1996 р.)

1997 рік

44. Меморандум про заходи по лібералізації умов взаємної торгівлі між Україною та Словацькою Республікою (7 берез-

ня 1997 р.)

45. Угода між Урядом України і Урядом Словацької Республіки про взаємне працевлаштування громадян (7 березня 1997 р.)
46. Спільна заява Міністерства праці України та Міністерства праці, соціальної справедливості і сім'ї Словацької Республіки про співробітництво в галузі праці та зайнятості (7 березня 1997 р.)
47. Угода між Міністерством транспорту України та Міністерством транспорту, пошт та телекомунікацій Словацької Республіки про визначення місця з'єднання проектованої автомагістралі (7 березня 1997 р.)
48. Протокол про обмін Ратифікаційними Протоколами про ратифікацію Угоди між Україною та Словацькою Республікою про співробітництво і взаємодопомогу в галузі митної справи (7 березня 1997 р.)
49. Угода між Міністерством машинобудування, ВПК і конверсії України і Міністерством економіки Словацької Республіки про промислове, торговельно-економічне та науково-технічне співробітництво (7 березня 1997 р.)
50. Протокол до Угоди про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки про співробітництво на 1997 рік (7 березня 1997 р.)
51. Протокол між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки про співробітництво в галузі авіації та організацію приймання аеродромно-технічного забезпечення та охорони військових аеродромах повітряних суден авіації Збройних Сил України та повітряних суден авіації Словацької Республіки (29 вересня 1997 р.)
52. Протокол про співробітництво між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки в галузі протиповітряної оборони (26 лютого 1997 р.)
53. Угода між Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації і Міністерством економіки Словацької Республіки про співробітництво в галузі взаємного визнання результатів випробувань і сертифікації (12 листопада 1997 р.)

1998 рік

54. Протокол про співробітництво між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Словацької Республіки про співробітництво на 1998 рік (березня 1998 р.);
55. Протокол між Міністерством освіти України та Міністерством освіти Словацької Республіки про співробітництво та обмін в галузі освіти на 1998-2000 рр. (травня 1998 р.)
56. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про оперативне сповіщення про ядерні аварії, обмін інформацією та співробітництво в галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту (24 вересня 1998 р.)
57. Угода про взаємне співробітництво між Україною і Словацькою Республікою в питаннях охорони державних таємниць і порядку обміну таємною інформацією (1 червня 1998 р.)

1999 рік

58. Протокол між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про двосторонні договірні відносини між Україною та Словацькою Республікою (3 вересня 1999 р.)
59. Угода про співробітництво між Антимонопольним комітетом України і Антимонопольним комітетом Словацької Республіки (23 вересня 1999 р.)
60. Протокол між Міністерством Оборони України та Міністерством Оборони Словацької Республіки про співробітництво в галузі військової топогеодезії (12 жовтня 1999 р.)

2000 рік

61. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про додаткові заходи зміцнення довіри та безпеки (30 серпня 2000 р.)
62. Угода про партнерське співробітництво між Міністерством юстиції України та Міністерством справедливості Словацької Республіки (8 червня 2000 р.)

63. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво (5 грудня 2000 р.)
64. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво і взаємну допомогу в разі виникнення надзвичайних ситуацій (5 грудня 2000 р.)
65. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про соціальне забезпечення (5 грудня 2000 р.)
66. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі інформації (5 грудня 2000 р.)
67. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю (5 грудня 2000 р.)

2001 рік

68. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про співробітництво в галузі туризму (12 червня 2001 р.)
69. Протокол між Міністерством освіти і науки України та Міністерством словацької Республіки про співпрацю та обміни в галузі освіти 2001-2007 рр. (12 жовтня 2001 р.)

2002 рік

70. Угода між Державним комітетом стандартизації, метрології та сертифікації та Міністерством економіки Словацької Республіки про співробітництво в галузі взаємного визнання результатів робіт з оцінки відповідності промислової продукції (24 січня 2002 р.)

Додаток 2

**КУЛЬТУРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ І
СЛОВАЧЧИНИ (1993 -- 2001 pp.)**

1993 рік

Україна

- Соліст Словацького національного театру (м.Братислава), В.Грицюк виконав на львівській сцені партію Петра в опері “Наталка Полтавка” у дні IV Міжнародного фестивалю оперного мистецтва імені С.Крушельницької.
- Кращі дитячі колективи з Словаччини та інших країн взяли участь у Всеукраїнському святі фольклору національних меншин “Всі ми діти твої, Україно” (м.Чернівці). Організатори фестивалю – Міністерство освіти України, Національний центр естетичного виховання, Всеукраїнська музична спілка.
- У м. Ужгороді відбулася виставка творів словацького митця Штефана Бубана, репрезентована Требішовським музеєм.
- Пряшівський театр ім. О.Духновича взяв участь в урочистостях з нагоди 190-ї річниці з дня народження О.Духновича, які відбулися 23-25 квітня в м.Мукачево.
- Художники з Словаччини були учасниками міжнародного пленеру, який проходив в м.Хуст (Закарпатська область).
- Влітку в Києві створено товариство "Україна-Словаччина". Ця громадська організація ставить за мету сприяння розвитку дружби та всебічного співробітництва між двома країнами.
- Міністерство культури України і Київська організація Спілки художників разом зі своїми словацькими колегами, а також із співробітниками посольства Словацької Республіки в Україні організували в столичній галереї “Київ” виставку модерної словацької графіки.
- В Івано-Франківську демонструвалась виставка словацького самодіяльного художника М.Лопати.
- Науковці з Словаччини взяли участь в міжнародній конференції, присвяченій 100-річчю відкриття Трипільської культури, яка з 6 по 10 липня проходила у с.Тальянки Тальнівського району Черкаської області, а також VI сесії Міжнародної шко-

ли україністики АН України та Республіканської асоціації українознавців, що відкрилась на початку липня у Києві.

- У вересні в Луцьку проходив II Міжнародний фестиваль українського фольклору “Берегиня”, у програмі якого відбулися виступи фольклорного колективу з Словаччини.
- В Ужгороді відбулась офіційна зустріч членів ради Ужгородської культурно-освітньої організації “Матиця словенська” з консулом Республіки Словаччини в Україні О.Перії.
- В Ужгороді між товариством “Україна” і Союзом русинів-українців Словаччини було підписано угоду про співробітництво на наступний п’ятирічний період та на 1994 рік.

Словаччина

- Співачка зі Львова М.Галій дала сольний концерт в Братиславі. Вона отримала пропозицію зіграти роль Одарки у виставі музично-драматичного ансамблю Імені Т.Шевченка “Запорожець за Дунаєм” (художній керівник – В.Грицюк).
- З 2 листопада 1992 року по 24 січня 1993 р. тривали гастролі Київського театру-студії “Будьмо” в країнах Європи. Колектив відвідав і Словаччину, де виступив перед українською громадою м. Пряшів.
- Відкрито виставки творів Ш.Бубана в Ужгороді, а у Требішовському музеї – експозицію творів класиків живопису Й.Бокшая та А.Ерделі.
- У СР відбулися Дні українського кіно (організатори – Союз русинів-українців і товариство “Україна”). Глядачі Орябини, Стащина та Пряшева познайомилися із стрічками режисера М.Мащенко “Вінчання зі смертю” і “Все перемагає любов”. Демонструвалися також кілька документальних фільмів про Україну.
- Громадськість Словацької Республіки традиційно широко відзначала Шевченкові ювілеї. У Братиславі відбулися урочистості, в яких взяли участь народна артистка України С.Максимчук та солістка Національної опери Н.Петренко.
- В 39-ому святі українсько-русинської культури в м.Свиднику, виступили Струсівська капела бандуристів, танцюристи “Надзбручанки” з Тернопільщини та ансамбль Ужгородського училища культури. В рамках фестивалю відбулась міжнародна

- наукова конференція “Орест Зілінський і карпатознавство” (організатори – Союз русинів-українців Словаччини, Спілка українських письменників Словаччини та ін.).
- У Братиславі працював XI Всесвітній з’їзд славістів. Уперше в цьому представницькому заході Україна брала участь як незалежна держава. Серед основних тем, які стали предметом аналізу та дискусій на з’їзді: “Слов’янське національне відродження у XVIII і XIX століттях та його міжнародний контекст”, “Слов’янські народи, їх мова, література, усна словесність і культура у XX столітті”.
 - Народна хорова чоловіча капела ”Червона калина” з М.Івано-Франківська була учасником III Міжнародного фестивалю духовної пісні, що проходив у Словаччині.
 - Переможці програми “Нові імена України” гастролювали в Словаччині та інших країнах Європи.

1994 рік

Україна

- Посланці Словаччини були учасниками урочистого засідання, присвяченого 50-річчю визволення України від німецько-фашистських загарбників, яке відбулося у жовтні в київському Палаці культури “Україна”.
- Представники посольств 28 країн світу, акредитовані в Україні, в т.ч. Надзвичайний та Повноважний Посол Словаччини в Україні, відвідали у Каневі Чернечу гору, поклали квіти до могили Т.Г.Шевченку, ознайомилися з музеєм Кобзаря та поетовою світлицею.
- Міжнародний комітет з проведення благодійних програм “Дзвони Чорнобиля” запланував щорічно організовувати в Європі благодійні фестивалі-марафони “Будьмо, люди!”. Перший фестиваль, покликаний нагадати про 8-му річницю чорнобильської трагедії, проходив з 12 по 18 квітня у містах Пряшеві та Братиславі Словацької Республіки, Києві та Закарпатській області України. Були проведені великі концерти майстрів мистецтв України та інших країн світу, різноманітні вистави, конкурси, виставки, аукціони, кошти від яких пішли на конкретну допомогу потерпілим від аварії на ЧАЕС.

- У жовтні протягом тижня в Ужгороді проходив міжнародний фестиваль лялькових театрів “Інтерлялька-94” за участю творчих колективів з багатьох країн світу, в т.ч. з Словаччини. Серед призерів фестивалю – театр ляльок з м. Кошице.
- Театр з м. Братислави був учасником Міжнародного фестивалю молодіжних експериментальних театрів “Золотий лев”, що проходив у Львові з 1 по 10 листопада.
- В квітні-травні органістка з Братислави Е.Дзим’янова гастролювала в Києві, а Братиславський музичний театр – в Ужгороді.
- У жовтні в Києві на гастролях побувала органістка з Словаччини Є.Камлова
- У приміщенні центру "Український дім" працювала виставка творів 33 авторів, яка репрезентувала сучасний словацький живопис від початку 1920-х років до наших днів. Експозиція була підготовлена галереєю ім. М.Базовського (м.Тренчин).
- Науковці з Словаччини брали участь у міжнародній науково-практичній конференції “Духовні витoki Поділля: творці історії краю”, що проходила протягом 3 днів у вересні в м.Кам’янці-Подільському.

Словаччина

- Посол України у Словацькій Республіці П.Сардачук зустрівся з міністром культури Д.Слободніком. Під час розмови було обговорено проблеми розширення і поглиблення культурного співробітництва, активізації контактів між працівниками культури, літератури і мистецтва.
- З 14 по 18 лютого у Словаччині перебувала делегація Міністерства культури України на чолі з міністром І.Дзюбою. Під час перебування був підписаний План співробітництва між міністерствами культури України і Словаччини на 1994-1995 роки. Делегація відвідала місця компактного проживання українців –Бардейов, Свидник, Пряшів, 15 лютого взяла участь у зустрічі з представниками Союзу русинів-українців Словаччини. Майже 40 тисяч українців живе нині в Словаччині, а в Україні - близько 8 тисяч словаків. На засіданні групи експертів обох країн, що відбулося в червні в Братиславі, мова йшла про створення українсько-словацької комісії з питань

національних меншин, освіти й культури. Були визначені основні принципи діяльності комісії 1 конкретизовані проблеми, які потребують швидкого розв'язання, зокрема - стосовно збереження мови, національних і культурних традицій, розвитку освіти.

- Прем'єр-міністр України В.Масол очолював урядову делегацію України на святкових урочистостях, які відбулися з нагоди 50-ї річниці Словацького народного повстання в м.Банська-Бистриця.
- Учні Ужгородської дитячої музичної школи ім.П.І.Чайковського з успіхом виступили на Міжнародному конкурсі юних піаністів у м. Кошице, зокрема учениця 2-го класу О.Петрецька зайняла III місце.
- Щорічне Свято культури русинів-українців Словаччини у м. Свиднику відбулось у червні вже в сороковий раз за участю понад 30 колективів з українських сіл Пряшівщини, а також гостей з-за кордону. Україну представляли: Закарпатський народний хорт- а також музичний гурт "Соколи" та Прикарпатський ансамбль пісні і танцю "Верховина" з Львівщини.
- По лінії Міністерства культури України для участі в міжнародних фестивалях в жовтні до Словаччини виїжджали заступник начальника Управління музичного мистецтва МК України В.Каращук ізступник директора Тернопільського будинку народної творчості О.Гринчук.
- У Словаччині на гастролях побував Мукачівський російський драматичний театр з виставою О.Островського "На кожного мудреца довольно простоты".
- З 21 вересня по 15 жовтня тривало гастрольне турне лауреатів Всеукраїнського фестивалю "Червона рута-93" по країнах Європи, в рамках якого відбувся виступ українських артистів у м. Пряшеві.
- У Державному музеї українсько-руської культури м.Свидника відбулася виставка картин О.Новаківського (1872-1935), на якій було представлено 53 роботи митця з приватної колекції М.Мушинки.
- Товариство "Україна" і Союз русинів-українців Словаччини з 24 по 27 лютого спільно провели Дні українських фільмів на теренах компактного проживання русинів-українців у Слова-

цькій Республіці. Цей традиційний фестиваль проходив у чотирьох містах - Пряшеві, Меджилабірцях, Гуменному та Бардейові. Український кінематограф репрезентували кінорежисери Л.Осика - з фільмом "Гетьманські клейноди", Б.Савченко - з фільмом "Для домашнього вогнища", молода кіноактриса С.Круть, яка знялася в обох картинах, а також кінорежисер та поет С.Чернілевський.

1995 рік

Україна

- Постановою Кабінету міністрів створено українську частину двосторонньої українсько-словацької комісії з питань національних меншин, освіти і культури. Діяльність її спрямовуватиметься на забезпечення прав осіб, які належать до словацької меншини в Україні та відповідно української меншини в Словацькій Республіці.
- 10-12 вересня у Світловодську Кіровоградської області проходили Дні словацько-української дружби. Три дні гостювала на Кіровоградщині словацька, делегація на чолі з Надзвичайним та Повноважним Послом цієї країни Йозефом Мігашем. Крім ділової частини гості мали 1 насичену культурну програму. Учасники днів українсько-словацької дружби відвідали місцевий музей, школу мистецтв, зустрілися з активістами міської організації "Просвіта", поклали квіти до пам'ятника Кобзареві.
- Виконавці з Словаччини взяли участь в Міжнародному конкурсі юних піаністів пам'яті В.Горовіца.
- В травні в Ужгороді відбулося літературно-мистецьке Шевченківське свято "В сім'ї вольній, новій". Сюди прибули письменники, художники, артисти з багатьох міст України, а також зарубіжних країн, в тому числі з Словаччини. Учасникам та гостям свята надіслав привітання Президент України Леонід Кучма.
- У Кіровограді вдруге пройшов фестиваль "Діти – посланці миру". Серед запрошених на фестиваль зразковим хореографічним дитячим ансамблем "В гостях у казки" художніх колективів були гості з Словаччини.

- У липні у Львові завершився Міжнародний дитячий фольклорний фестиваль, у якому взяли участь десятки дитячих колективів не тільки з України, а й з інших країн, в тому числі з Словаччини.
- У київському Будинку актора в лютому відбулась прес-конференція, яку проводило керівництво Спілки театральних діячів України спільно з представниками чотирьох посольств – США, Австрії, Румунії та Словаччини. На ній було ознайомлено присутніх з планом культурних заходів СТД на поточний рік.
- В Українській академії мистецтв у березні відкрилася виставка “Із сучасної словацької геральдичної творчості”. Організатори - Українське геральдичне товариство. Словацьке генеалогічно-геральдичне товариство при Матиці словацькій. Посольство Словацької Республіки в Україні.
- У київській галереї “Тарас” 16 червня відкрилася художня виставка “Сучасне образотворче мистецтво Словаччини”, на якій репрезентується доробок кількох генерацій словацьких митців, об'єднаних в “Умелецькій бесіді Словацькій”. На відкритті виставки виступили радник міністра культури Словаччини доктор Мілан Янковський, секретар ради “Умелецької бесіди Словацької” Ігнац Колчак, директор краєзнавчого музею м.Тре-бішов Юрай Жаданський.
- XII Міжнародний пленер “Карпатська осінь-95”, організований Закарпатською спілкою художників України, в якому взяли участь 34 митця, в тому числі з Словаччини, пройшов у санаторії “Дубриничі” Перечинського району, що на Закарпатті. Результатом плідної роботи стала виставка робіт учасників мистецького форуму, яка відкрилася 25 жовтня у виставочному залі Спілки художників у м. Ужгород.
- 29 травня у Києві завершила роботу конференція “Наука і культура між слов'янським німецькомовним світами як чинник оновлення Східної та Південно-східної Європи”, присвячена пам'яті видатного українського Історика, філософа та літературознавця ХХ століття Дмитра Чижевського. Понад 110 науковців з України, інших країн світу, в т.ч. з Словаччини, взяли участь у цій конференції.

- Міжнародна наукова ювілейна конференція “Закарпаття в загальноукраїнському контексті ХХ ст.”, присвячена 50-річчю возз’єднання Закарпаття з Україною, пройшла в червні в Ужгороді за участю науковців України, Словаччини та інших країн.
- В липні тут відбулась установча конференція по створенню Закарпатського відділення Всеукраїнського товариства “Україна-Словаччина”. Учасники конференції обговорили, і, в основному, схвалили статут нової організації. Обрано правління обласного відділення.
- Вчетверте у Галицькому центрі дитячої та юнацької творчості у Львівській області було відкрито Міжнародну школу українознавства. Її слухачі із Словаччини та інших країн Східної Європи, крім засвоювання теоретичного матеріалу, побували у Києві, його музеях, відвідали могилу Тараса Шевченка у Канові.
- Ряд культурологічних заходів за участю науковців з Словаччини було проведено в Ужгороді. 26-27 жовтня у Будинку “Прогресу” пройшла науково-практична конференція, присвячена 50-річчю смерті у катівнях ГУЛАГу президента Карпатської України о.Августина Волошина; 25-27 жовтня відбувся III Міжнародний симпозіум по хунга-рології, на якому розглядалися питання угорської мови, культури, історії, етнографії. Інститутом мовознавства Угорської академії наук та Товариством угорської культури Закарпаття було організовано конференцію, на якій були присутні лектори з Трансільванії (Румунія), Словаччини, Воєводини (Югославія), Угорщини.
- 21-22 червня в Закарпатському краєзнавчому музеї проходила науково-практична конференція, присвячена 50-річчю його заснування, в роботі якої взяли участь гості з Угорщини та Словаччини.
- Фестиваль, задуманий і організований Спілкою українських студентів-кінопродюсерів, заснованою при Київському державному інституті театрального мистецтва ім.І.Карпенка-Карого, відбувся в республіканському Будинку кіно з 15 по 19 квітня. Крім робіт студентів і випускників факультету кіномистецтва і телебачення “Про-лог”-95 представив програми кіномитців з багатьох країн світу, зокрема Словаччини.

Словаччина

- 16-17 червня в Братиславі відбувся семінар міністрів культури країн Європи, організований Радою Європи та Міністерством культури Словацької Республіки. У ньому взяли участь офіційні делегації 40 держав. Українську делегацію склали в.о. міністра культури України М.Яковина та радник Міністерства культури М.Стріха. Розглядалися питання вироблення спільних означень для загальноєвропейської культурної ідентичності, забезпечення культурної ідентичності етнічних та регіональних спільнот, державної культурної політики, загального ринку культурних цінностей тощо.
- Чоловічий ансамбль “Бетяри” та вірцевий ансамбль “Леанка” з Ужгородського району взяли участь у Всесвітньому фестивалі словацького фольклору, який проведено у Словаччині.
- Делегація Міністерства культури України на чолі з в.о. міністра культури М.Яковиною взяла участь у відкритті 41-го традиційного фестивалю культури українців у м.Свиднику (Східна Словаччина). Було передано подарунки від Мінкультури України Союзу українців Словаччини та колективу Музею української народної культури. Відбулися численні зустрічі та розмови з представниками української громади Словаччини. У фестивальних заходах також брав участь фольклорний народний ансамбль “Іршава” із Закарпаття.
- Дрогобицька камерна хорова капела “Легенда” (художній керівник –О.Циклинський) в листопаді взяла участь у Шостому міжнародному фестивалі греко-католицького співу в м. Кошице (Словаччина).
- В жовтні відбулися гастролі Київського державного Молодого театру в містах Словаччини – Пряшеві, Кошице, де було показано вистави “Шельменко-денщик” Г.Квітки-Основ’яненка та “Сцени з подружнього життя” І.Бергмана. Театр мав багато незабутніх зустрічей з українською діаспорою цієї країни.
- У Музеї сучасного мистецтва ім.Енді Вархолла в Словаччині експонувалась персональна виставка вінницького художника В.Рибачука.

- У словацькому місті Меджілаборці в листопаді було влаштовано персональну виставку львівського художника С.Міхновського.

1996 рік

Україна

- З 19 по 21 січня, на Рівненщині проходив II Міжнародний слов'янський фольклорний фестиваль "Коляда", серед учасників якого були колективи з Росії, Білорусі, Словаччини та багатьох міст України.
- За участю зарубіжних гостей, в тому числі з Словаччини, 21-25 травня 1996 року на Рівненщині проходило Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято "В сім'ї вольній, новій...".
- У ніч на Івана Купала (з 6 на 7 липня) в Луцьку відбувся заключний гала-концерт і фестивалю естрадної пісні "На хвилях Свितязя", організованого за ініціативою творчої фірми "Ідея". У фестивалі взяли участь 32 співаки з України, Росії, Словаччини.
- Старовинне місто Прикарпаття Коломия 5-6 жовтня всьоме приймала учасників міжнародного фольклорного фестивалю "Коломийка-96", серед яких були гості з Словаччини.
- Понад 60 колективів та окремих виконавців з України, а також Угорщини та Словаччини брали участь у Першому Міжнародному фестивалі ім.М.Машкіна, що проходив на Закарпатті в листопаді з нагоди 70-річчя поета-пісняра.
- У м.Трускавці (Львівської області) відбулися 11 міжнародні змагання з європейських та латиноамериканських танців "Титули України-96", у яких взяли участь представники Словаччини, Литви, Голландії, Великобританії та ін. зарубіжних країн.
- З нагоди 5-річниці української міліції в Ужгороді в грудні проведено міліцейський мистецький фестиваль, гостями свята були поліцейські делегації із Австрії, Німеччини, Угорщини, Словаччини, Чехії, Польщі, Румунії.

- У Національному музеї Львова у лютому експонувалася виставка живопису провідного митця з Словаччини, поета П.Колісника.
- Завдяки договору про обмінні виставки між Требішовським краєзнавчим музеєм та Закарпатською спілкою художників України 5 квітня в м. Ужгороді відкрилася виставка творів словацького живописця, графіка, доцента кафедри живопису Братиславської академії мистецтв, члена творчого об'єднання “Умелецька бесіда словенска” С.Гарангозо.
- Виставка художніх полотен Аттіли Дунчака експонувалася в Ужгороді.
- Понад 500 навчальних та позашкільних закладів 13 країн світу взяли участь у першій міжнародній виставці-конкурсі дитячого малюнка під девізом “Дзвони Чорнобиля” в Житомирі, приуроченій до 10-річчя чорнобильської аварії. Серед нагороджених – дитячі колективи з Білорусі, Молдови, Словаччини.
- У с. Кострино Великоберезнянського району Закарпатської області відбувся міжнародний пленер “Осінь-96”, в роботі якого взяли участь митці Закарпаття, а також гості з Угорщини та Словаччини. Його підсумком стала виставка робіт його учасників, що відкрилась у картинній галереї Ужгорода
- В січні науковці з Словаччини взяли участь в III Гончарівських читаннях (Київ) та семінарі “Чи пам’ятає сучасна Європа про дітей та молодь?” (Львів).
- Вчені з України, Словаччини, Югославії та Польщі були учасниками міжнародної наукової конференції, яка проходила 3 квітня в Ужгороді з нагоди 350-ліття укладення Ужгородської унії.
- Міжнародна конференція “Проблеми сучасної музики та візуального мистецтва” завершила роботу в Одесі. В ній взяли участь теоретики і практики з різних міст України, а також Молдови, Естонії, Польщі, Росії, Словаччини, Чехії, Югославії. Протягом трьох днів було обговорено широкий спектр проблем, пов’язаних із творчістю та взаємозбагаченням національних культур.
- У Кременчуці відкрито перший в Україні центр словацької економіки та культури. Мета його - налагодження контактів зі

Словаччиною в рамках словацько-українських торговельно-економічних та культурних зв'язків.

- У Товаристві “Україна” в Києві в червні розпочали свою роботу курси вчителів української мови та літератури за участю викладачів з держав Прибалтики, Польщі, Словаччини, Росії.

Словаччина

- У Словаччині з робочим візитом перебував Прем'єр-міністр України Є.Марчук. Відбулася робоча зустріч прем'єр-міністрів В.Мечіара та Є.Марчука, переговори урядових делегацій. Міністри культури двох країн Д.Остапенко та І.Гудець підписали угоду про співпрацю в галузі культурних стосунків та план співпраці між міністерствами до 1998 року.
- На початку травня делегація на чолі з міністром культури і мистецтв України Д.Остапенком взяла участь у Міжнародній конференції міністрів культури “Ідентичність недомінантних культур у процесі Інтеграції Європи”, що проходила у м.Братислав
- У відповідності з угодою про культурне співробітництво між державами в червні проходили Дні української культури в Словаччині. Україна була представлена творчою делегацією на чолі з офіційними особами – заступником міністра культури і мистецтв України О.Безпимом та начальником управління музичного мистецтва В.Стасюком. Жителі ряду словацьких міст мали змогу ознайомитися із сучасним українським малярством, творчістю композиторів та виконавців, серед яких були провідні майстри Національної опери та львів'яни – капела “Трембіта” та піаністка Е.Чуприк.
- Лауреатами Міжнародного фольклорного фестивалю “Академічна Нітра-96” у Словаччині стали актори Чернівецького театру-студії “Гердан” Л.Скоропадюк і Т.Шевчук, які отримали дипломи I ступеня.
- Вокальний квартет Ужгородського училища культури брав участь у пісенному конкурсі “Маковецька струна-96”, який пройшов у м.Бардейов (Словаччина).
- Вокальне тріо Мареничів з Волині гастролювало у Словаччині.

- З 30 березня по 18 квітня у м.Сніна (Словаччина) діяла художня виставка трьох закарпатських художників В.Габуди, Б.Кузьми, В.Павлишина, яка проходила під девізом “Міст”, що символізує єднання і дружбу двох сусідніх народів.
- Втретє демонструвалася за межами України персональна виставка юної тернопільської художниці, учениці третього класу однієї з міських шкіл С.Пазізін – цього разу у Словаччині.
- З 20 грудня по 15 січня 1997 року у м.Требішов (Словаччина) у краєзнавчому музеї проходила виставка творів закарпатських художників на різдвяну тему, на якій було представлено 45 робіт 22 художників.
- У м.Наместе-Орава (Словаччина) відкрилася виставка творів закарпатських художників, учасників міжнародного пленера. Свої роботи демонстрували: О.Долгош, В.Скакандій, Й.Рушак, Т.Данилич, В.Беца, Л.Гайда.
- По лінії Міністерства культури і мистецтв України для участі у конференції у Словаччину виїжджали співробітники міністерства Г.Шиманська та Н.Мазур.
- Стрічка київського кінорежисера О.Вітгофа “Гармонія”, присвячена молодій київській художниці-киянці К.Сапожковій, брала участь у конкурсній програмі Міжнародного фестивалю документального кіно “Арт Фільм”, що проходив у м.Тренчанське Теплице (Словаччина).
- 20 років виповнилося клубу Тараса Шевченка в Братиславі (Словаччина). Мета його діяльності – зближення двох братніх народів. Один з найактивніших членів клубу – музично-драматичний ансамбль, який пропагує українське мистецтво не тільки у Братиславі, але й у Празі та Відні.
- Союз русинів-українців Словацької Республіки вже вп’яте провів за допомогою товариства “Україна” Дні українського кіно. Було репрезентовано два художніх фільми: “Москаль-чарівник”, створений у 1995 році на Національній кіностудії ім.О.Довженка режисером М.Засєєвим-Руденком, та “Дика любов”, поставлений у 1993 році на Одеській кіностудії режисером В.Новаком.

1997 рік

Україна

- 18 червня у Києві, в Національній опері, відбулось урочисте відкриття Днів культури Словацької Республіки в Україні, які були організовані міністерствами культури обох країн та Посольством Словаччини в Україні. Напередодні їх відкриття словацькі друзі відвідали парк Слави, де поклали квіти на могилу Невідомого солдата. У рамках Днів відбулись зустрічі офіційної делегації Словацької Республіки на чолі з міністром культури І.Гудецем з віце-прем'єр-міністром України І.Курасом, міністром культури і мистецтв Д.Остапенком, міністром інформації З.Куликом, а також заступником голови Київської міськдержадміністрації А.Тимчиком. У Національному художньому музеї працювала велика виставка "Словацька графіка-97": традиції, експеримент, альтернатива, на якій свої роботи представляли 28 художників. Своє мистецтво показали і словацькі кінематографісти: у Будинку кіно стрічкою режисера Е.Гречнера розпочався фестиваль словацького кіно, який тривав до 22 червня. Під час Днів відбулися інші цікаві заходи: виступи солістів Словацької опери, колективів фольклорної та камерної музики, у Спілці письменників - презентація книги "Легенди і міфи старих слов'ян", написаної міністром культури Словаччини І.Гудецем. Дні завершилися заключним концертом, який відбувся 23 червня у Колонному залі ім.М.Лисенка Національної філармонії України. Крім Києва святкові заходи проходили у Каневі, Черкасах, Умані та Чернігові.
- З 4 по 10 жовтня в Ужгороді за участю творчих колективів України, Німеччини, Болгарії, Румунії, Білорусі, Словаччини, Чехії, Польщі та інших європейських країн проходив IV Міжнародний фестиваль театрів ляльок "Інтерлялька-97".
- 170 танцювальних пар з 30 клубів України та Словаччини 18-19 жовтня виборювали в Ужгороді "Кубок Карпатського євро-регіону – 97".
- Гості з Словаччини, Польщі та Угорщини взяли участь у I Міжнародному благодійному фестивалі творчості людей з обмеженими фізичними можливостями країн Карпатського євро-регіону (5-6 листопада, м.Ужгород), а також у II Міжнарод-

- ному пісенному фестивалі ім.М.Машкіна (29-30 листопада, м.Іршава Закарпатської області).
- У вересні Національний заслужений академічний симфонічний оркестр України побував на гастролях в Словаччині та Чехії.
 - У Львові в лютому демонструвалась виставка робіт П.Колісника із Словаччини, а на передвеликодні свята в львівському Музеї етнографії та художнього промислу інституту народознавства НАН України працювала виставка, на якій було представлено понад 12 тисяч писанок з різних областей України, а також Словаччини, Румунії та Хорватії.
 - У виставочному залі Закарпатської обласної Спілки художників м.Ужгорода у липні пройшла персональна виставка творів словацької художниці Мілки Лакона-Краусової з міста Требішова. Художниця з Словаччини привезла 44 картини та 4 гобелени, а у серпні з цією виставкою познайомилися у Мукачевому.
 - В Івано-Франківську у вересні завершилася міжнародна художня виставка “Карпатський хребет-97”. Понад 150 митців з Румунії, Словаччини, Угорщини, а також з Івано-Франківської, Львівської, Закарпатської та Чернівецької областей України представили твори живопису, графіки, скульптури, декоративно-прикладного мистецтва. Переможцями журі визначило живописця із Словаччини Аттілу Дунчака, графіків Р.Романишина зі Львова та Н.Пономаренко з Ужгорода, скульптора В.Андрушка з Коломиї, косівську майстриню з моделювання одягу Г.Татарську. Усього відзначено 26 робіт.
 - 14 травня у Кіровограді розпочала роботу міжнародна наукова конференція, присвячена 100-річчю від дня народження видатного українського поета і громадського діяча Є.Маланюка. В її роботі брали участь відомі вчені-україністи зі Львова, Києва, багатьох областей України, а також гості з Словаччини, Канади, ін. країн.
 - Після багаторічного перебування поза межами рідного краю з Словаччини до Ужгорода повернувся архів відомого закарпатського драматурга, режисера, театрознавця і громадського діяча Юрія-Ав-густина Шерегія, який зберігався у його дочки

О.Грищак-Шерепй. Його передано на зберігання до Ужгородського обласного краєзнавчого музею.

- У Львові відбувся Другий всесвітній конгрес лемків, в роботі якого взяли участь близько 600 представників цієї етнічної групи з України, Польщі, Словаччини, Хорватії, США та Канади. Учасників конгресу привітав Президент України Л.Кучма.
- У с.Середньому (Закарпаття), де проживають словаки, відбувся дев'ятий фестиваль словацького народного мистецтва. Свої творчі набутки продемонстрували на цьому колоритному святі словаки не лише всього Закарпаття, але й гості з Польщі, Угорщини і, звичайно, Словаччини.
- До міст-побратимів Сум – болгарського Враца, німецького Пелле і польського Замосця – у жовтні приєдналося словацьке місто Нітра. Про це домовилися міський голова О.Андронов та його колега із Словаччини В.Лібант.
- Український письменник з Словаччини І.Яцканин був серед лауреатів Міжнародної української премії імені видатного письменника, філософа, просвітителя Григорія Сковороди.

Словаччина

- Чотирнадцятирічна піаністка Н.Марфинець з м.Ужгорода стала володарем Гран-прі Міжнародного конкурсу піаністів “Кошице-97”, що відбувся в травні в м.Кошице (Словаччина).
- Творчі колективи з Закарпаття брали участь у фестивалях та святах, які проходили в Словаччині. Вокально-хореографічний ансамбль “Писанка” Ужгородського міського будинку культури взяв участь у “Маланчиному святі”, яке проходило у січні в м.Кошице. Мукачівський хор хлопчиків і юнаків під керівництвом В.Волонтиря втретє взяв участь у фестивалі духовної музики, який проходив у цьому ж місті, а також дав концерт в українському театрі в м.Пряшеві.
- В м.Наместово (Словаччина) в серпні пройшла виставка картин закарпатських художників: членів Спілки художників України Ласло Гайди і Йосипа Руцака та заслуженого художника України Василя Скакандія. В експозиції були представлені картини з пленеру, що проходив під девізом “Повернення до природи – 96” влітку 1996 року в цьому місті.

- Мукачівський художник та скульптор Л.Бугина на запрошення словацької Спілки народних митців у вересні брав участь у міжнародному симпозіумі різб'ярів.
- У лютому Союз русинів-українців Словацької Республіки вже вп'яте провів за допомогою товариства "Україна" Дні українського кіно у м.Пряшеві (Словаччина). Було репрезентовано два фільми: "Москаль-чарівник" (режисер М.Засєєв-Руденко) та "Дика любов" (режисер - В.Новак).
- На Пряшівщині під гаслом "Зберегти і примножити" відбувся XX фольклорний фестиваль народної культури русинсько-українського населення Словаччини. Відкриваючи свято, голова Союзу русинів-українців Словаччини П.Богдан сказав, що в цій країні створено всі умови для розвитку русинсько-української культури. У Словаччині діє понад 150 аматорських художніх колективів русинів-українців, багато майстрів народної творчості скрупульозно збирають, обробляють і поширюють старовинні русинсько-українські пісні, танці, музику, мистецтво, збережені в пам'яті старшого покоління.
- Фольклорний ансамбль "Словенка" із с.Середне Ужгородського району, що на Закарпатті, було запрошено у липні на фестиваль Дні закордонних словаків, що проводились під гаслом "Наша пісня у світі" у м.Шаля (Словаччина), куди з'їхалися гості з Югославії, США, Бразилії, Румунії, Німеччини, Швеції.
- 14-16 листопада у м. Кошице (Словаччина) відбувся ІХ позачерговий пленарний з'їзд Європейського конгресу українців. У його роботі взяв участь голова Української всесвітньої координаційної ради та товариства "Україна" І.Драч.

1998 рік

Україна

- Фольклорні колективи з Словаччини були серед учасників і Міжнародного молодіжного фестивалю традиційної народної культури "Древлянські джерела" (М.Рівне, травень). Міжнародного фольклорного фестивалю "Коломийка-98" (М.Коломия, вересень). Міжнародного пісенного фестивалю імені поета і композитора, заслуженого діяча мистецтв України М.Машкіна (Іршавський район Закарпатської об-

- ласті), а також обласного свята “Народні джерела” (Ужгород, вересень) .
- З 3 по 8 жовтня в Ужгороді (Закарпатська область) пройшов Міжнародний фестиваль ляльок “Інтерлялька-98” за участю 15 театрів з України, Чехії, Словаччини, Румунії, Білорусі, Болгарії, Бельгії, Бразилії.
 - У березні в Києві, у виставочному залі Культурного центру Українського товариства охорони пам’яток історії та культури, відбулося урочисте відкриття художньої виставки “Словаччина-97”. Саме природа цієї країни стала джерелом натхнення для українських художників О.Кравченко, І.Донича, Б.Федоренка, словацьких - Мілана Солтеса та Йозефа Цеперко, італійського - Джузеппе Паккамиччіо, твори яких увійшли до експозиції.
 - Творча громадська організація “Умелецька бесіда Словацька” в картинній галереї м. Мукачєво 11 вересня відкрила виставку відомих словацьких митців Ш.Бубана (живопис) і Т.Баніка (скульптура). В рамках угоди про творче співробітництво між Закарпатським обласним відділенням Спілки художників України та “Умелецькою бесідою Словацькою” в Ужгороді у жовтні працювала виставка творів митців-членів цієї творчої організації Словаччини Б.Колчак, І.Колчака, Ш.Бубана (живопис) та Т.Баніка (скульптура).
 - Згідно зі статистичними даними, в Закарпатській області, здебільшого в околицях міст Ужгорода та Мукачєво, живе 7329, а за неофіційними - понад 22 тисячі словаків. Про їх становище розповіла братиславська газета “Словенська Республіка” у додатку “Культура-98”, де подаються матеріали виключно про закордонних словаків. З 1990 року словацька меншина в Україні значно активізувалася і, як зазначає газета, її становище поступово поліпшується. Нині набули розвитку освіта і культура, виросла самосвідомість усіх категорій українських словаків. Важливу роль у цьому процесі відіграла обласна культурно-освітня організація “Матица Словенська”. Активно діє, особливо на ниві народного фольклору, обласна організація “Об’єднання словаків Закарпаття імені Л.Штура”. У семи школах факультативно вивчається словацька мова, а в селі Сторожниця відкрито 6 класів зі словацькою мовою нав-

чання. Багато позитивних змін, – підсумовується в культурному додатку, – сталися завдяки добрій співпраці управлінь освіти, культури, у справах національних меншин Закарпатської обласної державної адміністрації, місцевої церкви та допомозі Словацької Республіки.

- На Свалявщині в с.Родникова Гута (Закарпатська обл.) 20 вересня пройшло обласне свято словацького народного мистецтва за участю фольклорних колективів з Словаччини та Угорщини.

Словаччина

- На 44-у святі українсько-русинської культури Словаччини, що відбулося влітку у м. Свиднику, гідно представили мистецтво України народні фольклорні ансамблі “Козацький гурт” (м.Тараща) і “Криниченька” (сmt.Бородянка).
- Київський художник Б.Федоренко спільно з колегами-живописцями з України та ряду країн Європи організував міжнародний пленер у с.Дубовиці (Словаччина). Двісті робіт, створених у Дубовицях, Ліпанах, Пряшеві, де живе багато українців, стали доробком учасників зустрічі. Всі ці роботи було виставлено у дубовицькому готельному центрі “Гольція”.

1999 рік

Україна

- У Рівному з 19 по 23 січня проходив V Міжнародний слов'янський фольклорний фестиваль “Коляда”, в якому взяли участь 25 фольклорних колективів з багатьох регіонів України, а також з зарубіжних країн, зокрема з Словаччини. Фестиваль проходив під егідою CIOFF (Міжнародної Ради фестивалів фольклору і традиційних мистецтв), що діє при ЮНЕСКО.
- А з нагоди 8-ї річниці Незалежності України у цьому місті проходив II молодіжний міжнародний фестиваль традиційної культури “Древлянські джерела”, серед учасників якого були творчі колективи з Словаччини.

- Гості з Словаччини та Угорщини були серед учасників Міжрегіонального пісенного фестивалю ім.М.Машкіна, що проходив 27-28 листопада в м. Іршава на Закарпатті.
- У травні в Ужгороді демонструвалася виставка художників - учасників міжнародного пленеру “Весна-99” за участю митців з Словаччини, а в червні – у виставковому залі Івано-Франківської обласної організації Спілки художників України діяла виставка “Ознака-99”, на якій експонувалися роботи художників України, Словаччини та інших країн.
- Поліграфічні підприємства Словаччини були серед учасників Першого Київського міжнародного книжкового виставки-ярмарку “Книжковий світ-99”, присвяченого 8-й річниці Незалежності України.
- І Міжнародний симпозіум карикатури “Дивакувате тисячоліття” (проект львівського художника О.Дергачова, здійснений за сприяння міжнародного фонду “Відродження”) відбувся у Львові за участю відомих карикатуристів і редакторів гумористичних журналів Росії, Польщі та Словаччини.
- Понад 750 провідних учених з 25 країн світу, зокрема Словаччини, взяли участь в урочистому відкритті IV Міжнародного конгресу українців, який відбувся в Одесі. Перед учасниками конгресу виступив віце-прем’єр-міністр України В.Семиноженко. Він передав привітання від Президента України Л.Кучми.
- У Закарпатті на запрошення обласної культосвітньої організації “Матіца Словенська” побувала з концертами група “The continentals” зі Словаччини. Їхні концерти відбулися в селах Анталовці, Середнє Ужгородського району, а також у м. Ужгороді.
- X обласне свято словацького народного мистецтва “Словацька веселіца” пройшло 26 вересня в с. Кольчино Мукачівського району. У святі взяли участь 24 колективи із Закарпаття, Словаччини та Угорщини.

Словаччина

- По лінії Міністерства культури і мистецтв у травні група студентів кафедри народної хореографії Національного універси-

- тету культури і мистецтва виїжджала до Словаччини для участі у міжнародному фольклорному фестивалі у м. Сніна.
- Камерний хор “Галицькі передзвони”, яким керував В.Савчук, повернувся додому переможцем XI Міжнародного фестивалю хорів, що проходив у місті Трнава (Словаччина). Виступивши у двох номінаціях - духовна і народна музика, - хористи з Прикарпаття були нагороджені дипломом 1-го ступеня та кришталевою вазою.
 - На XIII Міжнародній виставці дитячого образотворчого мистецтва, яка проходила в місті Мартіні (Словаччина), серед переможців названі Василь Мартинов та Олег Бойкевич з Рогатинської дитячої студії образотворчого мистецтва Івано-Франківської області.
 - На міжнародному фестивалі фотографії "ФОТО-ФО", що проходив у столиці Словаччини Братиславі, Україну представляли - фотограф Андрій Авдеєнко, художник Олексій Єсюнін та мистецтвознавець Тетяна Павлова. Вони показали експозицію під назвою “Звіт інопланетянина”.
 - Українські стрічки брали участь у V Міжнародному кінофестивалі фільмів на тему охорони та відтворення навколишнього середовища "ENVIROFILM-99" (Словаччина).
 - Солісти Закарпатської обласної філармонії - заслужені артисти України Марія Зубанич та Оксана Ільницька взяли участь у традиційному святкуванні Маланчиного вечора - Старого Нового Року, який проводила українська діаспора у Братиславі (Словаччина). Артисти подарували господарям чудові українські народні пісні, колядки, виконували класичні твори.

2000 рік

Україна

- Закордонні делегації з Чехії, Словаччини, Угорщини, Румунії брали участь в урочистостях, які пройшли в Закарпатській області, з нагоди 55-й річниці возз'єднання Закарпаття з Україною.
- З нагоди національного свята Словаччини - Дня Конституції відбулась зустріч Тимчасового повіреного у справах Словацької Республіки в Україні п. Павела Віздала з членами ТОВА-

риства “Україна-Словаччина”. Було відзначено “згасання” мистецьких контактів, наголошувалася необхідність пошуку нових форм співпраці.

- 25-27 лютого в Івано-Франківську відбувся I Міжнародний фестиваль хорової музики “Передзвін”. У фестивалі взяли участь 12 хорових колективів: чотири з-за кордону - Польщі, Словаччини, Молдови і Білорусі, чотири - з Києва, Львова, Вінниці та Чернігова, чотири - з Івано-Франківська.
- Більш як 250 видавців України, Росії, Великобританії, Словаччини, Канади і Сирії були учасниками II Міжнародного фестивалю книговидавців “Світ книги-2000”, який проходив у Харкові. У рамках фестивалю було проведено широкомасштабну виставку-продаж кращих зразків книжкової та поліграфічної продукції, презентації нових видань, зустрічі з письменниками.
- 26 травня завершив роботу Міжнародний фестиваль музичного мистецтва “Віртуози”, який тривав у Львові з 10 травня. Серед зарубіжних гостей фестивалю була оперна співачка Н.Козятинська (Словаччина).
- З 7 по 10 вересня 2000 року у Києві під патронатом президента України Л.Кучми проходив ювілейний X Міжнародний фестиваль мистецтв “Слов’янський базар – 2000”. В боротьбу за Гран-прі конкурсу виконавців “Слов’янського базару-2000”, який традиційно був центральною подією цього мистецького форуму, вступили молоді таланти з 16 країн близького і далекого зарубіжжя: Із Вірменії, Білорусі, Грузії, Індонезії, Китаю, Литви, Македонії, Молдови, Польщі, Росії, Словаччини, Словенії, Узбекистану, України, Хорватії, Чехії, Югославії.
- З 5 по 11 вересня на Чорноморському узбережжі Криму відбувся VI Міжнародний телевізійний фестиваль “Море друзів”, в рамках якого проходив V Міжнародний конкурс молодих виконавців популярної сучасної естрадної пісні “Ялта-2000”. На “Ялту-2000” приїхали 18 конкурсантів з Білорусі, Болгарії, Литви, Молдови, Словаччини, Узбекистану і України.
- З 28 березня по 30 квітня в Києві проходив Міжнародний театральний фестиваль-лабораторія “Дев’яте мистецьке Березилля. Вічний театр”, в якому брали участь театри з кількох кон-

тинентів. Зокрема, у Театрі маріонеток на Подолі 13 квітня з виставою “Маленький принц” виступили студенти Академії музичного і драматичного мистецтва з Братислави (Словаччина).

- З 1 по 8 жовтня в Ужгороді проходив VI Міжнародний фестиваль театрів ляльок “Інтерлялька-2000”, в якому брали участь лялькарі з Польщі, Німеччини, Румунії, Угорщини, Болгарії, Білорусі, Словаччини, Чехії, Росії та п’ять українських колективів.
- Про відкриття консульства Словацької Республіки в Ужгороді йшлося на зустрічі Надзвичайного Повноважного Посла Словацької Республіки в Україні В.Гривні з керівництвом області. Зокрема, було піднято питання про виділення приміщення для Центру словацької культури та про навчання дітей закарпатських словаків у школах краю.
- 20 червня в Ужгороді відбувся II міжнародний фестиваль телевізійних та радіопрограм для національних меншин “Мій рідний край”. У творчих змаганнях взяли участь телерадіоорганізації Угорщини, Румунії, Словаччини, Польщі та обласні держтелерадіокомпанії України.
- У с. Довгому Іршавського району Закарпатської області відбулося свято словацького народного мистецтва “Словенська веселіца – 2000”. Свято відкрив начальник управління культури ОДА Василь Габорець. Також на святі були присутні: Надзвичайний посол Словацької Республіки в Україні Василь Гривня, державний секретар Міністерства культури Словацької Республіки Мілан Гачіка, уповноважений уряду Словацької республіки у справах закордонних словаків Клод Балаж. В с.Довгому було створено осередок товариства “Матіца Словенська”. На святі виступили понад 15 самодіяльних колективів. Після закінчення концерту учасники та гості свята мали можливість ознайомитися з виставками робіт художників Юлія Мошака та Андрія Шварца, а також народних майстрів с. Довге.

Словаччина

- Народний фольклорний гурт Рівненського палацу дітей та молоді побував на міжнародних фестивалях у Словаччині та Чехії.
- Актори Рівненського облмуздрамтеатру були учасниками XXVII Міжнародного літнього театрального фестивалю в м. Зволен (Словаччина).
- З ініціативи рідних Ю.-А. Шерегія, а саме його доньки Ольги Грицак та сина Йосипа, котрі живуть у Братиславі (Словаччина), Закарпатський український музично-драматичний театр здійснив гастрольну подорож Словаччиною з виставою “Танго для тебе”, створеною за оперетою братів Шерегіїв “Флірт і кохання”. Допомогли організувати цю поїздку центр культури “Ружінов” (Братислава) та музично-драматичний ансамбль імені Т.Шевченка, створений свого часу Ю.-А.Шерегієм.
- На запрошення української діаспори Словаччини ансамбль народних інструментів “Галицькі забави” з м.Івано-Франківська взяв участь у святі Маланки і виступив на сцені концертного залу м.Кошице. Успіх був настільки вражаючим, що вже на другий день після концерту майстри мистецтв з Івано-Франківська отримали запрошення виступити зі своєю програмою у столиці Чехії Празі.
- У липні в Словаччині проводився традиційний міжнародний фестиваль словацької культури “Дні закордонних словаків”, організований Міністерством культури та Будинком закордонних словаків у Братиславі. 260 представників словацьких меншин приїхало з різних країн на землю колишньої батьківщини, серед яких були солісти, вокальні та хореографічні колективи з Австралії, Чехії, Франції, Хорватії, Югославії, Угорщини, Польщі, Швейцарії, США, Австрії, Румунії. Україну на цьому форумі представляв народний вокально-хореографічний ансамбль “Словенка” Середнянської дитячої школи мистецтв (керівник Софія Симочко, балетмейстер Єлізавета Сівак). Десятиденна програма фестивалю була надзвичайно насичена як у концертному відношенні, так і в плані відпочинку. Перший, найважливіший концерт відбувся у м. Братиславі на сцені народного театру опери і балету. “Словенка” з Середнього демонструвала високу сценічну і хорову культуру, а тому була прийнята братиславською публікою із

захопленням. Наших дівчат довго не відпускали зі сцени, викликаючи на “біс”. Велике концертне двогодинне дійство “Розлучені, але не забуті” з великим успіхом пройшло також в інших містах Словаччини – Пештянах, Тренчині, Детві. Всюди, де відбувалися концерти, глядачі стоячи вітали учасників та дякували їм за мистецтво та майстерність.

Додаток 3

**Національний склад населення Словаччини
згідно з даними перепису населення 1991 р.**

Таблиця 3.1.

1991		
Національніс ть	Кількість (чол.)	%
Словаки	4 519 328	85,685
Чехи	52 884	1,002
Моравани	6 037	0,114
Сілезці	405	0,008
Угорці	567 296	0,755
Роми-цигани	75 802	1,437
Поляки	2 659	0,050
Німці	5 414	0,102
Русини	17 197	0,326
Українці	13 291	0,251
Росіяни	1 389	0,026
Євреї	134	0,003
Греки	65	0,001
Болгари	1 400	0,026
Румуни	197	0,004
Австрійці	81	0,002
В'єтнамці	161	0,003
Інші	1 823	0,034
Не вказали	8 782	0,166
Всього	5 274 335	100,0

**Національний склад населення Словаччини
згідно з даними перепису населення 2001 р.**

2001		
Національність	Кількість (чол.)	%
Словаки	4 614 854	85,8
Чехи	44 620	0,8
Моравани	2 348	0,0
Угорці	520 528	9,7
Роми-цигани	89 920	1,7
Поляки	2 602	0,1
Німці	5 405	0,1
Русини	24 201	0,5
Українці	10 814	0,2
Росіяни	1 590	0,0
Євреї	218	0,0
Болгари	1 179	0,0
Інші	5 350	0,1
Не вказали	54 502	1,0
Всього	5 379 455	100,0

Таблиця 3.3.

Етнічний склад населення Кошицького краю згідно з даними перепису населення в 1991 р.

Округ	Населення	Словаки	Угорці	Цигани	Чехи	Русини	Українці	Інші
Гелніца	29 833	27 683	24	1 571	128	44	28	355
Чол. %		92,8	0,1	5,3	0,4	0,1	0,1	1,2
Кошице		212 699	10 760	4 282	3 927	679	1 034	1 819
Чол. %	235 160	90,4	4,6	1,8	1,6	0,3	0,4	0,7
Кошице-округ		77 171	16 240	4 479	374	30	59	939
Чол. %	99 292	77,7	16,4	4,5	0,4	0,0	0,0	1,0
Міхаловце		85 055	13 754	3 699	737	69	253	261
Чол. %	103 828	81,9	13,2	3,6	0,7	0,1	0,2	0,3
Рожнява .		36 525	21 434	2 183	326	7	45	161
Чол. %	60 681	60,2	35,3	3,6	0,5	0,0	0,1	0,3
Собранце		24 804	16	448	107	24	102	51
Чол. %	25 552	97,1	0,0	1,8	0,4	0,1	0,4	0,2
Спішска Нова Вес		78 711	105	6 663	477	94	100	200
Чол. %	86 350	91,2	0,1	7,7	0,5	0,1	0,1	0,2
Требішов		63 765	33 191	2 813	462	43	117	129
Чол. %	100 520	63,4	33,0	2,8	0,5	0,1	0,1	0,2
Всього		606 373	95 524	26 138	6 538	990	1738	3915
Чол. %	741 216	81,8	12,9	3,5	0,9	0,15	0,25	0,5

Таблиця 3.4.

Етнічний склад населення Пряшівського краю згідно з даними перепису населення в 1991 р.

Округ	Населення	Словаки	Угорці	Цигани	Чехи	Русини	Українці	Інші
<i>Бардейов</i> Чол. %	71 106	64 400 90,6	47 0,1	2 912 4,1	238 0,3	1 887 2,6	1 443 2,0	179 0,3
<i>Гуменне</i> Чол. %	61 804	57 770 93,5	98 0,1	641 1,0	498 0,8	1 318 2,1	1367 2,2	112 0,2
<i>Кежмарок</i> Чол. %	57 730	53 738 93,1	46 0,1	3 242 5,6	347 0,6	18 0,0	38 0,1	301 0,5
<i>Левоча</i> Чол. %	29 298	27 401 93,5	22 0,1	1 718 5,9	96 0,3	12 0,0	15 0,1	34 0,1
<i>Медзілаборце</i> Чол. %	13 122	7 437 56,7	9 0,1	133 1,0	97 0,7	4 002 30,5	1 378 10,5	66 0,5
<i>Попрад</i> Чол. %	96 399	91 001 94,4	228 0,2	3 330 3,5	1 317 1,4	45 0,1	95 0,1	383 0,4
<i>Пряшів</i> Чол. %	151 045	142 498 94,3	199 0,1	4 587 3,0	1 140 0,8	881 0,6	1 316 0,9	424 0,3
<i>Сабінов</i> Чол. %	49 200	45 713 92,9	24 0,0	3 066 6,2	180 0,4	64 0,1	134 0,3	49 0,1
<i>Сніна</i> Чол. %	38 593	33 350 86,4	25 0,0	517 1,3	227 0,6	2 493 6,5	1 916 5,0	66 0,2
<i>Стара Любовня</i> Чол. %	46 513	42 464 91,3	29 0,0	1 844 4,0	183 0,4	1 027 2,2	696 1,5	270 0,6

Стропков Чол. %	20 098	18 249 90,8	7 0,0	469 2,3	89 0,5	844 4,2	402 2,0	38 0,2
Свидник Чол. %	32 127	26 956 83,9	20 0,1	685 2,1	118 0,4	2 674 8,3	1 482 4,6	192 0,6
Вранов Чол. %	72 229	68 399 94,7	49 0,1	2 968 4,1	253 0,4	310 0,4	166 0,2	84 0,1
Всього Чол. %	739 264	679 376 91,8	803 0,1	26 112 3,5	4 783 0,6	15 575 2,1	10 448 1,4	2198 0,5

Таблиця 3.5.

**Етнічний склад населення Пряшівського і Кошицького краю
згідно з даними перепису населення в 2001 р.
(чол.)**

СР, край, округ	Населення, всього	Національність									
		Словаки	Угорці	Цигани	Чехи	Моравани	Русини	Українці	Німці	Поляки	Хорвати
Словацька Республіка	5 379 455	4 614 854	520 528	89 920	44 620	2 348	24 201	10 814	5 405	2 602	890
Пряшівський край	789 968	716 441	817	31 653	3 774	171	21 150	6 781	510	549	23
Бардейов	75 793	69 283	51	2 254	223	4	2 167	983	3	84	2
Гуменне	64 845	59 216	81	1 386	335	22	2 306	921	5	32	1
Кежмарок	63 231	56 350	51	5 574	263	15	44	62	131	111	0
Левоча	31 880	29 080	18	2 275	78	5	70	15	10	9	0
Медзілаборце	12 668	6 390	7	202	76	3	5 121	637	0	8	0
Попрад	104 348	97 721	207	3 372	917	42	106	101	161	106	7

Пряшів	161 782	152 362	234	4 175	947	48	1 190	1 140	47	57	5
Сабінов	54 067	49 721	23	3 339	147	5	194	114	5	21	0
Сніна	39 633	33 585	29	520	193	6	3 487	1 128	2	18	0
Стара Лю- бовня	50 684	45 729	35	1 900	173	11	1 692	591	138	60	6
Стропков	21 027	18 941	9	485	94	2	1 123	166	1	13	0
Свидник	33 506	27 918	18	875	105	3	3 529	821	0	16	0
Вранов	76 504	70 145	54	5 296	223	5	121	102	7	14	2
Кошицький край	766 012	626 746	85 415	29 803	4 949	211	2 004	2 030	1 543	269	32
Гелніца	30 841	27 862	32	2 110	112	3	71	65	341	3	0
Кошице I	68 262	60 100	2 947	1 176	865	32	339	417	169	34	7
Кошице II	79 850	70 653	2 578	2 551	1 065	70	480	307	112	47	7
Кошице III	30 745	28 081	938	517	259	12	154	151	35	16	0

Кошице IV	57 236	51 506	2 477	811	614	29	306	202	82	28	12
Кошице-округ	106 999	84 846	14 140	5 393	334	10	59	87	659	28	2
Міхаловце	109 121	89 150	12 819	4 399	585	26	185	430	15	42	2
Рожнява	61 887	38 967	18 954	2 908	280	5	9	63	37	19	0
Собранце	23 776	22 909	18	222	129	0	92	120	5	12	1
Спішка Нова Вес	93 516	85 472	87	5 100	351	13	202	69	85	30	1
Требішов	103 779	67 200	30 425	4 616	355	11	107	119	3	10	0

ЗМІСТ

Світлана Мітряєва. На фоні міждержавного співробітництва _ 3

ВСТУПНА ЧАСТИНА _____ 5

Частина 1. Джерела, історіографія і методологія дослідження відносин між Україною та СР _____ 18

1.1. Джерельна база дослідження новітньої історії українсько-словацьких відносин _____ 19

1.2. Рівень вивчення проблеми і методологічні засади конкретно-історичного аналізу українсько-словацького співробітництва _____ 39

Частина 2. Становлення і розвиток системи українсько-словацьких міждержавних зовнішньополітичних відносин _____ 56

2.1. Українсько-словацькі політичні контакти початку 1990-х років _____ 58

2.2. Формування основ українсько-словацького стратегічного партнерства у 1990-ті роки _____ 67

Частина 3. Економічне співробітництво України і Словацької Республіки _____ 94

3.1. Чинники розвитку українсько-словацьких зовнішньоекономічних зв'язків _____ 96

3.2. Проблеми інвестиційного співробітництва України і Словацької Республіки _____ 106

Частина 4. Українсько-словацькі зв'язки і взаємовпливи у гуманітарній і духовно-культурній сферах _____ 113

4.1. Українсько-словацькі культурні, наукові й освітні взаємозв'язки _____ 114

4.2. Проблеми гарантії прав національних меншин в українсько-словацьких відносинах _____ 122

Частина 5. Транскордонне і міжрегіональне співробітництво в системі міждержавних відносин України і СР	137
5.1. Транскордонне співробітництво України і СР	139
5.2. Проблеми українсько-словацької взаємодії в рамках Карпатського Єврорегіону	160
ПІСЛЯМОВА	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	177
ДОДАТКИ	225

Наукове видання
Сергієнко Тетяна Степанівна

УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКІ ВІДНОСИНИ: ФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ МІЖДЕРЖАВНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
(90-ті роки ХХ – початок ХХІ століть)

Монографія

Серія «Studia Regionalistica» / Шосте видання
Координатор проекту – *Маріан Токар*
Коректура та редакція – авторська
Верстка та дизайн – *Сергій Тополянський*

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. ,53. Зам. № 22. Наклад 300 прим.

Віддруковано: з готових оригінал-макетів
ПП Данило С.І.
м.Ужгород, пл. Ш.Петефі, 34/1
тел.: 61-23-51

Т.С.Сергієнко

С 32 Українсько-словацькі відносини: формування системи між-
державного співробітництва (90-ті роки ХХ – початок ХХІ
століть): Монографія / Серія «Studia Regionalistica» / № 6;
НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський наці-
ональний університет». – Ужгород: Інформаційно-
видавничий центр ЗІППО, 2012. – 274 с.

ISBN 978-966-332-107-3

У монографії досліджується процес становлення і розвитку системи українсько-словацького міждержавного співробітництва у 90-х роках ХХ – на початку ХХІ ст. Розглядаються проблеми перехідного періоду співробітництва та формування договірно-правової бази міждержавних відносин двох незалежних країн, становлення системи взаємодії між основними державними інституціями України і СР тощо.

Видання розраховане на фахівців – істориків, міжнародників, політологів, студентів та всіх, хто цікавиться історією українсько-словацьких відносин.

УДК 94 (477+437.6):327
ББК Т3 (4Укр=4Слов)+Ф4

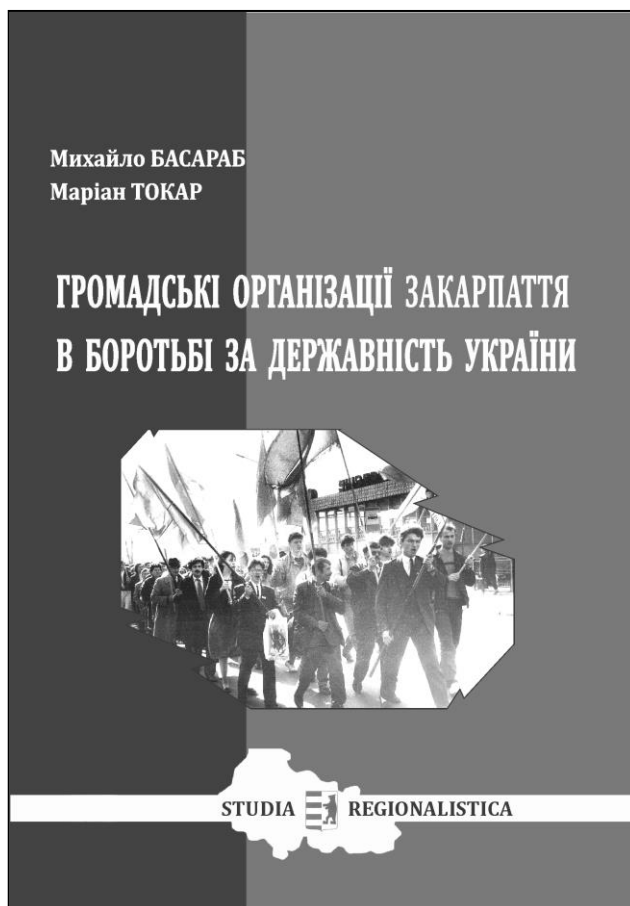
*У серії «Studia Regionalistica»
вийшли друком*

Перше видання «SR»

Михайло Басараб, Маріан Токар

Б 27 Громадські організації Закарпаття в боротьбі за державність України (кінець 80-х – початок 90-х років ХХ століття): Монографія / Серія «Studia Regionalistica» / № 1; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2009. – 336 с.

ISBN 978-966-671-224-3

У монографії ужгородських дослідників аналізується процес утворення та діяльності перших громадських організацій Закарпаття новітньої доби боротьби за державну незалежність України. Здійснено аналіз формування суспільно-політичного масового руху, творення громадсько-політичних, культурно-просвітніх, патріотичних організацій, товариств, об'єднань. Досліджено умови їхнього функціонування, проблеми структурної розбудови, аспекти співпраці. Видання розраховане на широкий загал читачів.

УДК 329.71 (477.87) "1980/1990"
ББК Ф7 (4Укр – 4Зак) 6

*У серії «Studia Regionalistica»
вийшли друком*

Друге видання «SR»

Юрій Остапець, Маріан Токар

О 76 Закарпаття через призму політичних виборів: Монографія / Серія «Studia Regionalistica» / № 2; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2009. – 408 с.

ISBN 978-966-671-225-0

У монографії дослідників аналізуються виборчі процеси в Закарпатті впродовж усього ХХ – початку ХХІ століть. Автори досліджують умови проведення виборчих перегонів різних рівнів, їх наслідки, склад учасників – суб'єктів виборчих процесів у різні історичні проміжки часу. Головний акцент робиться на парламентських виборах.

Видання розраховане на фахівців – політологів, соціологів, істориків, студентський загал та всіх, хто цікавиться історичним минулим і сучасним Закарпаття.

УДК 324 (477. 87)
ББК Ф3 (4Укр – 4Зак) 6

*У серії «Studia Regionalistica»
вийшли друком*

Третє видання «SR»

**Микола Вегеш, Стефан Д. Молнар, Йосип Молнар,
Юрій Остапець, Роман Офіцинський, Маріан Токар,
Чілла Фединець, Степан Черничко**

X94 Хроніка Закарпаття. 1867 – 2010 / Kárpátalja évszámokban. 1867 – 2010 / українсько-угорське двомовне видання; *Ukrán–magyar kétnyelvű kiadvány*: / Серія «Studia Regionalistica» / № 3; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – 312 с.

ISBN 978-966-2095-55-5

У пропонованому українсько-угорському виданні систематизована хронологія найважливіших подій з історії Закарпаття впродовж 1867–2010 років. Хроніка висвітлює прояви історичного розвитку регіону, а саме політичні, правові, соціальні, економічні, культурні, освітні. Акцентовується увага на взаємній історичній спадщині українського та угорського місцевого населення краю, їхнього сучасного спів-існування.

Посібник розрахований на учнівську та студентську молоддь, а також на тих, хто цікавиться сторінками історії Закарпаття.

карпаття.

УДК 930.24 (477. 87) «1867/2010»
ББК ТЗ (4Укр – 4Зак)

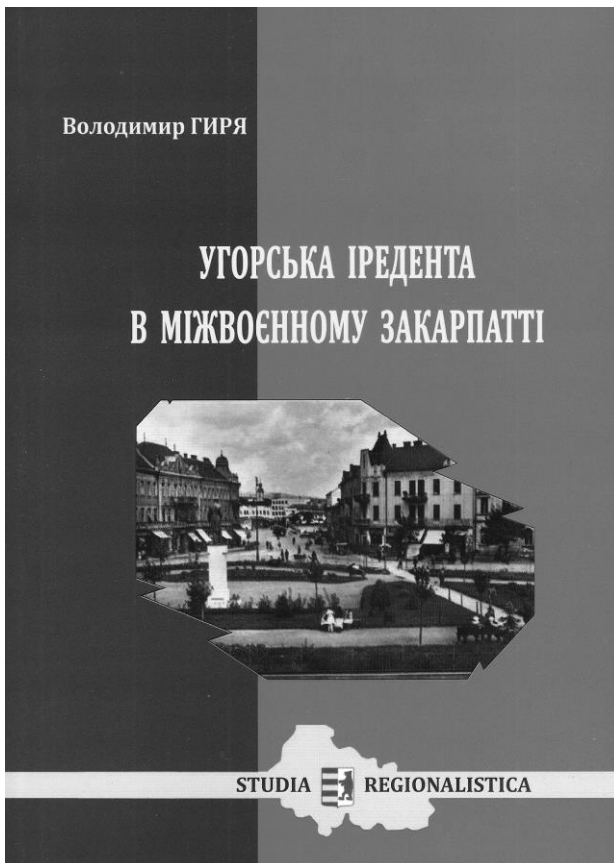
*У серії «Studia Regionalistica»
вийшли друком*

Четверте видання «SR»

Володимир Гиря

Г 51 Угорська іредента в міжвоєнному Закарпатті («угорський фактор» у суспільно-політичному житті): Монографія / Серія «Studia Regionalistica» / № 4; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Видавництво «Карпати», 2012. – 200 с.

ISBN 978-966-671-319-6

У центрі уваги дослідження постали складності суспільно-політичного розвитку Закарпаття, пов'язані з діяльністю угорської іреденти на Закарпатті між двома світовими війнами (1918 – 1939 рр.). Зроблено узагальнюючий аналіз впливу на політичний розвиток Закарпаття угорського фактора, покликаного відновити територіальну цілісність Угорського королівства довоєнного періоду.

Науковому аналізу підлягають перші кроки угорської іреденти в краї після завершення Першої світової війни,

активна діяльність угорських політичних партій Закарпаття, їх провідних діячів, що співпрацювали з угорською агентурою.

УДК 94 (477. 87) «1919/1939»

ББК ТЗ (4Укр – 4Зак) 6 – 4

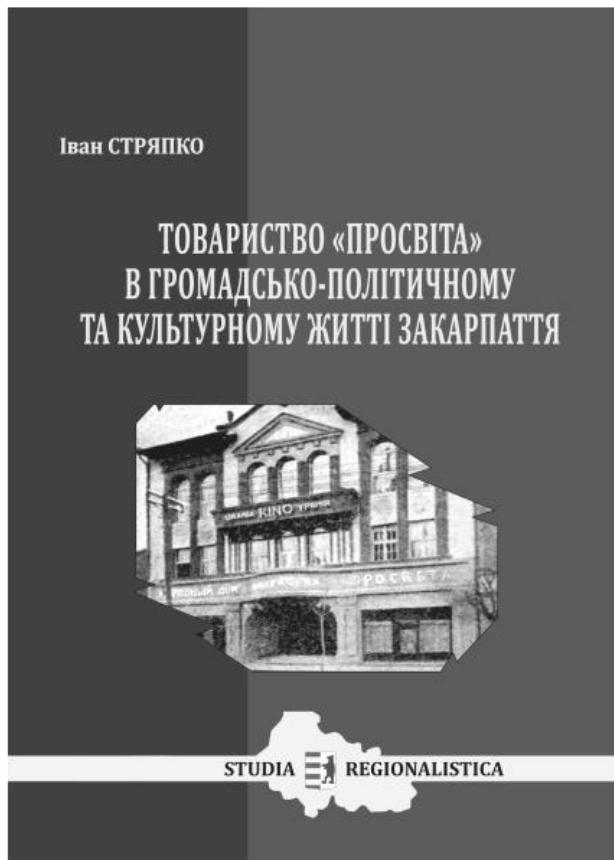
**У серії «Studia Regionalistica»
вийшли друком**

П'яте видання «SR»

Іван Стряпко

С 87 Товариство «Просвіта» в громадсько-політичному та культурному житті Закарпаття (1920 – 1939): Монографія / Серія «Studia Regionalistica» / № 5; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІШО, 2012. – 328 с.

ISBN 978-966-332-109-7

широкий загал читачів.

У дослідженні аналізується процес створення та функціонування культурно-просвітницького товариства «Просвіта» у Закарпатті в 1920 – 1939 роках.

Автор акцентує увагу на впливі організації на громадсько-політичне й культурне життя регіону. Науковому осмисленню підлягають ідейні витоки та програмні положення товариства.

Значна увага приділена видавничій, літературній, музейній, бібліотечній, театральній та музичній діяльності.

Видання розраховане на

УДК 94 (477. 87) «1920/1939»: 061.2
ББК ТЗ (4Укр – 4Зак) 6 – 4

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ
презентує

інформаційно-аналітичний журнал
«РЕГІОНАЛІСТИКА»
* № 1 / 2011 *

Випуск присвячений етнополітичній реальності
регіонального розвитку Закарпаття і суміжних регіонів України
та зарубіжжя. Подана також загальна інформація про
НДІ політичної регіоналістики та його партнерів.

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПОЛІТИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ
презентує

інформаційно-аналітичний журнал
«РЕГІОНАЛІСТИКА»
* № 2 / 2011 *

Випуск присвячений державотворчим процесам у регіональному змісті. Основна увага приділена розвитку Закарпаття у складі України, а також окремим проблемам державотворення сусідніх держав.

СПІЛЬНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ПРОЕКТ
Науково-дослідного інституту політичної регіоналістики
Ужгородського національного університету та
Інституту етнонаціональних досліджень
Угорської академії наук

Авторський колектив пропонованого видання спробував системно висвітлити взаємопов'язані проблеми історичного розвитку Закарпаття від 1919 до 2009 року. Для детального ознайомлення авторами подаються цікаві матеріали історико-політичного, соціально-економічного, культурно-освітнього, духовного життя закарпатців. Автори акцентують увагу, зокрема на взаємній історичній спадщині українського та угорського місцевого населення краю, а також на ключових елементах їхнього сучасного співіснування.

Керівниками редакційної колегії, до складу якої увійшли Юрій Остапець, Роман Офіцинський, Ласло Сорко, Маріан Токар та Степан Черничко, виступили Микола Вегеш (Україна) та Чілла Фединець (Угорщина). Усього авторський колектив склали 26 дослідників з Ужгорода, Берегова, Києва, Будапешта.

